T. C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Doktora Tezi

TÜRKİYE'DE FİNANSAL SERBESTLEŞME VE DERİNLEŞMENİN ANALİZİ

Abbas BAYIR

2502090183

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Selman YILMAZ

İstanbul 2013

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Abbas BAYIR** Numarası : **2502090183**

Anabilim/Bilim Dalı : **İktisat** Danışman Öğretim Üyesi: **Yrd.Doç.Dr.Selman Yılmaz**

Tez Savunma Tarihi :**11.03.2013** Tez Savunma Saati : **13:30**

Tez Başlığı :**Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşmenin Analizi.**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Ahmet İNCEKARA		Kabul
2-Prof.Dr.Salih DURER		Kabul
3-Prof.Dr.Serdar ONGAN		Kabul
4-Doç.Dr.Gökhan KARABULUT		Kabul
5-Yrd.Doç.Dr.Selman YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr.ÜNAL ÇAĞLAR		
2Doç.Dr.Levent ÇİNKO		

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye'de finansal serbestleşme ve derinleşmenin tarihsel süreçte gösterdiği ilerleme analiz edilmiştir. Çalışma boyunca bir finansal sistemin derinleşme yönünde ilerlerken karşılaştığı makro ve mikro sorunlar irdelenmiştir. Türkiye'de finansal sistem analiz edilirken son iki yüz yıllık popüler tarihsel dönemde yaşanan siyasal olayların büyük bir kısmının finansal süreçlerle bağlantısı irdelenmiştir. Türkiye'deki finansal sistemin tarihsel seyrinin dünya ekonomik sistemin tarihsel seyrinden bağımsız cereyan etmediği çeşitli örneklerle ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde teorik bir çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre bir finansal sistemin yönünü belirleyen ve sistemi çerçeveleyen tüm etkenler dört temel başlık altında toplanmıştır. Buna göre finansal aktörler, finansal ortam, devlet ve finansal elitler bir finansal sistemin yönünün belirlenmesinde en etkili unsurlar olmaktadır. Fon sağlayanlarla fon talep edenlerden başlayarak düzenleyici kurul ve kurumlardan, finansal iletişim sağlayan medya kanallarına kadar çok geniş bir yelpaze finansal aktörler olarak tasnif edilmiştir. Başta hukuki düzen olmak üzere, bilgi ve teknoloji finansal ortam olarak tasnif edilmiştir. Norm yaratıcı kurumların finansal düzenlemeye etkisi bu başlık altında ele alınmıştır. Finansal derinleşmeyi belirleyen üçüncü faktör finansal elitler iken dördüncü faktör devletin kendisidir.

Çalışma boyunca bu dört faktör bağımsız olarak ele alındığı gibi bu faktörlerin birbirleri üzerindeki etkisi ve belirleyiciliği gerek güncel gerekse tarihsel örnekler üzerinden irdelenmiştir. Finansal derinleşme ve küreselleşme; konunun, bir sosyolojik olgu olarak değerlendirilmesine olanak tanıyan Ülgener, Kazgan, Bourdieu, Giddens, Popper, Kuhn gibi bilim felsefecisi mertebesine ulaşmış iktisatçı, sosyolog ve bilim adamlarının tanımlamaları çerçevesinde yeni bir bakış açısı ile irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde dünyada ve Türkiye'de finansal derinleşme analiz edilirken son on yılda EURO bölgesinde yaşanan sorunlar ışığında güçlü parasal bölgeler konusu finansal derinleşme çerçevesinde irdelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde başta bankacılık olmak üzere Türkiye'de finansal sistemi oluşturan bileşenlerin sayısal verileri ilk bölümde verilen teorik çerçeve ve ikinci bölümde yapılan değerlendirmeler ışığında ele alınmıştır. Böylece Türkiye'nin küreselleşme ve finansal derinleşme düzeyine dair toplu ve farklı yeni bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this study we analyzed the progress of financial liberalization and financial deepening in Turkey in a historical process. Macro and micro issues facing in the direction of deepening of the financial system are examined throughout the study. When analyzing progress of the financial system in Turkey during the last two hundred years the connections of the political events and the financial processes were examined. The similarities of the historical course of the financial system in Turkey and of the world economic system have been presented with various examples.

In the first section a theoretical frame is drawn. All the factors that determine the direction of the financial system and frame the system are grouped under four main headings. Accordingly, in determining the direction of a financial system, financial actors, financial media, government and financial elites are the most effective elements. Fund providers, fund demanders, regulatory boards and media channels organizations providing financial communication have been classified as financial actors. Information, technology and particularly legal order have been classified as financial environment. Impacts of norm creative agencies on financial regulation are dealt with under this heading. The third factor that determines the state of financial deepening is the financial elites while the fourth factor is the state itself.

Throughout the study, the four factors are discussed independent form each other. The impacts of each factor on the others are also evaluated by both current and historical examples. Financial deepening and globalization issues are examined with a new perspective within a framework of philosopher of science such as Ülgener, Kazgan, Bourdieu, Giddens, Popper, Kuhn.

In the second section of the study, the financial deepening process in Turkey is evaluated in the light of the problems encountered in the euro zone and world in last decade.

At the last section of the study, the components of the financial system, including banking numerical data are evaluated within the theoretical framework given in the first section and in the light of the assessments given in the second section.

ÖNSÖZ

"Bütün mutlu aileler birbirine benzer, oysa mutsuz ailelerin her birinin mutsuzluğu kendine özgüdür." Lev Tolstoy'un Osmanlı Rus Harbi sırasında yazmış olduğu Anna Karenina adlı eserinin giriş cümlesidir. Bu cümleden sonra Tolstoy mutlu ailelerin genel haliyle ilgili bir şey söylemez ancak mutluluktan mutsuzluğa kayan bir ailenin özel dramını bütün ayrıntılarıyla inceler.

Bilim ile edebiyatı birbirinden ayıran şey işte bu kalın çizgidir: Edebiyat tek bir mutsuz ailenin dramını en küçük ayrıntıları ile incelerken bilim mutlu ailelere ilişkin en genel sınıflandırmaları ve genellemeleri yapmaya çalışır. Buna karşılık edebiyatçıların tarihe mal olma olasılığı bilim adamlarınkinden çok daha yüksektir. Buna rağmen bilim insanları bu genelleyici sentezleri yapmayı bırakmazlar.

Finansal derinleşmeyi başaran bütün toplumlar birbirine benzer, oysa finansal derinleşmeyi başaramamış her toplumun başarısızlığı kendine özgüdür. Finansal derinleşmeyi başarmış bütün toplumlar küresel entegrasyon yoluyla birbirleriyle benzeşmektedir. Olimpiyatlarda altın madalyalar için rekabet eden ülkeler finansal derinleşmeyi başarmış ve küresel sisteme entegre olmuş ülkelerdir. Geri kalmış ülkelerin başarılı olduğu tek tük spor dalları ise ya o ülkeye özgü bir ata spordur ya da o ülkenin özel coğrafik ve kültürel ortamı nedeniyle kendiliğinden gelişen bir spor dalıdır. Bu durum spora özgü olmayıp sanatta da bilimde de aynı durum söz konusudur.

Finansal derinleşmeyi başaramamış ülkelerin ise bu başarısızlığının hikayesi her ülke için son derece kendine özgüdür. Bazı ülkelerde yeraltı kaynaklarının hiç bulunmaması bu başarısızlığın sebebi iken başka ülkelerde doğal kaynakların bolluğu bu başarısızlığın temel sebebi olarak görülebilmektedir. Bazı ülkelerde eğitime önem verilmemiş olması neden iken

başka ülkelerde bu alana yapılmış aşırı yatırımlar finansal derinleşmeyi ve küreselleşmeyi engellemiş olabilir.

Bu çalışmada Türkiye'de finansal derinleşme ve küreselleşmenin kendine özgü öyküsü irdelenmiştir. Türkiye'nin finansal derinleşme sürecinde izlemiş olduğu yolda tarihsel süreç içinde çeşitli ülkeler ve toplumlarla göstermiş olduğu kesişmeler; bu kavşaklarda yolların birbirinden nasıl ayrıldığı ve bir toplumun bu yollardan hangisini hangi şartlarda neden tercih ettiği kavranmaya çalışılmıştır. Bu yollardan birini seçerken amacın gerçekten o yol mu olduğu yoksa o yolun şartların zorlaması ile mi seçildiği irdelenmiştir.

Yirmi birinci yüzyılın dünyada süreğen hale gelen mali krizler çağı olarak kendini göstermesi ve krizlerin salgın halinde her yere yayılması ve istihdam sorununun gelişmiş veya geri kalmış her toplumda yıkıcı bir hal alması nedenleriyle parasal bölgeler konusu finansal derinleşme ve küreselleşme ile ilişkilendirilmiştir. Bugünkü krizlerinin kökenlerinin yirminci yüzyılda veya on dokuzuncu yüzyılda yattığı açıktır. Tarihsel bir yaklaşım izlendiğinde bu sorunların kökeninin Kral Süleyman'a veya Hazreti İbrahim'e kadar götürülmesi mümkün görünmektedir. Konunun bu yönü üzerinde durulmaya değerdir.

Çalışmanın birinci bölümünde finansal derinleşme ve küreselleşme kavramsal düzeyde ele alınarak bir finansal sistemi oluşturan faktörler teorik düzeyde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada temel iktisadi kavramlara bağlı kalınmakla birlikte iktisat kavramları finans bağlamında irdelenmiştir. Aynı bölümde küreselleşme konusu da aynı teorik bağlamda ele alınmıştır. Bu bağlam modern sosyolojik yaklaşımlarının ışığında iktisat kuramlarının finansal sisteme bakışının irdelenmesine olanak tanımıştır. Böylece, devletin, finansal eltilerin, bireylerin fon sağlayıcı, fon arz edici, norm oluşturucu olarak etkileşiminin analiz edilmesinin teorik temeli oluşturulmuştur.

Finansal derinleşmeyi belirleyen faktörlerden üçüncüsü olan devlet ile dördüncü olan finansal elitler aslında çok daha özel ve ayrıntılı bir ilgiyi hak etmektedir. Devletleri, kurumları, ortamları bireyler belirlemekte, düzenlemeleri bireyler yapmakta, normları bireyler uygulamaktadır. Bireyler bazen ihmalci bazen disiplinli davranarak dünya sisteminin beklenmedik bir anda beklenmedik yönlere gitmesine neden olmaktadır Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde Dünyada ve Türkiye'de finansal derinleşme ve küreselleşmenin seyri çeşitli olaylar ve örnekler üzerinden ele alınmıştır. Bu örnekler ilk bakışta tekil örnekler gibi görülmekle birlikte bu tekil örneklerin finansal sistemin izlediği yol hakkında büyük etkiye sahip olduğu açıktır. Sözgelimi, Selahaddin Eyyubi'nin, Yavuz Selim'in, Kanuni'nin Abdülmecid'in veya II. Abdülhamid'in finansal derinleşmenin anlaşılmasında oynadığı rol çok açıktır. Bu insanlar yaptıkları ile veya yapmadıkları ile Türkiye'de finansal derinleşmenin yörüngesini belirlemiş insanlardır. Ancak sözgelimi Mesut Özil veya Nuri Şahin isimli futbolcular finansal derinleşme üzerinde doğrudan bir etkide bulunmamakla birlikte içinden çıktıkları toplulukların bu kişilere karşı tutumları finansal iklimin anlaşılması açısından yaratmış olduğu somut etkiler çalışmanın ikinci bölümünde değerlendirilmiştir. Bu bölümde bir finansal sistemin reel ekonomik sistemlerden temel farkı irdelenirken bu farkın yol açtığı sorunlar güçlü parasal bölgeler bağlamında ele alınmıştır. Bu bölümde daha güçlü bir EURO oluşturmaya çabalarının ortaya çıkardığı sorunların nedenleri teorik bir düzlemde irdelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'de finansal sisteme ilişkin sayısal veriler birinci bölümde çizilen teorik çerçeve ve ikinci bölümde yapılan analizler ışığında irdelenmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin finansal derinleşmesinin analizi ve küreselleşmesinin irdelenmesi daha somut daha güncel ancak daha sıcak ve daha tartışmalı bir bağlama sahiptir. Dolayısıyla konunun bu yönü güncel ekonomi politik değerlendirme yapılmasını da zorunlu kılmıştır.

Bankacılık sisteminin son yıllarda yeniden yapılanması, Basel kriterleri üzerinden finansal sistemin küresel sisteme entegrasyonu Cumhuriyetin devletçilik ilkesinin ulus devlet ile küresel devlet bağlamında irdelenmesi, problem çözme paradigması ve işletmeci yönetimi sorunları bu bölümde tartışılmıştır.

Bu çalışmaya başlarken amacım Türkiye finansal sisteminin kredi mevduat gibi çeşitli verilerinin GSMH, dış borç, ithalat veya ihracat gibi çeşitli makro verilerle karşılaştırmalı bir analizinin yapılarak ve bazı ülkelerle karşılaştırılarak sayısal olarak anlamlı sonuçlar elde etmekti. Ancak çalışmanın tez değerlendirme toplantılarında tez değerlendirme komisyonun sayın üyelerinin şahsıma sağlamış oldukları çok değerli yönlendirmeleri sayesinde konunun sosyolojik boyutlarının analiz edilmesinin daha etkili ve kalıcı sonuçlar yaratacağı fikrine ulaştım. Dolayısıyla çalışmanın sunmuş olduğum bu şekliyle daha özgün ve disiplinler arası bir çalışma niteliği kazandığına inanıyorum. Bu bağlamda tez konusunun seçiminden konunun sonuçlandırılmasına kadar geçen sürede tez izleme komitesinin üyeleri Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA, Prof. Dr. Salih DURER ve tez danışmanım Yard. Doç. Selman YILMAZ'ın; her tez değerlendirme toplantısında konuyla ilgili çok değerli katkıları ve inanılmaz yönlendirmeleri için en içten teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ……..……..... iii
ABSTRACT…..……..... iv
ÖNSÖZ……..…….…….. iv
İÇİNDEKİLER……..……..…..…….. xi
TABLOLAR LİSTESİ…….……..... xiv
GRAFİKLER LİSTESİ…….…….. xiiv
RESİMLER LİSTESİ…….…… xiiiv
KISALTMALAR LİSTESİ……..... xix
GİRİŞ…….. 1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞME
ve
DERİNLEŞME KAVRAMI

1.1. FİNANSAL SİSTEM…….……..…….……. 5
1.1.1. Finansal Sistemin Tanımı ve İşlevi…….…….…… 10
1.1.2. Finansal Sistemlerin Tarihsel Gelişimi…….. 13
1.1.3. Finansal Sistemin Günümüzdeki Durumu…….…..…… 20
1.1.4. Finansal Sistemin Bileşenleri…….. 22
1.1.4.1. Fon Piyasalarına Fon Arz Edenler…….…… 22
1.1.4.2. Fon Talep Edenler…….……. 23
1.1.4.3. Hukuki Yapı ve Yasal Düzen……..…….……. 24
1.1.4.4. Finansal Kurumlar……..…….…….. 27
1.1.4.4.1. Bankalar…….…….…… 29
1.1.4.4.2. Banka-Dışı Finansal Kurumlar ve Aracılar…… 30
1.1.4.4.3. Düzenleyici Kuruluşlar……... 31
1.1.4.4.3.1. Uluslararası Kuruluşlar…… 33
1.1.4.4.3.2. Ulusal Kuruluşlar …….……... 35
1.1.4.4.4. Parafiskal Kurumlar…..…….……..... 36

1.1.4.4.5. Diğer Finansal Kurumlar……. 36
1.1.4.5. Finansal Elitlerin Finansal Derinleşmedeki Rolü…….. 37
1.1.4.6. Devletin Finansal Derinleşmedeki Rolü…… 39
1.1.4.7. Bilginin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi……. 41
1.1.4.8. Teknolojinin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi…..... 43
1.2. FİNANSAL SERBESTLEŞME VE DERİNLEŞME…….…….. 45
1.2.1. Küreselleşme Kavramı……..…… 48
1.2.2. Küreselleşmenin Temel Göstergeleri ve Bileşenleri…… 52
1.2.3. Finansal Küreselleşme…….…… 56
1.2.4. Serbestleşme Kavramı…….. 57
1.2.5. Finansal Regulasyonlar ve Deregulasyonlar……..……. 59
1.2.6. Sosyal Psikoloji Açısından Finansal Serbestleşme…….. 62
1.3. FİNANSAL DERİNLEŞME METODOLOJİSİNİN ANALİZİ…… 65
1.3.1. Finansal Serbestleşmenin Fayda Maliyet Analizi…….……..…. 77
1.3.2. Finansal Serbestleşmenin Dışsal Maliyeti…….…….. 79

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞME ve DERİNLEŞMENİN
DÜNYADA ve TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

2.1. Finansal Derinleşmeyi Belirleyen Faktörlerin Analizi…..……..... 84
2.1.1. Finansal Kuralların Yeri ve Önemi…….…….…… 85
2.1.2. Kurumların Yeri ve Önemi…….……. 86
2.1.3. Bireylerin Yeri ve Önemi…….……..…….. 86
2.1.4. Devletin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi…….…… 88
2.1.4.1. Devletin Norm Yaratma Gücünün Önemi……..……..… 89
2.1.4.2. Devletin Norm Yaratma Gücünün Elitler Açısından Önemi……..… 90
2.1.4.3. Devletin Norm Yaratma Gücünün Tarihsel Anlamı…… 91
2.1.4.4. Devletin Norm Yaratma Gücünün Kurumlara Etkisi…… 93

2.1.4.5. Devletin ve Elitlerin Norm Yaratma Sürecinde Çatışması 94
2.2. Dünyada ve Türkiye'de Finansal Derinleşmenin Seyri……..……..... 95
2.2.1. Romanos Diogenes ve Yıldırım Beyazıt Benzerliğinin Devlet – Elit İlişkisi Açısından Anlamı…….……..... 95
2.2.2. İktisadi Faaliyetlerin İktisadi Kurumları Yaratamamasının Tarihsel Anlamı……..……..……..…… 97
2.2.3. Regulasyon ve Deregulasyon Kavramlarının Algılanış Şeklinin Finansal Derinleşme Açısından Önemi……..……..……. 99
2.2.4. İngiltere Merkez Bankası Örneği……102
2.2.5. Boeing Uçak Fabrikası Örneği…… 104
2.2.6. Wright Kardeşler Örneği……..…… 107
2.2.7. Microsoft ve Bill Gates Örneği…… 108
2.2.8. Bangladeş Sosyal İşletmecilik Örneği……..……..…… 113
2.2.9. Menafi Sandıkları ve Mithat Paşa Örneği…….…….. 114
2.2.10. Cumhuriyet Dönemi Ziraat Bankası Örneği……..…….. 115
2.2.11. Engels'in Köylüler Savaşı Örneği…….…….. 118
2.2.12. Banker Kastelli ve Memur Bonoları Örneği……..……. 120
2.2.13. Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik Örneği……..…… 125
2.3. Para ve Finansal Serbestleşme…… 128
2.3.1. Para ve Maliye Politikaları ile Finansal Serbestleşme……..... 129
2.3.2. Ulusal Paralar ve Finansal Serbestleşme……. 130
2.3.3. Parasal Bölgeler ve Finansal Serbestleşme…….. 133
2.3.3.1. Güçlü Parasal Bölgelerin Metodoloji Sorunu…… 133
2.3.3.2. Güçlü Parasal Bölgelerin Risk Yönetimi Sorunu……..… 134
2.3.3.3. Kümeler Teorisi Açısından Güçlü Parasal Bölgeler……. 136
2.3.3.4. Portföy Teorisi Açısından Güçlü Parasal Bölgeler…… 137
2.3.3.5. Sosyal Psikoloji Açısından Güçlü Parasal Bölgeler……. 139
2.3.4. Siyasi ve Ekonomik Bölgelerin Yeri ve Önemi…….. 141
2.3.4.1. Politik İktisat ve Finansal Serbestleşme……..……. 141
2.3.4.2. Siyasal Küreselleşme…..……..…….. 143
2.3.4.3. Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşme ……. 144

2.3.4.4. Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşme İlişkisine Dinin Etkisi…….. 144
2.3.4.5. Devletlerarası İlişkilerin Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşmeye Etkisi…….. 145
2.3.5. Finansal Derinleşmenin Paradigmasının Tarihsel Değişimi……..... 148
2.4. Dünyada ve Türkiye'de Finansal Sisteme İlişkin Verilerin Analizi…….. 151
2.4.1. Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü…….. 152
2.4.2. Dünya Finans Sistemin Sağlamlığının Genel Durumu…… 153
2.4.3. Ülkelere Göre Finansal Sistemin Genel Durumu…… 156
2.4.4. Ülkelere Göre Ulusal Tasarrufun Durumu…….. 158
2.4.5. Ülkelere Göre Büyüme ve İstihdamın Genel Durumu……..…… 159
2.4.6. Dünyada Uluslararası Borç İlişkisinin Genel Durumu…… 160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE
FİNANSAL SERBESTLEŞME VE DERİNLEŞMEYE
İLİŞKİN VERİLERİN ANALİZİ

3.1. Küreselleşme Kavramının Türkiye'deki Algılanışı…… 164
3.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Finansal Derinleşme……. 168
3.2.1. Duraklama Döneminin Başlaması ve Finansal Derinleşme…… 168
3.2.2. Martin Luther'in Osmanlı Toplumlarına Etkisi ve Finansal Derinleşme ……. 169
3.2.3. Islahat ve Tanzimat ile Finansal Derinleşme İlişkisi……..……. 171
3.2.4. Türkiye'nin Finansal Derinleşmesinin Yakın Tarihi…….. 173
3.2.5. Neoliberal 12 Eylül Dönemi ve Finansal Derinleşme…… 173
3.2.6. Finansal Derinleşme ve 2000 Yılı Finansal Krizi…… 176
3.3. Türkiye'nin Finansal Verilerinin Analizi…… 177
3.3.1. Merkezi Bütçe Açısından Finansal Derinleşmenin Analizi……. 178
3.3.2. Borç Yönetimi Açısından Finansal Derinleşme…….. 180

3.3.3. Finansal Sistemin Büyüklüğü ile GSYH İlişkisi……. 180
3.3.3.1. Bankacılık Sisteminin Kamu Ekonomisindeki Rolü…… 182
3.3.3.2. Bankacılık Sistemi ile Reel Ekonomi Arasındaki Güncel İlişki
……..…… 183
3.3.3.3. Bireysel Fon Talebi ile Bankacılık Sistemi…….. 185
3.3.3.4. Türkiye'de Finansal Kurumların Genel Görünümü …… 187
3.3.3.5. Türkiye'de Tasarruf Oranları ve Fon Yaratma Gücü……. 188
3.3.4. Türkiye'de Finansal Sağlamlık Algısının Güncel Analizi…….. 192
S O N U Ç..……..…….. 194
K A Y N A K L A R ……..…….. 200

TABLOLAR **Sayfa No**

Tablo 2.1. Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler…….. 152
Tablo 2.2. Çeşitli Ülkelerde Finansal Sağlamlık Göstergeleri……. 155
Tablo 2.3. Çeşitli Ülkelerde Sermaye Yeterlilik Rasyosu……. 156
Tablo 2.4. Çeşitli Ülkelerde Özkaynak Karlılığı…… 157
Tablo 2.5. Çeşitli Ülkelerde Tasarruf Oranlarının Seyri…… 158
Tablo 2.6. Çeşitli Ülkelerde Büyüme ve İşsizlik Verileri……160
Tablo 3.1. Türkiye Ekonomisinin Temel Göstergeleri…….…… 178
Tablo 3.2. Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Yönetim Bütçesi…..…….. 179
Tablo 3.3. Türkiye ve Çeşitli Ülkelerde Borç Stoku……. 180
Tablo 3.4. Çeşitli Ülkelerde Bankacılık Sisteminin Büyüklüğü…….. 181
Tablo 3.5. Türkiye Bankacılık Sisteminin Çeşitli Bilanço Göstergeleri……. 186
Tablo 3.6. Bireysel Kredilerin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı…… 185
Tablo 3.7. Ülke Gruplarına Göre Tasarruf Oranları…..……. 189
Tablo 3.8. Türkiye'de Hane Halkı Gruplarına Göre Tasarruf Oranları……. 190

GRAFİKLER **Sayfa No**

Grafik 2.1. USD – EUR Tarihsel Grafiği…… 138
Grafik 2.2. USD – DEM – EUR Tarihsel Grafiği ……. 139
Grafik 3.1. Türkiye'de Yıllara Göre Tasarruf Oranı……. 191

RESİMLER **Sayfa No**

Resim 2.1. İngiltere Merkez Bankası……..……. 103
Resim 2.2. İngiltere Merkez Bankası……..……. 103
Resim 2.3. Boeing Everett Wash Fabrikası……..…… 104
Resim 2.4. Boeing Everett Wash Fabrikası……..…… 105
Resim 2.5. Boeing Everett Wash Fabrikasının İlk Binası……..…… 106
Resim 2.6. Boeing Everett Wash Fabrikasının İlk Binasının Bugünkü Hali 106
Resim 2.7. Wright Kardeşlerin İlk Uçağı…….…… 107
Resim 2.8. Wright Kardeşlerin İlk Uçağı…….…… 108
Resim 2.9. Dexter Norton Bank Şubesi……..…….. 109
Resim 2.10. Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü……..…… 110
Resim 2.11. Microsoft Şirketinin Kurucu Ortakları…….. 110
Resim 2.12. Microsoft Merkez Kampüsünün Günümüzdeki Görünümü…….. 111
Resim 2.13. Bankalar ve Bankacıların Çok Başlı Yılan Olarak Gösterilmesi.. 112

KISALTMALAR

a.e.	Aynı Eser,
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
ARG	Arjantin
a.y.	Aynı Yerde
BBDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
CBTR	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Çev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EA	Euro Alanı
EU	Avrupa Birliği
EUR	Euro
FED	Amerikan Merkez Bankası – Federal Reserve System
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
p.	Sayfa (Page)
ROA	Aktif Karlılığı (Return on Assets)
ROE	Hisse Başına Kar (Return on Equity)
s.	Sayfa
SPK	Sermaye Piyasası Kurumu
SYR	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCZB	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TEFE	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TUR	Türkiye
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
USD	Amerikan Doları
ÜFE	Üretici Fiyatları Endeksi
YP	Yabancı Para
YTL	Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Küreselleşme, Parasallaşma ve Finansal Derinleşme terimlerinin atası olan *Dışa Açılmak* ilk insandan bu yana ötekilerle temas eden insanın gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Elbette ki mağaralarda yaşayan ve ağaçlardan meyve toplayarak geçimini sağlayan insanlar için küreselleşmenin anlamının, karşı tepelerdeki mağaralarda yaşayan insanlarla olan temastan ve onların ağaçlarını yağmalamaktan ibaret olacağı açıktır. Bu insanlar için finansal derinleşmenin anlamı ise bir günlüğüne de olsa ava ya da meyve toplamaya gitmeksizin yaşamını idame ettirmekten ibaret görünmektedir.

Finansal derinleşme ve küreselleşme açısından mağarada yaşayan yüz bin yıl öncesinin insanı ile günümüz insanının arasındaki en önemli fark ufuk çizgisinin uzaklığıdır. O günden bugüne kâh azalarak kâh artarak gelen ufuk derinliği büyük niteliksel dönüşümler, devrimler, savaşlar veya yıkımlardan sonra bile temel niteliğini belki de hiç değiştirmemiştir. Bu temel nitelik insanın bir günlüğüne de olsa yorulmadan rahat yaşama ülküsüdür. Buna belki ötekileri yağmalama ihtiyaç ve arzusunun bir miktar rafineleşmesi eklenebilir.

Dolayısı ile günümüz insanı açısından bireysel emeklilik sistemleri, finansal risk yönetimi, bankacılık sistemleri, uluslararası ticaret, karşılaştırmalı üstünlükler, işletme yönetimi, organizasyon ve metod, kanaatkârlık, tasavvuf, sosyalizm, kapitalizm, emperyalizm, savaşlar, barışlar, yönetişim ve daha pek çok kavram ve olgunun amacı rahat bir hayattır. Bazıları doktrine dönüşen bu kavramlar rahat bir hayatı ya şimdi ya da meşakkatli bir sürecin arkasından vadetmektir. Bu vaat bazen ütopya ile bazen idealizm ile bazen cennet ile olmaktadır. Bazen de toplumlar bireylerine bunların hiçbirini sağlayamadığı için onlara kendilerini toplum için feda etmeyi telkin etmektedir. Böylece bazı bireyler kanaat ederken bazı bireyler kendilerini feda etmektedir. Bazı bireyler de başka bir yol seçerek sınırlarda yenilik ve yaşam olanağı aramaktadır.

İşte böyle bir dünyaya ulaşabilmek insan toplulukları çoğu zaman önce kendilerinin ve sahip olduklarının etraflarına sınırlar çizmekte ve duvarlar örmektedir. Bu işlemi insanlık tarihi boyunca yüzlerce, binlerce kez yapan insanoğlu daha sonra ise ördüğü bu duvarları yıkmaya; koyduğu sınırları kaldırmaya çalışmaktadır. Duvarları kaynaklarını korumak için koyan insanoğlunun kendi ördüğü bu duvarları yıkmaya çalışmasının sebebi de kaynaklarını çoğaltmaktır. Sınırları koymayı tanzim ve düzenleme olarak nitelendiren insanoğlu duvarları yıkmayı da serbestleşme olarak tanımlamaktadır. Gerçekten de dışa açılma ve içe kapanma bu yönüyle, ister tarih çağlarında isterse modern zamanlarda olsun, birbirini izleyen dönemler niteliği taşımaktadır.

Günümüz dünyasında hâkim akım küreselleşme, serbestleşme, liberalleşme, iş birliği, birlikte yaşama ve derinleşme olduğundan bütün paradigma yapıcıları ve analizcileri konuyu bu çerçevede ele almaktadır. Dolayısı ile günümüz çalışmalarından finansal serbestleşmenin dini, ahlaki, bilimsel veya sosyolojik olarak eşyanın tabiatına daha uygun olduğu yönündeki kanıtlara daha kolay rastlanmaktadır. Dahası bu yaklaşımla araştırma yapmak daha makbul görünmektedir.

Türkiye'de finansal derinleşmenin analiz edileceği bu çalışmada hangi dönemde olursa olsun hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin insanlık tarihinin büyüme, saçılma ve küreselleşme yönünde temel bir trende sahip olduğunu söylemek mümkün görülmektedir. Oysa günümüzde iki yüzü aşkın ulus devletin birbirinden kanlı sınırlarla ayrılmış olduğunu söylemek bile bu iddiayı yeterince çürütmektedir. Bunun yerine serbestleşme ve düzenlemeciliğin pek çok dualite gibi insan doğasında bir arada bulunabildiğini sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi ortama bağlı olarak insan sistemlerinin bu iki uç arasında gidip geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Her aşırı liberalleşme dönemini bir düzenleme ve konsolidasyon döneminin izlediğini söylemek mümkün görünmektedir. Aynı şekilde her aşırı tanzimci dönemleri bir liberalleşme ve konsolidasyon döneminin izlediğini söylemek de yeterince doğrudur.

Bu iki seçenekten hangisinin kesin doğru olduğunu söylemek mümkün olsaydı yeryüzünde tek din, tek millet, tek bayrak, tek dil ve tek devlet bulunurdu. Hatta bunların hiç biri bulunmazdı. Dolayısı ile aksiyonun liberalleşme, reaksiyonun regulasyon veya aksiyonun regulasyon, reaksiyonun liberalleşme olduğunu söylemek bir tercih meselesine dönüşmektedir. Haliyle bunların hangisinin daha doğru olduğu neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan ideolojik çatışmaların, siyasal ve dinsel kamplaşmaların da nedenini oluşturmaktadır. Tanzim ve serbestleşmeden birinin aksiyon olduğunu söylemek yerine bunları birbirinin reaksiyonu olarak tanımlamak bizi daha doğru sonuçlara götürecektir.

Bu çalışmada tüm bu konular mümkün olduğunca bir arada ele alınacaktır. Çalışmada, Türkiye'nin finansal derinleşmesi tarihsel bir süreç içinde, Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri ve etkileşimleri göz önüne alınarak irdelenecektir. Bu irdelemede Türkiye'de finansal serbestleşme ve derinleşmenin analizi tarihsel, sosyal ve kültürel bir çerçevede ele alınacaktır. Bir başka deyişle tez konusu yukarıdaki çerçeve ile sınırlandırılmış olup konunun sayısal verilerinin ekonometrik yöntemlerle analiz edilmesi yönü çalışmanın kapsamının dışında tutulacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde finansal derinleşmeye ilişkin temel kavramlar ve küreselleşme olgusu analitik bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu bölümde ayrıca finansal derinleşme ve küreselleşme kavramları bir çıkar ilişkisi sorunu olarak ele alınmış ve bu çerçevede finansal derinleşmenin metodolojisi incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yazının icadından bu yana insanlık tarihinin yaygın sözlü ve yazılı hafızasında kayda geçen pek çok olgu ve olay finansal derinleşme ve küreselleşme bağlamında irdelenmiştir. Bu bölümde dünyada ve Türkiye'de yaşanan ve ilk bakışta kişisel olarak algılanan olayların finansal derinleşme açısından sahip olduğu dramatik etkiler ortaya konmuştur.

Kişisel gibi görünen örneklerin yol açtığı çarpıcı finansal sonuçların geçerliliğinin çeşitli modern sosyolojik yaklaşımlarla doğrulandığı bu bölüm; aynı zamanda finansal derinleşmede birey, devlet ve toplum arasındaki ilişkinin oynadığı rolün finansal matematikten çok daha belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bölümde başta Amerika ve Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde kolayca görülebilecek bireysel ve kurumsal örnekler finansal derinleşme ve küreselleşme bağlamında ele alınmıştır. Bazen niceliksel, çoğunlukla niteliksel özellikler gösteren bu örneklerin çoğaltılması mümkün görünmektedir. Etkili iktisadi ve siyasal konumda bulunan insanların herhangi bir konuyu hafife veya ciddiye almasının finansal derinleşme açısından yol açacağı sonuçlar ilk bakışta spekulatif gibi görünse bile bir yöntem olarak uzun vadede bu analizlerin o olayları ihmal etmekten daha yararlı sonuçlar vereceği açıktır. Kaldı, basit önlemler ile insan sağlığı üzerindeki etkileri hafifletilebilen pek çok hastalık veya krizin bu önlemler ihmal edildiğinde izleyeceği seyre dair modern tıbbın elinde yeterince kanıt bulunmaktadır. Sosyal bilimlerin tıp, fizik, kimya, astronomi gibi pozitif bilimlerden yöntemsel anlamda kolayca etkilendiği düşünüldüğünde olası büyük krizlerin basit önlemlerle giderilmiş olması bu önlemlerin hafife alınması veya basit görülmesi için yeterli bir neden olmamaktadır.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye'de başta bankacılık olmak üzere finansal sistemin devlet maliyesinin sayısal verileri finansal derinleşme bağlamında irdelenmiştir. Bu bölümde Türkiye'nin dünya finansal haritasındaki yeri güncel ekonomik gelişmelerin de ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde finansal derinleşmenin, uluslararası saygınlık, siyasal istikrar ve demokrasi gibi türbülans yaratabilecek kavramlarla ilişkisi irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞME
ve
DERİNLEŞME KAVRAMI

1.1. FİNANSAL SİSTEM

Tekerleğin on binlerce yıllık bir geçmişi olmasına rağmen bu tekerleklerin seyahat valizlerinin altına takılmasının sadece yirmi beş yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. İki yüz yıllık bir geçmişi bulunan modern finansal sistem olgusunun yaklaşık yüz bin yıldan bu yana var olan ticaret kavramının yanındaki yeri ve evrimi de tekerlekli valizlerinkinden daha farklı bulunmamaktadır. Hatta tekerleğin temel formunun ilk icat edildiği günden bu yana hiç değişmediği düşünülür ise finans kavramının insanlık tarihi boyunca izlediği yol tekerleğinkine göre çok daha büyük inişler ve çıkışlar göstermektedir.[1]

Finans kavramının, finansmandan başlayıp finansal sisteme dönüşüp gücünü kabul ettirdiği günümüzde bireyler, entelektüeller, yatırımcılar, girişimciler, piyasa düzenleyicileri ve yapıcıları; içinde finans geçen her kavramın üzerinden çıkan ve kolayca alevlenen tartışmalara taraf olabilmektedir. Bu yönüyle finansal derinleşme ve küreselleşme kavramları polemik ve tartışmalar için verimli bir alana dönüşmektedir.[2]

---

[1] http://www.travelpro.com/news.cfm?id=188&date=%7Bts%20'2012-01-11%2000:00:00'%7D, (çevrimiçi), Erişim Tarihi: 31.12.2012.

[2] Anna DIMITROVA, **Challenging Globalization – The Contemporary Sociological Debate About Globalization**, M.A. Dissertation in Advanced European and International Studies, Center International de Formation Europeene, Institut Europeen des Hautes Etudes Internationale, June 2002, pp.1-15.

Günümüzde finansal sistemin gücünü hissedebilmek için hisse senedi piyasalarında çok çeşitli araçlar arasında kazanç arayan bir finansal yatırımcı veya finansal spekulatör olmaya gerek bulunmamaktadır. Diğer yandan finansal derinleşmenin kapitalist sınıfın belli bir segmentine nasıl bir politik güç sağladığını anlamak ve finanstan finansallaşmaya tarihsel süreç içinde nasıl geçildiğini kavramak ve teorik bir temele oturtabilmek için spekulatörlerin sezgilerinden daha derin ve yeterli bilginin bulunduğunu söylemek de oldukça zor olacaktır. Ayrıca bu konuda sayısal bir yaklaşımda bulunmak da yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı büyük zorluk taşımaktadır. [3]

Spekulasyon yapabilmek için son derece büyük bir öneme sahip olan sezgiler, risk iştahı ile birlikte finansal iktisat sanatının yaratıcı çekirdeğini oluşturmaktadır. Sezgi ve risk algısı kavramlarının parasallaşma, finansallaşma açısından önemi; temelde kaynakların kıt ihtiyaçların sınırsız olduğunu söyleyen iktisat yasasından kaynaklanmaktadır.

Finansal derinleşme, ekonomik küreselleşme gibi kavramların ekonomik açıdan ne anlama gelebileceğini algılamak daha kolay olmaktadır. Ancak ekonomik açıdan konu ölçüme geldiğinde sorunun niteliği değişmektedir. Üzerinde uzlaşmaya varılmış temel bir teorik çerçeve olmadığından finansal derinleşme yanlıları veya karşıtları çeşitli sayısal veriler arasından kendi görüşlerini kanıtlayan en uygun veri setlerini seçmektedir. Bu bağlamda benzer veri setlerinin zıt görüşleri kanıtlamada kullanılması da söz konusu olabilmektedir. Gerçekten de finansallaşma ve finansal derinleşme konusundaki sayısal yaklaşımların büyük bir kısmı karşılaştırma yapmaktan öteye geçmemektedir. Bu nedenlerden dolayı iktisat bilim olarak sayılır iken finansal iktisat daha çok bir sanat niteliğindedir. Dolayısı ile matematiksel hesaplamalar dışında bu alanda bilimsel yasa ve kurallar mutlaklık içermemektedir.[4]

---

[3]Daron ACEMOGLU, Pierre YARED, "Political Limits to Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15694, January 2010, pp.1-17.
[4]Ramnaa VASUDEAN, "Financialization", **Dollar&Sense**, November-December 2008, p.27.

Bu çerçevede finansal derinleşme konusunun ele alınış şekline bağlı olarak analiz düzeyi değişebilmektedir. Konu hakkında bireysel-psikolojik düzeyden başlayarak, grupsal düzey, örgütsel düzey, kurumsal düzey, toplumsal düzey ve en nihayetinde küresel düzeyde analiz yapmak mümkün olmaktadır.[5]

Konunun bireysel düzeyde veya küresel düzeyde ele alınmasının analizlerde tamamen zıt sonuçlar vermesi finansal derinleşme konusundaki kamplaşmaların temelini oluşturmaktadır. Ekonomik veya finansal küreselleşmeyi ve derinleşmeyi ölçmek için kullanılan temel yöntemlerin sınıflandırılmasında bir uçta teorik yaklaşımlar yer alır iken diğer uçta derinleşmeyi kanıtlayan uygun sayısal verilerin kullanılmasını öngören yaklaşımlar yer almaktadır.

Bu kamplaşmanın bir ucunda "transformasyoncu–değişimci" olarak adlandırılan hiper küreselleşmeciler yer alırken diğer uçta ise ulusal pazarların ve ulus devletlerin yerini koruyacağını söyleyen "septikler–şüpheciler" yer almaktadır.[6] Aslında bu isimlendirme bile küreselleşmenin temel trend olduğunu küreselleşme konusunda tutucu davrananların reaksiyoner olarak adlandırıldığını göstermektedir.

Ancak finansal derinleşme konusunda sosyolojik ve psikolojik boyutları en az ekonomik ve parasal boyut kadar önemli görünmektedir. Aynı veri setlerine sahip pek çok ülkenin çok farklı finansal derinleşme düzeyine sahip olduğu ve hatta bu ülkelerin ve toplumların finansal derinleşme konusunda taban tabana zıt yaklaşımlar sergileyebildiği düşünülür ise konunun sosyolojik ve psikolojik etkilerden bağımsız olmadığı görülecektir.[7]

---

[5]Hüsnü ERKAN, **Ekonomi Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2303, Veysel BOZKURT (Editör), Fadime GÜNEŞ (Editör), Ağustos 2011, s. 14.
[6]Michael E. SHIN, "Measuring Economic Globalization: Spatial Hierarchies and Market Topologies", **Environment and Planning**, A 2002, vol. 34, pp. 417- 428.
[7]Fikret ŞENES, **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, İletişim Yayınları 389, 4.Baskı, İstanbul, ss.10-34.

Nitekim yukarıda vurgulandığı normatif düzeydeki tartışmaların büyük bir kısmı belirli bir analiz düzeyine göre elde edilecek taban tabana zıt sonuçların diğer düzeyler için de geçerliymiş gibi algılanmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan mevcut teknoloji ve bilgi seviyesi ile yukarıda belirtilen tüm düzeyler için ayrı ayrı analiz yapılsa bile hangi düzeye ait analiz ve sonucun daha uygun olacağı üzerindeki tartışmaların son bulması çok zor olacaktır.

Finansal derinleşmenin analiz edileceği bu çalışmada başlangıçta finansal sistemin sosyolojik boyutları bir yana bırakılarak ilk olarak finansal sistemin sınırlarını belirleyen finansal sistemin bütününü oluşturan ve finansal sistemin girdileri ve çıktıları niteliğindeki parçaların tanımlanmasında yarar bulunmaktadır.

Bu bölümde teorik çerçeve çizilirken yapılan tanımlamalar finansal derinleşme bağlamında ele alınacaktır. Örneğin, fon arz edenler tanımlanırken ellerinde değerlendirmedikleri fon fazlası bulunanlara ve tasarruf sahiplerine fon arz edenler demek yerine bu fonların sahiplerinin alternatif finansal yatırım araçları arasından yönetimsel ve finansal seçim ve tercih yapabilme becerisinden yoksun olup olmaması bir özellik olarak öne çıkartılmaktadır. İktisadi açıdan tasarruf sahipleri kavramı çoğunlukla yeterli görülmektedir. Ancak finansal iktisat açısından tasarruf sahiplerinde finansal tercih ve yönetim yapabilme kabiliyetine sahip olmak veya olmamak hayati bir önem taşımaktadır.[8]

Gerçekten de fon talebinde bulunanlarda doğal olarak var olması beklenen finansal yönetim ve tercih yapabilme yeteneği fon arz edenleri finansal sistemin pasif bir bileşeni olmaktan çıkararak fon sahiplerinin hiç olmazsa bir kısmının tarihsel süreç içerisinde finansal piyasaların aktörleri konumuna nasıl geçtiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. [9]

---

[8]Zeynel DİNLER, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 15. Basım, Ocak 2009, ss.3-44.
[9]İlyas ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1588, 5. Baskı, Eskişehir, 2009, ISBN 975-06-0309-5, ss.224-244.

Fon talebinin daha çok ticari bir faaliyet niteliğinde kişiler tarafından yapılması ve ticaret hukukunun tacir kişilere yüklediği tedarikli olma zorunluluğu nedenleriyle daha açık bir şekilde algılanabilmektedir. İşte fon arz edenlerin de tıpkı fon talebinde bulunanlar gibi bu niteliği kazanması tarihsel bir sürecin sonucunda ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Gerçekten de fon arz edenlerin finansal analiz yapabilme yeteneğine sahip olması veya bunun bir gereklilik olarak ortaya çıkması finansal derinleşmenin tarihsel ve güncel seyrinin anlaşılması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Dinsel faktörlerin çok daha etkin olduğu geçmişten etkin piyasalar kavramının öne çıktığı günümüze kadar geçen uzun bir süreç sonunda finansal ürünler arasında tercih yapabilme becerisi evrimci bir şekilde öne çıkmış bulunmaktadır.[10]

Diğer taraftan bir bilimden çok sanat olan finansal yönetim becerisine sahip olduğunu bildiren bireylerin bu beceriye gerçekten sahip olduğunu anlayabilmek için de belli finansal sınamaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak finansal seçim yapabilme becerisinden yoksun olmak yerine bu beceriye sahip olmak şeklinde yapılacak bir tanımlama daha pozitif bir algı yaratsa bile bu beceri sahip olunup olunmadığının anlaşılabilmesi daha çok iş işten geçtikten sonra veya finansal fırsatlar kaybolduktan sonra mümkün olabilmektedir.[11]

Günümüzde sistem yaklaşımı içinde doğal bir şekilde kabul gören bu paradigmanın tarihsel süreç içinde aslında nasıl geliştiğini ve bugünkü haline nasıl ulaştığının anlaşılmasıyla birlikte finansal sistemin oluşması, büyümesi, gelişmesi ve derinleşmesinin anlaşılması daha kolay olacağı gibi finansal yapının gelecekte alacağı biçime ilişkin öngörülerde bulunmak da kolaylaşacaktır.[12]

---

[10]ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.21-38.

[11]G. Enrique MENDOZA, Vincenzo QUADRINI, "Financial Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15432, October 2009, pp.7-8.

[12]Thomas KUHN, **The Structure of Scientific Revolution**, The University Of Chicago Press, Chicago, 60637, Second Edition, enlarged, 1970, pp.3-140.

Bu bağlamda, finansal sisteme ilişkin düzenleme, tanzim ve yapısal çerçevenin belirlenmesine ve sistemin bileşenlerinin de çizilen bu yapısal çerçeve bağlamında ele alınarak tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece bu bölümde çeşitli teorik kavram ve tanımlamalar finansal iktisat ana çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmiş olacaktır. Bunun sonucunda çalışmanın ilerleyen bölümlerinin geleneksel iktisat dilinin finansal iktisat diliyle irdelenmesinin zemini kurulacaktır.[13]

1.1.1. Finansal Sistemin Tanımı ve İşlevi

Bir ekonomik düzende fon arz edenlerle fon talebinde bulunanların karşılaştığı formel veya enformel bileşenlerden oluşan yapıya finansal sistem denir. Buna göre bir finansal sistemin temel işlevi fon fazlası olanlarla fon ihtiyacı olanları bir araya getirmesidir.[14]

Finansal sistemin fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getirme işlevinin önemi merkez bankalarının hazine işlemleri gibidir. Zira fon arz edenler bu fonları istedikleri yerde istedikleri zamanda istedikleri şekilde istedikleri fiyattan ve istedikleri tutarda arz edebilmektedir. Aynı şekilde fon talebinde bulunanlar da bu taleplerini istedikleri yerde istedikleri zamanda istedikleri şekilde istedikleri fiyattan ve istedikleri tutarda talepte bulunabilmektedirler.

İşte bir finansal sistem, son derece keyfi nitelikte olan bu iki ihtiyacı karşılaştırma işlevini üstlenmektedir. Dolayısı ile bir finansal sistemin derinliği bu iki ihtiyacın çakıştırılmasının kesintisiz bir şekilde ve sadece her iki taraf için değil konuyla ilgisiz diğer taraflar için de en düşük maliyetle gerçekleştirilmesine bağlı bulunmaktadır.

---

[13]DİNLER, **İktisada Giriş**, s.12.
[14]İlker PARASIZ, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi, 8.Baskı, Bursa, 2005, ss.73-97.

Finansın ve finansallaşmanın iktisadi, ticari ve sosyal hayat için sahip olduğu önemin büyüklüğü üzerinde yaygın bir fikir birliği olsa da bu iki kavramın anlaşılmasında çeşitli ve farklı yaklaşımlar ve tanımlar bulunmaktadır. Aslında fikir birliğinin en kolay sağlandığı nokta finansallaşmanın ve finansın karmaşık ve bütünleşik bir alan olduğu ve basit terimlerle izah edilmesinin oldukça zor olduğu üzerindedir. Bu zorluğun büyük bir kısmı entelektüeller ve akademisyenlerin arasında geçen ve genellikle iktisadın normatif alanına ait tartışmalarda finansın büyük bir yer kaplamasından kaynaklanmaktadır.

Konu ister yoksulluğun önlenmesi olsun isterse bir nükleer santral olsun, kaynakların nereye tahsis edileceği öncelikli sorun olmaktadır. Konu yoksulluğun önlenmesi olduğunda düzey sorunu yine kendi göstermektedir. Nanoekonomik düzeyde bir değerlendirme yapılmasının güçlüğü tüm yoksullar için toptan bir çözüm aranmasını, istatistiksel anlamda detayları göz önüne almayan bir analiz yapılmasını zorunlu kılmaktadır.[15]

Diğer yandan her sistemin olduğu gibi finansal sistemin de normatif öncelikleri bulunmaktadır. Yoksulluğun önlenmesinde de nükleer santral inşaatı kararında da bu normatif tercihler belirleyici olmaktadır Ancak son tahlilde finansman konusunun ele alındığı her tartışmada finansman; doğası gereği, karlılık ve sürdürülebilirlik noktalarını öne çıkarmaktadır. Buna bağlı olarak zıt ideolojik görüşlerden birinin tercih edilmesi diğerinden finansal olarak vazgeçilmesini gerektirdiğinden büyük ideolojik çatışmaların temelinde çoğu zaman finansal yetersizlikler yatmaktadır.[16]

---

[15]Bob DEACON, "Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Bir Refaha Tehdit", Derleyenler: Ayşe BUĞRA, Çağlar KEYDER **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, ss. 101-159.

[16]Fatih GUVENEN, "Macroeconomics With Heterogeneity: A Practical Guide", **NBER Working Paper**, Working Paper No. 17622, November 2011, pp.3-4.

Doğal olarak ideolojik çatışmada taraflardan birinde yer alarak bu çatışmayı sürdürmek finansal analizden ve finansman sorununu çözmekten daha kolay olmaktadır. Hatta "karşıtların" sindirilmesi veya yok edilmesi ile finansman sorununun çoğu zaman kendiliğinden çözüldüğü düşünülür ise çatışma daha iyi bir yöntem görüntüsü çizmektedir. Dolayısı ile sosyal bilimcilerin finansı ve finansmanı anlaması ve finansallaşmaya uygun politik ve entelektüel tepki vermeleri başlı başına bir diyalog ve karşılıklı fikir alışverişini gerektirmektedir. Finans ve finansallaşmaya ilişkin tanımlamalardaki ayrışmanın temelinde büyük ölçüde sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve dinsel faktörler etkili olmaktadır.[17]

Bir finansal sistemin temel işlevi fon talebi ve arzında bulunanları karşılaştırmak olmakla birlikte bu temel işlevi kadar önemli başkaca işlevleri de bulunmaktadır. Bunların başında da mal ve hizmetlerin fiyatının oluşmasını sağlamak gelmektedir. Finansal kapitalizmin en önemli kavramını fiyat oluşturmaktadır. Ancak fiyatın oluşabilmesi için önce alıcı ve satıcıların bir araya gelmesine ihtiyaç duyulduğundan fiyatın kendisi insanlık tarihi boyunca uzun bir zaman finansal derinleşme açısından birincil öneme sahip olmamıştır. Bu yüzden birincisinden çok daha önemli olmakla birlikte fiyatın oluşması finansal sistemin ikinci temel işlevi olarak sayılabilmektedir. Fiyatın oluşumu finansal derinleşmenin anlaşılması açısından özel bir önem taşımaktadır.[18]

Fiyatın oluşmasına bağlı olarak mal, hizmet ve varlıkların el değiştirmesine aracılık etmek bir finansal sistemin üçüncü temel işlevidir. Bu işlev özü itibarı ile modern bir işlevdir. Zira özellikle yüksek fiyatlı ve yüklü fon çıkış gerektiren alış verişlerde finansal sistemin kullanılması günümüzde kaçınılmaz olmaktan öte çoğu zaman yasal bir zorunluluktur.

---

[17]Julie FROUD, Sukhdev JOHAL, "Questioning Finance: A Special Issue of Competition&Change", **Competition & Change**, Vol. 12, No. 2, June 2008 107–109.

[18]Ludwig Von MISES, **Socialism: An Economic and Sociological Analysis**, Yale University Press Edition, 1951, pp.128-145.

Taşınmaz alışverişlerinde, belli bir tutarı aşan kira ödemelerinde, ödemelerin bankacılık sistemi kullanılarak yapılması zorunludur. Daha küçük alışverişlerde bile sözgelimi bir ihale şartnamesi satın alınacağı zaman şartname bedeli çok düşük olmasına rağmen özellikle kamu ihalelerinde şartnameyi almak isteyenlerin şartname bedelini bir bankaya yatırması istenebilmektedir. Bunların dışında, tasarrufun güvenli bir ortamda birikmesine olanak tanıması, mülkiyetin tabana yayılması, büyük projelerin finansmanı, kaynakların ekonomik, coğrafi bölgeler ve sektörler arasında rasyonel dağılımını sağlamak finansal sistemin yerine getirdiği diğer önemli işlevlerdir.[19]

Son olarak finansal sistem gelişip boyutları büyüdükçe, paranın yerine geçen mübadele araçları, risk yönetimi, türev ürünlerin finansal yönetimle ilişkilendirilmesi, asimetrik bilgi edinme sorunlarının çözülmesi gibi modern işlevler öne çıkmaktadır. Yukarıda belli bir sıra içinde sayılan bu işlevlerin çoğalması finansal derinleşmenin başlı başına bir göstergesi olarak görülmektedir.

1.1.2. Finansal Sistemlerin Tarihsel Gelişimi

Her ülkede finansal sistemin gelişiminin izlediği yol kendine özgüdür. Ancak bu özgülüğün anlaşılabilmesi için alışverişin, mübadelenin, tasarrufun ne zaman, ne şekilde hangi şartlarda ortaya çıkmasının anlaşılması gerekmektedir. Gerçekten de alışverişin, mübadelenin ve ticaretin ne zaman başladığı tüm sosyal bilimlerin sorduğu sorulardan biri olmaktadır. Bu kavramların ne zaman ortaya çıktığı ağırlıklı olarak arkeolojik bulgulara, dinsel metinlere ve tahminlere dayanmaktadır. Günümüzdeki anlamıyla ticaretin takas ve bağış olarak iki temel başlık altında başladığı tahmin edilmektedir.

[19]Ahmet İNCEKARA, **Bankacılık ve Finansal Kurumlar**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, Yayın No:3, İstanbul, Nisan 2011, ss.21-34.

Bağış ekonomisi daha çok kabile içinde meydana gelmektedir. Böylece ilkel topluluklar bağış ve bahşiş yöntemi ile kendi aralarında bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Zaman içinde bağış, bahşiş veya sadaka terimsel ve dinsel bir nitelik kazanarak sadakayı alanlar açısından bir hak niteliği kazanmış bulunmaktadır. Böylelikle sadaka ekonomisi, kabile içi bağış ekonomisinin dönüşmesiyle bugünkü halini aldığı görülmektedir.[20]

Takasın ise bağışa göre daha yeni bir geçmişe sahip olduğu bilinmekte ve bu geçmişin yüz bin yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Takas; bağışın aksine düşman topluluklarla yapıldığı için takas yapabilmek için yeterince güçlü olmak gerektiği anlaşılmaktadır. Bu güç bağışla beslenen kabile içi bireylerin güç birliği ile sağlanmaktadır.

Takas ekonomisinin sürdürülmesi döneme uygun çeşitli güvencelerin mevcudiyetine bağlı bulunmaktadır. Modern ticaret teorileri bağış ekonomisinden çok takas ekonomisi üzerinden geliştiği için güvence, riskten korunma gibi kavramların takasın tarihi kadar eski deneyimin ürünü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[21]

Diğer yandan finansal derinleşmenin anlaşılabilmesi için ölçümün, ölçeğin veya ölçmenin nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Ölçü birimlerinin ortaya çıkması, gelişmesi ve daha da önemlisi standartlaşması bir yanı ile günümüz küreselleşmesinin seyrinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Finansal derinleşmenin kavranmasının ölçek kavramının kendisine bağlı olduğunu ortaya çıkmaktadır. Bu yanı ile ölçek ve ölçme kavramları finansal derinleşmenin metodolojisi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. [22]

---

[20]Duran BELL, "On The Nature Of Sharing: Beyond The Range of Methodological Individualism", **Current Anthropology**, Vol. 36, No: 5, December 1995, pp. 826-830.

[21]Ulrich BECK, "Living in the World Risk Society", **Economy and Society**, Vol:35, No:3, Aug, 2006, pp.329-345.

[22]Zerrin SUNGUR, **Sosyolojide Yeni Yaklaşımlar**, 4. Bölüm, "Kendisiyle Yüzleşen Toplum: Risk Toplumu", editör: Aylin Görgün BARAN, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2328, 2011, ss.81-100.

Günümüzde bile örneğin; metrenin veya yardanın ve yahut da kulacın bir ölçü birime dönüşmesinin tarihsel seyri aynı zamanda ölçü birimlerinin gelişiminin ve standartlaşmasının anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Örneğin; metrenin Fransa'da kullanılma girişiminin Fransız İhtilalinden hemen sonra 1790 yılında gündeme gelmiş olması ölçü ve ölçme değişikliklerinin sadece fenni veya bilimsel gerekçelere dayanmadığını aynı zamanda siyasal ve dinsel temellerinin de olduğu anlamına gelmektedir.

Sadece metre kavramının, üstelik son iki yüz yılda, izlediği seyir düşünüldüğünde ölçmede standardizasyonun sadece finansal derinleşme veya küreselleşmenin değil başta pozitif bilimler olmak üzere diğer modern bilimlerin gösterdiği ilerlemede temel bir role sahip olduğu açıkça görülmektedir. Daha da ilginci tarih boyunca bir ölçü biriminden diğerine geçişin ancak tarihsel büyük dönemeçlerde söz konusu olabildiği ve yeni dinlerin, yeni ölçülerin ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Yukarıda vurgulandığı gibi arkeolojik buluntuların yanı sıra para benzerlerinin tarihsel gelişiminin kutsal metinler üzerinden izlenmesi finansallaşmanın tarihi ve seyrine ilişkin ilginç bulgular ortaya koymaktadır. Canlı hayvanın para olarak kullanılmasının geçmişi M.Ö. 9000'li yıllara kadar uzanmakta olup bu dönemde yaklaşık sekiz bin yıllık bir süre boyunca canlı hayvanın para yerine kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir.[23]

Canlı hayvanların; üzüm, buğday, arpa gibi pek çok tarımsal ürünün para olarak kullanılmasından deniz kabuklarına veya değerli metallere geçilmesinin sekiz ila on bin yıl sürdüğü tahmin edilmektedir. Oysa deniz kabuklarından değerli metallere beş altı yüz yıl gibi kısa bir sürede ulaşıldığı bilinmektedir. Paraların birinin diğerinin yerine geçmesinin ise kesintisiz ve kesin bir şekilde gerçekleşmediği görülmektedir.

---

[23]Glyn DAVIES, **A History of Money From Ancient Times to The Present Day**, University of Wales Press, Cardiff, 1996, pp.1-47.

Günümüzde pek çok Müslüman topluluğun enflasyondan korunabilmek ancak haram olarak değerlendirdikleri faize de maruz kalmamak için özellik vadeli işlemlerinde ve borçlanmalarında canlı hayvanları, buğday ve arpa gibi tarımsal ürünleri referans para birimi olarak kullandığı bilinmektedir.

Bu bilgiler ışığında deniz kabuklarının, ineklerin, buğday başaklarının, üzümün kendisinin veya suyunun önce bir ölçü birimine sonra da kutsal varlıklara dönüşmüş olması şaşırtıcı olmayacaktır. Diğer yandan insanın hareket kabiliyetinin bindiği atın hızıyla sınırlı olduğu bir çağda para olarak kullanılan inek veya keçinin hareket kabiliyetinin paranın dolaşım hızı açısından yeterince yüksek olduğu görülmektedir. İnsanın hızı arttıkça para olarak kullanılan nesnelerin akışkanlığı, emniyeti ve verimliliği biri diğerinin önüne geçerek bugüne kadar gelmiştir.[24]

Tarihsel değeri olan bu geçişmelerin sonunda Paris'teki iridyum-platin alaşımından yapılan metrenin yakın bir gelecekte bir puta dönüşmesini beklemek modern insanlık için olanaksıza yakın bir olgudur. Aynı insanlığın bugün put olarak tanımlanan pek çok nesnenin geçmişte birer ölçü birimi olabileceğini kavrayabilmesi de sadece arkeolojik bulgulara ve kanıtlara bağlı olmayıp aynı zamanda insanlığın algısı ile ilgili olup konunun bu yönü davranışsal iktisadın ilgi alanına girmektedir.[25]

Finansal sistemin gelişiminde temel dönemeçlerin başında bir mübadele aracı olarak paranın icat edilmesi ve takas ekonomisinden parasal ekonomiye geçiş sayılmaktadır. Paranın icat edilmesi ile iktisadın daha önce ölçüden ve ölçekten kaynaklanan çözümsüz problemleri, büyük ölçüde çözümlü problemlere dönüşmüştür. Örneğin; "bir kavanoz balın kaç saatlik iktisat teorisi dersi ettiği" problemi daha kolay çözülebilmektedir.[26]

---

[24]William R. PENUEL, Barry J. Fishman, Britte Haugan Cheng, Nora Sabelli, "Organizing Research and Development at the Intersection of Learning, Implementation and Design", American Educational Research Association, **Educational Researcher**, Vol. 40, No. 7, pp. 331–337.

[25]Elmer G. WINES, **Linguistic and Commodity Exchange**, Elmer's English 304 Magazine, First Nation Studies, p.1, http://www.egwald.ca/ubcstudent/aboriginal/exchanges.php., (Erişim Tarihi: 01.03.2010)

[26]İlyas ŞIKLAR, Erdoğan ALKİN, **İktisat Teorisi Dersleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009.

Paranın icadı, bir ticaret ve tasarruf alanı olarak finansal sistemin geçmişinin altını bir değişim ve tasarruf aracı olarak ilk defa saklayan Eski Yunanlılara, Mezopotamyalılara, Mısırlılara ve İsrail oğullarına kadar uzanması anlamını taşımaktadır.[27]

Kutsal metinlerin İsrail oğullarının altından yapılan bir ineği tapındığını yazması ile günümüzde parasal anlamına gelen Pecinuary sözcüğünün eski İngilizcede "inek" anlamına geldiği birlikte düşünülür ise İsrail oğullarının bir ölçü birimi olarak altından inek icat etmiş olması finansal sistemin çarpıcı dönemeçlerinden biri olmaktadır.[28]

Dolayısı ile bir ölçü birimi olarak "inek"ten "kaydi" ineğe geçişin parasal ve finansal iktisadın gelişimi açısından sahip olduğu büyük önemin altı dikkatle çizilmelidir. Paralel bir anlam kayması Türkçede de bulunmaktadır: Günümüzde küçükbaş hayvan anlamına gelen "Davar" sözcüğü tarihsel olarak zenginlik anlamına gelmekte olup Türkçe dil bilgisi kitaplarına göre davar sözcüğünün günümüzde sadece küçükbaş hayvan anlamına gelmesi dilde anlam daralmasına örnek olarak verilmektedir.[29]

Bu anlam daralmasının, iktisadi koşullara, parasallaşmaya ve finansal derinleşmeye bağlı olarak geliştiğini söylemek mümkün görünmektedir. Kadim ve modern dinlerin harmanlandığı Hindistan'da ineğin hala kutsal olmasında finansal mübadele aracı olarak üstlendiği ölçülebilir rolün kayda değer bir öneme sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Günümüzde metal paralarının üstünde buğday başağı, zeytin dalı, üzüm yaprağı kabartması olmayan ülke yok gibidir.

---

[27]Edward E. COHEN, **Athenian Economy and Society: A Banking Perspective**, Princeton University Press, 1992.

[28]İlyas ŞIKLAR**, İktisada Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 1472, İkinci Baskı, 2004, s.363.

[29]Gülcan ÇOLAK BOSTANCI, "Mecaz Anlamı Temel Anlama Dönüşen Kelimeler", **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4, Summer, 2009, p.149, http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi17/ bostanci colak gulcan.pdf, (çevrimiçi), erişim tarihi: 15.08.2012.

Finansal derinleşme açısından gayet sağlam duran bu iddia reel ekonomi açısından da geçerlidir. İnek insanlık tarihinin en güvenilir üretim araçlarından belki de birincisi olmuştur. Etinden, sütünden, gücünden yararlanılan bir ineğin bir mübadele aracı olarak değeri ölçülemeyecek kadar kıymetlidir.

Mübadele sırasında "karşılığında beş ineğini alırım" tümcesinden "karşılığında üç inek alırım" tümcesine geçerken ineğin belirtili tamlamadan belirtisiz tamlamaya geçişi ineğin paraya dönüşmesinin ve fiyat mekanizmasının oluşumunda oynadığı hayati rolün bir kanıtı ve arz veya talep edilen mala biçilen değerin bir ölçütü olarak görülmektedir.[30]

Konuya dil ve anlatımın sınırları açısından bakıldığında "karşılığında ineğimi veririm" cümlesinden "karşılığında bir inek veririm" cümlesine geçiş bile finansal derinleşmenin bir göstergesidir. Zira "karşılığında ineğimi veririm" tümcesi otarşik bir ekonomiye işaret ederken "karşılığında bir inek veririm" tümcesinde ineğin nesnel bir birim ve değişim aracı olarak iki tarafça da kabul edildiği anlamını taşımaktadır.[31]

Finansal sistemin yaşadığı evrimin izlenebilmesi açısından büyük önemi bulunan bu araçların gelişim ve değişim seyri dikkatle değerlendirildiğine finansallaşmada paranın hareket kabiliyetinin büyük bir önem taşıdığı ve finansal derinleşmenin esas itibarı ile değişim araçlarının standartlaşması ve mobilite kazanmasıyla doğrudan ilintili olduğu görülmektedir. Değirmen taşının para olarak kullanıldığı bir ekonomide finansallaşmadan söz edilemeyeceği tartışmasızdır.[32]

---

[30]Claude Levi STRAUSS, "Social Structures", **Anthropology Today: Selections**, Edited by Sol Tax, University of Chicago Press, Chicago, 1962, pp.321-350. http://varenne.tc.columbia.edu/bib/info /levstcld062socistru.html, (çevrimiçi), Erişim Tarihi: 02.04.2012.

[31]D. Moyal SHARROCK, W. H. BRENNER, "Wittgenstein's On Certainty and Contemporary Anti-Scepticism Forthcoming in Investigating On Certainty: Essays on Wittgenstein's Last Work", **Wittgensteinian Epistemology,** Palgrave Macmillan, London, 2005, http://www.philosophy .ed.ac.uk/people/full-academic/documents/Wittgensteinian Epistemology_000.pdf, pp.1-35, (çevrimiçi), Erişim Tarihi:14.09.2011.

[32]Elmer G. WINES, "Money As A Practical Technology, A Game-Theoretic Approach", The University of British Colombia, Doctora Thesis, July 1975.

Finansal derinleşme ile sanayi devrimi arasında çok kuvvetli bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira sanayi devriminin sadece yaşama şeklini değil aynı zamanda düşünme şeklini de değiştirerek bugünkü hale getirdiği görülmektedir. Sanayi devriminden çok öncesinde finansal kavramlar bulunmakla birlikte bankacılık ve finans kavramı bugünkü anlamını 19. yüzyılın sonlarında kazanmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte fonların ilk defa bugünkü anlamda birikmesi söz konusu olmuş ve ekonomiler yaklaşık üç yüz yıllık tarihsel bir süreç sonrasında önce parasallaşmış ve sonra finansallaşmış bulunmaktadır.[33]

Tarihsel determinizme daha uygun olan tarihin seyrinin kaçınılmaz olduğu yönündeki genel yaklaşımın daha da inceltilmesi de benzer sonuçları vermektedir. Zira ekonomi tarihinin genel tarihten ayrılmaya çalışılması halinde bütün savaşlar av ve katliamlara, bütün göçler birer doğa olayına dönüşecektir.

İktisat tarihinden ve paranın tarihinden ayrı olarak düşünüldüğünde finansal kurumların tarihi 1309 yılında Brugges'te faaliyete başlayan ilk emtia borsasına dayandırılabilir. Söğüt merkezli Osmanlı Devletinin etrafında yer alan şehir devletçiklerin Osmanlı pazarlarındaki serbestliğin ve alınan vergilerin çok düşük olması nedeni ile bugünkü serbest pazar mekanizmasına benzeyen bir yapıya sahip bu merkeze hızla eklemlendiği bilinmektedir. Bu bütünleşmenin dönemine göre bir küreselleşme olduğu açık olsa bile bugünkü anlamda finansal bir yenilik ve araç olmadığı görülmektedir. [34]

Dolayısı ile Osmanlı örneğinden hareketle 14. yüzyılın hemen başında Brugges'te faaliyete başlayan emtia borsasının dünyanın pek çok yerinde eş zamanlı olarak görülen açık pazar ekonomisinin ilk defa kurumsallaşması olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

---

[33]Sergio REBELLO, "Real Business Cycle Models, Past, Present and Future", **NBER Working Paper**, Working Paper No: 11401, June 2005, pp.1-40.

[34]Halil İNALCIK, **Devleti Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih, İstanbul, 14. Basım, 2009, ISBN: 9789-9448-8465-1, s.18.

Modern finansal tarihin en önemli olaylarını ve kurumlarını ise 1871 yılında Altın Standardının oluşturulması, İkinci Dünya Savaşını takiben IMF ve Dünya Bankasının kurulması, Bretton Wood anlaşması ve 1973 yılında sabit döviz kurunun terk edilmesi oluşturmaktadır.[35]

Son olarak güçlü parasal bölgeler anlayışı çerçevesinde EURO bölgesinin oluşturulmasının küreselleşmenin ve finansal derinleşmenin bilinen en son ve en büyük adımı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Ancak günümüzde iktisadi gelişmelerin büyüklüğü, hızı ve ivmesi öyle düzeylere ulaşmıştır ki, iktisadın deneysel bir bilim olmadığı yönündeki görüş bile tartışılır hale gelmektedir. Örneğin; 1871 - 1932 yılları arasında kabul gören altın standardının toplam ömrünün altmış yıl sürdüğü düşünülür ise altın standardı sistemini elde edilen sonuçlara göre revize ederek yeni bir modelin oluşturmak açısından bir insan ömrüne göre deneysel davranmaya olanak tanımadığı görülmektedir. [36] Oysa EURO bölgesinin 2000 yılında hayata geçirilmesi ve 2010 yılında Avrupa para krizinin yaşanmasıyla birlikte dünyanın en büyük ekonomik sisteminde bile sonuçları çok kısa zamanda alınabilecek deneysel yaklaşıma olanak sağladığını ortaya koymaktadır.

1.1.3. Finansal Sistemin Günümüzdeki Durumu

Finansal Sistemin günümüzde içinde bulunduğu durumun temel özelliği kurumsallaşma ve bireyselleşmeden oluşmaktadır. Bireyselleşmenin en önemli elementi de finansal elitlerdir. Öyle ki bir finansal sistemin temel bileşenleri olan fon arz edenler ile fon talep edenler günümüz finansal sisteminde temel aktörlerden çok sistemin nesnesi konumundadır.[37]

---

[35]Laurence COPELAND, **Exchange Rates and International Finance**, Fourth Edition, Prentice Hall, Fourth Edition, 2005, p.27.
[36]COPELAND, **a.e**, ss.1-40.
[37]Marc QUINTYN, Geneviève VERDIER, "Mother, Can I Trust Government, Sustained Financial Deepening – A Political Instutition View", **IMF Working Paper**, IMF Institute and African Department, WP/10/2010, September 2010, pp.17-19.

Kurumsallaşmanın ortaya çıkmasının nedenleri arasında fon arz edenlerin ve fon talep edenlerin beklentilerindeki farklılık başta gelmektedir. Gerek sayısal olarak çoğalma gerekse miktar olarak büyüme ve fon arz edenler ile fon talebinde bulunanların beklentilerinde görülen ince ayar ihtiyacı bilgi yönetimini ve kurumsallaşmayı zorunlu kılmaktadır.[38]

Yaptırım gücünün fonları sağlayanda mı arz edenlerde mi olduğu finansal derinleşme açısından önemli görünmektedir. Söz gelimi, Orta Çağ Avrupa'sında kurumsal güç, fon sağlayıcı keşişlerin elinde iken; mesela on sekizinci yüzyılda fon talebinde bulunan senyörlerin yükümlülüklerine sadık kalmaya gerek duymayacak kadar güçlü olabildikleri bilinmektedir.

Dolayısı ile eski ve orta çağ finansal sisteminde fon sağlayıcılığı işlevi servet sahibi soylular, din adamları ve devlet erkini kullananların elinde olması nedeni ile Fon talebinde bulunabilmek için en yaygın yöntemin rüşvet olduğu bilinen bir gerçektir. Feodaliteden modern kapitalizme uzanan bu sürecin sonucunda finansal sistemin modern bileşenleri ortaya çıkmış bulunmaktadır.[39]

Yukarıda sayılan bu gelişmeler niteliksel olmaktan çok niceliksel bir öneme sahip bulunmaktadır. Fon arz eden bir orta çağ keşişinin veya altıncı yüz yılda fon talebinde bulunan bir Arap tacirin konumunun günümüzdekinden çok az farkı bulunmaktadır. Fon arz edenlerle fon talep edenlere uygulanan yaptırımlar bugün geçmiştekinden çok farklı bir nitelik kazanmış ve çok farklı anlamlara bürünmüştür. Bu çerçevede finansal kurumların ve hukuksal çerçevenin daha büyük bir önem kazanarak öne çıkmasının yolu açılmıştır. Dolayısı ile bu süreç modern finansal sistem düzenleyici ve denetleyici yapıların belirlediği çerçevede hareket eden bir organizma niteliği gösterdiğini ortaya koymaktadır.

---

[38]Dani RODRIK, Arvind SUBRAMANIAN, "Why Did Financial Globalization Disappoint?" **IMF Staff Paper**, Volume 56, No:1, March 2009, pp.1-2.

[39]Mehmet Ali KILIÇBAY, **Feodalizm ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Teori Yayınları, Ankara, 1985, ss.366-377.

1.1.4. Finansal Sistemin Bileşenleri

Modern dünyada bir finansal sistemin dört temel bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenler Fon Arz Edenler, Fon Talep Edenler, Hukuki Yapı ile Finansal Kurumlar ve Finansal Araçlardır. [40]

1.1.4.1. Fon Piyasalarına Fon Arz Edenler

Fon piyasalarına fon arz edenlerin başında bireyler gelmektedir. Günümüzde tasarrufların finansal kurumlarda tutmak zorunda olan bireyler ile birikimlerini altın olarak gömüleyen yüzyıl öncesinin tebaası arasında niteliksel olarak çok büyük bir fark bulunmaktadır. Bugün bile tedavülden kalkarak çöpe dönüşmüş kâğıt paraları saklayan ancak satın alma gücü kalmamış insanlara ilişkin haberler basın ve yayın organlarında yer bulmaktadır. Oysa bir sandıkta unutulan on altıncı yüzyıla ait aileden kalma bir ibrik veya tarihi birkaç sikkenin günümüzdeki değeri satın alma gücü açısından inanılmaz boyutlara ulaşabilmektedir.[41]

Zira tamamen kâğıttan oluşan günümüz varlıklarının alım gücü; finansal kurumlarda tutulmaması halinde, hızla aşınmaktadır. Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal ettiği birinci Körfez krizi sırasında Kuveyt Dinarının değeri sıfırlara düşerken ve bankalar bir gecede Kuveyt Dinarını konvertibıl para olmaktan çıkarırken savaşın başlamasıyla birlikte Kuveyt Dinarı eski değerli konumuna hızla dönmüştür. Bu durum finansal iklimin finansal bileşenler üzerinde yarattığı etkiye çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Bu hızlı iniş ve çıkış aynı zamanda yatırımcıların risk alma beceri ve sezgilerinin önemini gösteren bir örnek niteliği taşımaktadır.

---

[40] İNCEKARA, a.g.e., ss.21-73.

[41] Burak ATAMTÜRK, "Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruf Oranı Üzerinde Etkisi", **Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 2007, C.13, Sayı.2, ss.75-89.

Günümüz finansal sisteminin en sağlam dayanağını işte bu denge oluşturmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinin iflas etmesi halinde dünyanın en büyük merkez bankalarının topladıkları dolarlar bir anda çöp yığınına, bu bankalar da dünyanın en büyük çöp evlerine dönüşecektir. Kolayca gerçekleşebilecek olan bu durum finansal sistemi bir bütün olarak tetikte tuttuğu gibi finansal sistemin gelişmesine, derinleşme ve zenginleşmesine yol açan gelişmelerin ve yeniliklerin büyük bir kısmına da yine bu tehdit neden olmaktadır.

Fon arz edenlerin günümüzdeki temel özelliği tasarruflarını çeşitli finansal araçlar arasında paylaştırma veya bu araçlardan birini tercih etmesini sağlayacak ve kolaylaştıracak finansal ve yönetimsel becerilerden yoksun olup olmaması konusudur. Fon arz edenler açısından bu niteliğin öne çıkması aynı zamanda finansal derinleşmenin düzeyi ile de ilgili bulunmaktadır. Zira çeşitli finansal araçlar arasında tercih yapabilecek kadar yönetimsel bilgi ve teknik donanıma sahip olmak demek finansal eğitimin yaygınlığına, finans sistemin gelişmişliğine ve derinliğine işaret etmektedir. Aynı zamanda sıradan tasarruf sahiplerinin finansal araçlar arasında tercih yapabilecek olanaklara sahip olduğunu göstermektedir. [42]

Son olarak tasarruf sahiplerini finansal yatırımcılara dönüştürebilen bu tür olanakları sağlayan finansal piyasaların asimetrik bilgi sorununu çözebilmiş etkin piyasalar olduğu saptaması yapılabilir. Aynı zamanda finansal piyasaların tam rekabet piyasa davranışı göstermesi anlamına da gelen piyasa etkinliğinin finansal derinleşmeye etkisi de büyük önem arz etmektedir.

1.1.4.2. Fon Talep Edenler

Bir finansal sistemin fon arz edenlerle birlikte en önemli temel bileşeni fon talep edenlerdir. Finansal sistemde önce fon arz edenlerin mi ortaya çıktığı yoksa fon talep edenlerin mi ortaya çıktığı sorusu gerçekten de yumurta ve tavuk sorunsalına

[42] a.y.

benzemektedir. Ancak ilk olarak fon talep edenlerin ortaya çıkmış olması iktisat biliminin tanımına daha uygun görünmektedir. Zira kaynakların kıt olduğu bir sistemde birisinin elinde ne yapacağını bilmeden tuttuğu bir fon fazlalığının söz konusu olması rasyonel olmayacaktır. Bunun yerine tıpkı günümüz dünyasında büyük servet hayalleri kuran bireyler gibi keşfedilmemiş bir yöntem, icat edilmemiş bir alet, yaşamı kolaylaştıracak tekniğe ihtiyaç duyan birey ve toplulukların modern fon talebinde bulunanların ilkel ataları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fon talebi zaman içinde evirilerek günümüzdeki spekulatif amaçlı fon talebine kadar ulaşmıştır. Ancak fon talebinin başlangıçtaki temel amacı olan üretimi artırmak temel nitelik olarak yerini aynen korumaktadır.[43]

1.1.4.3. Hukuki Yapı ve Yasal Düzen

Hukuki yapı ve yasal düzenin finansal derinleşmeye etkisinin tartışmalı olduğunu veya algılandığı kadar önemli etkileri ve sonuçları olmadığını bildiren çalışmalarda bile hukuksuz bir düzende de finansal derinleşme olabileceğine dair bir ima bulunmamaktadır. Bunun yerine hukuksal yapı ve normların artık olmazsa olmaz nitelikte olması nedeni ile bu normların sağlayacağı marjinal değişmenin çok etkili olmadığı söylenmektedir.[44]

Esneklik kavramına uygun olarak getirilen her ilave hukuki güvencenin sağladığı ilave finansal derinleşmenin ölçülmesi mümkün olsaydı ilave hukuksal güvencelerin temel hukuksal normlara karşılık çok az finansal verim sağladığı kolayca görülebilecekti. İlave hukuksal güvenceler, on emirden örneğin; "çalmayacaksın" emrinin basitliği, açıklığını, anlaşılırlığını ve hatta güvenilirliğini sadece zedeleyecektir. Nitekim Hayvan Çiftliği adlı eserinde George Orwell bu

[43]Mevlüt KARABIÇAK, Küreselleşme Sürecinde Uluslar Arası Finansal Platformda Yaşanan Finansal Gelişmeler, Belirsizlikler ve Türkiye'de Reel Sektöre Yansımaları, **SDÜ, İİBF Yayınları**, 2004, C.9, S.1., ss.179-201.

[44]BORDO D. Michael, Peter L. ROUSSEAU, "Legal-Political Factors and the Historical Evolution of the Finance-Growth Link", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12035, February 2006, pp.1-33.

karışıklığa işaret ederken "bütün hayvanlar eşittir; ancak bazıları daha eşittir." ifadesini kullanmaktadır.[45]

Aslında, hukukun bir norm olarak kendini dayatabilmesi hukukçuların bilge kişiler olması, hakka ve adalete çok inanmaları ile ilgili değildir. Hukukun kendini bir norm olarak dayatabilmesinin temel nedeni içsel tutarlılığı olarak kendini göstermektedir. Dolayısı ile tutarlı kalma çabasının bir sonucu olarak hukuk, üstün bir norm olarak kendini dayatabilmektedir.[46]

Fon talep edenlerin fon arz edenler karşısında keyfi davranabilme gücüne sahip olması fon fazlası olanların bu fonları arz etmek yerine ihtiyaç duyacağı zamanlarda kullanmak üzere gömülemesine yol açmaktadır. Fon arz edenlerin fon talep edenlerin potansiyel bütün karlarına el koyabilme hakkını kendinde bulmasının ekonomik ve sosyal sonuçları da benzer niteliktedir.

Arapların kız çocuklarını öldürme gerekçelerinin arasında en önemlisinin fon arz edenlerin fon talep edenlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde kız çocuklarına el koymaları olduğu bilinen bir gerçektir. İslam dininin ilk yasaklarının kız çocuklarını öldürmek ve faiz almak olduğu düşünülür ise İslam dininin ortaya çıktığı sosyo-ekonomik yapının finansal derinleşme sürecinin analizi açısından değeri kolayca görülebilmektedir. Başarısızlığa uğramış bir tacirin çocuklarını geçici olarak alacaklıya verdiği Asurlular veya böyle bir tacirin köleye dönüştüğü 17. Yüzyıl Hollanda'sı düşünülür ise el koyma yönteminin sadece Araplarda değil çeşitli coğrafyalarda görülen bir norm olduğu anlaşılmaktadır. [47]

---

[45]George ORWELL, **Animal Farm**, 1952, s.25.
[46]Pierre BOURDIEU, "The Force Of Law: Toward a Sociology of Juridical Field", The Hastings Law Journal, Volume: 38, July 1987, p.806.
[47]Phillip G. PHILLIPS, "The Paradox in Arbitration Law: Compulsion as Applied to a Voluntary Proceeding", **Harvard Law Review**, Vol. 46, No. 8, June 1933, pp. 1258-1280.

Araplarda ticaret övülüp faiz aşağılanırken Doğu ve Hint Dinlerinde sabır ve kanaat ancak bir din adamının varabileceği bir menzil olarak zikredilmektedir. Böylece din adamlarının bu iki beceriye sahip olmaları nedeni ile ticarette kolayca başarılı olabilecekleri ancak yine de ticaretle uğraşmanın iyi bir şey olmadığı bunun yerine dilenmenin daha iyi bir yol olduğu belirtilmektedir. Ayrıca dilenmekten bile vazgeçebilmenin daha büyük bir meziyet olduğundan söz edilmektedir.[48] Bu bağlamda sabır ve kanaat kavramlarının kalitatif risk yönetimiyle ilişkisi, risk yönetiminin kantitatif hale getirilmesinin finansal derinleşme açısından önemini ortaya koymaktadır.

Modern finansal matematiğin iki yüz yılı aşmayan yakın geçmişi dikkate alınırsa faizin birçok dinde yasaklanmasının temel nedeninin hesaplama yöntemleri olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Dolayısı ile fon talep edenler ile fon arz edenlerin çıkarlarının çelişmemesi birinin lehine sonuç veren durum diğerinin aleyhine sonuç açmaması ve bunlara yönelik alınacak önlemler, sigortalar ve güvenceler bu uzun deneyim ve yasaklar üzerinde yükselen hukuksal temelde gelişmektedir.[49]

Böylece hukuk bir yanı ile üst yapı normu niteliği taşırken bu yönüyle bir alt yapı kurumuna dönüşmektedir. Hukukun bir üst yapı normu iken sağladığı marjinal faydanın hukukun bir alt yapı kurumuna dönüştükten sonra sağlayacağı marjinal faydadan daha yüksek olması hukukun alt yapı kurumuna dönüşmesi süreciyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. [50]

---

[48]Hermann HESSE, **Siddharta**, Can Yayınları, 19. Baskı, ss.69-78.
[49]Sabri F. ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaset Meseleleri", Kenan Matbaası, 1944,İstanbul, ss.1151-1189.
[50]Sina AKŞİN, "Senedi İttifak İle Magna Carta'nın Karşılaştırılması", **6. Osmanlı Devleti Kongresi**, Aix-en Provence, 1-4 Temmuz 1992, ss.115-123.

1.1.4.4. Finansal Kurumlar

Kurumların toplumsal düzenin oluşmasında, korunmasında ve değişmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu kurumların iki şekilde alınabilmesi mümkün olmaktadır. Birinci şekli ile konunun sosyolojik bağlamda ele alınmasına bağlı olarak kurumlar eğitim, siyaset, ordu, hukuk, ahlak, din gibi çoğunlukla daha soyut nitelikte tipte ve tüm toplumu kuşatan kurumlar anlaşılmaktadır. İkinci olarak kurum kavramı ile hiyerarşik bir düzeni, sınırları ve bürokratik bir işleyişi olan somut yapılar anlaşılmaktadır. Bu yapılar doğası gereği birincisinden farklı olarak doğrudan temasta bulunmadığı toplum gruplarını ve bireyleri kuşatmamaktadır.[51]

İster birincisi anlamda olsun ister ikinci anlamda olsun kurumların tanımlanmaya başlanması ile tüzel kişiliği olan ve hiyerarşik yapıya sahip kurumlara ve işletmelere varılacaktır. Hangi analiz düzeyinde ele alınırsa alınsın finansal derinleşme açısından aynı noktaya ulaşılacaktır. Zira işletmeler ve kurumlar içinden yükseldikleri eğitim, siyaset, ahlak din gibi kurumlar tarafından belirlenirken bu işletmeler ve kurumlar aynı zamanda sosyolojik kurumları toplumsal değişme kuramları çerçevesinde değiştirmekte dönüştürmektedir. [52]

Kurumların tanımlanma düzeyine bağlı olarak eksojen veya endojen olarak nitelendirilebilecek bu değişimin işleyişi finansal derinleşme açısından büyük bir önem arz etmekle birlikte işleyişin niteliği değişmemektedir.[53]

Dolayısı ile yukarıda sözü edilen hukuk kurumu kanunlar ve mahkemeler üzerinden finansal kurumlara benzer özellikler gösterirken finansal kurumlar da üzerinde yükseldiği girişimci ahlakı, din ve hukuk dolayımıyla toplumsal değişim kurumlarına dönüşebilmektedir. Finansal derinleşmenin bu geçişmenin başarıyla

---

[51]Henry MINTZBERG, **The Structuring of Organization**, A Synthesis of the Research, Prentice-Hall International Inc., London, Sydney, Toronto, ISBN- 0-13-853771-2, Englewood Cliffs, N.J., 1979, pp.65-68.

[52]ÇAKMAK Özlem, "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", **Dicle Üniv. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11, 2008, ss.33-41.

[53]Nadide KARKINER, Oya Beklan ÇETİN, "Kasik Toplumsal Değişme Kuramları I-II", **Toplumsal Değişme Kuramları**, Ed.Hatice YEŞİLDAL, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010, ss. 28-66

yönetilmesine ve verimli bir şekilde işletilmesine bağlı olduğunun altının dikkatle çizilmesinde yarar bulunaktadır.

Literatürde finansal kurumların çok çeşitli tasnif yöntemleri bulunmaktadır.[54] Bu bölümde finansal kurumların tasnifi, finansal derinleşme çerçevesinde değerlendirilecek ve konu finansal kurumların finansal derinleşmedeki etkisi ve rolü açısından kısaca ele alınacaktır. Bu çerçevede finansal kurumlar finans sektöründe doğrudan faaliyet gösteren banka ve banka dışı kurumlar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar olarak iki ana gruba ayrılabilir. Finans alanında doğrudan faaliyet gösteren kurumların ulusal veya uluslararası ölçeğe sahip olması günümüzde finansal derinleşme açısından önemini yitirdiği görülmektedir.

Buna karşılık düzenleyici ve denetleyici kurumların ulusal veya uluslarüstü olması büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle IMF, Dünya Bankası gibi uluslarüstü kurumların bir yanı ile fon sağlayıcı özelliği göstermesi bu kurumların finansal derinleşme sürecinden geçen ülkeler açısından oynadığı rolü ve önemini daha da artırmaktadır.

Son olarak para fiskal kurumların finansal derinleşmede oynadığı önemli rol ve bankaların para fiskal kurumlar gibi hareket etmeye başlaması finansal kurumların sınıflandırılmasında para fiskal kurumların ayrı bir başlık olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Finans dışı finansal kurumlar ise haber kanalları, ekonomi basını gibi finansal iletişim sağlayan önemli kurumlar olup bu yönüyle finansal sistemin önemli bileşenleri niteliğini kazanmıştır.

[54]PARASIZ, a.g.e., ss.101-137.

1.1.4.4.1. Bankalar

Finansal kurumların başında bankalar gelmektedir. Gerçekten de bankalar günümüzde bir finansal yapının en temel aracı kurumu niteliğindedir. İtalyanca tezgâh anlamına gelen "banco" sözcüğünden türediği tahmin edilen Banka sözcüğü, neredeyse her dilde aynı anlama gelmektedir. Bu da bankacılığın bir ticaret şekli olarak başladığını göstermektedir. [55]

Altınların toprağa gömüldüğü günlerden tasarrufların bankalarda biriktiği günümüzde kadar geçen uzun dönem göz önünde tutulursa, orta çağa ait olan para ticareti deyiminin finansal derinleşmenin analizi açısından günümüzde yetersiz kalacağı anlaşılmaktadır. Günümüzde bankacılık, tasarrufların bireyler, kurumlar ve devletin kullanımına sunma ve bu amaçla aracılık faaliyeti yapan para fiskal kurumlar olarak tanımlamak mümkün görülmektedir. Günümüzde bankaların emeklilik fonları yönetiminden sosyal güvenlik hizmetlerini kapsayacak şekilde genişlediği göz önünde tutulursa tanımlamanın yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanımla, bankaların kamu otoritesinin iktisat politikaları ile ilişkisi vurgulanmış olmaktadır.

Böylelikle bankacılığın tanımı ile işlevi birbirine karışmakta; bankacılık işlev ve işlemleri, bankacılığın tanımını değiştirmektedir. Bankaların en temel işlevi olan mevduat toplamak ve kredi vermek dışında bireylere, firmalara ve kamu otoritesine yönelik işlevleri bulunmaktadır. Mevduat toplamak ve kredi vermek hem bireylere hem firmalara hem de kamuya yönelik iken aracılık, danışmanlık, risk ortaklığı gibi işlevler firmalara yönelik işlevler arasında sayılmaktadır. Ödemeler dengesi, para, kredi, maliye ve sermaye politikalarının uygulanmasını sağlamak ve aracılık etmek ise kamu otoritesine yönelik bankacılık işlevleri arasında bulunmaktadır.[56]

---

[55]Paul A.SAMUELSON, William D.NORDHAUS, **Microeconomics**, McGraw-Hill Book Company, 13th Edition, ISBN 0-07-054878-1, 1989, p.620.

[56]S.Rıdvan KARLUK, **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, Gözden Geçirilmiş 10.Baskı, İstanbul, 2005, ss.334-349.

Dolayısı ile finansal derinleşmenin ilk olarak bankaların geleneksel tanımlarını, rollerini ve işlevlerini sürekli değiştirdiğini söylemek mümkün görünmektedir. Bu tanımlamanın içeriğinin değişmesi ve eski tanımların yetersiz kalması aslında finansal derinleşmenin tarihsel süreç içindeki gelişimini de ortaya koymaktadır.

Bankalar açısından diğer önemli bir konu bankaların sınıflandırmasında kullanılan ölçüt ve ölçeklerdir. Sermaye sahipliği ve sermaye yapısı, faaliyet gösterilen alan, uzmanlık alanları, şube sayısı, coğrafik dağılım, personel sayısı gibi çok çeşitli niteliklerde olan tüm bu ölçüt ve ölçekler aynı zamanda finansal genişlemenin ve finansal derinleşmenin de göstergesi niteliği taşımaktadır. Ancak finansal derinleşme ile büyüyen ölçeklerin kendisinin başlı başına bir yönetim sorunu yarattığının altını çizmek gerekmektedir.[57]

1.1.4.4.2. Banka-Dışı Finansal Kurumlar ve Aracılar

Sermaye ve para piyasalarında hızın artması ile birlikte bazı alanlar bankacılıktan ayrılmaktadır. Böylece daha önce bankalar tarafından yapılan çeşitli iş ve işlemler önce işlem hacminde niceliksel artışa ve daha sonra da bu işlemler farklı bir uzmanlık alanına dönüşerek temel bankacılık faaliyetlerinden ayrışmaktadır. Bu alanlar finansal kiralama, faktoring, forfaiting, sigortacılık hizmetleri gibi spesifik bankacılık işlemlerini kapsadığı gibi menkul kıymet işlemleri ve sermaye piyasası işlemleri gibi alanlardaki çok çeşitli faaliyetleri kapsayabilmektedir.[58]

Para taşımacılığı, takas ve saklama hizmetleri, veri madenciliği, plastik kart hizmetleri, elektronik bankacılık, internet ve ağ bankacılığı ve hizmetleri gibi çoğu teknolojik ve ilk bakışta bankacılık ve finans ile doğrudan ilgisi yokmuş gibi görünen pek çok alan bu kapsama girmektedir.

---

[57]Joshua AIZENMAN, Yi SUN, "Globalization and Sustainabilty Large CurrentAccount Imbalances: Size Maters", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:13734, January 2008, pp.1-18.
[58]İNCEKARA, a.g.e., ss.145-161.

Ancak bu faaliyetler tıpkı bir bulmacanın parçaları gibi yerli yerine oturtulduğunda finansal sistemin oyun alanını oluşturmakta ve bu oyun alanında ekonomik sermaye kültürel ve toplumsal sermaye ile birlikte işlenerek simgesel sermaye-finansal sermayeye dönüşmektedir.[59]

Finansal derinleşme açısından, banka dışı finansal kurumların gelişiminin bir örgüt içi faaliyet olarak başladığının altını çizmek gerekmektedir. Banka dışı finansal aracılık faaliyetleri genelde bir bankanın sahipliği ve şemsiyesi altında ilk başlarda örgüt içi bir faaliyet olarak başlamaktadır. Göstereceği gelişim düzeyine paralel olarak, ayrı bir tüzel kişilik kazanabilen bu yapılar sistemsel bir başarı sağlaması halinde ayrı kurumlara dönüşerek finansal sistemin bağımsız bir unsuru olabilmektedir.

Banka dışı finansal faaliyetler, başarısına bağlı olarak kurumsal nitelik kazanmaktadır. Başarısızlık beraberinde çatışma ve kurumların yeniden yapılanma adı altında tasfiye edilmesine yol açmaktadır. Bu durum finansal derinleşme sürecinde ertelenme ve kesinti olarak ortaya çıkmaktadır. Yaratıcı yıkım kavramının somut örnekleri banka dışı finansal aracıların tarihsel gelişiminde görülebilmektedir. Başarısızlık halinde yok olan gidenler başarı halinde yeni finansal elitler olarak güçleri ve ağırlıkları ölçüsünde finansal sisteme yön verebilmektedir. [60]

1.1.4.4.3. Düzenleyici Kuruluşlar

Günümüz modern finansal sisteminin olmazsa olmaz bileşeni, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlardır. Zira finansal sistemde görülecek en küçük bir aksaklıkta maliyet kolayca düzenleyici kuruluşlara mal edilebilmektedir.[61] Düzenleyici ve denetleyici kuruluşların en önemli rolü tanzim iken bu kurumların en önemli görevi denetim olmaktadır.

---

[59]Pierre BOURDIEU, "The Forms of Capital", Richardson, J., **Handbook Of Theory And Research For The Sociology Of Education,** Westport, Ct: Greenwood, 1986, pp. 241–258.
[60]Jeffrey PFEFFER, **Güç Merkezli Yönetim**, Boyner Holding Yayınları, 1992, İstanbul, ss.337-381.
[61]RODRIK, a.g.e., s.2.

Gerçekten de herhangi bir bankacılık düzenleme ve denetleme kurumunun Internet sitesine girildiğinde bankacılık sistemine girişin veya çıkışın nasıl olacağına uzun ve sistematik süreçlerden bahsedildiği görülecektir. Kimlerin banka sahibi kimlerin bankalarda yönetici olabileceği en küçük ayrıntısına kadar yer almaktadır.[62]

Tanzim kısmının daha şeffaf daha nesnel ölçütlere dayandığı görülmektedir. Ancak teftiş kısmı oldukça opak olan düzenleyici kuruluşlar, daha iyi veya daha kötü durumda olan bankalar veya finansal kuruluşlar hakkında yeterince bilgi vermemektedir. Bunun temel nedeninin finansal derinleşmenin ulaştığı seviye olduğu düşünülmektedir. Örneğin; stres testlerinin sonuçlarını yayınlamak bir yana bu testlerin yapılabilmesi bile başlı başına bir birikim meselesi; bir beşeri sermaye yeterliliği sorunudur. Haliyle finansal gelişmenin düzeyi yükseldikçe teftiş kanadında da banka bazında sonuçların bütün açıklığıyla görülme olanağı elde edilmektedir.[63]

Bu çerçevede teftiş mekanizmasının işletilmesiyle elde edilen sonuçların ve bankalara bu yönde yapılan uyarıların verdiği sonuçlara ilişkin gösterdiği şeffaflık finansal derinleşmenin düzeyinin niteliksel bir ölçüsü olduğu düşünülmektedir. Kalitatif olan bu ölçü, çeşitli ülkelerin şeffaflık düzeyinin gerek ordinal gerekse kardinal olarak karşılaştırılması yolu ile bir ülkenin finansal derinleşmesinin düzeyi hakkında kantitatif bilgi verebilmektedir.

Finansal düzenleyici kuruluşların yukarıda açıklanan tanzim ve teftiş görevi özü itibarı ile ikincil niteliktedir. Düzenleyici kuruluşların finansal derinleşmenin düzeyi açısından tanzim ve teftişten daha önemli olan iki rolü bulunmaktadır. Bu rollerden birincisi düzenleyici kurumların norm yaratıcı bir kurum olarak varlık göstermesidir.

---

[62]PARASIZ, a.g.e., ss.153-184.

[63]Hui TONG, Shang Jin WEI, "Does Trade Globalization Induce Or Inhibit Corporate Transparency? Unbundling The Growth Potential And Product Market Competition", **NBER Working Paper Series**, Working Paper no:17631, December 2011, pp.1-57.

İkinci rol ise bu kurumların düzenlemelerinin karşılaştırılmasının mümkün olmasına bağlı olarak uluslararası düzeyde finansal derinleşmenin kantitatif olarak analiz edilmesine olanak tanımasıdır. Düzenleyici kurumların kendilerinin ve norm yapma işleminin evrensel standartlarda olması ise karşılaştırma yapabilme olanağı sağlaması açısından önem arz etmektedir. [64]

Daha basit bir anlatımla mesela kullanılan muhasebe sisteminin bulunup bulunmaması veya tek düzen bir hesap planının varlığı gibi noktalar evrensellik ve ölçülebilirlik açısından daha önemli görülmektedir. Dolayısı ile son derece ileri ve karmaşık bir yöntemler serisine sahip olmaktansa herhangi bir ülkede kullanılan yöntemlerin başka hangi ülkelerde kullanıldığı daha büyük bir önem arz etmektedir. Daha da önemlisi kullanılan yöntemlerin kendi aralarında karşılaştırılabilir ve sıralanabilir olmasıdır. Böylece tek düzen hesap planına sahip bir evrensel muhasebe sistemine sahip olmak çok sıkı bir banka lisans regulasyonundan daha değerli olmaktadır. Finansal analiz ve risk ölçüm kriterlerinin basit ve uluslararası karşılaştırılabilir nitelikte olması, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen ve son derece özgün bir yöntemler silsilesinden daha yeterli olduğu değerlendirilmektedir. [65]

1.1.4.4.3.1. Uluslararası Kuruluşlar

Finansal sistemin günümüzdeki önemli bileşenlerinden biri de uluslararası kurum ve kuruluşlardır. Bu çalışma açısından uluslararası kurum ve kuruluşların birkaç önemli işlevi bulunmaktadır. Bu işlevlerin başında yerel finansal sistemlerin serbestleşme ve deregulasyon yolu ile uluslararası sisteme açılması ve entegrasyonu gelmektedir. IMF, Dünya Bankası, Avrupa Kalkınma Ajansı, Kalkınma Bankası gibi kurumlar bir yandan finansal entegrasyonu teşvik ederken bir yandan da ülkelerin teknik alt yapısının ve yönetim düzeyinin bu entegrasyona uygun hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaların çoğu zaman bilimsel araştırmalar

[64]PARASIZ, a.g.e., ss.159-164.
[65]Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayıncılık, 15.Baskı, Şubat 2009, ISBN: 9799-7575-161-00, ss.1-9.

niteliğinde olduğunun altı çizilmelidir. Yukarıda sayılan bu kurumlar hükümetler arası faaliyet gösteren kurumlar niteliğindedir.

İkinci tür kurumlar, istatistiksel veriler sağlayan ve standartların oluşmasına hizmet eden kurum ve kuruluşlardır. Bu kurumlar hükümetler arası kuruluşlar olduğu gibi meslek örgütleri ve birlikleri de olabilmektedir. Örneğin; istatistiksel veri sağlayan örgütlerin başında Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, OECD ve IMF gelmektedir. Ancak BIS, FED, CIA gibi çok farklı örgüt ve kuruluşlarda çeşitli istatistikler sağlamaktadır.

Üçüncü tür uluslararası kuruluşlar, değerlendirme ve rating kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar ülkeleri çeşitli ölçütlere göre sıralamaya tabi tutarak yabancı yatırımcı ve girişimcilerin ülkeler arasında tercih yapmalarına yardımcı olmaktadır. Bu kurumların verdiği not ve dereceler finansal derinleşme ve serbestleşmenin başlı başına bir ölçüsü niteliğindedir.

Herhangi bir ülkenin herhangi bir konuda analizi yapılırken o ülkenin veri setlerinden herhangi birinde **n/a** ibaresinin bulunmasının o ülke hakkında olumsuz yargıların oluşması anlamına geldiğini söylemek çok kolay görünmektedir. Ancak Mozambik veya Türkiye hakkında bilgi edinmek isteyen herhangi bir birey veya kuruluş en kolay bu tür yerlerden bilgi elde edebilmektedir. Eğer aynı veriye ya da ona çok yakın eşdeğerine örneğin; TÜİK üzerinden de kolayca ulaşılabiliyorsa bu durum finansal serbestleşmenin standartlaşma kısmına uyulmakta olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

İspanyalı bir yatırımcının Türkiye hakkında TÜİK ve uluslararası sitelerden çelişkili bilgiler alması halinde uluslararası sitelere itibar etmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Suriye Devlet televizyonu ile CNN International televizyon kanalarında yer alan çelişkili Suriye haberlerinde Suriye Devlet televizyonunun daha muteber kabul edilmesi için çok az gerekçe bulunmaktadır. İşte bu tür kuruluşlar aynı zamanda dış denetim mekanizması işlevi görmekte ve önce veri setlerinin sonra da

bu veri setlerinin oluşmasını sağlayan iç işlemlerin akışının ve hatta iş planının uluslararası standartlara ve şablonlara uygun hale gelmesini sağlamaktadır. Konunun bu yönü veri edinilmek istenen her kim olursa olsun dış ve tarafsız olarak kabul edilebilecek kurumlar tarafından denetlenmesinin algısal temelini oluşturmaktadır.

Bu kuruluşların önemli bir kısmı başlangıçtaki amacından uzaklaşmış bulunmaktadır. Kuruluşların başlangıç amacından sapması bir yanı ile finansal derinleşmenin nasıl bir seyir izlediğini göstermesi açısından son derece öğreticidir. Bu nokta aynı zamanda finansal kurumların gelecekteki seyrine ilişkin yorum yaparken de çok dikkatli olunması ve sözcüklerin son derece muhafazakâr bir biçimde kullanılması yönünde önemli uyarılar yapmaktadır. Finansal serbestleşme ve derinleşmenin yönü hakkında yanıltıcı öngörüler yapmanın mümkün olduğunu ve hatta uzun ve zor çalışmalar sonucunda yapılacak tahminlerin tamamen yanlış çıkmasının ilk olasılık olduğuna dair önemli ipuçları vermektedir. [66]

Örneğin; İkinci Dünya Savaşından hemen sonra kurulan IMF'nin temel görevi savaş sonrasında birbirlerine güvenmeyen Avrupa ülkelerinin uluslararası ticaret sonrasında ödemeler sistemini güvence altına alan Amerika merkezli bir takas sisteminin işletilmesidir. Birbirine güvenmeyen bu Avrupa ülkelerinin günümüzde ortak para kullandıkları, sınırlarını kaldırdıkları, sermaye, mal ve emeğin sınırsız serbest dolaştığı bir birlik oluşturduğu düşünülür ise finansal serbestleşme ve derinleşmenin bazen ışık hızında ilerlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.[67]

1.1.4.4.3.2. Ulusal Kuruluşlar

Ulusal kuruluşların niteliği finansal serbestleşme ve derinleşmeye paralel olarak değişmekte ve bu kuruluşlar uluslararası kuruluşlara benzemektedir. Bugün, örneğin; Türkiye'de, TÜİK, BDDK, Bankalar Birliği gibi kuruluşların veri

[66]Graciela L. KAMINSKY, Sergio L. SCHMUKLER, "Short-Run Pain, Long-Run Gain: The Effects of Financial Liberalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:9787, June 2003.
[67]SEYİDOĞLU, a.g.e., ss.773-774.

yayınlama ve bilgi sağlamada uluslararası kuruluşlardan nitelik olarak çok az farkı bulunmaktadır. Bu farkın pek çok alanda ulusal kurumlar lehine olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak ulusal kuruluşların veri sağlamada gösterdiği şeffaflık, hız ve güvenilirliğin yukarıda vurgulandığı gibi aksaması halinde yabancı kurumlara itibar edileceğini vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Kaldı ki uluslararası kuruluşlar tarafından teyit edilmemiş bir veri veya bilgi için teyitsiz ibaresinin kullanılması çok yaygın olarak görülen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.4.4.4. Parafiskal Kurumlar

Her ne kadar yukarıda ayrı bir başlık olarak anlatılan bankalar çok önemli para fiskal kurumlar olarak tanımlanabilse de günümüzde yaygın bir şekilde para fiskal kurumlar olarak resmi sosyal güvenlik kurumları ve çeşitli fonlar sayılmaktadır. İster resmi isterse özel olsun sosyal güvenlik kurumları bir yanı ile fon arz eden en güçlü kesimlerden biri özelliği taşırken diğer yanı ile de fon piyasalarında yeni araçlar geliştirilmesini sağlayan baskı grupları niteliğindedir. Para fiskal kurumların varlığı finansal piyasaların gelir dağılımını bozucu etkilerini azaltabilecek en önemli etmen olduğu düşünülür ise bu kurumların gelir dağılımını düzeltici rolünün yanı sıra finansal elitler yaratabilme olanağı da önemli bir rol olarak dikkate değer biçimde değerlendirilmektedir.

1.1.4.4.5. Diğer Finansal Kurumlar

Reuters, Bloomberg, CNBC gibi gerek veri gerekse haber sağlama kanalları ve portalları esasen finansal olmayan finansal kurumlardır. Bu kurumlarda faaliyet gösteren insanların finansal elitleri konuk ettiği düşünülür ise bu insanların konukları olan finansal elitlere doğru soruları sorabilecek bilgi, beceri ve yetkinlikte olmalarının sadece finansal serbestleşme ve derinleşme açısından değil iktisadi hayatın etkin bir biçimde işlemesi açısından hayati bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu kurumlar finansal serbestleşme ve derinleşmenin şeffaf ve sürdürülebilir olmasını sağlamada oynadığını rolü vurgulamak gerekmektedir.

1.1.4.5. Finansal Elitlerin Finansal Derinleşmedeki Rolü

Sosyal davranışlar ve psikolojinin dikkate alınmaması halinde iktisadın kendi başına tamamen yanlış sonuçlara ulaşacağı düşünülür ise doğru sonuçlara ulaşabilmek için finansal elitlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bir sosyal tabaka olarak finansal elitlerin rolü finansal derinleşmenin analizinde hayati bir öneme sahip bulunmaktadır.[68]

Finansal elitlerin rekabetinin niteliği, yerel elitlerin küreselleşmeye karşı tutumu; finansallaşmayı, küreselleşmeyi ve finansal derinleşmeyi kolaylaştıran veya zorlaştıran faktörlerin belki de en önemlisidir. Rekabetin bencil, kıran kırana veya sportmenlik dışı olmasının finansal yıkımlara yol açacağı ve toplumda saldırganlığın yaygınlaşmasına yol açması beklenen bir sonuç olacaktır. Aynı şekilde finansal elitlerin küreselleşmeye ve finansal derinleşme olgusunu işbirliği, güç birliği ve çıkar birliği kavramları ile nasıl bağdaştırdığı önem kazanmaktadır. Bu kavramların ele alınış şekline bağlı olarak bireysel çıkarlar, grup çıkarları, ulusal çıkarlar ve uluslararası çıkarlar çatışma veya işbirliği ile sonuçlanabilmektedir. [69]

Dolayısı ile finansal elitlerin kimler olduğu, nasıl seçildiği ve finansal elit niteliğini nasıl ve hangi iktisadi ve sosyal ortamda kazandığının anlaşılmasında yarar bulunmaktadır. Çoğunlukla orta sınıfların üst kesimlerinden ve toplumun bir şekilde azınlık olarak kabul edilen gruplarından yükselen finansal elitler, finansallaşma süreci ile birlikte kapitalist sınıfın politik ve ekonomik güç elde eden bir segmentidir.[70]

---

[68]QUINTYN, a.g.e., ss.17-19.

[69]Ernst FEHR, Urs FISCHBACHER, "Why Social Preferences Matter — The Impact of Non-Selfish Motives on Competition, Cooperation and Incentives" **The Economic Journal**, Blackwell Publishers, Oxford and Malden, Issue: 478, March 2002, pp.1-33.

[70]Ramaa VASUDEAN, "Financialization", Dollar&Sense, November-December 2008, p.27.

Ancak finans sektöründe faaliyet göstermek, çalışmak veya temayüz etmek bu faaliyette bulunanları sadece finansal elit adayı yapmaktadır. Orta sınıfların heterojen yapısı onları sistematik bir sınıflamaya tabi tutmayı güç hale getirse bile orta sınıfların ortak özelliği yetenek, zekâ ve bilgilerinin toplumun ortalamasının üzerinde olmasıdır. Üstün başarılı elitler yaratılmasının güçlüğü orta sınıfların iktisadi önemi açısından da öne çıkmaktadır. Sosyal psikoloji ve politik iktisat açısından orta sınıfların üst sınıflar ve alt sınıflar arasında oynadığı tampon görevi dikkat çekicidir. Orta sınıfların oynadığı bu rol ile tarih boyunca büyük ihtilallerin ve devrimlerin çoğu zaman sadece orta sınıfların kayıtsız kalmasıyla gerçekleştiği görülmektedir.

Modern Psikoloji Tarihi kitabında Duane P. Schultz ve Sydney Ellen Schultz koşullu şartlanmayı keşfeden Rus psikolog Ivan Pavlov (1849 - 1936) için "...Pavlov üniversite eğitimi ile Rus toplumunda üçüncü bir sınıf olarak doğan aydınlar sınıfına dahil oldu." diye yazmaktadır. Hemen altında Miller'den (1962) hem Çarlık hem de Sovyet devrimi döneminde yaşayan İvan Pavlov için şöyle bir alıntı yapmaktadır. "Geldiği köylü sınıfı için çok zeki ve çok iyi eğitimli, fakat asla ulaşamayacağı aristokrasi sınıfı içinse çok sıradan ve fakirdi." denerek Pavlov'un Sovyet rejimi ile ilişkisinin karmaşık ve zorluklarla dolu olduğunu, Pavlov'un Stalin'i tehlikeli biçimde eleştirdiğini ve yönetimden hoşlanmadığını göstermek için Rus bilim toplantılarını boykot ettiğini yazmaktadır. Bu duruma rağmen Sovyet yönetiminin Pavlov'un çalışmalarına desteğini esirgemediğini belirten yazar, Pavlov'un ancak 1933 yılında "Rus Halkını bir araya getirme konusunda bazı başarılar gösterdiğini" kabul ederek ve Sovyet yönetimini onayladığını ifade ederek Pavlov'un hayatının son üç yılını yönetimle barış içinde geçirmiş olduğunu ifade etmektedir.[71]

[71]Duane SCHULTZ, Sydney SCHULTZ, **Modern Psikoloji Tarihi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, ss.343-355.

Aynı kitapta ateşli bir çarlık karşıtı ve eylemci bir devrim yanlısı olarak tanımlanan bir başka ünlü psikolog Vladimir M. Bekhterev'den de (1857-1927) söz edilmektedir. 1927 yılında kendini hasta hisseden Joseph Stalin'i tedavi etmesi için iktidara en yakın bilim adamlarından biri olan Bekhterev davet edilmiştir. Yetmiş yaşındaki Bekhterev, Stalin'e paranoyak olduğunu ve ona göre tedavi edilmesi gerektiğini söyler. Yazarlar ömrünü psikoloji bilimi ve Sovyet devrimi için mücadeleyle geçiren Bektherev'in o gece şüpheli bir şekilde öldüğünü yazmaktadır. Miller'in vurgulamasıyla Bekhterev'in ölümü ve otopsi bile yapılmadan yakılan cesedi ile Stalin'in zan altında kaldığı ima edilmektedir.

Bekhterev ve Pavlov'un yukarıda çok kısaca özetlenen yaşam kesitleri ve iktidarla, alt ve üst sınıflarla ilişkileri; orta sınıfların yerini ve konumunu göstermesi ve orta sınıfların sadece finansallaşma açısından değil bütün sosyal değişim projelerinde oynadığı önemi ortaya koyduğu için çok çarpıcı olarak değerlendirilmektedir.

1.1.4.6. Devletin Finansal Derinleşmedeki Rolü

Bir finansal sistemin temel bileşenleri olan fon arz edenler ile fon talep edenler, finansal sistemin ürününü sağlayan bileşenler niteliğinde iken finansal kurumlar ve finansal normları oluşturan hukuki yapı ise finansal ürünlerin işlenişi ve finansal sistemin işleyişi ile ilgilenmektedir.

Otomatik tüfeğin de ambulansın da demir, ahşap ve plastiğin bileşiminden oluştuğu düşünülür ise işleme tekniğinin ve amacının ne kadar önemli olduğu kolayca anlaşılabilmektedir. Bu çerçevede finansal sistemi oluşturan dört bileşenin hangi oranlarda ve nasıl birleşeceğine ve bu bileşimin amacının ne olacağına finansal elitler ve devlet ya da devlet bürokrasisi karar vermektedir. Bu kararlar bazen birlikte bazen dayatma ve bazen de kabullenme sonucunda alınabilmektedir.

Bu süreçte devlet kimin kaçakçı kimin iş adamı olacağına karar verme gücünü kullanarak aslında hem tüm süreci ve hem de paradigmayı belirlemektedir. Devlet paradigma oluşturma paradigmasının en başat yapıcısı durumunda eski çağların tanrısal gücünün sahibi olmaya devam etmektedir.[72]

Böylece Tanrı'nın kılıcı olan devletin sahibi; ganimetin, kazancın, yurtların kimler arasında nasıl paylaştırılacağına karar vermektedir. Devletin sahibi geçmişte tanrılar tarafından seçilmiş krallar iken günümüzde bu sahiplik halk tarafından seçilmiş hükümetlere geçmiştir. Ancak konformist din anlayışları krallardan hükümetlere devletin hemen altında ve devletle beraber hareket etmektedir. Non–konformist anlayışlar ise çoğu zaman devletin karşısında ancak nadiren üstünde yer alarak çatışmacı yöntemlerle finansal paylaşım ilişkilerine hizmet etmektedir. [73]

Dolayısı ile devlet ve dinin bu ilişkisi, varlığını insanlık tarihi boyunca sürdürmüştür. Devletin bu rolü günümüzde çok büyük bir değişiklik göstermeden sürmektedir. Finansal derinleşmenin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yaygınlaşan ve hızlanan finansal küreselleşmeye bağlayan yaygın bir akım bulunmakla birlikte Tevrat'tan İncil'e oradan Kuran'a kadar tek tanrılı dinlerin bütün kutsal kitaplarında altın biriktirmekten ve bu altını biriktirenlerden yergiyle bahsedildiği görülmektedir. Altın biriktirmenin, altının ve gümüşün para olarak kullanıldığı iktisadi sistemlerde likidite sorunlarına yol açacağı açıktır. Bu durumda altın parayı dolaşıma tekrar sunmak yerine değerli maden olarak biriktirmenin finansal krizlere yol açacağı ve zorlama görünse bile bu durumun finansal derinleşmeyi engelleyeceği görülmektedir. [74]

Din esaslı toplumların vebayı, kuraklığı, depremi, sel baskınlarını, soğuğu, sıcağı, şimşek ve yıldırımı ve hatta Romaları, Vikingleri, Atilla'yı, Birinci Murad'ı, Birinci Süleyman'ı, Kazıklı Voyvoda'yı tanrının inançsızlara gönderdiği lanet olarak

---

[72]Ayşe BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1995, ss. 7-10.
[73]PFEFFER, a.g.e., ss.337-381.
[74]İNALCIK, a.g.e., s.18.

tanımladığı bilinmektedir. Bu toplumların likiditeyi bozan altın biriktiricilerini finansal gelişme önünde bir engel olarak tanımlamak yerine daha geçerli bir kavram olan "lanetli" kavramı ile tanımlaması şaşırtıcı değildir. Günümüzde bile krizlerin, darlıkların, buhranların ve doğal afetlerin tanrının bir cezası olarak nitelendirilmesi geçmiştekinden daha az yaygın değildir. [75]

İşte tüm bu nedenlerden dolayı finansal derinleşmenin ve küreselleşmenin boyutlarını finansal elitlerle devlet aygıtı arasındaki ilişkinin niteliği belirlemektedir. Bu ilişki ise aslında devletin tarafından belirlenen mevcut bir sistematiğin sürdürülmesine ve güçlenmesine hizmet eden bir işleyişe sahip bulunmaktadır.

Tarih boyunca finansal elitlerin devrim yolu ile siyasal iktidarları ve bu iktidarların elitlerini devirmesi de yerlerine kendi yandaşlarını yerleştirmesi de bu paradigmanın başarıyla işlemesinin hem göstergesi hem de sonucu olmaktadır.[76]

1.1.4.7. Bilginin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi

Balıkların kitap yazarak deneyimlerini aktarabilmesi mümkün olsaydı, bütün oltalar boşa atılacak ve insanlık büyük bir ihtimalle yeryüzünün hâkimi olamayacaktı. Bu çerçevede finansal derinleşme ile ilgili bilgilerin büyük bir kısmının insanoğlunun binlerce yıllık gözlemsel ve iki yüzyıllık deneysel bilgi birikiminin ürünü olduğu görülmektedir. Bu açıdan finansal derinleşmeye ilişkin bilgi birikimi yöntemsel olarak astronomide veya tıpta görülen bilgi birikimi şeklinden farklılık göstermemektedir.

Finansal derinleşmenin bilgi birikimi finansal krizler sürecinde gelişmekte olup ağırlıklı olarak krizlerden sonra sistematize edilmektedir. Bu sistematizasyon sonucunda finansal sistem her yeni krize tıpkı insan vücudunun bağışıklık sisteminin grip mikrobuna verdiği reaksiyonun bir benzerini vermektedir. Buna göre finansal

[75]İNALCIK, a.g.e., ss.205-299.
[76]QUINTYN, a.g.e., ss.17-19.

sistem geçmiş finansal krizlerin deneyimleri ışığında edinilen tecrübelerle kendini tekrar eden krizleri daha hafif atlatabilmektedir.[77]

Ancak hiçbir önlem devletin, elitlerin ve kurumların tecrübesiz kaldığı yeni tip bir finansal krize karşı etkili olmamaktadır. Bu yeni finansal krizlerin çözümü ancak krizlerden sonra anlaşılabilmektedir.[78] Risk yönetimi açısından bakıldığında ise alınan önlemler geçmiş krizlerin benzerlerine karşı etkili olduğu için finansal elitler dışında kalan topluluklar ancak ve ancak yıkıcı etkileri gözle görünür hale geldiğinde algılanabilmektedir. Bu yönüyle finansal krizleri iki grupta tasnif etmek mümkün görünmektedir. Buna göre sadece finansal elitler ve konunun uzmanlarınca algılanabilen teknik nitelikli krizler finansal kriz olarak nitelendirilebilmektedir. Buna karşılık geniş toplum kesimlerince de fark edilebilecek nitelikteki yeni ve benzeri daha önce görülmemiş finansal krizler artık finansal kriz olmaktan çıkmakta ve siyasal krizlere dönüşmektedir.[79]

İşte finansal krizlerin siyasal krizlere dönüştüğü böyle dönemlerde kriz öncesi döneme ait ve mevcut krizle başa çıkamamış eskinin finansal elitleri siyasal kadrolarla birlikte tasfiye olmaktadır. Mevcut krize çare olabilecek yeni finansal elitler derlenerek krizin analiz edilmesi ve sorunların giderilebilmesi için yöntemler geliştirilmesi ve maliyetlerin paylaştırılması gerçekleştirilmektedir. Bu döngünün ömrü siyasal krize dönüşecek çapta yeni bir finansal krize kadar sürmektedir.[80]

Finansal krizlerden edinilen en önemli ders her krizin önlenebilir olduğudur. Ancak bu önlemler genelde krizlerden uzun yıllar sonra ortaya çıkarılabilmektedir. Finansal Derinleşme açısından ikinci ders her şeyin alternatifinin bulunduğu

---

[77]M. Ayhan KOSE, Eswar PRASAD, Kenneth ROGOFF, Shang-Jin WEI, "Financial Globalization: A Reappraisal", **IMF Working Paper Series**, WP/06/189, August 2006, pp.1-94.

[78]Milton FRIEDMAN, Anna Schwartz, **A Monetary History of the United States 1867 – 1960**, Princeton University Press, 1963, p.4, http://en.wikipedia.org/ wiki/ Causes _of _the_ Great_ Depression#Monetarist, (çevrim içi), Erişim Tarihi, 23.08.2012

[79]Stijn CLAESSENS, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES, "Financial Cycles: What? How? When?", **IMF Working Paper**, WP/11/76, April 2011, pp.1-41.

[80]M. Ayhan KOSE, Eswar S. PRASAD, Marco E. TERRONES, "Does Financial Globalization Promote Risk Sharing?", **Journal of Development Economics**, 89, 2009, pp.258–270.

gerçeğidir. Esasen krizlerin önlenebilmesi ve finansal derinleşmenin sürdürülebilir kılınması çok boyutlu ve uyumlu finansal, ekonomik, siyasi ve sosyal politikaların birlikte uygulanabilmesini gerektirmektedir.[81]

İşte bu nokta mevcut işleyen bir sistemin finansal elitlerinin siyasal elitlerle neden birlikte hareket etmek durumunda olduklarını da açıklamaktadır. Sürdürülebilir bir büyümenin sonuçta finansal derinleşmenin en önemli tetikleyicisi olması beklenmektedir. Buna karşılık büyümenin sürdürülemez olması başlangıçta ekonomide dalgalanmalara ve finansal çalkantılara yol açmaktadır. Stabilizasyonun kaybolması ile birlikte çalkantılar finansal krizlere ve siyasal krizlere dönüşmektedir. Bunun sonucunda siyasal iktidarlar değişmekte ve finansal elitler güçlerini ve yerlerini kaybedebilmektedir. [82]

1.1.4.8. Teknolojinin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi

Günümüzde finansal derinleşmeye olanak sağlayan en önemli faktörün teknoloji olduğu bilinen bir gerçektir. Gerçekten de günümüzde sadece finansal sahneden gösterilen pek çok alanda gösterilen performansın büyük bir kısmı teknolojinin sağladığı olanaklara bağlı bulunmaktadır. Bugün yapılabilenlerin büyük bir kısmı zihinsel düzeyde kutsal kitaplarda bile yer almaktadır. Kral Süleyman'ın göz kırpma süresi içinde Saba Melikesi Belkıs'ı ziyaret etmesini, Bin bir gece masallarının uçan küplerini, Leonardo Da Vinci'nin helikopterini veya asma Köprüsünü, Jules Verne'nin Aya yolculuğunu, Sınırsız Toplumu düşünceden pratiğe geçirmeye olanak sağlayan hep teknoloji olmuştur. Finansal derinleşmenin sayısal analizi dahi teknolojik olanaklar sayesinde mümkün olmaktadır.

---

[81]Ilene GRABEL, "Financial Globalization And Financial Crisis in Emerging Economies: Managing Risks, Maximizing Benefits", **Journal of Economics**, Cambridge, June 2002, p.36.

[82]M. Ayhan KOSE, Eswar PRASAD, Kenneth ROGOFF, Shang-Jin WEI, "Financial Globalization: A Reappraisal", **IMF Working Paper Series**, WP/06/189, August 2006, p.45.

Teknoloji toplumsal değişmeyi açıklayan kuramlar tarafından fiziksel faktörler, kültürel faktörler, demografik faktörlerle birlikte toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler arasında sayılmaktadır. Ancak toplumsal değişimi açıklayan faktörler arasında teknolojinin insan eliyle ortaya çıkması teknolojiye diğer faktörlerden daha önemli bir belirleyicilik kazandırmaktadır. [83]

Finansal derinleşme açısından teknolojinin rolü daha çok ilerleme yönünde olup deterministiktir. Örneğin; doğal felaketler, iklim değişikleri, coğrafi keşifler, nüfus artışında hızlanma veya azalma, büyük göç hareketleri toplumsal değişmeyi etkilerken değişimin yönünün düzenli ve sistemli bir biçimde ilerleme yönünde olmasını gerektirmemektedir.[84] Tüm toplumsal değişimlerin evrim ve ilerleme yönünde gelişmesini sağlayan şey teknolojidir. Örneğin; pusulanın, buhar makinasının, bilgisayarın, daha güçlü gemilerin icadı gibi teknolojik yenilikler yukarıda sayılan diğer etkenlerden farklı olarak insan eliyle gerçekleşmiş ve toplumlara etkisi de ilerleme yönünde olmuştur.[85]

Teknoloji; teknik çalışma, deney ve deneyimler neticesinde gelişip ilerlediği için içinde doğup büyüdüğü sektörü ve toplumu değiştirmektedir. Bu durum teknolojik ilerlemenin finansal derinleşmenin geleceği açısından finansal derinleşmeyi belirleyen kurumları da belirleyebilen bir niteliğe sahip olduğunun altını kuvvetle çizmek gerekmektedir.[86]

---

[83]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011, pp.1-63.

[84]Nicholas BLOOM, Mirko DRACA, John Van REENEN, "Trade Induced Technical Change? the Impact of Chinese Imports On Innovation, IT and Productivity", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16717, January 2011, pp.1-63

[85]Feryal Aşkın Koçak TURHANLIOĞLU, "Modernite ve Kapitalizm", **Toplumsal Değişme Kuramları**, (Ed. Hatice YEŞİLDAL), Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010, ss. 3-4.

[86]Selime GÜZELSARI, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, (Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ), Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, ss.213-230.

Otuz yıl önce Bankacılık açısından geçmiş dönem ait mali sonuçları zihinden hesaplayabilen bankacılar çok değerli iken, on yıl öncesinde anlık değerli tahmin edip hesaplayan bankacılar geçmiş verilerden hareket eden bankacılardan daha değerli hale gelmiş bulunmaktaydı. Günümüzde ise geleceğe yönelik projeksiyon yapabilen bankacılar değer kazanmıştır. Teknolojinin geleceğe yönelik tahminler yapılmasına olanak tanıdığı günümüzde bu durum geleceğin manipüle edilmesine olanak tanıdığı gibi spekulatif gelecek seçeneklerinin risklerinin analiz edilebilmesine de olanak tanımaktadır.[87]

Teknolojinin kuralları değiştirebilme gücünün başka hiçbir araçta veya kavramda bulunmaması nedeni ile teknoloji olmasaydı ilerlemeye de gerek duyulmayacaktı. Teknolojinin bilgi; bilginin birey, bireyin devlet ve devletin kurumlar ve kurallarla ilişkisindeki rolü dikkate alındığında teknolojinin finansal derinleşmedeki önem ve yerinin tartışmasız olduğu anlaşılmaktadır. [88]

1.2.FİNANSAL SERBESTLEŞME VE DERİNLEŞME

Önceki bölümde finansal yapılardan başlayarak finans ve finansallaşmaya ilişkin tanım, kavram ve olgular tarihsel bir süreç içinde oldukça geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Ancak yukarıda ele alınan tüm bu kavramların birer sonuç olduğunu ve konunun merkezinde serbestliğin yer aldığını unutmamak gerekmektedir. Globalleşme kavramı da tıpkı paradigma kavramı veya peresteroika kavramı gibi her yerde her zamanda ve neredeyse her şeye ait sorunsal niteliğindeki sınırları belirsiz süreçleri tanımladığı gibi sonuçlara ilişkin gösterge niteliğindeki ölçütleri de nitelemede kullanılır hale gelmiş bulunmaktadır.[89]

---

[87]SUNGUR, a.g.e., ss.81-100.

[88]Ariel BURSTEIN, Jonathan VOGEL, "Globalization, Technology and The Skill Premium: A Quantitative Analysis", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16459, October 2010, pp.1-52.

[89]KUHN, a.g.e., ss.1-30

Dünyanın küre (globe) şeklinde olduğunun kanıtlanmasının beş yüz yıldan daha kısa bir geçmişi bulunmaktadır. Bu itibarla global olduğu belirtilen hiçbir şeyin zihinsel geçmişinin beş yüz yıldan eski olması olanaklı görülmemektedir. Beş yüz yıldan eski kavram ve paradigmaların tümü düz bir dünya nosyonuna bağlı kalmaktadır. Bu açıdan finansal derinleşme, serbestleşme ve küreselleşme kavramları, modern anlamda küreselleşme finans kapital kavramının on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren literature girmiştir. O günden bu yana emperyalizmden küreselleşmeye kat edilen yüz elli yıllık uzun bir yolun sonunda küreselleşme emperyalistlerin sermaye ihracından bugünkü finansallaşma ve finansal derinleşme kavramlarına ulaşmış bulunmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıl emperyalizminin insanlık tarihine belki de en önemli armağanı dünya düz iken kabileler arasında cereyan eden savaşları küresel hale getirmek olmuştur. Böylece yirminci yüzyılda iki büyük küresel savaş sonunda dünya ekonomisinin küreselleşmesinin önü açılmıştır. Bu iki savaşın küreselleşmeye en önemli katkılarını şöyle değerlendirmek mümkündür: Küresel savaşlardan önce emperyal devletler tüm küreye hâkim olacakları kendilerine karşı çıkan her gücün yok edilmesini gerektiren bir paradigma ile dünyaya bakmaktaydı. [90]

Tarih öncesine ait olan bu savaşçı paradigma, varlığını modern tarih boyunca da sürdürmüştür. Modern çağlarda da din savaşlarından, gazalardan ve Haçlı seferlerinden başlayarak yirminci yüzyıla kadar insanlık bıkmadan usanmadan ötekini yok etmek veya ötekini kendi dinine getirmek için tekrar tekrar savaşmıştır. Ancak bu savaşların iktisadi olduğu; savaşların temel nedeninin yağma ve ganimet olduğu yönündeki görüşler de yaygınlık göstermektedir. Öteki dinlerin savaşlarının yağma, kendi dinlerinin savaşlarını kutsal olarak genel kabul görmesi bu durumun bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir. [91]

---

[90]Diego PUGA, Daniel TREFLER, "International Trade and Institutinal Change: Medieval Venice's Response To Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:18288, August 2012, pp.1-63

[91]İNALCIK, a.g.e., s.26.

Buna karşılık yirminci yüzyılın başındaki Balkanlar ve Uzakdoğu'daki yerel savaşlardan İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar geçen 50 yıllık süreç ötekini ötekileştirmenin ve yok etmenin ekonomik olmadığını öğretmiştir. Bunun sonucunda dünya halkları çeşitli üniter devletlerde parçalanmış bir biçimde dağılırken bu devletler de NATO, COMECON, Bağlantısızlar gibi çeşitli paktlar içinde savaş gerektirmeyen düşmanlık anlayışı ile yeniden bir araya gelmişlerdir. Bu kamplaşma ve soğuk savaş dönemi Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yeni bir şekil almış adeta yirminci yüzyıl hiç yaşanmamış gibi ülkeler, devletler, toplumlar ve halklar on dokuzuncu yüzyıldaki konumlarına sorunlarına ve bilinçaltına geri dönmüştür. Dinlerin kurumsallaşmanın oturmasıyla birlikte ile birlikte serbestlikten müdahaleciliğe kaydığı görülmektedir.[92]

Küreselleşmenin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yaygınlaşması almış olduğu bu yeni şekil konunun sadece ekonomik ve sosyoloji açıdan değil aynı zamanda ideolojik açıdan da bir metodoloji sorunu taşıdığına işaret etmektedir. Bu metodoloji sorunu aynı şekilde ötekileri hep yağmacı olarak gören tarihçi anlayışta da kendini göstermektedir. Günümüzün finansal derinleşmesi doğrudan doğruya küreselleşmenin bir sonucu olarak görülmektedir. Ancak bunun tersi de doğrudur. Zira bir ülke veya birey ister fon sağlayıcı ister fon arz edici konumda olsun yerel fonların yeterliliğine bağlı olarak en yakın yabancı çevreden başlayarak uluslararası piyasalara yönelecektir. Bu durumu şöyle açıklamak mümkün görünmektedir; bilindiği gibi ekonomik sermayeden uzun bir süreç içinde eğitim ve norm kazandırma yolu ile kültürel sermaye üretilmektedir. [93] Kültürel sermayenin yeterli bir düzeye ulaşması ile siyasal ağlar ve ilişiklerden oluşan toplumsal sermaye ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ekonomik sermaye kültürel sermayeye oradan da toplumsal sermayeye çarpan etkisi ile hızlanarak dönüşmekte ve belli bir noktadan sonra sembolik sermaye olan finansal sermaye üretilmektedir. Finansal derinleşme işte bu

[92]ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan,** ss.1166.
[93]BOURDIEU, "The Forms Of Capital, ss. 241–258.

finansal sermaye üretim düzeyinin sürdürülebilir bir seviyede tutulabilmesi demektir.[94]

Bu sürece tersinden bakıldığında ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır. Bir kabile devletinin yönetimini elinde tutanlar herhangi bir biçimde kültürel sermayeye sahip olmaksızın veya onun üretilmesine gerek duymaksızın sadece siyasal ilişikler ağı yardımıyla dış dünyadan gelecek sembolik sermayeyi yukarıda özetlenen süreci tam tersinden işleterek ekonomik sermayeye dönüştürmektedir. Bu dönüştürmede yandaşlık ve iktidar yakınlığın en belirleyici rolü oynayacağı düşünülmektedir. İktidarı elinde tutanların bu iktidarın geçiciliğinin veya kalıcılığının ne kadar bilincinde olduğu genelde ölçülemeyen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Zira iktidar sahiplerine bu soruyu bir alan araştırması yolu ile yöneltmenin zorluğu kolayca görülmektedir.

Bunun yerine dolaylı bir gösterge kullanılarak aynı kalitatif sonuca ulaşılabilmektedir: Geri kalmış ülkelerde simgesel sermayeyi sağlayan yabancı ülkeler ve girişimcilerin o ülkedeki muhalifleri finanse edip etmemesi o ülkedeki iktidarın kalıcılığının veya geçiciliğinin belki de en somut göstergesi niteliği taşımaktadır. Bu durum iktidar değişikliklerinden sonra geçmiş iktidar ilişkileri "halkların kardeşliği" formülasyonu ile izah bulmaktadır. Buna göre yukarıda da vurgulandığı gibi finansal derinleşme ve serbestleşme kavramının anlaşılabilmesi için küreselleşme kavramının finansal derinleşme çerçevesinde irdelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

1.2.1. Küreselleşme Kavramı

Hiçbir örnek küreselleşme kavramını orta çağdan kalan çocuk masalları kadar elle tutulur ve gözle görülür bir şekilde açıklayamamaktadır. Konu köylerini istila

[94]Aylin Görgün BARAN, **Sosyolojide Yeni Yaklaşımlar**, 1. Bölüm: Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2328, 2011, ss.11-15

eden farelerden kurtulmak olunca, Almanya'nın Hamelin köyünde yaşayan köylüler kendilerini bu farelerden kurtarmak için yardıma gelecek olanların hangi milletten olduğu dikkatlerini çekmemektedir. Gerçekten de Fareli Köyün Kavalcısı masalında köyü farelerden kurtaran yabancının özelliklerine dikkat edilir ise, bu özelliklerin başında kılığının garip olması, paradan onun için başka bir şeyin önemli olmaması ve parasını alamadığı zaman köyün bütün çocuklarını alıp götürecek kadar duygusuz olması sayılabilmektedir. [95]

Bu üç özellik aslında her hangi bir yabancının tipik özelliğidir. Fareli Köyün Kavalcısı masalını küresel yapan da tam da bu yönüdür. Masala göre yabancılarla alışverişte "biz" zarar ederken "onlar" kazançlı çıkmaktadır. Oysa çözülmezden önce çok ağır gibi görülen problem çözüldükten sonra doğal olarak önemini yitirmektedir. Yabancıya bu basit problem için ödenen bedel gözümüze yüksek görünmektedir. Gerçekten de yabancılara çoğu zaman mutlak üstünlükleri bazen de karşılaştırmalı üstünlükleri nedeni ile ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak onların yukarıda da vurgulanan garip özellikleri nedeni ile oluşacak korku, öykülerde olduğu gibi sorunlarımızın ortadan kalkma olasılığına bile baskın gelebilmektedir. [96] Aynı durum Doğu hikâyelerinde de görülmektedir. Kızı hastalanan peri padişahının kızını sağlığına kavuşturan kişi ile evlendireceğini yedi iklim dört kıtaya duyurması esasen insanlığın hep küresel düşündüğünün göstergesidir.

Bu masalların ortak özelliği yabancıların kötü, yerlilerin iyi olması değildir. Bu masalların ortak özelliği bize iyiliği dokunanların iyi ve güzel bize kötülüğü dokunanların ise kötü ve çirkin olmasıdır. Dolayısı ile küreselleşmenin en temel özelliği bu masallarda yer almaktadır. Masalların diğer bir ortak özelliği ise tıp ve eczacılık gibi sağlık alanların ezelden beridir küreselleşmeye en açık alan olduğunu göstermesidir. Hiçbir peri padişahı kızını sağlığına kavuşturacak kişinin uyruğuna

---

[95]Jacob GRIMM, Wilhelm Grimm, **Fareli Köyün Kavalcısı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005 ISBN: 9799-7526-3028-3, ss.1-30

[96]Diego PUGA, Daniel TREFLER, "International Trade and Institutinal Change: Medieval Venice's Response To Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:18288, August 2012, pp.1-63

ilişkin şart koşmamıştır. Konu sağlık olduğunda sınır, gümrük, duvar, inanç, mezhep, ırk adı her ne olursa olsun bütün bariyerler yok olmaktadır. [97]

Günümüzde de ister sentetik ister doğal bir kanser ilacı veya uzak bir ülkede geliştirilen ileri teknoloji ürünü bir teşhis cihazı veya patentli bir tedavi yöntemi olduğunda sınırlar, dinler, ideolojiler ve ırklar önemini yitirmektedir. Kendi dinine mensup olanlar gibi giyinilmesi gerektiğini emreden pek çok dinin mensupları konu bir hastalığın tedavisine geldiğine gayet liberal davranabilmektedir. Aynı durum pahalı otomobil veya lüks yaşam şekilleri için de geçerlidir. Hatta iktisat ve siyaset alanlarında tarihsel süreçte aynı konuda hem liberal hem de müdahaleci din ve ahlak anlayışı birlikte görülebilmektedir. Konunun bu yönü finansal derinleşmenin metodolojisini ortaya koyması açısından dikkate değer bir nitelik taşımaktadır.[98]

Böylece küreselleşme; küresel dünyada zihinden oluşturulmuş sanal sınırların ortadan kalkması olarak tarif edilmektedir. Ancak hayat sadece prenseslerin sağlık sorunlarından veya köylerin fareler tarafından istila edilmesi gibi somut; sonuçları, kazançları ve riskleri belli çevre sağlığı sorunlarından ibaret değildir. Hele konu finans olduğunda şüpheler ve alarmlar çok hızlı çalışmaktadır. Hem gerçek hayatta hem de masallar dünyasında melek girişimciler ve finans alanındaki iyiliksever yabancılar her zaman şüpheyle karşılanmaktadır. Pinokyo'yu eğlence dünyasına götüren arkadaşları, Hansel ve Gretel'i pastayla besleyen kötü kalpli büyücü, bu şüphelilerin iyi birer örneği olarak değerlendirilmektedir. [99]

İlaç ve sağlık sektörünün neredeyse tamamen küresel hale geldiği günümüzde sıcak paraya hala kötü gözle bakılmasının temelinde insanlığın masallarda ete kemiğe bürünen bu tarihsel alışkanlığının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[97]Ronald LABONTE, Ted SCHRECKER, "Globalization And Social Determinants of Health: Analytic And Strategic Review Paper", **Globalization Knowledge Network**, March 11, 2006, pp.1-51.

[98]Sabri F. ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaset Meseleleri", Kenan Matbaası, 1944,İstanbul, s.1157. ss.1151-1189.

[99]Serap DURUSOY, "Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği", **Alternatif Politika**, Cilt. 1, Sayı. 3, 363-389, Aralık 2009, ss.363-389.

Tüm bu örnekler özü itibarı ile küreselleşmenin bir fayda maliyet sorunu olduğunu ve parasal gerekçelere dayanan somut kanıtlar niteliği göstermektedir. Ancak konuya bugünkü kavramlarla baktığımızda küreselleşmeyi parasaldan çok kültürel bir olgu olarak kabul eden kalın bir damar bulunmaktadır. Örneğin; Doğu Avrupa ülkelerinde, Rusya'da veya Çin'de Coca Cola içilmesini küreselleşme olarak kabul eden yaygın bir akım bulunmaktadır. [100]

Küreselleşmeyi kültürel bir olgu olarak kabul eden bu akıma göre Amerikan tipi yaşam tarzının yaygınlaşması küreselleşmenin en iyi kanıtıdır. Bu görüşe göre Amerikan dışı yaşam ve beslenme tarzının küresel yaygınlık kazanabilmesi için bunların Amerika Birleşik Devletlerinde test edilip denenmesi gerekmektedir. Bu bakış açısıyla, Çin mutfağının yaygınlaşmasının altında bu mutfağın yukarıda belirtilen Amerikan tip yaşam tarzına uygun olmasının yattığı ifade edilmektedir.[101]

Küreselleşmeyi finansal bir olgudan çok kültürel bir olgu olarak gören bu damarın temelinde ulusal, dinsel ve ideolojik farklılıklar ve bu farklılıklar üzerinde beslenen yerel ayrımcı kültürel akımlar temel rol oynamaktadır. İlginç bir biçimde her ülkenin küreselcileri birbirleriyle rekabet ederken rekabet üstünlüğü açısından kendi yerelci ve kapanmadan yana olan akımları tarafından yoğun biçimde desteklenmektedir. Bu yoğunluk, varlığını dış veya iç düşmanlara üstünlüğün gösterilmiş olması çabasına borçludur. [102]

Timur'un Erzurum'u, Yavuz'un Kahire'yi, Kanuni'nin Viyana'yı, Rus Çarı'nın Plevne'yi, Enver Paşa'nın Edirne'yi, Hitler'in Leningrad'ı, Hafız Esad'ın Hama'yı, Saddam'ın Halepçe'yi, Kaddafi'nin Bingazi'yi veya Fatih'in İstanbul'u kuşatması arasındaki kişisel ve toplumsal algı farkının düzeyi ve büyüklüğü

---

[100]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011, pp.1-63.

[101]Cansu Alara AYSU, Ekin YILDIRIM, "Küreselleşmenin Özeti: Coca-Cola", http://www.sendika. org/ yazi .php? yazi_no=42842, (Erişim Tarihi: 20.11.2012).

[102]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011, pp.1-63.

küreselleşmenin o toplumda gelecekte izleyeceği yön hakkında büyük bir belirleyiciliğe sahip bulunmaktadır.[103]

Sosyal psikoloji açısından doğru cevabı olmayan bu sorulara verilebilecek cevapların entelektüel kalitesi yükseldikçe, Tanzimat'tan bu yana gelen, Sabri Ülgener'in deyimiyle, iktisadi çürümeye yol açan zihniyet dünyasının niteliği de daha elle tutulur bir biçimde görülebilmektedir.[104]

1.2.2. Küreselleşmenin Temel Göstergeleri ve Bileşenleri

Küreselleşmenin gözle görülür elle tutulur en temel ölçütü bir ülkenin küresel ekonomiye entegre olup olmadığıdır. Küresel ekonomiye entegrasyon ise uluslararası ticaret yolu ile gerçekleşmektedir. Dolayısı ile küreselleşmenin sermayenin, malların ve emeğin serbest dolaşımından ibaret olduğu görülmektedir. [105]

Bu çerçevede küreselleşmenin önündeki belki de en önemli engel sermayenin, malların ve emeğin serbest dolaşımının önündeki sınırlardır. Ancak bu dolaşıma katılanların birbirine ne kadar dostça yaklaştığı finansal derinleşme açısından daha büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısı ile ticari bariyerler ve sınırlar aynı zamanda ulus devletlerin de sınırlarını oluşturduğundan küreselleşme aynı zamanda ulusal sınırların da belirsizleşmesi ve hatta ortadan kalkması anlamına gelmektedir. [106]

Bu durum daha önce de vurgulandığı gibi küreselleşme ve finansallaşmaya ilişkin entelektüel görüş bildiren tarafların siyasal konumlarına bağlı kalmaktadır.

---

[103]Sencer DİVİTÇİOĞLU, **Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu**, Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2010, ISBN: 9789-9448-8942-1, ss.1-70.

[104]Sabri ÜLGENER, **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, Der Yayınları, İstanbul, 1981, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, s.20.

[105]SEYİDOĞLU, a.g.e., ss.216-217.

[106]S. B. ARUOBA, Francis X. DIEBOLD, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES, "Globalization, Business Cycle and Macroeconomic Monitoring", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16264, August 2010, pp.1-52.

Haliyle bu sınırların yapay veya doğal olduğunu söylemek bile bunu söyleyenin kendini siyasal ve ideolojik olarak konumlandırması anlamına gelmektedir. [107]

Uluslararası üretim ve ticaretin ulusal üretim ve ticarete kıyasla büyüklüğü küreselleşmenin en anlaşılır ölçütü niteliğindedir. Ancak bu ölçütün geçerliliği de dış ticaretin temel amacının açık finansman niteliğinde olmamasıdır. Finansal gelişme ve ekonomik kalkınma, faiz oranları üzerindeki kısıtlamalar ve finansal sektöre ilişkin politika ve kısıtlamalar ile ticaretin açık yapılması küreselleşmenin temel bileşenleri olduğu gibi bu bileşenlerin sayısal hale getirilebilme düzeyine bağlı olarak küreselleşmenin temel göstergeleri halini almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde vurgulandığı gibi küreselleşmenin göstergesi olan pek çok kavram aynı zamanda yoksulluğun göstergesi olarak da kullanılabilmektedir.[108]

İki yüz yıl önce kültürel kabul edilen pek çok engelin aslında ekonomik ve teknolojik olduğu görülmektedir. Bu durum iki yüz yıl önce kader olarak kabul edilen pek çok sorunun teknolojik yetersizliklerin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. [109] Estetik burun ameliyatının mümkün olduğu günümüzde Edmond Rostand'ın Cyrano De Bergarac isimli eserinin aynı lirizmi verecek bir eşdeğerinin bugün yazılması daha yüksek teknolojiye, daha geniş söz dağarcığına ve söz dizim olanağına rağmen neredeyse olanaksız olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak bu yaklaşım yukarıda da vurgulandığı gibi mali sorunları parasal olmaktan çok kültürel gören bir anlayış ışığında geçerlidir. Bunun yerine mali sorunlarını gerçek nedeninin parasal olduğunu görmek sorunlara müdahale sırasında kullanılan araçların verimliliğini artıracaktır. Alman eşini yeni doğan çocuğuyla bırakarak terk eden Yozgatlı işçinin sorunu kültürel midir parasal mıdır sorusunun cevabının açık olduğu düşünülmektedir. Alman üvey babasının futbola olan

---

[107]Patrick BOLLE, "Inequalities And Financial Globalization: A Timely Report", **International Labour Review**, Notes, Debates And Communications, October 2008, pp.433-438.
[108]Fikret ŞENES, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2009, ss.13-30.
[109]BURSTEIN, a.g.e., ss.1-52.

yeteneğini fark ederek Mehmet Scholl'ü futbol okuluna yazdırabilmesinin temel nedeni parasal olanakların varlığına bağlı bulunmaktadır ve aynen Yozgatlı babanın sorunsalı gibi kültürel olmaktan çok parasal nitelik taşımaktadır.

Kaldı ki baba rolü de sosyal ve kültürel bir roldür. Belirleyicilik kültürde olsa idi babanın ailesini terk etmemesi gerekirdi. Terk etmesinin nedenleri kültürel idiyse başka ulusların milli takımlarında mücadele etmenin günümüzdeki kadar kolayca hoş görülmediği o çağlarda paralı ve ünlü oğlunu görmek için geri dönmesinin kültürel hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Bu algının sorunlu ailelerde büyüyen pek çok ünlü sahne yıldızı için de söz konusu olduğu basında yaygın bir şekilde yer bulmaktadır.

İşte bu algının temel nedeninin parasal değil de kültürel olduğunu öne sürmek öncelikle aşağı kültür–üstün kültür tasnifinin doğru olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Yanlışlığı defalarca kanıtlanmış aşağı kültür–üstün kavramının finansal derinleşmeyi açıklayabileceğini düşünmek yerinde olmayacağı gibi bu yaklaşım paradigma kavramına da aykırı olacaktır. Bu nedenle finansal derinleşmenin önündeki engellerin büyük bir kısmı, kültürel sanılan pek çok diğer engel gibi parasal ve finansal engeller olduğunu saptamak daha doğrudur. Ancak parasal sanılan pek çok engel de aslında kültürel niteliktedir.[110]

Dolayısı ile nasıl ki, ezanın her yerde Arapça okunmasını o kültürlerin Araplaşmasıyla veya Arap Emperyalizmi ile açıklamak çoğunlukla sığ ve genellikle yanlış bir yaklaşım ise her yerde Coca Cola içilmesini de ekonominin küreselleşmekte olduğunu açıklamada kullanmak yanlış çözümlemelere neden olabilmektedir.[111]

Bu tür eğretilemelerin daha sağlıklı sonuç verebilmesi için kullanılan bir ürünün nereden geldiğinden çok neyin yerini aldığı üzerinden düşünmek yerinde

[110]KUHN, a.g.e., ss.140.
[111]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No: 16964, April 2011, pp.1-63.

olacaktır. Örneğin; lahmacunun yanındaki ayranın yerini Coca Cola bırakmış olması küreselleşmenin kültürel boyutunu açıklamada daha etkili olabilmektedir.[112]

Gerçekten de konuya böyle bakıldığından aynı miktarda ayranın aynı miktardaki Cola'ya göre maliyeti en az birkaç misli olduğu görülecektir. Bu durumda Cola'nın ayranın yerini almasının nedeninin kültürel olmaktan çok iktisadi olduğu kolayca anlaşılabilmektedir. Kaldı ki, lahmacunun da Arapça bir isim tamlaması olduğu düşünülür ise ve lahmacun – kola veya lahmacun – ayran ikilisinin kazandığı yaygınlık düzeyi küresel kültürden çok küresel maliyet ile ilintili olmaktadır. Küreselleşme, elbette ki, yaygın olanın daha da yaygınlaşmasıdır. Bu çerçevede finansal küreselleşmenin de esasen Amerikan tipi bir yaşam tarzının eseri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak pizzanın lahmacunun yerine Cola'nın ayranın yerine geçtiği kadar kolayca geçememesinin temel nedeninin kültür değil maliyet olduğu düşünülmektedir.[113]

Amerika Birleşik Devletlerinde bireylerin serveti Avrupa'dakine kıyasla daha yüksek düzeyde finansal servet niteliği taşımaktadır. Amerikalılar servetlerini daha çok hisse senedi şeklinde tutarken Avrupalıların servet tutma biçimini gayrimenkul ve para (mevduat) oluşturmaktadır. Tüm dünyadaki servetin neredeyse tamamını elinde tutan Avrupa, ABD ve Japonya'nın dışında kalan ülkelerde vatandaşlar az miktarda servetini daha çok mal ve mal para olarak tutmaktadır. Bu da finansal küreselleşmenin bile başlı başına bir Amerikan tipi yaşamın ürünü olduğunu göstermektedir.[114]

Ancak lahmacun ayran ikilisinde olduğu gibi servetin menkul veya gayrimenkul olarak tutulmasında hangisinin tercih edileceğinde maliyet, risk ve potansiyel kazanç algısının kültürden daha baskın olduğunu söylemek yanlış

---

[112]Hilmi YAVUZ, Geleneğin İcadı, **Zaman Gazetesi**, 9 Haziran 2000.
[113]Cansu Alara AYSU, Ekin YILDIRIM, Küreselleşmenin Özeti: Coca-Cola, http://www.sendika.org/ yazi .php? yazi_no=42842, Erişim Tarihi: 20.11.2012
[114]Chris BARTH, "The 1226 Richest People on the Planet", **FORBES Magazine**, Special Issue, 12 June 2012.

olmayacaktır. Daha doğrusu finans alanında kültürel olduğu varsayılan pek çok olgunun sınanmış maliyetler veya öğrenilmiş risklerden kaynaklandığının altını çizmekte yarar bulunmaktadır. [115]

Kapitalist dünya düzeni, ulusal pazarların uluslararası pazarlara eklemlenmesine göre nitelenmektedir. Ancak pazara eklemlenmeyle beraber üretim yöntemlerinin de küreselleşmesi beraberinde üretim ilişkilerinin ve yöntemlerinin de nasıl değiştiğinin anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece ulusal ekonomiler küresel ekonomi içinde belli bir güce ulaştığında yeni bir örgütlenme, işleyiş ve düşünüş biçimi kazanmaktadır. Bu gücün küresel işleyişe katkıda bulunması şartıyla, küresel ekonomi olarak adlandırılan sistem bu paradigmanın işlemesine bağlı bulunmaktadır. Paradigma ulus devletlerin erk ve otoritesinin bir kısmını küresel sisteme terk etmesini, buna karşılık yerelde küresel adına hareket etme hakkını elde etmesini öngörmektedir.

Ulus devletlerin kudretinin gerileyişi, ulus ötesi sermayenin iktidarının hem bir sonucudur hem de ulus ötesi sermayenin kudretini yansıtmaktadır. Ulus ötesi sermaye, toplumlara küresel bir şekil vermektedir. Küresel kapitalizmin sermaye hareketleri toplumsal değişimi de hızlandırmaktadır. Böylece dünyanın her bölgesinde toplumsal yapılar ulus ötesi hale geldikçe, ulusal toplumsal yapılar da dönüşmektedir.[116]

1.2.3. Finansal Küreselleşme

Uluslararası ticarete dâhil olma düzeyi ekonomik küreselleşmenin göstergesi iken ticari ortakların kimler olduğu siyasal küreselleşmenin göstergesidir. Son olarak uluslararası ticaretin yönü de o ülkenin iç siyasetinin küreselleşmesini

[115]Sibel KALAYCIOĞLU, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, ss.167-170.

[116]William I. ROBINSON, "Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller", Çeviren: Erdem Türközü, **Praksis** 8, Sayfa: 125-168.

göstermektedir. Bir ülkenin iç siyasetinin işleyişi ihracat, ithalat, iç borçlanma, dış borçlanma, faiz düzeyi veya ticari ve ekonomik bariyerlerine bakılarak da teşhis edilebilmektedir. [117]

Günümüzde finansal küreselleşme, siyasal ve iktisadi küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi finansal yapılara mali bir hizmet olarak bakılabileceği gibi bu yapılara finansal sistemin temel üretim faktörlerinden sermayenin arzını sağlayan kurumlar olarak tanımlamak da mümkün görünmektedir.

Ancak finansal küreselleşme ve derinleşme ile birlikte finansal ürünler birer mali hizmet olmaktan çıkarak önce faktör arzına dönüşmektedir. Bu ürünler daha sonra da tamamen ayrışarak fiziki ürünlere dönüşmektedir. Böylece finansal bir ürünün, mikro üstlendiği işlevden bağımsız olarak fiyat ve miktarı arz talep kanunlarına göre oluşmaktadır.

Bu açıdan günümüz finansal ürünleri reel ekonominin temel ürünlerin üretim, satış, pazarlama ve tüketim sürecinde karşılaşılabilecek finansal risklerden korunma özelliği ile ilişkisini tamamen kesmiştir. Dolayısı ile finansal ürünler küreselleşmenin düzeyine bağlı olarak bağımsız olarak alınıp satılabilen araçlara dönüşmüştür.[118]

1.2.4. Serbestleşme Kavramı

Serbestlik herhangi bir hareket için herhangi bir odağın otonom davranıp davranamadığını gösteren bir terim olarak kullanılmaktadır. Finansal açıdan serbestleşmenin tanımının siyasal serbestleşmeden bir farkı bulunmayıp serbestleşme herhangi bir iş ve işlem için özü itibarı ile bir makam veya merciden izin alma zorunluluğunun olmamasıdır.

---

[117]Sebnem KALEMLI, Elias Papaioannou, José Luis Peydró, "Financial Regulation, Financial Globalization and Synchronization of Economic Activity", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:14887, April 2009, pp.1-49.

[118]PARASIZ, a.g.e., ss.718-719.

Örneğin; bir ticari faaliyete başlamak için herhangi bir merciden izin alınmasına gerek bulunmamaktadır. Hatta Ticaret Kanunu işletmelerin hak ve yükümlülük altına girebilmeleri için faaliyete başlamalarını yeterli bulmaktadır. Aynı şekilde Gösteri ve Yürüyüşler Kanununa göre gösteri düzenlemek için herhangi bir makamdan izin alınmasına gerek bulunmamaktadır. Burada serbestliğe rağmen gösteri düzenlemek isteyen sendikalar her yıl bir mayıs öncesinde valiliklerden izin istemeleri valiliklerin de bu izin talebini reddetmeleri finansal derinleşmenin zihniyet dünyasının anlaşılabilmesi açısından ilginç durum sergilemektedir. Buradan valiliklerin serbestliği düzensizlik ve başıboşluk olarak kabul ettiği görülmektedir.

Diğer taraftan bu serbestlikten yararlanacak olanlar da her ihtimale karşı bu haklarını serbestçe kullanmadan önce valiliklere başvurmaktadır. Bu durum serbestlikten yararlanma hakkını kullananların da serbestçe hareket etmeyi tercih etmedikleri ve bu serbestliği başıboşluk olarak algıladıkları görülmektedir. Dolayısı ile ister finansal olsun isterse siyasal olsun serbestleşme ile ilgili yasaların kâğıt üstünde kalması, zihniyetin temel olarak regulasyoncu kalmaya devam ettiği göstermektedir.[119]

Nitekim serbestleşme kavramının en büyük sorunu bu kavramın bir fikir akımı olan liberalizmin adının Türkçedeki karşılığı olmasıdır. Aynı sorun örneğin; Cumhuriyet veya Demokrat kavramlarında yaşanmamaktadır. Liberalizm, siyasal iktidarın liberalist ya da liberterlerin elinde olması anlamına gelmektedir. Böylece liberallerin iktidarında ekonomik, sosyal ve siyasi kararlar liberaller tarafından alınacak, kurum ve kurullara liberal parti yanlıları atanacaktır. İsminde liberal yazan partilerin serbestlikten yana olmaları; adında Demokrat yazan partilerin demokrasiden, Cumhuriyet yazan partilerin cumhuriyetten, İşçilerin işçi partilerinden yana veya Tanrı'nın Hizbullah'tan yana olmasına benzemektedir.

[119]William I. ROBINSON, "Gramsci and Globalisation: From Nation - State to Transnational Hegemony", **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol. 8, No. 4, December 2005, pp.1-2.

Dolayısı ile serbestleşme sonucunda ortaya çıkan olgunun serbestlik olup olmadığının anlaşılması ve düzenlemelerin veya yaygın kabul edilen isimlendirmeye göre düzensizleştirmenin finansal derinleşme ile ilişkisinin irdelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

1.2.5. Finansal Regulasyonlar ve Deregulasyonlar

Regulasyon ve Deregulasyon kavramları da tıpkı Serbestleşme kavramı gibi Türkçeleri bir anlam kayması sorunu yaşanmasına yol açmaktadır. Sözlüklere göre regulasyon; nizam, tanzim, düzenleme, düzene sokma, ayarlama, ayar, kural, yasa ve sistem anlamına gelmektedir. Deregulasyon ise Türkçede doğrudan bir anlamı olmayıp regulasyonun yani tanzim, düzen ve kuralın tersi gibi düşünülerek düzensizleştirme anlamında kullanılmaktadır.

Bu kullanım şeklinin özellikle politik iktisat açısından serbestleşme karşıtlarınca çok yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir.[120] Oysa deregulasyon sözcüğü örneğin; İtalyanca veya Fransızca sözlüklerde bozmayı çağrıştıracak bir kavram olarak kullanılmamaktadır. Deregulasyon sözcüğünün karşılığı olarak liberalisation, liberalizzazione kavramları görülmekte ve deregulasyon serbestleşme anlamında kullanılmaktadır.

Türkçedeki bu anlam kayması Regulasyon ve Deregulasyon kavramlarının etrafında politik kamplaşmaların ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Esasen kamplaşma isimlendirmeden çıkmamaktadır. İsimlendirmeyi kamplarda yer alanlar yapmaktadır. Sadece Türkiye'de değil bütün dünyada da kolayca görülen bu kamplaşmanın temel nedeni daha çalışmanın en başında vurgulandığı gibi finansal derinleşmenin düzeyi daha doğrusu finansal derinleşmeyi kimlerin gerçekleştirdiği ve bu sonuçlardan kimlerin faydalandığı sorunda kilitlenmektedir. [121]

---

[120]ŞENES, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü,** a.g.e., ss.280-335.
[121]ACEMOGLU, a.g.e., ss.1-17.

En gelişmiş ekonomilerden en geri kalmış ekonomilere kadar her ülkede en karmaşık ve ileri finansal sitemlerden en basit ve düz sistemlere kadar dünyanın neredeyse her yerinde 2009 yılından bu yana yaşanan finansal krize karşı kullanılan en önemli iktisadi aracın müdahale olduğu görülmektedir. Liberal Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın, komünist Çin Halk Cumhuriyetinden para birimine müdahale etmesini beklemesi ve hatta bu müdahale düzeyinin sert ve yüksek olmasını talep etmesi serbestleşme yanlılarının da müdahaleciliğe soğuk bakmadığını ve kimi zaman zorunlu bulduğunu göstermektedir.[122]

Bu çerçevede müdahalenin özellikle iktisadi dönemeçlerde ve kapalı ekonomilerden takas ekonomilerine geçişte yaygınlaştığı buna karşılık serbestliğin bir norm olduğu anlaşılmaktadır. En azından serbestlik yanlıları da müdahaleyi bu şekilde pragmatik bir araç haline getirmektedir.[123]

Bu yaklaşım Sabri F. Ülgener tarafından Alman Tarihçi E. Kelter'den alıntılanarak bildirilmektedir. E. Kelter'in bu görüşünü 1935 yılında formüle ettiği düşünülür ise 1935 Almanyasında ekonomik ve siyasal hayata müdahalenin yanlış olduğunu söylemenin zamanın ruhuna uygun olmayacağı açıkça anlaşılmaktadır.

Özellikle günümüz sosyolojisinde Nazi müdahaleciliğine karşı durabilen J. Habermas'ın ve diğer Frankfurt okulu mensuplarının yaşamış oldukları siyasal iktisat açısından müdahale ve serbestlik kavramının tarafların konumlandıkları yere bağlı olduğunu göstermektedir. Bu konumlanmaları göz önünde bulundurmadan yapılacak tüm tartışma ve analizler metodoloji sorunu taşıyacaktır. Bu çerçevede regulasyon veya regulatör sözcüklerinin en iyi kullanımın elektrik akımını veya voltajını ayarlamada kullanılan voltaj regulatörü ile köylerde tarlalara verilecek su miktarını ayarlayan regulatör olarak bilinen su pompaları karşılamaktadır.

---

[122]Sibel KALAYCIOĞLU, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, s.165.

[123]ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan,** a.g.e., ss.1166-1167.

İşte finansal regulasyon da aynen bu şekilde bir kavram olup finansal regulasyonlar finansal sistemde miktar düzenlemesine olanak tanıyan bir kavram niteliğindedir. Ancak bu kavramın bu şekilde ele alınması finansal yapıların mali hizmetler birimi olarak kabul edildiği birinci döneme ait olduğunun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Bu dönemde mali hizmet veren kurumlar olan finansal yapılar arasında ürün veya hizmet tahsisatının yapılmasının mal, hizmet ve para piyasalarının işleyişi açısından gayet rasyonel bir tercihtir. Bu tercih finansal yapıların bebek sanayiler gibi algılanmasa bile bebek sanayiler gibi muamele görüp korunmasına olanak sağlamaktadır.

Finansal yapıların sermaye faktörünü arz eden birer faktör piyasası kurumuna dönüştüğü ikinci dönemde finansal yapıların birinci dönemde olduğu gibi miktar regulasyonuna tabi tutulmasının sonuçları rasyonel olarak kabul edilebilir.[124]

Üçüncü dönem olarak adlandırılabilecek olan finansal yapıların ürünlerinin birer emtiaya dönüştüğü finansal derinleşme döneminde finansal yapıların arz ettiği ürünlerin üzerine konulacak herhangi bir miktar sınırlaması günümüz finansal kapitalizmin ulaştığı düzeyde uygun bir araç olma niteliğini yitirmiştir. Bunun yerine gelişmiş modern finansal sistemler ve ülkeler tıpkı 1970'lerin Paraguay'ı veya 1980'lerin Türkiye'si gibi para basan ve borçlanan ekonomilere dönüşmüştür.

Elbette piyasaların tanzim edilmesinin başlangıç amacı piyasaya girenlerin siyasal veya ideolojik akrabalıklarının araştırılması değildir. Ancak başta daha az gelişmiş ülkeler olmak üzere ülkelerin gelişmişlik ve yolsuzluk düzeyine bağlı olarak regulasyonlar, siyasal ve ideolojik akrabalığın araştırılmasına hizmet eden yapılara dönüşmüştür. Diğer taraftan, liberalleşme kavramının masumiyeti de regulasyon kavramından çok farklı değildir. Hükümetlerle siyasal ve ideolojik akrabalık düzeyi yüksek girişimciler serbestlik kavramından daha serbestçe yararlanabilmektedir. [125]

---

[124]PARASIZ, a.g.e., ss.101-111.
[125]BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, ss. 147-189.

Sonuç olarak ister regulasyon ve deregulasyon densin; isterse düzenleme ve serbestleşme densin tanzimle ilgili her türlü faaliyet iki tarafı keskin bir kılıç gibi çalışmaktadır. Düzenlemelerin keyfi olması halinde serbestleşme ile keyfi düzenlemelerin yol açtığı sorunların giderilebileceği sanılmaktadır. Oysa bu yaklaşımda serbestleşmede de keyfiliğin mümkün olabileceği göz ardı edilmektedir.

Asimetrik ve içerden bilgi paylaşımı; düzenlemelerde de, serbestleşmede de aynı sonucu vermekte ve siyasal iktidara yakınlık bu bilgilere gerek miktar gerekse zaman açısından avantaj sağlayacak biçimde ulaşılmasına olanak tanımaktadır. Konu ister düzenleme olsun isterse serbestleşme olsun her iki yaklaşım da siyasal ve ideolojik akrabalıkların öne çıktığı yapılanmalarda varlığını sürdürebilmektedir.

1.2.6. Sosyal Psikoloji Açısından Finansal Serbestleşme

İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş esirlerinin sigarayı mal paraya dönüştürmelerine dair örnekler olay iktisada giriş kitaplarında yer bulmuştur.[126] Savaş esirleri kendilerine verilen ve ağırlıklı olarak ekmek, reçel ve sigaradan oluşan günlük kumanyalarını tüketirken bazı mallarda ortaya bir tüketim fazlası ve açığı ortay çıkmıştır. İlk başlarda takasla çözülen bu sorun esirlerin de çoğalmasıyla birlikte bir parasal birlik oluşturarak sigara para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gerçekten de sigarada uzun ömürlü olması, daha küçük birimlere ayrılabilmesi ve tasarruf aracı olabilmesi gibi paranın temel özellik ve fonksiyonları bir arada görülebilmektedir.

Böylece esirler Anglosakson kültürüne özgü olarak bir ekonomik birim oluşturmuşlardır. İlave olarak elle sarılan sigaraların içindeki tütün miktarı ve incelik kalınlık açısından tartışmalara yol açmasının ve makine ile sarılmış standart sigaralar Gresham yasasına uygun olarak kabul görmüş olmasını vurgulanmaktadır. [127]

---

[126]İlyas ŞIKLAR**, İktisada Giriş,** s.363.

[127]R.A. RADFORD, "The Economic Organisation of a P.O.W. Camp", *Economica*, New Series, Vol. 12, No. 48, November, 1945, pp. 189-201.

Kore Savaşı sırasında Çinlilere esir düşen Türk askerleri ile ilgili olarak anlatılan bir başka örnek finansal derinleşme açısından altı çizilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Buna göre esir düşen Türk askerleri kendi aralarında sosyal bir organizma oluşturarak en yüksek rütbeli komutanlarına tabi olarak varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları bildirilmektedir. Bu şekilde esirler kendilerine sağlanan sınırlı yiyecekleri bir araya getirerek komutanın nezaretinde yeniden paylaşmaktadır. Olay, ihtiyacı olanın ihtiyaçlarının emir komuta içinde karşılandığı ve esir topluluklarının sosyal kimliklerinin diğer ülkelerden gelen esirlere göre daha büyük bir dayanıklılıkla korunduğunu anlatan bir örnek niteliğindedir.

Bu savaşta sayıları 7000'i aşkın Amerikalı savaş esirlerinin yaklaşık beşte ikisi esir kamplarında yaşamını yitirirken Türkiye'den savaşa katılan ve esir düşen 234 savaş esirinden hiç birinin esir kampında yaşamını yitirmediği bilinmektedir. Bu bilgileri veren kaynakların tamamı bu dayanıklılıkta grup davranışı göstermiş olmanın etkili olduğunun altını kalın bir şekilde çizmektedir.[128] Buna karşılık kaynaklara göre Amerikalı esirler arasında 600'ü aşkın firar kaydedilmişken Türkiyeli askerler arasında firara teşebbüs kaydedilmemiştir.[129]

Anglosakson kültüründeki askerlerin hem firar olayları hem de ekonomik yaşam açısından daha bireysel davrandıkları görülmektedir. Türkiyeli askerlerin ise firara geride kalanları zor durumda bırakmamak için teşebbüs etmemiş oldukları düşünülmektedir. Bu iki olay birlikte ele alındığında finansal derinleşme açısından değerli ipuçları sağlayabilmektedir.

Finansallaşma için paranın ve parasal kurumların büyük bir önem arz etmektedir. Ancak bu kurumları oluşturan bireylerin oluşturacağı ve tercih edeceği etik normlar finansallaşmanın derinleşmesinde hayati bir önem taşımaktadır.

---

[128]Anonym, "Communist POW Camp During Korean War", www.pownetwork.org, http://www.pownetwork.org/pownet.secure.2/korean_war_pow_camps.pdf, (çevrimiçi) Erişim Tarihi: 10.04.2012.

[129]A.K.STURBUCK,"Korean War: 1st Turkish Brigades Baptism of Fire", **Military History Magazine**, December 1997, http://www.historynet.com /korean- war- 1st-turkish-brigades-baptism-of-fire.htm, (çevrimiçi) Erişim Tarihi: 10.04.2012.

Çinlilere esir düşen Türk askerleri, Japonlara esir düşen İngiliz askerleri, Almanlara esir düşen müttefiklerin zor zamanlarda sergiledikleri davranış biçimi ve zorluklara karşı takındıkları tutumların farklılığı finansal derinleşmenin sosyolojik boyutunu gözler önüne sermektedir.

Tehlikeli aletlerin yol açabileceği ölümcül kazaları azaltabilmek için aletin güvenli hale getirilmesinden sonra o aletten kaynaklanan kaza oranlarının arttığını gösteren sosyal psikoloji kuramıyla birlikte ele alındığında Euro üzerindeki tehditler azaltıldıkça ve Euro'ya duyulan güven Euro'yu türeten iktidarların itibarından bağımsızlaştıkça Euro'nun taşıdığı tehlike ve riskler paradoksal biçimde artmaktadır.[130] İktisadi açıdan Euro paradoksu olarak adlandırılabilecek olan bu durum kümeler teorisi, sosyal psikoloji ve risk sosyolojisi açısından beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.[131]

Modern psikolojinin insan davranışlarını açıklamayı amaçlayan çalışmalarda iki temel davranış şekli olduğunu öne sürmektedir. Bu davranış kalıplarından birincisinde bireyler kişisel davranışlarında dış merkezli davranmayı tercih ettikleri bildirilmektedir. Bu davranış tipine giren insanlar başlarına gelen iyi veya kötü şeyleri dışsal faktörlere bağlamaktadır. Bu dışsal faktörlerin başında çoğu zaman Tanrı veya Kader kavramları gelse de devlet, iş yerindeki amirler, okuldaki hocalar, anne, baba, eş, çocuklar, hava durumu ve hatta kara kedi veya nazar boncuğu bile olumlu veya olumsuz olayların nedeni olabilmektedir. İç merkezli davranış gösteren ikinci insan tipi ise başına gelen iyi veya kötü olayların temel nedeni olarak kendilerini görerek hareket etmektedir. Buna göre ikinci yaklaşımı seçen bireylerin; başlarına gelen bir olumsuz olay karşısında, önlem alabilme becerilerinin daha gelişmiş olduğu ve olumsuzlukların sonuçlarına daha kolay katlanabildikleri ortaya konmuştur.

---

[130]Michael A. HOGG, Graham M. Vaughan, **Sosyal Psikoloji**, Ütopya Yayınevi, Ankara, ISBN 987-975-6361-58-0, 1. Baskı, 2007, ss.169-240.

[131]Josuha, AIZENMAN, Financial Crisis And the Paradox of Under- And Over-Regulation, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15018, May 2009, pp.1-27.

Psikolojinin bireysel davranışlar için tanımladığı bu ikili tasnif sosyal psikoloji üzerinden sosyolojik olarak toplumlar için de geçerli olduğu bildirilmektedir. Böylece finansal derinleşmenin başarılamamasının kabahati buraya vurgun için gelen sıcak paranın mıdır yoksa bu o parayı burada tutamayan finansal yapının mıdır sorusuna da kolay bir cevap verilmiş olacaktır. Esasen bu soruların çoğu zaman doğru cevabı bulunmadığı gibi yanıtın gerçekliğinin de tercihe bağlı olduğu düşünülmektedir. Ancak bu tür soruların cevabı, her zaman aslında zihniyet dünyasının nasıl oluştuğunu ve bu cevapların hangi ideolojik ve kültürel atmosferde verildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.[132]

1.3.FİNANSAL DERİNLEŞME METODOLOJİSİNİN ANALİZİ

Ticari faaliyetlerin ilk ortaya çıktığından bu yana geçen yüz bin yıllık tarih ticarete bakış açısında iki ana damar bulunmaktadır. Bunlardan ticaretin esas itibarı ile düşmanlarla yapılan bir faaliyet olduğunu kabul eden damar bu yüz bin yıllık tarihin neredeyse tamamını kaplamaktadır. Ticaretin yüz bin yıllık bu süreç içerisinde ticaretin aslında düşmanlarla değil dostlarla yapılması gerektiği ve ticaretin bir dostluk faaliyeti olduğu yönündeki yaklaşımın teorik temelleri ise yaklaşık iki yüz elli üç yüz yıllık bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Dolayısı ile ticaretin dostluk işi olmasının toplam ticaret tarihi süresi içindeki payı on binde üç mertebesinde kalmaktadır.[133]

Karşılaştırma yapmak gerekirse bu yetmiş yıllık ömrünü ticaretle geçiren bir insanın ömrünün sadece yetmiş günlük bir süresinde ticareti dostlarıyla yaptığını düşünmesine benzemektedir. Haliyle bir insanın o güne kadar düşman gözüyle baktığı ticari ortaklarına ömrünün son yetmiş gününde dost gözüyle bakmak için yeni bir enerji ve çaba içine girişmesinden farklı olmayacaktır. Her ne kadar ticareti dostların alışverişi olarak gören son üç yüz yıllık anlayış geçmiş yüz bin yıllık

[132]ÜLGENER, **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası,** ss.176-177.
[133]SEYİDOĞLU, a.g.e., ss.18-23.

deneyimin üzerine inşa edilmiş olsa bile sosyal ve psikolojik açıdan geçmiş yüz bin yılın bir toplumsal ve bireysel bilinçaltını oluşturduğu düşünülmektedir. [134]

İşte finansal serbestleşme ve derinleşmenin metodolojisinin analizindeki en büyük yöntem sorununu bu nokta oluşturmaktadır. İster antropolojik ister dinsel ister davranışsal açıdan ele alınsın konuyla ilgili derinlemesine araştırma yapan her araştırmacının önündeki en büyük engel iki yüz bin yıllık insanlık tarihi boyunca oluşmuş olan bu algının davranışsal sonuçları olmaktadır. Dolayısı ile tüm iktisadi, ticari ve finansal ilişkilerinde insanların bir bit yeniği araması kaçınılmaz görünmektedir.[135] Araştırmacıların da olayın bu yönüne bit yeniği olarak bakması meşru olmaktadır. Zira sadece finansal sistemin değil akademik sistemlerin de aynı mekanizmayla çalıştığını söylemek mümkündür.[136]

Finansal derinleşmenin metodolojisindeki ikinci temel problem, mukayeseli üstünlüklerin finansal ilişkilerde geçerliliğini yitirmesi görülmektedir. Bunun temel nedeni finansal işlemlerdeki zamanlamanın çok büyük kazanç veya kayıplara yol açabilme potansiyeli taşıması olmaktadır. Bu potansiyel özellikle kayıpların karşı tarafa yükletilebilmesi olasılığı nedeni ile riskin kimler tarafından üstleneceği ve tarafların ilişkilerinin mukayeseli üstünlükten çok karşılıklı olarak değiştirilebilen mutlak üstünlük niteliği taşımaktadır. Günümüzde risk yönetimine ilişkin geliştirilen yaklaşımlar ve risk koruyucu özellikler taşıyan araçların kendilerinin de birer spekulasyon aracına dönüşebildiği düşünülür ise mukayeseli üstünlük yolu ile tarafların tümünün kazançlı çıkması finansal derinleşmenin temel amacı olmakla birlikte tüm tarafların beklenenin aksine hep birlikte zararlı çıkması çok sık karşılaşılan bir sonuç niteliği göstermektedir. [137]

---

[134]PFEFFER, a.g.e., ss.9-84.
[135]Paul ROMER, "Which Part of Globalization For Catch Up Growth", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15755, February 2010, pp.1-15.
[136]PFEFFER, a.g.e., ss.10-16.
[137]S. Boragan ARUOBA, Francis X. DIEBOLD, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES, "Globalization, Business Cycle and Macroeconomic Monitoring", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16264, August 2010, pp.1-52.

Finansal derinleşmenin üçüncü en önemli metodolojik sorunu risk yönetimi kavramının yol açtığı sorunlardır. Risk yönetimi modern finansal çağın en önemli aracı olduğu gibi en sorunlu kurumu niteliği taşımaktadır. Zira risk yönetiminde ortaya çıkan bilgi asimetrisi ve ortak aklın yetersizliği aynı zamanda düşmanlar arasında mı dostlar arasında mı yapıldığı belli olmayan bir faaliyet olan ticaretin hangisi arasında yapıldığını çelişkili kılmaktadır. Yönetim kavramı da yerini yönetişime bırakmaktadır. Bir yanı ile yönetime katılanların dikkate alınması anlamına gelen yönetişim diğer yanı ile yönetenlerin yönetme becerilerinin yetersizliğini yönetilenlerin katkısıyla azaltmak anlamına gelmektedir. [138]

Son olarak bilginin paylaşarak çoğaldığı iddiası da bu çerçevede değerini kaybetmekte ve finansal serbestleşmenin metodolojinde temel bir sorun niteliği kazanmaktadır. Karını artırmak ya da zararını azaltmak için çalışanlarının, müşterilerinin öğrencilerin ve hatta çocukların fikirlerinden bile yararlanan; innovasyonu ve bilgi paylaşımını teşvik eden bir firmanın kendi finansal faaliyetlerine ilişkin bilgiler sağlamada ne kadar cimri olduğu açıkça görülmektedir. Bu çalışma boyunca küreselleşmenin en tipik örneği olarak adı çeşitli kereler zikredilen Coca Cola'nın sattığı ürünün formülünün gizli kalması için gösterdiği çabanın bilginin paylaşılarak çoğaldığı paradigmasını kolayca çürütmektedir.

İşçi sayısının azaltılmasına olanak sağlayan iş süreçleri geliştiren bir ustabaşını teşvik eden bir işletmenin, norm kadrodan personel sayısının azaltılmasını anlayan bir kamu kuruluşunun, kredi büyümesinden vatandaşın kredi kartı borcunun yükselmesini anlayan bir banka yönetiminin ve finansal derinleşmeden kolay dış borç bulmayı anlayan bir devletin birbirinden çok az farkı bulunmaktadır.[139]

---

[138]Jesse ELLIS, Sara B. MOELLER, Frederik P. SCHLINGEMANN, Rene M. SLUTZ, "Globalization, Governance and The Returns To Cross Border Acqusition", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16676, January 2011, pp.1-52.

[139]Tom LAMBERT, **Kilit Yönetim Çözümleri**, Dünya Yayınları, Ekim 1998, ss.37-62.

Diğer yandan bir paradigmayı yöntem bilimsel açıdan ele alan bir çalışmada, o paradigmanın iskeletini oluşturan ve aslında geçmişte kalmış tarihsel süreç ile paradigmanın ete kemiğe büründüğü içinde bulunduğu günün ve gelecekte paradigmanın savrulacağı yönleri belirleyen momentumların birlikte ele alınmasını sağlayan kaotik bir yaklaşıma uygun bir analiz/sentez yöntemine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yöntemin doğal olarak tümdengelim ve tümevarım yaklaşımlarının çalışmanın her aşamasında iteratif olarak birlikte kullanılabileceği bir temele yaslanması gerekmektedir. [140]

Geleneksel ekonomi ile ekonomi sosyolojisinin ekonomik ve sosyal olayları ve davranışları farklı bağımlı ve bağımsız değişken ilişkisi içinde ele aldığından birinin bağımlı değişkeni diğerinde bağımsız değişken olabilmektedir. Bu çerçevede örneğin; rasyonellik ilişkisi ele alındığında ekonomi açısından tüketicinin rasyonel davranışı ekonomi açısından bağımsız değişken olarak değerlendirilirken sosyoloji açısından rasyonel davranış bir norm olarak görülmektedir.[141]

Küreselleşmenin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yaygınlaşması konunun ideolojik açıdan da bir metodoloji sorunu taşıdığına işaret etmektedir. Farklı ideolojideki iki devletin çatışma araçlarından birinin finansman olması, siyasallaşmanın finansal derinleşmenin en büyük metodoloji sorunlarından biri olduğunu göstermektedir. Gerçekten de NATO ve Varşova Paktı ülkelerinin kendi aralarında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Comecon ülkeleri olarak ayrılması ve bu ülkelerin birbirlerine finansal destek sağlamaları finansal derinleşme açısından ilginçtir. Dahası bu ülkelerin aynı pakta mensup olmayan "tarafsız" ülkeleri kendi taraflarına çekebilmek için o ülkelerin çeşitli projelerine finansman sağladıkları bilinmektedir.

[140]LAMBERT, a.e., ss.1-12.
[141]ERKAN, **Ekonomi Sosyolojisi**, ss. 68-71

Bu çekişme ve çatışma bir süre sonra devrim ihracı, karşı devrim ihracı kısır döngüsünde finansal kaynakların rasyonel olmayan projelerde heba edilmesi sonucunu doğurmuştur. Soğuk savaş olarak bilinen bu dönem Sovyetler Birliğinin devrim ihraç etmekten vazgeçerek dağılmasıyla son bulmuştur. Aslında ideoloji ihracatı çabaları tamamen ortadan kalkmamış ve bu çabalar yerel düzeyde dünyanın çeşitli yerlerinde sürmektedir. Yukarıdaki cümlenin komünizmin yenilmesi, Sovyet Rusya'nın pes etmesi, Şeytan Sovyetlerin ortadan kalkması ya da Şeytan Amerika'nın geçici olarak galip gelmesi gibi cümlelerle ifade edilmesi de mümkün bulunmaktadır. Bu üslup tercihinin finansal derinleşmenin metodolojisine özel bir katkısı bulunmamaktadır. Ancak bu nokta finansal derinleşmenin metodolojindeki en önemli sorunlardan birinin ideolojik tercihlerin rasyonel yaklaşımların önüne geçebileceğini göstermesi açısından önemli görünmektedir. [142]

Bireylerin bir devrimden yana olmasının ve bu fikirlerinin propagandasını yapmasının aslında hiçbir sakıncası bulunmamaktadır. Ancak işin içine devletler girdiğinde konunun boyutları ve nitelikleri değişmektedir. Sonuçta devrim yapacağım diye beline bomba bağlayan bir teröristin finansal derinleşmeye verdiği zarar ile devletin keyfi tanzimler yaparak yol açtığı zarar arasında sonuç itibarı ile büyük bir fark bulunmamaktadır. Terör eylemleri veya keyfi kararlar zaman ve uzam bağlamında aynı nitelikte olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bunlardan hangisinin ötekini beslediği veya hangisinin kısır döngüyü başlattığı finansallaşmanın uğradığı engellemelerin miktarını değiştirse bile bu engellemenin temel niteliğini değiştirmemektedir.[143]

Son olarak finansal regulasyon ve deregulasyon kavramlarının modern bilimsel kavramlardan kaos yaklaşımı ile ele alındığında yöntem bilimsel açıdan çarpıcı bir sonuca ulaşılmaktadır. Düzen, tertip, regulasyon ve tanzim gibi kavramlar siyasal sistemlerin topluma yerleşebilmesi ve nüfuz edebilmesi açısından büyük önem taşıyan nizam ve intizamı esas alan bir paradigmaya ait kavramlar olarak

---

[142]ROMER, a.g.e., ss.1-15.
[143]ERKAN, **Ekonomi Sosyolojisi**, ss.21-23.

ortaya çıkmaktadır. Teolojik temelleri de bulunan bu kavramlar otoriter, merkezi ve hiyerarşik bir düzen öngörmektedir. Bu kavramların karşıtı olarak konumlandırılan düzensizleştirme, serbestleşme, kaos gibi terimler ise başıboşluğa, tesadüfiliğe ve rastgeleliğe dayanan bir paradigmayı esas almaktadır.

İnsanlık tarihinin siyaseten düzenli ve intizamlı bir modeli sürdürülebilir kılma çabasından ibaret olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki, ister adil, bilgili ve akıllı isterse cahil, zalim ve akılsız olsun her türden hükümdarların bir düzen kurup sonra bu düzeni korumaya ve yaymaya çalıştığına dair örnekler her ideolojinin tarih kitaplarında yaygın bir biçimde yer almaktadır. Bu düzenleme çabalarının her seferinde bir savaşla son bulması sadece bir tesadüf olmayıp aynı zamanda geçerli ola kuralın kaos olduğunun da kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

İşte finansal düzenlemeler bu açıdan da kaos yaklaşımına hem uygunluk hem de aykırılık göstermekte olup her düzenleme çabası mutlaka bir çatışma, bir savaş ile son bulmaktadır. İşte düzensizleştirme olarak bir anlamda kötülenen finansal serbestleşme finansal sistemlerin kaos yaklaşımına uygun olarak davranması anlamına gelmektedir. Kaos yaklaşımına göre sistemleri başıboş bırakmanın sistemlerin daha uzun ömürlü olmasını sağlayacağı düşünülür ise bir sistemin sıkı düzenlemeler yolu ile daha uzun ömürlü olacağını düşünmek metodoloji açısından başlı başına bir sorun niteliğini taşımaktadır.

İnsanın, diğer canlılardan farklı olarak, kendini düşünen bir varlık olarak ele alması finansal derinleşme açısından üzerinde durulmaya değer bir metodoloji sorununun kaynağı olabilmektedir. İnsanın diğer tüm canlılar gibi güneş merkezli bir varlık olduğu ve temel enerji kaynağının güneş olduğu düşünülür ise finansal derinleşmenin de bundan müstesna olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Depremlerin, gök taşlarının sert kışların, kurak yazların, büyük yağışların ve tufanların insanlık tarihinin seyrini nasıl değiştirdiği hem kutsal kitaplarda hem de jeoloji kitaplarında bolca yer almaktadır. Bu bağlamda finansal derinleşme

metodolojik olarak bu türlü afetler dönemlerinde kolayca ertelenebilir bir olguya dönüşmekte ve çalışmanın başında da vurgulandığı gibi temel yöntem olan yağma ve savaşa hızla dönülebilmektedir.

Esasen kaos yaklaşımı ve insanın doğaya bağlı bir canlı olması olgusu birlikte değerlendirilmesi finansal serbestleşmenin neden kolayca gerçekleşemediğini de ortaya koymaktadır. Yabancıların bize daha az bağlı olma olasılığı taşıyan iç düşmanlarla birlikte bizim sistemimizi ele geçirme olasılığı, yönetenlerin bazı sektörleri stratejik sektör olarak tanımlamalarına yol açmaktadır. Bu stratejik sektörlerin öncelikle yönetenlerin güvenilir dostlarının faaliyetine açık tutulması bu çerçevede değerlendirildiğinde tanzim ve regulasyonların dost ve düşman kuvvetlerin belirlenmesine olanak sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. [144]

Buna bağlı olarak finansal derinleşme yerine yandaş ekonomisine olanak sağlayan bir mali sistem tasarımı ile yokluk içinde eşitlik sağlanmış olacaktır. Regulasyonun tercih edildiği bir iktisadi ve siyasal düzende iktidar değişiklikleri genelde zor esasına dayanmakta muhalifler kolayca düşman muamelesi görebilmektedir.

Finansal derinleşmenin tercih edildiği bir sistem ise daha demokratik, daha katılımcı, daha yetkin bireyler ve yöneticilere olanak tanımaktadır. Buna karşılık ise gelir dağılımı daha bozuk olmakta ve bir kastın sistemi elinde tutabilmesi mümkün olmamaktadır. İktidar değişiklikleri daha kolay ve sancısız gerçekleşmekte iltimas ve kayırmacılık yerine yetkinlik ve bilgi öne çıkmaktadır.

Finansal iktisadın en zayıf yönünü finansal iktisadın temel metodolojisinin non-lineer olması oluşturmaktadır. Başta psikoloji olmak üzere bireysel etkilerin öne çıktığı bazı sosyal bilimler de görülen bu sorun, ele alınan konularda bireylerin davranışının konunun önüne çıkması şeklinde açıklanabilmektedir.

---

[144]David J. COLLIS, Michael G.RUKSTAD, "Can You Say What Your Strategy Is?" **Harvard Business Review**, Vol.86, No:4 April 2008.

Bu konudaki çarpıcı örneklere en iyi fizikte rastlanmaktadır. Örneğin;, yerçekimi ivmesinin bilinmediği dönemle yer çekiminin keşfedilmesinden sonraki dönem arasında klasik fizik açısından bir fark bulunmamaktadır. Daha da önemlisi söz gelimi yer çekimi ivmesinin 10 m/s^2 olduğunun bilinmesi ilk bakışta pratik bir önem taşımamaktadır. Ancak finansal iktisat açısından fon talep eden veya fon arz eden bireylerin tutumu bu piyasayı doğrudan etkileyebilmektedir. Yercekimi ivmesinin bilinmesi serbest düşme ve eğik atış problemlerinin çözümünde özel bir önem taşımaktadır. Bunların dışında kalanlar yer çekimi ivmesinin ne olduğunu bilmeden de hayatlarını sürdürebilecektir. Buna karşılık fon arz eden bir bireyin fon arzından vazgeçmesi sadece fon talep edenleri değil diğer fon arz edenleri de etkileyebilecektir. Bu etkinin kolayca krize dönüşebileceği ve fon arzı veya talebi ile hiçbir ilgisi yokmuş gibi görünen bireyleri de kolayca etkileyeceği görülmektedir. Teorik düzeyde kalan tam rekabet piyasalarına en yakın piyasalar olarak kabul edilebilecek olan para piyasaları bu yönüyle çoğu zaman tekelci rekabet piyasası özelliği göstermektedir. Günümüzde az sayıda ülkenin parasının rezerv para niteliğine sahip olabildiği düşünülür ise sorunun bu yönü daha kolay anlaşılabilmektedir.[145]

Dolayısı ile finansal serbestleşme ve derinleşme ile ilgili tartışmalara bakıldığında bu tartışmaların büyük bir bölümü sonuçlar üzerinden yapılmaktadır. Tartışmaların sonuç üzerinden yapılmasının metodolojik hatalara neden olacağı görülmektedir. Bu hataların başında finansal serbestleşme ve derinleşme ile ilgili her türlü çözüm ve arayışların pragmatik bir düzlemde gerçekleşmesi gelmektedir. Pek çok ülkenin finansal serbestleşme yönünde adım atmalarının bir finansal krizden sonraya rast gelmesinin temel nedeni işte finansal iktisadın metodolojisinden kaynaklanmaktadır.

Finansal kurumların tarihinin iktisat tarihinden veya paranın tarihinden ayrı olarak ele alınması mümkün görünmektedir. Ancak finansal kurumların paranın tarihsel gelişiminin tamamen tesadüfî bir aşamasında mı ortaya çıktığı yoksa belli bir

[145]PARASIZ, a.g.e., ss.9-35.

aşamadan sonra finansal kurumların kaçınılmaz mı olduğu sorusu hemen akla gelecektir. Haliyle bu soruların cevaplandırılabilmesi finansal kurumlar tarihinin, paranın tarihinin, iktisat tarihinin, insanlık tarihinin önce eklektik sonra bütünleşik ve en sonra da bütüncül yöntemlerle ele alınmasını zorunlu kılacaktır.

Sonuçta; bütüncül, tekil veya eklektik yaklaşımlardan hangileri kullanılmış olursa olsun 1309 yılında Brügges Borsasının kurulması hiçbir şeyin başı veya sonu olmayacaktır. Aynı değerlendirme 1487 yılında ilk küresel finansman kuruluşu olarak bilinen Fuggers'in kurulması için de geçerlidir. İlk hisse senedi şirketi olan Rusya isimli şirketin 1553 yılında İngiltere'de kurulmuş olmasında tarihten çok şirketin isminin Rusya olması finansal serbestleşme ve derinleşmenin analiz edileceği bir çalışma da çok daha çarpıcı etkileyici ve bilgilendiricidir. Yine İngiltere'de 1566 yılında kurulan ilk yabancı takas piyasasının adının Kraliyet olmasının isimlendirme açısından önemi büyük olmaktadır. Bu çerçevede isimlendirmenin anlaşılmasıyla finansal gelişmenin ve derinleşmenin zihniyet dünyasının daha kolay anlaşılması olanağının elde edileceği düşünülmektedir.

Modern siyaset ve bilim felsefesi tarihinin belki de en faydalı aracı olan Thomas Kuhn'un paradigmalarının ölçülemez ve karşılaştırılamaz olması düzenleyici ve denetleyici kurumların normlarının karşılaştırılmasında da etkili olmaktadır.[146]

Bir Arap tarihçisine göre Haçlıların hukuksal güvence kavramı ile Müslümanların hukuksal güvence kavramının karşılaştırıldığında Avrupalı Hıristiyanların ön üçüncü yüzyılda bile yazılı hukuk normu kavrayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Arap tarihçinin Haçlıların normunun kendi normlarından daha güvenilir olduğunu fark etmiş olması şaşırtıcı olmakla birlikte konunun çerçevesinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.[147]

---

[146]KUHN, a.g.e., s.16.
[147]Amin MAALOUF, **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Yapı Kredi Yayınları, 2012.

Hammurabi Kanunlarının 102. maddesinde bir tüccarın bir simsara para vermesi halinde simsar yaptığı işten zarar ederse simsarın tüccara anaparasını ödemekle yükümlü olduğu yazmaktadır. Anlaşılacağı gibi burada tüccar günümüzün fon arz edenlerine denk düşerken simsar fon talebinde bulunanlara karşılık gelmektedir. Hammurabi Kanunları ise hukuki bir düzendir. Hamurrabi Kanunlarında yaptırım gücü mabede ve topluma verilmektedir. Hammurabi Kanunlarının ortaya koyduğu en önemli nokta finansal aracıların bulunmadığı fon arz edenlerin ve fon talep edenlerin doğrudan karşılaştığı bir sistemin söz konusu olmasıdır. Mabet ve toplum sadece sorun çıktığında devreye girmektedir. Sorun çıkması ise taraflardan birinin şikâyetine bağlı bulunmaktadır.

Finansal derinleşme tarihi açısından bir diğer önemli nokta da Asurlularda fon arz edenin fon talep edeni doğrudan karşılaması ve mevcut riske doğrudan ortak olmasıdır. Oysa günümüz finansal sistemin en önemli özelliği, bir vergilendirme ilkesi olan adem-i tahsis ilkesinin fon arz edenler ve fon talep edenler arasında da geçerli olmasıdır. Böylece fon arz edenler fon talep edenlerin risklerini üstlenmediği gibi büyük ve beklenmedik kazançlarına da ortak olmamaktadır. [148]

Konunun bu boyutu finansal aracıların çoğalması yönü ile finansal derinleşmeye işaret etmektedir. Finansal riskleri ve kazançları üstlenenler açısından finansal aracıların kazançlarının gelir dağılımını bozucu boyutlara ulaşabileceği göstermektedir. Kredi kartlarına uygulanan faizlerin reel faizlerin otuz katına ulaştığı ve fon talebinde bulunanlardan elde edilen bu faizin fon sağlayıcılara hiçbir şekilde ulaşmadığı görülmektedir. Sağlanan bu kazançların aracı kurumlar tarafından paylaşılmasının finansal derinleşmeye olumlu hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Bunun yerine fon talebinde bulunanların tıpkı Cahiliye dönemi Araplarında olduğu gibi her şeyleriyle batması söz konusu olmaktadır.[149]

[148]AIZENMAN, "Financial Crisis and the Paradox of Under- And Over-Regulation", ss.1-27.
[149]ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan,** ss.1151-1189.

Modern Finansal kurumların en önemli özelliğinin aracılık işlevi sırasında büyük ve beklenmedik kazançları asimetrik bilgi etkisi ile kendi bünyesinde tutabilmesi olduğu görülmektedir. Nitekim oyun teorisinin en önemli unsurunun tarafların birbirleriyle haberleşememesi olduğu dikkat çekmektedir.

Magna Carta ile birlikte İngiltere Kralının tebaasına meclisin onayı olmadan vergi salmayacağını kabul etmekle birlikte ilk fırsatta bu sözünü çiğnemiş olması nedeni ile savaşlar yaşandığı ve bu hareketinin dönemin Kralı Yurtsuz John'un hayatına mal olduğu bilmektedir.[150]

Dönemin Avrupa'sında İsa'nın doğumundan bin yıl sonra kopması beklenen kıyametin bir türlü kopmamış olması bir yandan Papalığa diğer yandan Papalığa yaslanan din ve siyaset kurumlarına olan güveni zedelediği düşünülür ise Papalığın kutsal toprakları "kâfirlerin" elinden kurtarmak için Haçlı Seferlerini başlatmasının tarihsel determinizm içinde kaçınılmaz bir son olduğu görülmektedir. Yine kutsal toprakları kâfirlerin elinden kurtarmak için sefere çıkanların İstanbul'da verdikleri mola sırasında zengin dindaşlarını yağmalamayı tercih etmelerinin finansal derinleşmenin tarihsel seyri sırasında rol oynayan temel saiklerin belirlenmesinde çarpıcı bir örnek niteliği taşımaktadır.

Kendini daha dindar olarak tanımlayan toplumlarda dindarlığın artmasına bağlı olarak gelir dağılımının daha bozuk ve kamu kesiminin ekonomik büyüklüğünün daha düşük kaldığı yönünde bulgulara rastlandığı bilinmektedir. Bu durum dindarların daha azla yetinmesinden kaynaklanmakla birlikte aynı zamanda kamu kesiminin de düşük toplumsal talep etkisi ile küçük kalmasına yol açtığı görülmektedir.[151]

---

[150]İhsan GÜNEŞ, Cahit BİLİM, **Çağdaş Dünya Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1078, ss.9-10.

[151]Ceyhun ELGİN, Türkmen GÖKSEL, Mehmet Y. GÜRDAL, Cüneyt ORMAN, "Religion, Income Inequality, and the Size of the Government", **TCMB Yayınları**, Yayın No: 12/08, Ankara, Şubat 2012, ss.1-37.

On sekizinci yüzyıla kadar kaynakların ihtiyaçları karşılayamaması halinde beslenme piramidinin üst tarafında yaşayan insanlar için temel yöntemin piramidin altında yaşayanların mallarını müsadere etmek, vergi salmak veya savaş yolu ile ele geçirmek olduğu bilinmektedir. Böyle bir durumda piramidin alt tarafında yaşayanlar için de temel yöntemin şekavet eylemek ya da kanaat etmek olduğu tarihsel bir gerçek olarak bilinmektedir. Nitekim Vaka-i Hayriye olarak bilinen olaydan sonra Osmanlı Sultanı ferman yayınlayarak bir yöntem olarak malların müsadere edilmesinin terk edileceğine dair söz vermiş bulunmaktadır.

Yeniçeri ocağının kaldırılması ile yeniçerilerin ticari hayata zorla dahil olarak loncaları ele geçirmesinin ticari hayatta yol açtığı yozlaşma ve askerlik dışında meşgaleleri olan yeniçerilerin askeri başarısızlıklarının birbirini beslemesi ve sonuçta iktisadi hayatın çürümesiyle sonuçlandığı bilinmektedir.[152] Bu durum sadece yeniçerilere özgü olmayıp bürokratlar ve din adamları açısından da geçerlidir.[153] Bu çürümenin önlenememesinin temelinde finansallaşma konusunun bütün bir Osmanlı tarihi boyunca yanlış anlaşılması ve finansal derinleşmenin bir türlü sağlanamaması yatmaktadır.[154]

Ancak bu yöntemlerin ne piramidin üstündekiler ne de altındakiler için tamamen terk edilmiş olduğunu söylemek bugün bile çok kolay olmayacaktır. Afrika kıtasının Akdeniz dışındaki bütün kıyılarında ve Uzak Doğu denizlerinde korsanlığın günümüzde göstermiş olduğu yaygınlık çok hızlı akla gelen bir kanıttır. Savaş ve işgal yolu ile ticaret yollarının, enerji ve hammadde kaynaklarının "insanlığa" hizmet edecek şekilde güvence altına alınması söylemi, kulağa çok hoş gelmekle birlikte, bu söylem kutsal toprakları kurtarmak amacı ile Haçlı seferlerini başlatanların söyleminden çok az farklıdır.

---

[152]ÜLGENER, **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası,** ss.197-199.
[153]a.e., ss.176-177.
[154]Haydar KAZGAN, **Osmanlıdan Günümüze Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 1997, ss.1-90.

Aynı şekilde İslam'ı yaymak amacı ile başlatılan savaşlarda ganimet elde etmenin önemi üzerinde tarih boyunca çok az durulmuş olması ve kılıç hakkının unutulmuş olmasının ne kadar kalıcı olduğu finansal derinleşme açısından tartışmaya değer bir nokta olmaktadır. Ganimetin nasıl paylaştırıldığı, ganimet olarak elde edilen kaynakların üretime ne kadar dönüşebildiği finansal derinleşmenin işleyişi hakkında kıymetli ipuçları sağlamaktadır.

Son olarak Fizik bilimi açısından 17. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan dünya merkezli evren bu çağdan itibaren yerini güneş merkezli evrene bırakmıştır. Güneş merkezli evren ise on dokuzuncu yüzyılda terkedilerek modern evren teorisi kabul edilmiştir. Yirminci yüzyılın hemen başlarında genişleyen evren modelinin kabul edilmesiyle birlikte bütün eski modeller terkedilmiştir. İnsanlık tarihinin son üç bin yıllık bilimsel tarihini özetleyen bu sürecin en önemli özelliği bilimsel doğruların geçerliliğinin yanlışlığının ispatına kadar sürmesi olarak kabul edilmektedir. [155]

Fizik, astronomi, kimya, tıp gibi pozitif bilimler için doğal bir geçerliliğe sahip olan bu kural her nasılsa iktisat ve finans için geçerliliğini koruyamaması iktisada teolojik bir nitelik kazandırmaktadır. Adam Smith'ten bu yana pek çok iktisatçının yapmış olduğu saptamalar yanlışlığı kanıtlanmış olsa bile varlığını devam ettirmektedir. Böylece, finansal derinleşmenin analiz edildiği bu çalışmanın büyük bir kısmını finansal matematiğin alanına giren kavramların eski ve yeni yaklaşımlar ışığında finansal derinleşme ve finansal genişleme arasındaki kararsız bölgede ortaya çıkan tartışmalı sonuçların irdelenmesi oluşturmaktadır. Bu durum iktisat paradigmasının adeta kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

1.3.1. Finansal Serbestleşmenin Fayda Maliyet Analizi

Finansallaşma ve finansal derinleşme başlı başına gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır. Bunun temel nedeni ölçek ekonomisidir. Modern

[155]Ayşe BUĞRA, **İktisatçılar ve İnsanlar**, İletişim Yayınları, 2009, ss. 9-20.

finansal sistemin kurumlarında büyük montanlı fon arz edenler her zaman küçük montanlı fon arz edenlere göre daha iyi fiyat bulabilmektedir. Aynı şekilde büyük montanlı fon talep edenlerin maliyetleri de küçük kredi talebinde bulunanlara göre daha düşük seyretmektedir. Bu çerçevede yüksek montanlı fon sahiplerinin yüksek montanlı kredi talebi olanağı ile birlikte sadece fon arzı ve talebi ikilisini kullanarak arbitraj yapabilme olanağı elde edebileceği düşünülür ise finansallaşma ve finansal derinleşmenin gelir dağılımını bozucu bir etki yaratacağı görülmektedir. [156]

Finansallaşma ve finansal derinleşmenin bu maliyetine karşılık sağladığı en büyük fayda pastayı büyütmesi olacaktır. Fon arz edenler ve fon talebinde bulunanlar finansallaşmanın düzeyine ve derinliğine bağlı olarak fonlarından dolayı getiri elde etmektedir. Daha da önemlisi bu fonlar donuk fonlar niteliğinden çıkıp ihtiyaç sahibi girişimcilerin elinde çok daha büyük üretim olanakları sağlayabilmektedir. Ekonomik büyümenin de temel belirleyicilerinden olan bu büyüme esasen finansal kurumların temel işlevi niteliğinde olan fon talebi ile arzını karşı karşıya getirmesinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. [157]

Finansallaşma ve derinleşmenin bir diğer önemli etkisi de hızlanma olarak kendini göstermektedir. Hızlanma tek başına bir fayda ve maliyet kaynağı olmayıp finansal iklime, finansal bilgi birikimine ve devlet ile finansal elitlerin tutumuna ve ilişkisine bağlı olarak hızın olumlu veya olumsuz sonuçları olabilmektedir. Konunun bu yönü gerçekten de üzerinde daha dikkatle durulmaya değer bir nitelik taşımaktadır. [158]

Trafikteki hız limitlerinin durumu ile finansal hızlanma aynı nitelik göstermektedir. Hız limitlerinin konulma amacı trafiği tehlikeli olmaktan çıkarmaktır. Ancak hız limiti bir aracın trafikte kalma süresini de artıracağından

---

[156]ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.21-38.
[157]ŞIKLAR, a.e., ss.1-20.
[158]Indrit HOXHA, Sebnem Kalemli-OZCAN, Dietrich VOLLARTH, "How Big are the Gains From International Financial Integration?", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:14636, January 2009.

trafiğe çıkan bir aracın maruz kalabileceği toplam tehlikenin yüksek hızda mı düşük hızda mı daha fazla olacağı sorunundan hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bu tartışma finansal derinleşmede serbestlik yanlıları ile düzenleme yanlıları arasındaki tartışmaların da çekirdeğini oluşturmaktadır.

1.3.2. Finansal Serbestleşmenin Dışsal Maliyeti

Finansal derinleşmenin dışsal maliyetlerinin iki temel başlık altında toplanabilmesi mümkün bulunmaktadır: Bunlar finansal derinleşmeden kaynaklanan teknik maliyetler ve sosyal maliyetler olarak sayılabilmektedir. [159]

Finansal derinleşmenin teknik maliyetleri finansal tekniklerle ilgili maliyetler niteliği taşımaktadır. Bu maliyetler örneğin daha sığ bir finansal sistemde kullanılmasına gerek duyulmayan daha karmaşık hesaplama yöntemlerinin ve kontrol mekanizmalarının gerekliliği ile ilgili bulunmaktadır. Örneğin;, sermaye yeterliliği rasyolarının hesaplanma şekillerinin son otuz yılda kat ettiği yol bu açıdan çok iyi bir örnek niteliği taşımaktadır. Benzer şekilde daha önce kullanılmayan kredi derecelendirme sistemleri, risk ölçüm ve değerlendirme yöntemleri finansal derinleşmenin teknik maliyetleri arasında yer almaktadır[160].

Tüm bu gelişmeler teknolojik ilerlemelere de bağlı olarak daha pahalı, daha karmaşık yazılımlar, bilgisayarlar ve düzenlemeler gerektirmektedir. Aynı şekilde alınacak güvenlik önlemleri de daha pahalı ve daha karmaşık hale gelmektedir. Finansal derinleşme bu boyutu ile bir ülkedeki eğitim sistemini, eğitim planlamasını, iş gücü planlamasını etkileyen ve tamamen değiştiren önemli bir etkiye sahip bulunmaktadır. [161]

---

[159]Mustafa MİYNAT, Emin KÖMÜRCÜLER, Alparslan UĞUR, "Bir Küresel Dışsal Maliyet Örneği Olarak Finansal İstikrarsızlıklarla Mücadele Yöntemleri", **Maliye Dergisi**, Sayı 159, Temmuz-Aralık 2010, ss.119-136.

[160]**BIS**, Consultative Document, **Definition of Capital Disclosure Requirements**, Bank for International Settlement, December 2011, Issued, 17 Feb 2012, pp.1-31.

[161]BURSTEIN, a.g.e., ss.1-52.

Böylece finansal derinleşmenin teknik maliyetleri bir yanı ile yeni işgücü alanları ve olanakları yaratırken diğer yanı ile de mevcut insan gücünü ve mevcut eğitim sistemini ihtiyaçlara cevap veremez hale getirebilmektedir. Geleceği planlamada gösterilen başarıya bağlı olarak bu nokta sorun olabileceği gibi fırsat alanı olma potansiyeli de taşımaktadır.[162]

Eğitim planlamasının devlet eliyle yapıldığı Türkiye gibi ülkelerde insan kaynağının hak ettiği değeri bulması yerine nüfus artışı ve istihdam olanağı olmayan alanlarda eğitim verilerek ihtiyaçtan fazla işgücü yetiştirildiği ve bunun işgücü piyasasının terbiye edilmesinde bir yöntem olarak kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle 12 Eylül askeri darbesinden sonra üniversitelerin düzenli bir biçimde kapasiteleri ve bilimsel nitelikleri dikkate alınmadan yükseköğretim diploması dağıtan kurumlara dönüştüğü bilinmektedir. Yüksekokul diplomalı mezunların bu kez işe giriş sınavlarında yarışmak durumunda kaldıkları düşünülür ise işsizler ordusunun işgücü piyasalarını terbiye etmek şeklindeki tarihsel rolünün aynı şekilde devam edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci bir nokta finansal derinleşmenin başarısızlık nedeni ile sekteye uğraması veya ertelenmesinde ortaya çıkmaktadır. Finansal ilerlemenin başarısızlığa uğraması veya sekteye uğraması, yetişmesi uzun yıllar isteyen finansal derinleşmeye hizmet edebilecek nitelikteki insan gücünün boşa çıkmasına yol açabilmektedir. Bu durum sosyal bir maliyet olarak sosyal sorunlara yol açtığı gibi teknik bir maliyet olarak finansal derinleşmeye uygun olmayan niteliksiz insan gücü nedeni ile finansal derinleşmenin kendi kendine engeller hale getirmektedir.[163]

Üçüncü olarak finansal derinleşme gelir dağılımının bozucu bir etki yaratmaktadır. Büyük fon sahipleri daha iyi fiyatlarla fon satarken büyük kredi talebinde bulunanlar da aynı şekilde daha iyi fiyatlarla fon bulabilmektedir. Büyük

---

[162]Frederic S. MISHKIN, "Is Financial Globalization Beneficial?", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15018, May 2009, pp.1-52.

[163]Nicholas BLOOM, John Van REENEN, " Human Resource Management and Productivity", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16019, May 2010, pp.1-89.

fon talebinin büyük teminatlara bağlı olduğu düşünülür ise küçük tasarruf sahipleri ve küçük yatırımcısının gelir dağılımında görülecek bu bozulmaya direnebilmesi bireysel düzeyde mümkün olabilmektedir. Az sayıda küçük yatırımcı sistemi kırarak büyük yatırımcıya veya büyük tasarruf sahibine dönüşebilmektedir. Bu çerçevede finansal derinleşme ile birlikte pasta büyürken pastadan alınan paylar eşit büyümemektedir.[164]

Bu nokta finansal derinleşme yanlılarının ve karşıtlarının üzerinde anlaşamadıkları hususlardan en önemlisini oluşturmaktadır. Pastanın büyümesi mutlak yoksulluğu azaltırken göreli yoksulluğu artırmaktadır. Hatta çeşitli örneklerde görüldüğü gibi yoksullara sağlanan olanaklara ulaşabilmek için bile çoğu zaman varlıklı olmak gerekmektedir.[165]

Küreselleşmenin bir diğer dışsal maliyeti küreselleşme ile birlikte işgücünün niteliğinin artmasıyla ortaya çıkmaktadır. ABD'nin 1988 yılı teknolojisi ile yaptığı üretim on yıl öncesine göre aynı miktarda üretim için gerekenden %40 daha az iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. Dolayısı ile küreselleşme daha büyük ölçekli üretimlerin daha az işgücü ile üretilebilmesini zorlamaktadır. Bu durum bir yanı ile işsizlik olgusuna yol açarken diğer yanı ile yeni istihdam alanları yaratmaktadır. Daha çok outsourcing ve re-engineering olarak bilinen yöntemler bu yeni istihdam alanlarını oluşturmaktadır. Özellikle kamu kesiminde ve finansal denetim kurumlarında nitelik artışının gerekliliği başta finans endüstrisi olmak üzere kamusal denetim yapan kurumlarda kayırmacılığın ve nepotizmin azalmasının yolunu açmaktadır. Bu durum finansal kurumların siyasal otoritenin etki alanının dışına çıkmasına neden olmaktadır. [166]

---

[164]Ann HARRISON, "Globalization and Poverty", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12347, June 2006, pp.1-53.
[165]ŞENES, **Küreselleşmenin Öteki…,** ss.149-152.
[166]Jerry HARRIS, **The Dialectics of Globalization: Economic and Political Conflict in a Transnational World**, Cambridge Scholar Publishing, 2008, p.5

Finansal derinleşme sürecinin başındaki toplumlar ve devletler için bu gelişme sanıldığından çok daha önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Zira siyasal otoritenin yandaşçı bir anlayışla finansal sektörde düzenlemeler yapmak yolu ile sektörlerin paylaşılmasına olanak sağladığına daha önce değinilmişti. Böylece devlet elitleri ile sektörel elitler birbirlerini besleyerek ve geliştirerek otarşik bir siyasal iktisadi düzen sağlanmasına olanak tanıdığı görülmektedir. Bu kez finansal derinleşme ile birlikte bireylerin niteliklerinin ön plana çıkması cemaat ilişkilerinin cemiyet ilişkilerine dönüşmesinin önünü açacağı beklenmektedir. [167]

Bu durumda da finansal derinleşmenin başarılamaması durumunda sadece finansal sistemin değil aynı zamanda siyasal sistemin de el değiştirebileceğini göstermektedir. İşte bu açıklık finansal derinleşmenin önündeki en önemli dışsal maliyet olarak ortaya çıkmaktadır.[168] Toplumların siyasal reformlara kapalı olmasının veya siyasal reformlara direnç göstermesinin temelinde yatan siyasal iktidarın el değiştirmesi olgusu finansal derinleşme açısından da geçerli olmaktadır. Başarısız bir finansal derinleşme sürecinin beraberinde hemen hemen her zaman bir finansal kriz ve çoğu zaman da reel ekonomiyi de kapsayacak biçimde bir ekonomik kriz ile son bulması siyasal iktidarların varlığına mal olabilmektedir. [169]

Bu maliyet siyasal iktidarları finansal derinleşmeye olanak sağlayacak reformlar yapmak yerine otarşik ekonomi politiği kendi açısından gittiği yere kadar sürdürmeye çalışmasını daha rasyonel kılabilmektedir. Bu bakış açısı özellikle pseudo demokratik Orta Doğu, Latin Amerika ve bazı Uzak Doğu ülkelerinin siyasal süreçlerin neden çoğu zaman ihtilal yolu ile el değiştirmesini de açıklamaktadır.

---

[167]Runjuan LIU, Daniel TREFLER, "A Sorted Tale of Globalization: White Collar Jobs and The Rise of Service Offshoring", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:17559, November 2011, pp.1-65.

[168]Yılmaz YILDIRIM, "Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması: Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: X, Sayı 3, 2008, ss.1-22.

[169]Jihad C. DAGHER, "Sudden Stops, Output Drops and Credit Collapses", **IMF Working Paper**, WP/10/176, July 2010, pp.1-35.

Özetle finansal derinleşmenin dışsal maliyeti iki başlı bir görünüm sergilemektedir: Bir uçta gelir dağılımı bozuk ama müreffeh, demokratik ama "bizimkiler" tarafından yönetilmeyen ülkeler yer alırken diğer uçta da siyasal iktisadi ve finansal olarak bizimkiler tarafından yönetilen yandaş, küçük ve enerjisini potansiyel darbeleri önlemeye harcayan bir toplum tablosu ortaya çıkmaktadır.

Toplumun tablosu hangisi olursa olsun devletler toplumun iktisadi ve sosyal enerjisinin verimli ve efektif sonuçlar elde edilecek şekilde harcanmasına çalışmaktadır. Konunun bu yönü işletme yönetiminde verimlilik alanına girmekle birlikte sarmalın içinde aşağı veya yukarı yönde hareket edilmesi bir finansal nepotizm ve derinleşme sorununa dönüşmektedir. Finansal nepotizm sarmalından çıkabilen ülkeler krizleri öngörebilen basiretli yöneticiler ve girişimciler sayesinde gelişmiş ülkeler kategorisine sıçrayabilme şansını elde etmektedir. Finansal nepotizm sarmalından çıkamayan ülkelerde iletişim ve sempatiye dayanarak yönetime gelen idareciler genelde teknik bilgi ve öngörüden yoksun oldukları için bunlara göre finansal krizler aniden patlamaktadır. Bunun sonucunda da bu tip ülkeler aniden finansal krizlerle boğuşan ülkelere dönüşmektedir. Sarmaldan çıkamayan ülkelerde işlerin yolunda gitmesi dünya konjonktürüne ve tesadüflere bağlı kalmaktadır. Konjonktürün bozulması ve kötü tesadüfler halinde ise bu kez verimsizlik, yolsuzluk, toplumun enerjisinin ve beşeri kaynaklarının boşa harcanması gibi kötü yönetim sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.[170]

[170]LIU, a.g.e., ss.1-65.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SERBESTLEŞME ve DERİNLEŞMENİN DÜNYADA ve TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

İlerleme veya evrim tarihsel bir olgu niteliği göstermemektedir. Bir dönemde gerçekleştirilen ilerlemenin başka bir dönemde kaybedilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Bu açıdan finansal derinleşme de tıpkı ilerleme ve evrim gibi nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede bir iktisadi dönemde büyük çabalarla sağlanan finansal derinleşmenin başka bir dönemde kolayca kaybedilebileceği anlaşılmaktadır. İktisat tarihinde buhranlar, krizler, ihtilaller olarak görülen ve çevrim, dönem olarak da nitelendirilen ve çoğu zaman konsolidasyon niteliği taşıyan bu dönemler finansal derinleşmenin mevzi kaybettiği dönemlere dönüşmektedir. Esasen finansal derinleşme paradoksal biçimde ilerlemenin engellenmesiyle başarılabilecek bir olgu görünümündedir. Bir diğer deyişle finansal derinleşme için büyümenin engellenmesi gerekebilmektedir.[1] Bu durum, büyümeyi sağlamak için yapılan müdahalelerin çoğu zaman finansal derinleşmenin doğal akışını bozduğu için finansal derinleşmeyi engelleyici sonuçlar doğuracağı anlamına gelmektedir.[2]

2.1.Finansal Derinleşmeyi Belirleyen Faktörlerin Analizi

Çalışmanın bu bölümüne kadar finansal derinleşmeyi belirleyen sosyal, psikolojik ve ekonomik ortamın çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Sıradan bir bireyin anlık tercihinin ya da feda kültürünün veya esnek iş zamanlarının, kapitalist karakter aşınmasının o bireyi bir finansal elite dönüştürebildiği değerlendirilmiştir.

---

[1]Josuha AIZENMAN, "Financial Crisis and the Paradox of Under- And Over-Regulation", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15018, May 2009, pp.1-27.

[2]Ronald WRIGHT, **İlerlemenin Tarihi**, çev. Zarife BİLİZ, Barış BAYSAL, Versus Yayınları, 2007, ss.1-77.

Bu çerçevede bir bürokratın tutumunun onu siyasal bir aktöre dönüştürebildiği ya da bir siyasetçinin sıradan görülebilecek olan bir tercihinin bir siyasal sistemin sonunu getirebileceği görülmektedir. Veliaht tercihi her sultanın doğal hakkı iken Kanuni Sultan Süleyman'ın, o güne kadar binlerce kez kullanılan bu hakkını Şehzade Mustafa'nın aleyhine kullanmış olması, günümüzde pek çok tarihçi tarafından Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasının temel nedenlerinden biri olarak kabul görmektedir. [3]

Tüm bu değerlendirmeler ışığında finansal derinleşmede etkili bir rolü olan belli başlı dört faktör bulunduğu anlaşılmaktadır. Kurallar, kurumlar, bireyler ve devletten oluşan bu dört faktör finansal derinleşmenin seyrini diğer her şeyden daha çok belirlemektedir. [4]

2.1.1. Finansal Kuralların Yeri ve Önemi

1996 yılında Asya'da başlayan finansal kriz neoliberal modeli esas alan finansal küreselleşmeye heterodoks iktisatçıların sert eleştiriler yöneltmelerine neden olmuştur. Ancak Asya krizinin nedenlerinin neoliberal ekonomik politikalardan çok rüşvet, yolsuzluk, kamu müdahaleleri gibi kötü yönetim sorunlarından kaynaklandığını kanıtlayabilmeleri neoliberal iktisatçılar için çok zor olmuştur.[5] Neoliberal ekonomi politikalarının kötü yönetim risklerini bünyesinde sistemik olarak taşıdığı yönündeki iddialar ve tartışmalar son yüz elli yıllık iktisadi fikir ayrılıklarının ana damarını oluşturmaktadır. [6]

---

[3]Alpay BİZBİRLİK, "Kroniklerde Osmanlı Devleti Yöneticilerine Yapılan Eleştiriler Üzerine (Başlangıçtan XVI. Yüzyıl Sonlarına Kadar)", **Bilig**, Güz, 2004, Sayı:31, ss.51-69.

[4]İlyas ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1588, 5. Baskı, Eskişehir, 2009, ISBN 975-06-0309-5, ss.1-90.

[5]Ilene GRABEL, "Financial Globalization And Financial Crisis in Emerging Economies: Managing Risks, Maximizing Benefits", **Journal of Economics**, Cambridge, June 2002, p.36

[6]G. Enrique MENDOZA, Vincenzo QUADRINI, "Financial Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15432, October 2009, pp.7-8.

2.1.2. Kurumların Yeri ve Önemi

Kurumlar sosyolojik bir bakış açısıyla kuralların belirlendiği, uygulandığı ve uygulamanın izlendiği yerler olduğu için yok sayılabileceğini ve kurumların kuralların türevi olduğunu belirten ve yaygın olarak kabul gören bir bakış açısı bulunmaktadır.[7]

Buna karşılık kurumların finansal derinleşmenin anlaşılması açısından önemi kuralların, yetkilerin ve bireylerin bir araya geldikleri ve yetki sahibi bireyleri yaratması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Yetki sahibi bireylerin bu yetkilerini nasıl ve nereye kadar kullandıkları yönünde çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bireylerin kendilerine tanınan yetkileri sonuna kadar kullanma eğiliminde oldukları ve bireylerin çok büyük bir kısmının otoriter kişilik sergilemeye yatkın oldukları yönünde bir fikir birliği bulunmaktadır. Kurumlar ve kurullar yetkilerin tek bir bireyde toplanmasına engel olma olanağına sahip olması açısından en az kurallar kadar önem taşımaktadır. Bu önem, kurumların ortak akıl sahibi olması ve yetkeciliğe kurullar aracılığı ile karşı çıkma olanağını elinde tutmasından kaynaklanmaktadır.[8]

2.1.3. Bireylerin Yeri ve Önemi

Finansal tarihin en önemli icatlarından birisinin sermaye şirketleri olduğunu söylemek gerekmektedir. Gerçekten de finansal ve mali risklerden girişimcinin tüm varlığı ve hayatıyla sorumlu olduğu "kolektif şirketler" döneminden girişimcilerin sorumluluğunun sadece girişime konu alana tahsis ettiği sermayeleri ile sınırlı olduğu sermaye şirketleri ile birlikte girişimcilik büyük bir potansiyel kazanmıştır.

---

[7]Engin YILDIRIM, "Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi", **V. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi**, 12-14 Kasım 1997, ODTÜ, Ankara, s.1.

[8]Muzafer SHERIF, O. J. Harvey, B. Jack White, William R. Hood, Carolyn W. Sherif, "Intergroup Conflict and Cooperation: The Robbers Cave Experiment", **Institute of Group Relations The University of Oklahoma**, Norman, Oklahoma 1954-1961, pp.1-11.

Günümüz dünyasında sosyal, siyasal ve iktisadi açıdan birey hakları üzerindeki korumalar daha kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Öyle ki, bireylerin birbirleri ile olan ilişkileri bir yana bireylerin devletle olan ilişkilerinde bile kişisel haklar devletin devlet etmekten kaynaklanan haklarına ağır basmaktadır. Finansal derinleşmeyi kavramanın yollarından biri de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde kristalleşen haklar kişi hak ve özgürlüklerinin devlete karşı bir nitelik kazanmış olması ve bunun bir norm olarak kabul edilmiş olmasıdır.[9]

Çalışmanın bu bölümüne kadar yapılan değerlendirmelerde insanlığın tarihi boyunca totaliter–özgürlükçü, devletçi–bireyci, sosyalist–kapitalist iki uç arasında gidip gelen bir sarkaç gibi hareket ettiğine dair onlarca örnek ve benzetme yer almaktadır. Bu örneklerin hepsinde insanlığın temel paradigmasının bir yönde aşırı ilerlemesi halinde temel dinamik yasalarına uygun olarak geri çekilmesinin de aynı ölçüde aşırı olduğu görülmektedir.[10]

Bu yaklaşımla insanlık tarihinin bir teknik analiz sorunu olarak ele alınabileceğini söylemek mümkün bulunmaktadır. Ancak insanlık tarihinin teknik analiz olarak değerlendirilebilmesinde temel sorun bu analize etki eden tüm faktörleri bir arada ve hızlıca değerlendirebilecek bir yazılım hazırlamanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Sadece teknolojik ilerlemeye değil bireylerin dünyayı algılaması ile de ilgili olan bu süreçte finansal elitlerin tek tek tutumlarının pek çok devletin tutumundan daha büyük bir önem taşıyacağı anlaşılmaktadır.[11]

---

[9] EICHENGREEN Barry, "Democracy and Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12450, August 2006, pp.1-64.

[10] AIZENMAN Joshua, Menzie D. CHINN, Hiro ITO, "Surfing the Waves of Globalization: Asia And Financial Globalization İn the Context of the Trilemma", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15876, April 2010, pp.1-54.

[11] Yüksel AKKAYA, Fuat GÜLLÜPINAR, **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, ss.140 - 146.

2.1.4. Devletin Finansal Derinleşmedeki Yeri ve Önemi

2010 Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan ABD'li Elinor Ostrom ve Oliver Williamson'ın kamu ekonomisi ve kurumsal ekonomi ödüllendirilmesi finansal derinleşmede devletin rolü ve kurumların sınırları açısından dikkat çekicidir. Ostrom, özellikle kamu olmak üzere "ekonomi yönetimi analizleri', Williamson ise özellikle şirketin sınırları olmak üzere "ekonomi yönetimi analizleri"nden dolayı ödüllendirilmiş olduğu görülmektedir.[12]

Nobel Ekonomi ödülünün, 2009 yılında kamu yönetim analizleri ile kamu ekonomisinin bir ülke ekonomisi için ne kadar çok yararlı ve ne kadar mühim olduğunu gösteren çalışmalara verildiği görülmektedir. Bu çalışmada ele alınan Nobel'e aday diğer iktisatçılar ise en hafifinden "çevreciliğin iyi bir şey olduğunu" yazan ve çizen iktisatçılardır. Bu adayların dünya iktisat bilimindeki yeri ve öneminin tartışma götürmeyecek kadar önemli olduğu görülmektedir. Adaylar yüzeysel olarak bile incelendiğinde tamamının herhangi bir konuda Nobel kazanabilecek derinliğine çalışma yapacak düzeyde birikim sahibi olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Her birinin yayınlarının sayısı yüzlerle, atıflarının sayısı binlerle ölçülmektedir. Özetle, kamu ekonomisi üzerindeki çalışmalar gerekçe gösterilerek Nobel ödülünün bu listede yer alan isimlerden herhangi birine de verilebileceği görülmektedir.

Kamu ekonomisinin işleyişi hakkında özel bir yenilik bulunmadığı ve kamu ekonomisinin neredeyse dünyanın her yerinde aynı şekilde işlediği düşünülür ise Nobel ödülünün sınırlarını bilemeyen şirketlerin kamulaştırılması ironisini "bilimsel" bir yapıya kavuşturacak şekilde verilmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bir diğer açıdan bakıldığında General Motors'un Internet sitesinde şirketteki kamu hissesinin %61 olduğu yer almaktadır.[13] Diğer taraftan Nobel iktisat ödüllerini kamunun ve kamu ekonomisinin çok iyi ve çok faydalı olduğunu söyleyen bilim

[12]http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=958877& Date= 13.10.2009&CategoryID=101

[13]General Elektrik Şirketindeki kamu payı %61 iken Halk Bankasındaki kamu payı %51'dir.

adamlarına verilmesinin etkilerinin yirmi yıla kadar Türkiye'ye ulaşacağı düşünülmektedir. Dünyada yetmişli yıllarda başlayan özelleştirmeci akımlar Türkiye'ye 1990-2000 yılları arasında çok tartışılmış ve "Devlet pijama mı yapar?" veciz ifadesi ile kamuda iyi bir şeylerin de yapıldığını söylenemez hale getirmiş bulunmaktadır.

2.1.4.1. Devletin Norm Yaratma Gücünün Önemi

Normlara uymamanın veya normları değiştirebilmenin sosyal psikoloji açısından birkaç temel yordamı bulunmaktadır. Bu yordamların başında üst gruba ait bireylerin grupların normlarına uymak zorunda kalmaması gelmektedir. Daha doğru bir söyleyiş şekli ile normlar seçkinleri bağlamamaktadır. Konunun bu yönü işadamlarının neden siyasal iktidarlara yakın kişiler arasından çıktığını da açıklamaktadır. İhaleye kendi başına ister bilerek ister bilmeyerek fesat karıştıran bir memur bunun bedelini çok ağır bir şekilde ve derhal öderken siyasal veya idari iktidar sahiplerinin işaret ettiği kişilerin herhangi bir alanda iktisadi kazanım edinmesinin polisiye ve adli yönü ancak o iktidarlar çekildikten sonra ortaya çıkabilmektedir.

Finansal elitlerin algılarının yönetilememesinin ikinci nedeni bu elitlerin asimetrik bilgi edinme olanağına sahip olmaları görülmektedir. Bilindiği gibi asimetrik bilginin kaynaklarından biri içerden bilgilenme olanağı ile ilgili iken ikincisi çok büyük veri kaynağına sahip olmaktan kaynaklanan kurumsal düzeyde büyük bilgiye önceden erişebilme olanağına bağlı bulunmaktadır.[14] Ancak üçüncü asimetrik bilgi kaynağı olarak finansal elitlerin özelliklerinden kaynaklanan bilgiyi önceden algılayabilmek sayılmaktadır. Yeni bir yasanın, düzenlemenin veya teşvikin hangi alanlarda yeni fırsatlar yaratabildiğini önceden görebilmek finansal elitlere özgü bir meziyet niteliği taşımaktadır.[15]

---

[14]ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, s. 61-90.
[15]Ayşe BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1995, ss.40-61.

İşte yasaları yazanlar, kanunları uygulayanlar ağırlıklı olarak bu meziyetlere sahip olmayan insanlar arasından seçildiği için soyut bir kurum olan devletin somut yüzü olan bürokratlar bu elitlerin yeni düzenlemeler karşısında takındıkları tutumları hızla suça ve cezaya ilişkin bir alana taşıyabilmektedir. [16]

2.1.4.2. Devletin Norm Yaratma Gücünün Elitler Açısından Önemi

Meslek gruplarına göre kriminal tasnifin değeri bürokratik yapının finansal elitlerin gelişimine etkisini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Muhtemelen sadece Türkiye'de değil dünyada da intihal suçu ile yargılanan bir askeri bürokrat bulunmamaktadır. Aynı şekilde banka hesaplarında suç teşkil edecek şekilde işlem yapan bir trafik polisine de pek rastlanmamaktadır.

Zira intihal akademik hayata özgü bir suç iken suç örgütleri ile işbirliği içinde olmanın güvenlik camiasında görülmesi eşyanın tabiatına daha uygun bir nitelik taşımaktadır. Tapu sicilinde işlenen suçlara tapu kadastro görevlilerinin iştirak etmesi daha kolay bulunmaktadır. Aynı şekilde askeri bürokratların işlediği suçlar da çalıştıkları alanlara özgü bir alan niteliği taşımaktadır. Sosyal psikoloji açısından bir bankacı veya bir tapu memurun cinnet geçirmesi halinde ne kendini ne de çocuklarını kolayca öldürmeyeceği düşünülmektedir. Ancak cinnet geçiren bir polis veya askerin ailesini yok ettiğine dair facia haberleri basında sıklıkla yer bulmaktadır. Bu durum bireylerin içinde bulunduğu mesleki grupların normlarını bireysel norma dönüştürdüklerini göstermektedir. Finansal bürokratların norm dışında faaliyet gösteren girişimcileri normları gözden geçirerek bu girişimcileri finansal elitlere mi yoksa suçlulara mı dönüştüreceği bürokratların son derece kişisel ve anlık tutumlarından başlayarak kristalleşmekte ve hızla devletin temel normuna dönüşebilmektedir.[17]

---

[16] ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.61-79.
[17] BUĞRA, **Devlet ve İşadamları,** ss. 222-239.

Böylece devlet aygıtı potansiyel finansal elit adaylarına hırsız, siyasal elit adaylarına terörist muamelesi yapabilmekte ve bunu bir norm olarak ortalama vatandaşa dayatabilmektedir. Bu dayatma süreci, gönüllü itaat çerçevesinde gelişmektedir. Bu norm dağılmasının veya oluşmasının bir süre sonra devleti sosyoloji ile finansal iktisat ile veya para piyasaları ile savaşan bir yapıya dönüştürdüğünü gösteren örneklere tarihte de günümüzde de yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Yel Değirmenleri ile savaşan Don Kişot örneği, konunun bu yönüyle düşünüldüğünde, finansal derinleşmenin kavranması açısından tek başına yüzlerce makale ve araştırmadan daha etkili ve anlaşılır bir örnek niteliği taşımaktadır.[18]

Devletin bireysel hareket eden finansal elit adaylarına karşı tutumu devletin niteliği ile doğrudan ilgili bulunmaktadır. Devletin aygıt olarak finansal veya siyasal elit adaylarına yaklaşımı kurulu düzeni değiştirme suçlamasına zemin oluşturacak şekilde cereyan etmesi devlet aygıtının sosyolojiye savaş açması sonucunu doğurmaktadır.[19]

2.1.4.3. Devletin Norm Yaratma Gücünün Tarihsel Anlamı

Altı bin yıllık yazılı tarihe karşılık iktidarların en eskisinin birkaç on yıllık olması kurulu düzenin değişmesinin bir suç değil evrensel bir kural olduğunun başlı başına göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Finansal kaynaklara erişimin bir insan hakkı olarak tanımlanması gerektiği görüşü akademik hayatta yaygın bir şekilde tarafa bulurken; girişimcilere potansiyel suçlu muamelesi yapılması finansal derinleşme açısından başlı başına bir sorun kaynağı olarak değerlendirilmektedir.[20]

---

[18]William I. ROBINSON, "Gramsci and Globalisation: From Nation-State to Transnational Hegemony", **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol. 8, No. 4, December 2005, pp.1-16.

[19]Ayşe BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, ss. 321-333.

[20]Muhammed YUNUS, Karl WEBER, **Sosyal İşletme Kurmak**, Doğan Egmond Yayıncılık, 1.Baskı, Mart 2012, ISBN 987-605-09-0572,-4, ss.9-25.

Bu çerçevede devletin finansal ve siyasal elit adaylarına innovatif girişimci gözüyle bakması ise finansal derinleşmenin sürdürülebilir kalkınmaya hizmet etmesine yol açmaktadır. Böylece devletin finansal derinleşme konusunda regülatiften deregülatife geniş bir yelpazede tutum takınmasının ve takındığı bu tutumun kendi varlığına etkisi de anlaşılmış olmaktadır. [21]

Çalışmanın giriş bölümünde de vurgulandığı gibi finansal derinleşmeye ilişkin tartışmaların ve anlaşmazlıkların büyük bir kısmı entelektüellerin ve akademisyenlerin arasında geçen ve genellikle iktisadın normatif alanına ait tartışmalarda finansmanın büyük bir yer kaplamasından kaynaklanmaktadır. Entelektüeller ve akademisyenler de tıpkı finansal elitler gibi ağırlıklı olarak orta sınıflar arasından yükselen ve devletin normlarını ve toplum kurallarını oluşturan, şekillendiren ve yeniden düzenleyen en önemli sosyal tabakalar niteliği taşımaktadır.[22]

Konu yoksulluk, nükleer santral gibi alanlar iken bile anlaşamayan bir camianın konu kaynakların nereye tahsis edileceğine karar verme gücünün kimin elinde olması konusunda kolayca anlaşabileceği beklenmemektedir. Böylece devlet aygıtı ideolojik görüşlerden birini diğerine tercih ederek ve karşıt görüşleri de çoğunlukla terörize ederek kaynaklarını kolayca ideolojik çatışmalara harcayabilmektedir. Çatışmanın sonunda çatışmayı kimin başlattığı, devletin mi veya teröristlerin kazandığı önem taşımamaktadır. Bu çatışmalar trilyonlarca dolarlık görünür varlığın salt çatışma amacı ile harcanmasına yol açmaktadır. Bu çatışmaların sonunda finansal, bilimsel ve entelektüel sığlık ve tekdüzelik de yaygınlaşmaktadır.[23]

---

[21]ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.34-80.

[22]Selime GÜZELSARI, "Sınıf ve Gelecek: Sosyal Sınıfa Yönelik Eleştiriler", **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, ss.212-229.

[23]Ayşe BUĞRA, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Poltika,** İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009, ss. 97-140.

2.1.4.4. Devletin Norm Yaratma Gücünün Kurumlara Etkisi

Finans ve finansallaşmaya ilişkin tanımlamalardaki ayrışmanın temelinde yatan sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve dinsel farklılıkların çatışmaya dönüşmesi veya dönüşmemesi paradigmaya ilişkin bir sorunsal niteliği taşımaktadır. Tüm bu çatışmaların başlangıcında darlığın önlenmesi amacı yatmaktadır. Ancak zamanla darlığın nasıl önlenebileceğine yönelik normatif çatışmalar sıcak çatışmaya dönüşerek darlığın kaynağı olmaktadır. Böylece dünya hayatı bolluğun ve darlığın birlikte görüldüğü bir yapıya dönüşmektedir.[24]

Yapının bu şekilde süregelmesini önleyebilmek ve yapının finansal derinleşmeye elverişli bir seyir izleyebilmesi devlet adına idareci, sosyal bilimci, bilim adamı yetiştiren kurumların finansı ve finansmanı anlaması ve finansallaşmaya uygun politik ve entelektüel tepki vermeleri ömürler boyu sürecek bir karşılıklı ve sonu olmayan diyalog anlayışını ve sürecin gerektirmektedir.[25]

Mikro finansman yöntemi veya sadaka ekonomisi ile, yoksullara, kimsesizlere, dullara ve hatta dilencilere kredi vererek bunların iktisadi hayata katılmalarına olanak sağlanabildiği küçük ölçekli örneklerin varlığı görülmektedir. Bu örneklerin daha genel ve daha küresel olarak etkili olamayacağı yönünde bir kanıt bulunmamasına rağmen modern kapitalizmin ve neo-liberalizmin bu konularda sert tutum takınmasının yeterince geçerli bir sebebi bulunmamaktadır. İster geç ister erken kapitalistleşen bütün toplumların feodal olarak nitelenen ve daha dayanışmacı toplumlar içinden yükselmiş olduğu dikkate alınırsa, sosyal olarak finansman olanaklarına ulaşamayanların yoksulluğa mahkûm edilmelerinin finansal derinleşme konusundan en önemli sosyal tehditlerden biri olacağı açıktır. [26]

---

[24]Sabri F. ÜLGENER, **Tarihte Darlık Buhranları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006, ss.123-124.
[25]Julie FROUD, Sukhdev JOHAL, "Questioning Finance", A Special Issue of Competition & Change, **Competition & Change**, Vol. 12, No. 2, June 2008 107–109.
[26]YUNUS, a.g.e., ss.13-14.

Kaldı ki liberal ve neoliberal akımlar devletlerin kapitalist sınıflar lehine yaptığı müdahaleleri ve sağladığı teşvikleri aynı devletlerin özellikle yoksulların yararlandığı sosyal harcamalar kadar yüksek sesle eleştirmemektedir. Başlı başına bu durum bile bir yanı ile finansal derinleşmenin metodolojisi başlığında da değinilen önemlerin hangi zümreye yarayacağı sorusuna cevap vermektedir. Diğer yanı ile ise sosyal nitelikteki bu teşvikleri karşı çıkıp vergi indirimleri ve yatırım teşviklerini hararetle savunmanın ister etnik olsun ister siyasal olsun isterse dinsel olsun sınıfsal çatışmaların besleyen önemli bir kaynağa dönüşmektedir.[27]

Güvenlik amacı ile örülen yüksek duvarlar ve takınılan sert siyasal tutumlar için yapılan harcamaların, çok daha küçük bir kısmının bu güvenliğe ihtiyaç duyulan tehdidi yaratan yoksullara bir finansal yöntemle kanalize edilmesi halinde tehdidin ortadan kalkması ve çoğu güvenlik önlemine gerek kalmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Finansal gelişmenin teknolojik gelişmeden farklı olarak barış ve güvenlik ortamın daha çok tercih edeceğini değerlendirilmektedir.

2.1.4.5. Devletin ve Elitlerin Norm Yaratma Sürecinde Çatışması

Devletin veya devlet adına bürokrasinin ve bürokratların finansal sisteme verdikleri zararın boyutu Kastelli örneği ile anlaşılabilmaktadır. Kastelli'yi engelleyen sistemden Kastelli'nin ve paralarını Kastelli'ye emanet eden bireylerin uğradığı zarar ölçülebilir somut zarar niteliği taşımaktadır. Kastelli'nin dönüşemediği bir finansal ikondan yoksun kalmanın geciktirdiği finansal derinleşmenin verdiği zararın boyutlarının ise ölçülemeyen soyut zararı ortaya koymaktadır. Bilimsel Yönetim Tekniklerinin kurucusu olan Taylor tarafından nitelendirilen daha sonra

[27]Sina ALÇIN, "Keynes'te Devlet Müdahalesinin Sınırları", (editörler) U.Selçuk AKALIN, Ahmet İNCEKARA, Gülsüm AKALIN, **Keynes'in Genel Teorisi Üzerine**, Kalkedon Yayınları, 1. Baskı, Mayıs 2012, ISBN: 978-605-4511-51-8, ss.205-225.

Thomas Kuhn tarafından da ölçülemezlik kavramıyla tanımlanan bu zararın boyutunu ölçmenin gerçekten de olanaksız olduğu görülmektedir.[28]

2.2.Dünyada ve Türkiye'de Finansal Derinleşmenin Seyri

Dünyada finansal kurumların gelişimi, finansal derinleşmenin seyri, finansal istikrarın nasıl sağlandığı veya bu istikrarın nasıl bozulduğu incelendiğinde bakılması gereken iki ana örnek İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleridir. Kıta Avrupa'sında sadece finansal değil askeri, siyasal veya teknolojik ve bilimsel gelişmelerin de paralel bir seyir izlemiş olduğu görülmektedir. Boyle-Mariotte yasası, Boyle yasası, Gay Lussac yasası gibi kimya ve fizik kurallarının ortaya çıkışı çeşitli kıta Avrupa ülkelerinde ve İngiltere'de paralellik göstermektedir. Matematikte günümüzde yaygın olarak kullanılan türev kavramının İngiltere ve Almanya'da aynı dönemde geliştirildiği düşünülür ise bu konuda yaygın örneklere kolayca rastlanabileceği anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri örnekleri incelendiğinde finansal sisteme ilişkin temel düzenlemelerin yasal düzenlemeler niteliği taşıdığı görülmektedir. Yasal düzenlemeler ve normların en temel özelliğinin ise bir sorun ile karşılaşıldığında ya da sistemin işleyişinde kurallar veya normlar nedeni ile bir aksama görüldüğünde ortaya çıkması olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre finansal sistemde uygulamada aksaklıklar görüldüğünde düzenlemeler kaldırılmakta, ertelenmekte veya esnetilmektedir. Diğer taraftan yasal yapının yeni ürünler veya teknikler karşısında yetersiz kalması halinde o alana özel yeni düzenlemeler yapılmakta veya normlar konulmaktadır. Esasen bu durum, dünyanın pek çok yerinde geçerli olup finansal sistemin kuraldan çok duruma bağlı olarak yönetilmekte olduğu göstermektedir.

[28]Öznur YÜKSEL, Burhan AYKAÇ, "Frederick Taylor'un Görüşlerinin Değerlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 27, Sayı 4, Aralık 1994, ss.83-96.

2.2.1. Romanos Diogenes ve Yıldırım Beyazıt Benzerliğinin Devlet – Elit İlişkisi Açısından Anlamı

Günümüzün kaotik ve tikel yaklaşımları geçmişin toptancı ve tümel yaklaşımları ile taban tabana zıt bir zemine oturmaktadır. Alpaslan komutasındaki Selçuklular tarafından Malazgirt'te yenilgiye uğratılan Romanos Diyogenes komutasındaki Bizanslılar olarak bilinen ve öğrenilen tarihin Bizans ordusundaki Ermeni, Kürt, Arap ve Türkmen unsurların daha savaş meydanında kolayca taraf değiştirmesinin savaşın neticesini değiştirmiş olduğu gerçeği yeni bir gerçek olarak takdim edilmektedir. [29]

Bu gerçeğin yeni bir gerçeğe dönüşmesi tamamı ile algısal ve davranışsal düzeyde seyreden bir olgudur. Malazgirt savaşından üç yüz otuz yıl sonra meydana gelen Ankara savaşında Timur komutasındaki Moğol ordusunun ağırlıklı olarak Anadolu Türkmenlerinden oluştuğu bilinmektedir. Buna karşılık Yıldırım Beyazıt komutasındaki Osmanlı ordusunun Sırp, Bulgar ve Rum unsurlarının canla başla savaşırken Beyazıt ordusunun Türkmen, Ermeni, Arap ve Kürt unsurlarının en hafif deyimi ile daha ağırkanlı davranmaları ve hatta Timur tarafına geçmeleri Yıldırım Beyazıt'ın kaderini şaşırtıcı biçimde Romanos Diyogenes'in kaderine benzetmektedir. [30]

İlk bakışta tarihin veya talihin bir cilvesi gibi görünen bu benzerlikler Asya tipi toplumların üretim tarzı olarak bilinen kavramın yeniden ele alınmasında yarar bulunduğu göstermektedir. Bu tüketim tarzının temelinde son bin yıllık geçmişinde işleyen büyük finansal sistemler kurmamış olmasının ve ganimet sisteminin yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.[31]

---

[29] Zerrin Günal ÖDEN, "Bizans İmparatorluğunun Türklere karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı", **Tarih Dergisi**, Sayı 35, Fasikül:9, 1994, ss.123-129.

[30] Halil İNALCIK, **Devleti Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih, İstanbul, 14. Basım, 2009, ISBN: 9789-9448-8465-1, ss.32-33.

[31] Sencer DİVİTÇİOĞLU, **Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu**, Yapı Kredi Yayınları, Temmuz 2010, ISBN: 9789944889421, ss.1-70.

Bu çerçevede Yıldırım Beyazıt ve Romanos Diogenes'in doğudan gelen yağmacıların baskısı altında kaldığını saptamanın finansal derinleşmenin işleyişini anlamak açısından büyük bir önem arz etmektedir. Yaklaşık olarak 300 yıl süren Haçlı seferlerinin aynı mantıkla işlediğine dikkat etmek gerekmektedir. Haçlı seferlerini yapanların uğradıkları başarısızlık Avrupalı toplumlarda Magna Carta, Rönesans ve Sanayi Devrimine yol açtığı bilinmektedir. [32]

Ancak Osmanlıların ya da daha genel bir ifade ile Müslüman toplulukların batıya yaptıkları Fetih hareketlerinin başarısızlıkla sonuçlanması bu toplumların fetihçi anlayışlarını gözden geçirmelerine yol açmadığı değerlendirilmektedir. Daha da önemlisi bu yenilgiler ile fetihçi anlayışlar içe yönelmiş ve Doğulu toplumlar yüzyıllardır süren iç savaşlar yaşamıştır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun iki yüz yıldan uzun süren dağılma süreci aslında bir iç savaşlar manzumesi niteliği taşımaktadır. [33]

Dolayısı ile içe dönük fetihçi anlayış dışa dönük fetihçi anlayışın bir devamı olarak kendini sürdürmektedir. Bu durum olanak bulunması halinde dışa buna olanak bulunmaması halinde içe dönerek fetihçiliği sürdürmenin doğulu toplumlar açısından bir finansal enstruman niteliği taşıdığı düşünülmektedir. [34] Türkiye açısından temel niteliğin cumhuriyet sonrası dönemde de büyük bir yapısal değişiklik göstermediğini söylemek yanlış olmayacaktır.[35]

---

[32] Sina AKŞİN, "Senedi İttifak İle Magna Carta'nın Karşılaştırılması", **6. Osmanlı Devleti Kongresi**, Aix-en Provence, 1-4 Temmuz 1992, ss.115-123.

[33]Taner TARHAN, "Bozkır Medeniyetlerinin Kısa Kronolojisi", **Tarih Dergisi**, Sayı: 24, 1970, ss.17-32.

[34]Şahabettin TEKİNDAĞ, "Fatih Devrinde Osmanlı – Memlüklü Münasebetleri", **Tarih Dergisi**, Sayı: 30, 1974, ss.74-98.

[35]Nadide KARKINER, "Türkiye'de Tarımsal Dönüşüm", **Kent Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:2418, Kasım 2011, ISBN: 978-975-06-1091-2, ss.180-182.

2.2.2. İktisadi Faaliyetlerin İktisadi Kurumları Yaratamamasının Tarihsel Anlamı

Bizans İmparatorunun, Osmanlı İmparatorunun ya da Moğol İmparatorunun kontrolleri altında tuttukları coğrafyalarda finansal derinleşmeye olanak sağlayan kurumları oluşturamamış olmaları bu büyük imparatorlukların Brugges'teki Kont kadar ileri görüşlü olamamaları değildir. Bunun yerine Brugess'teki tebaanın finansal kurumlara ihtiyaç duyarken yukarıda sayılan diğerlerinin tebaanın yağma ve ganimeti tercih etmeleriyle açıklanması daha yerinde olacaktır. Bizans, Osmanlı ve Moğol imparatorluklarının aynı gelenekten geldiğini yönünde yaygın fikir birliği bulunmaktadır. [36]

Burada asıl göz önünde tutulması gereken husus sermayenin hiçbir şekilde birikmemesine bağlı olarak finansal derinleşmeye ihtiyaç duyulmamış olmasının oynadığı ağırlıklı rolün olduğu görülmektedir. Bu önemli rolün ihmal edilmesi yukarıda vurgulandığı gibi finansal derinleşmenin kültürel olmaktan çok parasal bir sorun olduğu noktasının dikkatlerden kaçmasına yol açmaktadır. [37]

Buna bağlı olarak demokrasinin bir tercih mi yoksa çoğunluğun kendini dayatmasının bir ürünü mü olduğunun tartışıldığı günümüzde aynı yaklaşım kendini göstermektedir. Oysa finansal, siyasal veya demokratik reformlar bir iktidar odağı veya bir odağa sağlanan desteklerle ilişkili bulunmamaktadır. Siyasal iktidarlar her dönemde iktidar gücünü kullanarak ekonomik yapıların, girişimcilerin, akademisyenlerin, entelektüellerin kendi siyasal yörüngelerinde hareket etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.[38]

---

[36] İNALCIK, a.g.e., ss.32-33.
[37] a.e., ss.205-299.
[38] Daron ACEMOGLU, James A. ROBINSON, **Economic Origins of Dictatorship and Democracy**, Cambridge University Press, 2009, ss.173-176.

Siyasetçiler, önlerinde çok uzun bir zaman olmadığını ilginç bir şekilde girişimciler, akademisyenler ve entelektüellerden daha iyi sezebilmektedir. İşte finansal derinleşmenin gerçekleşememesinin zihniyet dünyasının temelinde finansal, entelektüel ve akademik başta olmak üzere toplum elitlerinin siyasal iktidarlarla geçici çıkar birliği yapmalarının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.[39]

Böylece finansal derinleşmenin en önemli iki oyuncusu olan devlet ve finansal elitler el ele vererek sığ ama kendilerine ait korporasyoncu entelektüel bir dünya yaratabilmektedir. [40]

Bu geçici güç birliğinin kalıcı olması termodinamiğin temel yasalarına aykırılık taşımaktadır. Sürecin bu şekilde işlemesi bir bütün olarak finansal sistemin entropisini artırmakta ve düzensizliğin başlı başına bir kaynağı olmaktadır. [41]

2.2.3. Regulasyon ve Deregulasyon Kavramlarının Algılanış Şeklinin Finansal Derinleşme Açısından Önemi

Bu çerçevede deregulasyon terimine karşılık olarak kullanılan düzensizleştirme kavramı bir tesadüf eseri olarak tam da entropi terimini karşılamaktadır. Batılı sözlüklerde liberalizasyon ile eş anlamlı olarak kullanılan deregulasyon kavramının Türkiye'de düzensizleştirme olarak kabul edilmesinin dolaylı anlamı liberalizasyonun kötü bir durum olarak kabul edilmesi olduğu düşünülmektedir.

---

[39] BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, s. 190.
[40] ACEMOGLU, **Economic Origin of Dictatorship and Democracy**, s. 209.
[41] Robert J. BARRO, Jong-Wha LEE," A New Data Set Of Educational Attainment In The World 1950–2010", **IMF**, Working Paper No:15902, pp.1-49.

Türkiye'de bir sistemin deregulasyonu denildiğinde o sistemin liberalize edilmesi kolayca anlaşılmamaktadır. Bunun yerine olayın o sistemin düzensizleştirilmesi şeklinde algılanması daha baskın olmaktadır. Oysa daha çok sisteme kimlerin girip kimlerin giremeyeceğine karar verilmesi sonucunu doğuran regulasyonların, genelde siyasal ve çoğunlukla keyfi engeller yolu ile finansal sistemin gelişmesini, etkinleşmesini ve derinleşmesini önlediği gerçeği ihmal edilmektedir.[42]

Yukarıdaki sosyolojik yaklaşım bir tarafa bırakılarak ekonomik açıdan bakıldığında da benzer sonuçlara ulaşmak mümkün görünmektedir. Küreselleşme konusuna takas ekonomisi açısından bakıldığında; yüz bin yıllık bir geçmişi olan takas ekonomisinin de en önce birbirine yabancı, düşman veya en azından dost olmayan topluluklar arasında başladığı tahmin edilmektedir. Kabile içi takas ekonomisinin bugünkü sadaka ekonomisinin temelini oluşturduğu ve karanlık çağlardan en uzak mesafenin maraton koşusu kadarlık olduğu antik çağa kadar geçen süre düşünülür ise "çemberin dışındakilerle temasa geçmek" ifadesinden küreselleşme kavramının anlaşılması yanlış olmayacaktır.[43]

Konuya uluslararası ticaret ekseninden bakıldığında; finansal serbestleşmenin önce yapay sınırların konulması ve sonra konulan bu sınırların mayınlanması ve daha sonra da mayınlanmış bu sınırların serbest ticaret yolu ile en verimli şekilde nasıl aşılabileceğinin yollarının aranması olduğu görülebilmektedir. Dünyanın fiziksel olarak küre olarak adlandırılmasının yaklaşık beş yüz yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Ancak ticari veya siyasal olarak global kavramının kullanılmasının geçmişi çok daha yakındır. İki dünya savaşı arasında kalan dönem hariç küreselleşeme emperyal ülkelerin kendi kültürlerini dünyanın geri kalanına dayatararak onları sömürgeleştirmesi anlamında kullanılmıştır.

---

[42] Fikret ŞENES, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2009, ss.1-30.

[43] Duran BELL, "On The Nature Of Sharing: Beyond The Range of Methodological Individualism", **Current Anthropology**, Vol. 36, No. 5 (Dec., 1995), pp. 826-830

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra küreselleşmenin ideolojik değil iktisadi ve ticari bir kavram olduğu ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının temel nedeninin ideolojik olmadığı; sorunun, maliyet yönetimi ve nispi fiyat mekanizmasının işlememesi olduğu anlaşılmıştır. Kumanda ekonomilerinde fiyat mekanizmasının işletilmesinin güçlüğüne çok önceden dikkat çekilmiş olsa bile "devrimin gücünün" bu mekanizmaları kolayca harekete geçirebileceği yönündeki görüşler daha kolay kabul görmüştür.[44]

Fiyat serbestliğinin ya da müdahaleciliğin hangi zümreyi koruyacağı her zaman fiyatın kendisinden daha önemli olmuştur. İster müdahale yanlısı olsun ister serbestlik yanlısı olsun fiyatın arka planında çalışan bu mekanizma aslında fiyatın oluşamamasının temel nedenine dönüşmüştür. Ancak dinlerin serbestleşmeye veya müdahaleye karşı tutumu kurumların hangi zümreye hizmet ettiği noktasından bağımsız kalamamaktadır. Böylece dinler ile serbestleşme ve müdahale arasındaki ilişki ilkesel olmaktan ziyade pragmatik olmaktadır. Konunun bu yönü finansal derinleşmenin metodolojisi açısından büyük önem taşımaktadır.[45]

Nitekim Çarlık Rusyasında serbest ticaret yapabilecek son bireylerin yok olmasından üç nesil sonra serbest ticaretin Rusya için daha iyi olduğu sonucuna varılmasının politik iktisat açısından anlamı bir ironiden ibarettir. Daha da ilginci bu serbest ticareti en iyi Politbüro üyelerinin yapabileceğinin görülmüş olmasıdır. Bu ironinin anlaşılması ve finansal serbestleşmenin kavranması için küreselleşme kavramından başlayarak, küreselleşmenin göstergelerinin ve politika yapıcılarının küreselleşme ve finansal serbestleşme ile ilişkisinin anlaşılması gerekmektedir. [46]

---

[44] Ludwing Von MISES, **Socialism: An Economic and Sociologial Anlaysis**, Yale University Press, 1951, pp.128-145. http://mises.org/books/socialism/contents.aspx , (çevrimiçi), Erişim Tarihi: 01.04.2012.

[45] Sabri F. ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaset Meseleleri", Kenan Matbaası, 1944,İstanbul, ss.1163.

[46] Daron ACEMOGLU, Pierre YARED, "Political Limits to Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15694, January 2010, pp.1-17.

Benzeri bir örnek Türkiye için de söz konusudur. Lozan antlaşması ile kaldırılan ve günümüz kavramları ile tek taraflı imtiyazlı ticari ortaklık olarak nitelendirilebilen kapitülasyonların Gümrük Birliği adı altında yeniden uygulanması büyük bir siyasal başarı olarak takdim edilmiştir. Bir gelir satışı ve ortaklığı yöntemi olan iltizamın 21. yüzyılın başında özellikle enerji alanında geri getirilmeye çalışılması finansal serbestleşme ve derinleşme sürecinin izlediği zikzaklı seyrin basit göstergelerinden biri niteliğini göstermektedir. Bu zikzaklara karşı toplumların veya devletlerin geliştirdikleri küreselleşme yanlısı veya küreselleşme karşıtı önlemler, finansal derinleşmenin ve serbestleşmenin anlaşılmasında daha somut bulgular sunmaktadır. Dolayısı ile geçiş dönemlerde Regulasyon ve Deregulasyonun bir dualite olarak birlikte görüldüğü anlaşılmaktadır. Uygulamada bunlardan hangisinin hâkim olduğu da elit ve iktidar ilişkisine bağlı olarak değişmektedir.

2.2.4. İngiltere Merkez Bankası Örneği

İlk merkez bankası olarak kabul edilen Bank of England 1670 yılında Londra'da kurulmuştur. Bank of England'ın ekonomi, bankacılık, finans açısından güncel ve tarihsel önemine ilişkin çok çeşitli analizler bulunmaktadır. Ancak burada Bank of England'ın kurulduğu tarihlerdeki binasının taş baskı bir resmi ile bugünkü halini gösteren bir hava fotoğrafı karşılaştırılacaktır.

İngiltere Merkez Bankası binasının 1730 tarihli bir taşbaskısı Resim 2.1'de yer almaktadır. Resimde görülen bina dönemin İngiltere'sinin en gösterişli birkaç binasından biri olduğu görülmektedir. Sokakta ise iki ya da üç adet atlı araba bulunmaktadır. Sokaktaki atlı arabalar yerini otomobillere bırakmak için elli yüz yıl sonrasının maceracı mühendisleri ve teknisyenlerini beklemektedir. Sanayi devrimi günlerinin Londra'sının sokaklarının günümüzdeki herhangi bir kasabanın sokakları kadar tenha olduğu görülmektedir.

Resim 2.1. İngiltere Merkez Bankası

Kaynak: 'The Bank of England', Old and New London: Volume 1 (1878), pp. 453-473. URL: http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=45058 Date accessed: 24 August 2012.

Resim 2.2'de ise İngiltere Merkez Bankası binasının 2012 yılına ait bir fotoğrafı görülmektedir. Sabahın erken saatlerinde çekildiği anlaşılan bu hava fotoğrafında yer alan çift katlı klasik Londra otobüsleri otomotiv endüstrisinin atlı arabalardan bu yana geçirmiş olduğu ilerlemeyi göstermektedir. Ancak İngiltere Merkez Bankası'nın heybeti on yedinci yüzyıldakinden geri kalmamaktadır. Bu iki resim karşılaştırıldığında finansal derinleşme açısından ekonometrik olarak yapılabilecek pek çok analizden daha çarpıcı bir sonuca ulaşılabilmektedir. Bu iki resim finans sektöründe faaliyet göstermek için güven vermenin 1730 yılında en az 2000 yılında olduğu kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Resim 2.2. İngiltere Merkez Bankası

Kaynak: http://cautiousbull.wordpress.com/2010/12/06/the-impending-inflationary-threat/

Bu güven verme bankacılığın örneğin; havacılık endüstrisi gibi somut bir üretime dayanmamasından kaynaklanmaktadır. Para toplamayı ilk defa akıl eden birinin parasını toplamak istediği insanlara güven vermesinin şart olduğu açıktır. Somut bir üretime dayanmayan tamamı ile güven ve itibar alışverişine dayanan finansal sistem sisteme dahil olanların varlıklarını ve birikimlerini başkasına emanet edebilmesine dayanmaktadır. Nitekim Resim 2.1 ve Resim 2.2 bu güvenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.2.5. Boeing Uçak Fabrikası Örneği

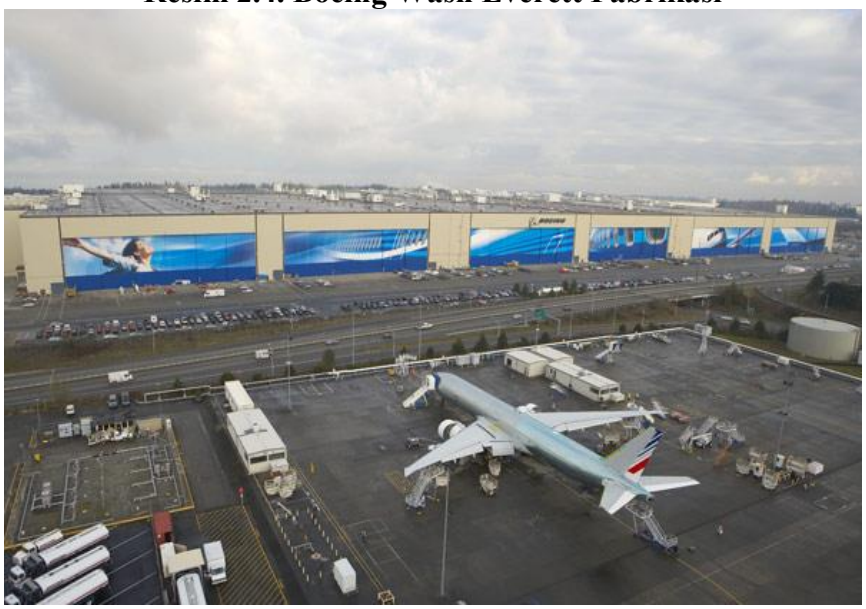
Havacılık endüstrisinde tarihsel gelişmenin seyri finans sektöründe olduğundan farklılık arz etmektedir. Yaklaşık yüzyıllık geçmişi bulunan havacılık endüstrisinde uçmayı akıl eden ilk insanın finans sektöründe olduğu gibi güvenilir olmasına gerek bulunmamaktadır. Hatta uçabilme fikrinin somut bir sonuç alınıncaya kadar bir hayalden ibaret çılgınca fikir olarak kalacağı açıktır.

Resim 2.3. Boeing Wash Everett Fabrikası

Kaynak: http://www.boeing.com/commercial/tours/images/K64532-14_lg.jpg

Resim 2.4. Boeing Wash Everett Fabrikası

Kaynak: http://www.boeing.com/commercial/tours/images/K64532-14_lg.jpg

Ancak Resim 2.5'te aynı fabrikanın 1910 yılında kurulduğu tarihe ait bir fotoğraf yer almaktadır. Resim 2.5'te yer alan ve Wash Everett'te bulunan Boeing Uçak fabrikasının o bölgede mevduat toplayıp kredi dağıtmaya veya finansal aracılık işlemleri yapmaya niyetlenen birilerinin işyeri olarak hayal edildiğinde ilginç sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Finans alanında faaliyet göstermeyi düşünen birinin faaliyet merkezi olarak ilk Boeing fabrika binasını kullanması halinde etrafına güven telkin etmeyeceği resimden kolayca anlaşılmaktadır. Fabrikanın etrafındaki ormanlık araziye bakıldığında hiçbir mevduat sahibinin parasını böyle bir yerde faaliyet gösterecek bankaya yatırmayacağı tahmin etmek kehanet sayılmayacaktır. Bu fabrikanın hisse senetlerine ve geleceğine yatırım yapan finansal yatırımcıların da mevduat sahiplerinden farklı değerlendirmelerde bulunmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Resim 2.5. Boeing Wash Everett'te 1910 Yılında Kurulan İlk Fabrikası

Kaynak: http://www.flickr.com/photos/theboeingcompany/5781372153/

Resim 2.6'da ise aynı binanın 2010 yılındaki hali yer almaktadır. Boeing Wash Everett fabrikasının 2010 yılındaki haline bakıldığında fabrikanın bugün bir uçak kuyruğundan daha büyük olmadığı görülmektedir.

Resim 2.6. Boeing'in 1910 Yılında Kurulan Fabrikasının Bugünkü Hali

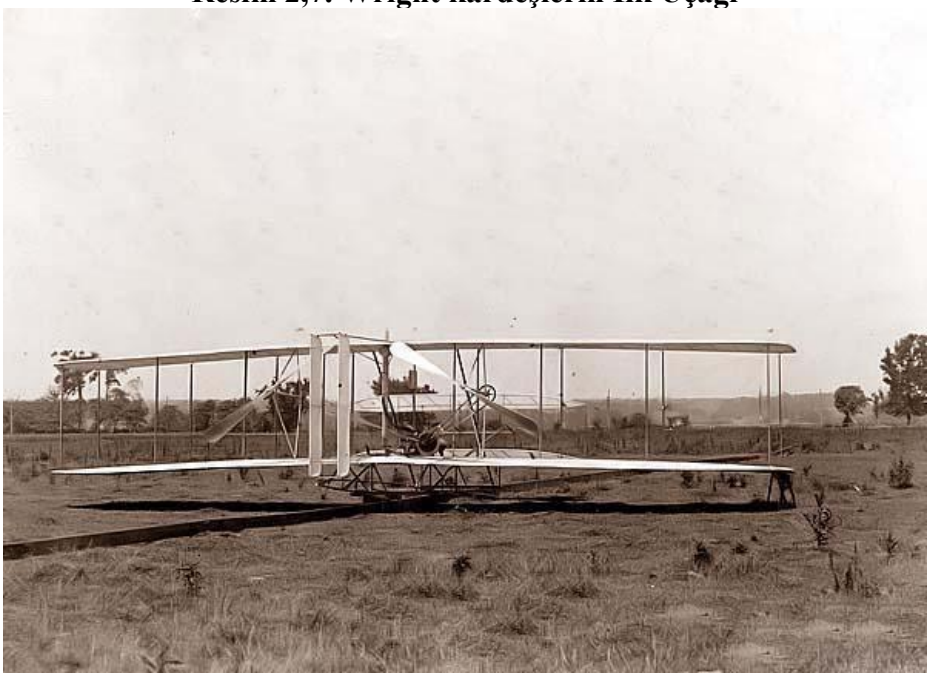

Kaynak: http://www.boeing.com/commercial/tours/images/K64532-14_lg.jpg

2.2.6. Wright Kardeşler Örneği

Bu altı resim bir arada değerlendirildiğinde havacılık endüstrisinin göstermiş olduğu büyük ilerlemeyi ortaya koyarken finans sektörünün adeta yerinde saydığını göstermektedir. Resim 2.7 ve Resim 2.8'deki havacılık endüstrisinin enstrumanı olarak nitelendirilebilecek ilk uçağı görülmektedir. Böylece havacılığın bir endüstri olarak gelişimini veren yukarıdaki resimlere ilave olarak Wright kardeşlerin ilk uçan aletinin resimlerine bakıldığında havacılık endüstrisinin enstrumanlarında da çok büyük değişiklikleri olduğu görülecektir.

Kolayca anlaşılacağı gibi havacılık endüstrisinin temel enstrumanında büyük bir değişiklik söz konusu değildir. Gerçi savaş roketleri, uzay araçları gibi farklı araçların söz konusu mümkün olsa bile temel mantık değişmemiştir. Ancak araçların büyüklüğü ve hızı arttıkça bu araçların yapıldığı tesislerde büyük bir değişiklik görüldüğü anlaşılmaktadır.

Resim 2,7. Wright kardeşlerin İlk Uçağı

http://www.old-picture.com/wright-brothers/Wright-Brothers-Airplane-001.htm

Resim 2.8. Wright kardeşlerin İlk Uçağı

http://www.old-picture.com/wright-brothers/Wright-Brothers-Unpowered-Test-Flight.htm

2.2.7. Microsof ve Bill Gates Örneği

Finans sektörü ile başka endüstrileri karşılaştırma yönünde örnekleri çoğaltmak mümkün görünmektedir. Dünyanın en büyük firması ve en zengin ailesi listelerinin değişmez üyesi Wall Mart'ın küçük bir bakkal dükkânı ile işe başlamış olduğunu bilmek için araştırma yapmaya gerek bile bulunmamaktadır. Aynı şekilde Mc Donald's veya Kentucky Fried Chicken'nın küçük işletmelerde işe başladığı bilinmektedir.

Finans endüstrisinin hızı ve büyüklüğü ne kadar artmış olursa olsun ilk uçağı yapan maceracılardan farklı olarak ilk bankacının en son bankacı kadar güvenilir olması gerekmektedir. Böylece finans sektörü güvenilir insanların sırtında yükselirken mühendislik endüstrilerinin daha maceracı girişimcilere ihtiyaç duyacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu örnek finansal elitlerin finansal derinleşme açısından önemini ortaya koyan çarpıcı bir örnek niteliği göstermektedir. Örneğin; bugün dünyanın en zengin üç adamından biri olarak bilinen finansçı Warren Buffet, iş hayatına Bill Gates, Wrigth Kardeşler ya da Boeing gibi maceracı bir mecradan başlamamıştır. Tam tersine saygın bir finans kurumunun yenilikçi, başarılı ve saygın bir finansçısı olarak başlamıştır.

Resim 2.9'da yeralan Seattle Washington'daki bugünkü First National Bank atası olan Dexter Norton Bank'ın binasının 1905 yılındaki görünümü finans sektörünün para ve sermaye işi olduğu kadar itibarın gözle görünür bir somutlukta olmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Resim 2.9. Dexter Norton Bank Şubesi (1905 yılı)

Kaynak: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Seattle_-_Dexter_Horton_%26_Co._Bankers_1905.jpg

Aynı saptama Birinci Dunya Savaşından ve Kurtuluş Savaşından henüz çıkmış Türkiye'de 1924 yılında Devlet Bankası statüsünden çıkarılmasına rağmen 1925 yılında projelendiren Ziraat Bankasının Ankara'daki Merkez Binasının gösterişli yapısı ile de kolayca kanıtlanabilmektedir.

Resim 2.10. Ziraat Bankası Umum Müdürlüğü

Kaynak: Ziraat Bankası Faaliyet Raporu 2003, s.26

Ancak bilgisayar sektörünün özel olarak ele alınmasında yarar bulunmaktadır. Bilgisayar endüstrisi başlangıçta tıpkı finansal sektörde olduğu gibi dev şirketlerin yapabileceği bir iş olarak görülmüştür. Gerçekten de bu ölçekte bilgi, sermaye ve nitelikli insan gücünü bir araya getirebilmek ancak IBM gibi çok büyük şirketler tarafından yapılabilmekteydi. Ancak merkezi bilgisayarlardan kişisel bilgisayarlara geçiş adeta teknoloji anarşistleri sayesinde olmuştur.

Resim 2.11 Microsof Şirketinin Kurucu Ortakları

Kaynak: http://channel9.msdn.com/Tags/microsoft+history

Microsoft'un resmi sitesinde yer alan Resim 2.11'de yer alan ve kendilerinin de merak ettikleri Microsoft kurucularının kredibiliteleri nedir sorusuna verilecek cevap çok açıktır. Ancak ve ancak finansal derinlik kazanmış bir toplumsal yapı yukarıdaki resimde yer alan ekibe bile mali olanaklar sağlayabilecek melek yatırımcıları yaratabilmektedir. Bu melek yatırımcılar ve finansal iklim sayesinde yukarıdaki resimde yer alan insanlar önce dünyanın en zengin insanlarına sonra da dünyanın büyük hayırseverlerine dönüşebilmektedir.

Resim 2.12. Microsof Merkez Kampüsünün Günümüzdeki Görünümü

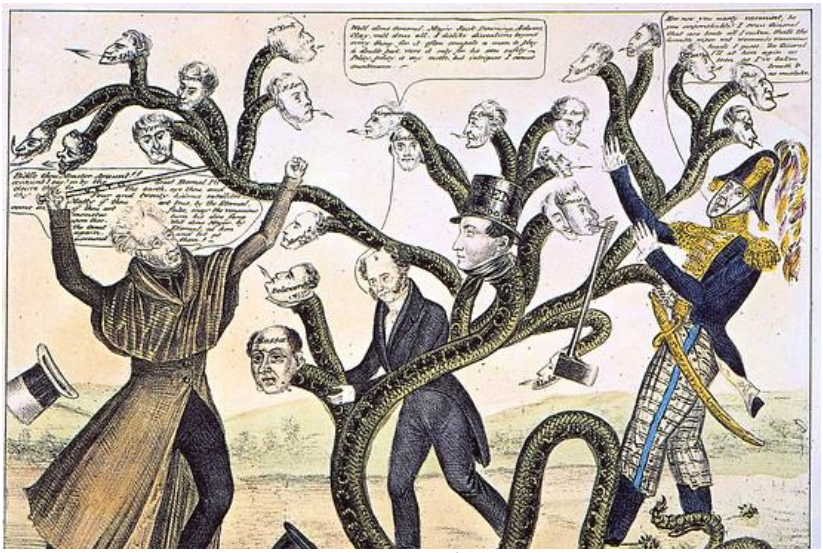

Kaynak: http://www.e-flux.com/journal/notes-on-the-inorganic-part-ii-terminal-velocity/

Bu insanların merkezi bilgisayarlar tarafından yönetilen bilgi işlem dünyasını tamamen değiştirdikleri görülmektedir. Ancak sıfırdan başlamak otuz yılda dünyanın en büyük bilgisayar şirketi haline gelen Microsoft için de geçerlidir. 1979 yılında Microsoft Şirketine veya Bill Gates'e finansman sağlamak bile başlı başına bir risk iken bugün dünyanın her yerinde binlerce Microsoft kampüsleri bulunmaktadır.

Bu örnekler finansın diğer yatırım alanlarının aksine hayali ve spekulatif bir nitelik taşımadığını ve güvene, özveriye ve tecrübeye dayandığını göstermektedir. Gerçekten de uçak yapmaya çalışan birkaç maceraperest ile her eve ne olduğu bilinmeyen bir aletle girmeyi hayal eden bir grup hippinin projelerini finanse etmenin finansal derinlikle ile ilgili bir konu olduğu açıktır. Böylece büyük yeniliklerin finansal derinleşmeyi başarabilmiş toplumlarda görülebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda yenilik yapabilme gücünün de finansal derinleşmenin varlığının bir göstergesi olarak alınabileceğini de kanıtlamaktadır.

Resim 2.13. Bankaları ve Bankacıları Çok Başlı Yılan veya Ejder Şeklinde Gösteren 1828 Yılına Ait Resim.

The Granger Collection President Andrew Jackson destroying the Bank of the United States. Lithograph, 1828. http://online.wsj.com/article/SB122360636585322023.html

Resim 2.13, Amerikan Başkanı Jackson'ın bankacılık sistemine yönelik düzenlemelerini yılanla mücadele olarak gösteren bir taşbaskı resim bulunmaktadır. Bu resim faizi, finansal düzeni, para kazanmayı, kar hırsını yanlış veya haram olarak kabul eden anlayışlarla birlikte ele alındığında daha anlamlı olacaktır. Dolayısı ile finansal sistemin evrilmesiyle birlikte finansal derinleşmenin tüm sisteme yararlı olacağının anlaşılması ile birlikte bu kurumların toplum nezdinde zaman içinde kötüden iyiye geçtiği görülmektedir.

Dolayısı ile finansal kesimin elindeki itibari gücün tehlikeli sonuçları kolayca doğurabileceğini göstermesi açısından bu çalışma boyunca sayılan finansal elitler, devlet, yasal zemin ve fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki işleyişin finansal derinleşmenin boyutlarını belirdiği görülmektedir. Bu belirleyiciliğin boyutları nitel olsa bile olumlu veya olumsuz sonuçları ekonomik büyüme, istihdam, işsizlik oranları, dış ticaret hacmi gibi sayısal veriler üzerinden niceliksel olarak ölçülebilmektedir.

2.2.8. Bangladeş Sosyal İşletmecilik Örneği

Amerikan Bankacılık Düzenlemeleri tarihi, Magna Carta'dan başlayarak 1929 bunalımına Keynes'in çözüm önerilerine kadar geçen tarihsel süreçte İngiltere ve Amerika, Protestanlığın ortaya çıkmasıyla son bulan tarihsel dönemde özellikle Almanya ve olayların etkisinde kalan pek çok ülkede normların oluşturulması, gözden geçirilmesi veya kaldırılmasının bu çerçevede seyrettiği görülmektedir.

Asya ve Uzak doğuya bakıldığına Hindistan bankacılık düzenlemelerinin de benzer bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Farklı bir örnek gibi duran Japonya'da bile Nikkei Endeksi üzerinde oluşturulan türev ürünler ilk başta yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklamanın uygulanmasına olanak bulunmadığının anlaşılmasıyla birlikte sözkonusu yasak kaldırıldığı bilinmektedir. Bu tür yeni ürünleri yasaklayıcı normların bu ürünlerin aşağıdan yukarıya doğru geliştirildiği halde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Buna karşılık yukarıdan aşağıya geliştirilen yeni ürün ve enstrumanların ivedilikle yasal bir zemine oturtulduğu ve yasa yapıcıların bu yöndeki güdüsünün daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. [47]

[47]Giorgio GOBBI, Roberta ZIZZA, "Does the Underground Economy Hold Back Financial Deepening? Evidence From the Italian Credit Market", **Banca Di Italia**, Working Paper, Number 646, February 14, 2007, pp.1-33.

Örneğin; bağımsızlığını kazanmasını takiben 1970'li yıllarda Bangladeş'te başlayan Grameen Bank (Köy Bankacısı) sisteminin oluşturulmasında Muhammed Yunus'un siyasal iktidarın desteğini alarak böyle bir banka kurduğu görülmektedir. Siyasal iktidarların desteğiyle oluşturulan bu tür projelerin daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi devletin atacağı herhangi bir adımın finansal derinleşme açısından ne kadar etkili olabildiğini kanıtlamaktadır.[48]

2.2.9. Menafi Sandıkları ve Mithat Paşa Örneği

Buna karşılık başta Türkiye olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde atılan olumsuz adımların da ne kadar etkili olduğuna dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bangladeş'teki Grameen Bank'ın aynısı 1800'lerin ikinci yarısında Balkanlarda Mithat Paşa tarafından başlatılmıştır. Mithat Paşa'nın çeşitli köy ve kasabalardaki köylülerin tefecilere veya sarraflara karşı korunması motivasyonunun Muhammed Yunus'un Grameen Bank'ının motivasyonundan fark bulunmadığı görülmektedir.

İkinci Abdulhamit'in Osmanlı Savaşını gerekçe göstererek Kanun-i Esasi'yi askıya almasını takiben Kanuni Esasinin en önemli hazırlayıcılarından Mithat Paşa'nın Sultan Abdulaziz'in katline karıştığı gerekçesi ile idama mahkûm edildiği bilinmektedir. İdam Sultan II. Abdulhamit tarafından ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. Mithat Paşa'nın 1884 yılında Taif'te hapiste iken boğdurulduğu ve bu konuda padişah tarafından bir emir verilip verilmediği aynen Mithat Paşa'nın Abdülaziz cinayetine karışıp karışmadığı veya Sultan Abdülaziz'in ölümünün cinayet mi intihar mı olduğu konuları gibi tarihçiler arasında tartışmalı olarak değerlendirilmektedir. Tarihçilerin bu konularda siyasal tutumlarına göre bölünmüş oldukları bilinmektedir.[49]

---

[48]YUNUS, a.g.e., ss.9-10.

[49]Yavuz ÖZGÜLDÜR, Serdar ÖZGÜLDÜR, 1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü Ve Fonksiyonu, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, 1994, ss.312

Memleket Sandıklarının tasfiye edilmesi ile Mithat Paşa'nın tasfiye edilmesi arasındaki ilişkinin Kanuni Esasi ile Mithat Paşa arasındaki ilişki kadar açık olmadığı görülmektedir. Bu ilişki farkı, Memleket Sandıklarının tasfiye edilmesi iktisat tarihçilerini ilgilendiren önemsiz bir detay iken Kanuni Esasinin uygulanmasının veya askıya alınmasının siyaset tarihçilerinin ilgi alanına girmesinden de kaynaklanmamaktadır. Bu farkın temel sebebi Kanuni Esasinin ister uygulansın isterse askıya alınsın her dönemde devlet otoritesini elinde tutanlar açısından daha büyük önem arz etmesinden ve daha fazla izlenmeye değer bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Siyasal tarihçilik açısından bir sıralama yapmak gerekirse memleket sandıklarının önem açısından Mithat Paşa veya Kanuni Esasi'den çok sonra geleceğini saptamak yerinde olacaktır. Mithat Paşa'nın Taif'te ölmesi olayının tarihe *"boğdurulma"* olarak geçtiği dikkate alındığında sorumluluğun bütün tartışmalara rağmen sözcüklerin ruhu ve kullanılışı açısından İkinci Abdulhamid'e mal edildiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan daha önemsiz ve basit bir karar niteliği taşıyan Menafi Sandıklarının tasfiye edilmesinin Sultan İkinci Abdulhamid'in Mithat Paşa tarafından yapılanların silinmesi olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır.

2.2.10. Cumhuriyet Dönemi Ziraat Bankası Örneği

Geçmişte kalmış bu tekil olayın uzun uzun irdelenmesinin finansal derinleşme açısından birkaç anlamı bulunmaktadır. Bunların başında tüm çalışma boyunca altı çizilen devletin tutumunun finansal derinleşmeyi belirleyen diğer tüm aktörleri belirlediği ve hatta bu aktörlerin tutumunu kolayca değiştirdiğini kanıtlaması gelmektedir. Aynı şekilde devletin finansal derinleşmeye karşı tutumu finansal derinleşmeyi belirleyen diğer aktörlerden farklı olarak hızlandıran etkisi göstermektedir.

İkinci olarak finansal derinleşme yönünde atılan adımlar bambaşka sonuçlara yolabilmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi düzenlemeleri kimlerin yaptığı, bu düzenlemelerden kimlerin yararlandığı çoğu zaman düzenlemelerin ve kurumların önüne geçmektedir. Mithat Paşa ve Menafi sandıkları bu duruma tipik ve tarihsel bir örnek niteliği göstermektedir.

Üçüncü olarak Menafi Sandıklarının bugünkü son durumu olan Ziraat Bankası incelendiğinde ister siyasal ister dinsel isterse finansal olsun kurumların oligarşik yapılara dönüşerek başlangıçtaki amaçlarının çok uzağına sapabildikleri görülmektedir. Daha doğrusu kurumların norm yaratabilme gücünün siyasal erke bağımlı kalmasının finansal derinleşmeyi nasıl geciktirdiğini veya ötelediğini göstermektedir.

Bu çerçevede Ziraat Bankasının deyim yerindeyse 1888 yılında ilk özelleştirilmesi, 1924 yılında ikinci kez özelleştirilmesi ve 2001 yılında üçüncü kez özelleştirilmesi Türkiye'de finansal derinleşmenin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ziraat Bankası ile ilgili olarak 1888 yılında yapılan ilk operasyonun temelinde Sultan II. Abdulahimid'in 1878 yılında Anayasal sistemi tasfiye ederek iktidar ilişkilerini değiştirmesi yatmaktadır. Ziraat Bankası ile ilgili ikinci operasyon 1924 yılında adı geçen bankanın özel hukuk hükümlerine tabi kılınması yatmaktadır.

Ziraat Bankası'nın 1888 yılında Genel Müdürünün Mikail PORTAKALYAN, 1916 yılındaki Genel Müdürünün Emil KAUTZ, 1924 yılındaki Genel Müdürünün adının ise Leon MORF olduğu düşünülür ise Osmanlı Devletinin son dönemlerinin daha küresel ve dahal liberal bir iklim taşıdığı ve bu anlayışın Cumhuriyetin ilk yılların da sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Cumhuriyetle birlikte başlayan ve 1980 yılına kadar süren dönemin Osmanlının son dönemlerinde görülen liberalleşme ve küreselleşmenin sona erdiği bir konsoldisayon dönemi olarak tanımlamak mümkün görülmektedir.[50]

[50]**Ziraat Bankası Kurum Tarihi**, http://www.ziraatbank.com/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/Bankamiz Tarihcesi.aspx, (çevrimiçi) Erişim Tarihi: 03.11.2012.

Cumhuriyeti kuran kadrolar zihniyet olarak Mithat Paşa'ya daha yakın olmalarına rağmen Ziraat Bankasını bir Osmanlı Kurumu olarak gördükleri açıktır. Zira bu dönemde Cumhuriyet kadroları İş Bankası, Emlak Eytam Bankası, Etibank, Sümerbank ve Maadin Bankası gibi devlet bankaları kurarken Ziraat Bankası'nı iktidarın koruyucu şemsiyesinin altından çıkarmasının daha iyi bir açıklamasının bulunmadığı düşünülmektedir.

Nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylü olduğu, tarımsal geçime bağlı olduğu ve en önemlisi sermayenin kıt ve finansmana ulaşmanın neredeyse olanaksız olduğu bir çağda milletin efendisi olarak nitelenen köylülere hizmet edeceği var sayılan köylü bankasının imtiyazlı pozisyonunun değiştirilerek özel hukuk hükümlerine tabi tutulmasının iktisadi liberalizmle açıklanmasına olanak bulunmamaktadır.

Aynı şekilde özelde Ziraat Bankası'nın, genelde diğer kamu bankalarının özelleştirilmesi ile son bulan 2000 krizinin aynı zamanda siyasal iktidarın el değiştirmesi ile son bulduğu bilinmektedir. Siyasal iktidarın el değiştirme sürecinin tamamlanmasıyla birlikte yeni iktidar özelleştirileceği açıklanan kamu bankalarının özelleştirilmesi ile ilgili herhangi bir adım atmamış ve mevcut durumu korumuştur. Kamu bankalarının özelleştirilmesi konusunda geleceğe dönük bir planın bulunmadığı düşünüldüğünde finansal sistemin elden geçirilmesi için gelecekteki yeni bir finansal krize ve bu krize eşlik edecek siyasal iktidar değişikliğine kadar bekleneceğini söylemek kehanet olmayacaktır.

Buraya kadar verilen örneklerde olduğu gibi finansal kriz ve siyasal iktidar değişiklikleri yapının el değiştirmesi ile son bulmakta ve geçmiş krizlerin maliyeti geçmişte kalacak siyasal gruplara mal edilmektedir. Böylece toplumlar enerjilerini finansal derinleşme yerine kurumları ele geçirmeye harcamak yönünde kamplaşarak harcamakta ve finansal derinleşme olgusu da bu sistemden kimin faydalandığı sorunsalının karşısında önemini yitirmektedir. Finansal derinleşmenin ondan yararlananlardan daha önemsiz olması her seferinde finansal krizlerle son bulmakta

ve toplumlar da bu krizlerden kimlerin zarar gördüğüne bakarak finansal derinleşmeye hizmet edecek sistemli düzenlemelere gerek duymamaktadır.

2.2.11. Engels'in Köylüler Savaşı Örneği

Konu ziraat veya köylü bankalarının gelişimi çerçevesinde ele alındığında da konunun aynı ilginçlikte analiz edilmesi mümkün görünmektedir. Dayanışmayı esas alan mekanik feodal örgütlenmelerin ötesinde modern kapitalist sistemin bir bileşeni olarak ziraat veya köylü bankaları on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkışmıştır. Tarımın ve tarım toplumunun çok daha uzun geçmişi ile kıyaslandığında tarım üzerinden finansal dayanışmanın modern sistemlerle yapılması oldukça yeni olduğu görülmektedir. Nitekim köylülerle yönelik hizmet vermesi istenen bu amaca özel bankaların kurulmasında Friedrich Engels'in bu konudaki görüşlerinin etkili olması şaşırtıcıdır. Engels ortaçağdaki reformist dönemdeki kanlı köylü çatışmalarının ağırlıklı olarak iktisadi temeli bulunduğunu kanıtlamaya çalışmakta ve köylüler savaşı olarak nitelediği çatışmaların bir mezhep savaşı olarak nitelenmesine karşı çıkmaktadır.

Bu karşı çıkış sırasında kitabının yazıldığı dönemin Avrupa'sının Hindistan ve Çin'den başta hububat olmak üzere çeşitli tarım ürünlerini yoğun bir biçimde ithal etmesi nedeni ile bütün Avrupa'da köylü toplumların açlık ve yok olma tehlikesi altında bulunduğunu belirtmektedir. Bu tehlikenin köylülerin proleterleşmesi ile son bularak köylülerin işçi sınıfının devrimine katılmak zorunda kalacağını öne sürmektedir. Bunun önlenebilmesi için köylülere yönelik finansal dayanışmanın yetersiz kalacağını ve özel finans kurumlarına ihtiyaç olacağını belirtmiştir.[51]

Engels'in yarattığı işçi sınıfı ile köylü sınıfının devrim savaşında birleşeceği tehdidinin Avrupa'da köylü veya ziraat bankalarının kurulmasında etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Benzer şekilde Mithat Paşa'nın başlattığı köylü

[51]Friedrich ENGELS (çeviren. Okay GÖNENSİN), **Köylüler Savaşı**, Payel Yayınları, 2. Basım, Ekim 1978, ss. 1-32.

sandıklarının da dönemin dünyasından izole bir şekilde Mithat Paşa'nın şahsi projesi olduğunu söylemek tarihsel olarak mümkün olmakla birlikte bu iddianın bilimsel temelleri son derece zayıf olacaktır. Bunun yerine Mithat Paşa'nın Avrupa'nın her yerinde olduğu gibi köylü bankalarının işlevsel olduğunu ve kendi vilayetlerinde de kurgulanmasının mümkün olduğunu gördüğünü doğru kabul etmek daha sağlam bir arguman niteliği taşımaktadır.

Bu benzeşme çok daha eski bir tarih olan on dördüncü yüzyılın hemen başında Bilecik'te ve Brügges'te faaliyet gösteren serbest pazarların benzeşmesi ile aynı seyri izlemektedir. Kuruluşunda bütün kurumsal yapılar benzeşirken kurumların olgunlaşma dönemlerinde ayrışma ön plana çıkmaktadır. Brugges'teki emtia borsasından on yıl kadar önce kurulan Osmanlı Devletinin Sultanı I. Osman'ın Pazar yerlerinden başlangıçta vergi almaması; ancak çok kısa bir süre sonra vergi koymak zorunda kalması, kurumsallaşmanın gecikmesinin nedenlerini anlamak açısından önemli ipuçları sağlamaktadır.[52]

Bilecik ve Brügges'teki serbest pazarların kurumsal yapılara dönüşmesi, köy bankalarının Alman İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğundaki seyri ve hatta Avrupa'da mezhep esaslı köylü isyanlarının görüldüğü dönemlerde Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde de çoğunlukla mezhep esaslı köylü isyanlarının başlangıçta çok büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Başlangıçta benzerlik gösteren bu oluşumların kurumsal yapılara dönüşmesi sürecinde gösterdikleri büyük farklılaşmalar devletin, bireylerin, kurumların, normların ve finansal derinleşmede etkili olan daha önemsiz gibi görünen diğer bileşenlerin farklı şekilde etkileşimde bulunduklarını göstermektedir. [53]

[52]İNALCIK, a.g.e., ss. 3 – 22.
[53]Işın DEMİRKENT, "1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizansın Askeri ve Siyasal Durumu", **Tarih Dergisi**, Sayı 33, 1981, ss. 133 – 146.

Bu etkileşim farklılığı sonuçta ulaşılan kurumsal düzeninin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Yeni kurumlar karşı iktidarların, toplumların ve bu değişimi başlatan girişimcilerin gösterdiği tepki veya toleransın etkileşimi her toplumu finansal derinleşme yelpazesinde bambaşka ve beklenmedik yerlere götürdüğü anlaşılmaktadır. Aynı çerçevede değerlendirmeye devam edilirse finansal sistemlerin istikrarının sürdürülmesi için düşünülen müdahalelerin çoğu zaman istikrarı bozucu sonuçlara yol açması ve dolayısı ile finansal derinleşmeyi engellemesi her seferinde daha büyük müdahaleleri gerektirmektedir. Türkiye'de 1994 ve 2001 yıllarında, ABD'de 2008 yılında ve 2009 yılından bu yana da Avrupa Birliği'nde süregelen krizler bu durumun en yakın tarihteki örnekleri niteliğindedir. Tarihsel olarak bir anlamda Birinci Dünya Savaşının bir ürünü olan 1929 krizinin aynı zamanda İkinci Dünya Savaşına yol açmış olması her müdahalenin son tahlilde yeni gelecekteki bir müdahalenin nedeni olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin 1994 ve 2001 krizlerinden sonra finansal derinleşme açısından göstermiş olduğu gelişme bu krizlerden sonra siyasal yapının adeta yeni bir müdahalede bulunmaya mecalinin kalmamasının olumlu bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu yönüyle, krizler öncesinde özelleştirme politikaları, para ve maliye politikaları rasyonel olmayan kaynak tahsislerine yol açarak olarak finansal derinleşmeyi engellemektedir. [54]

2.2.12. Banker Kastelli ve Memur Bonoları Örneği

Bireylerin finansal derinleşme açısından önemi ulus devletin bir ürünü olan vatandaşlık kavramının finansal derinleşme açısından taşıdığı değerden kaynaklanmaktadır. Vatandaş niteliği kazanan bireylerin vatandaşlık hakları önce medeni haklar niteliğinde olmuştur. Daha sonra medeni haklara siyasal hakların eklendiği görülmektedir. Son olarak İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomik ve sosyal haklar vatandaşlığın olmazsa olmaz unsurları arasında girdiği görülmektedir.

[54] ACEMOGLU, Political Limit to Globalization, pp.1-17.

Ancak 1980'li yıllar Keynesçi refah devleti ile Friedmancı neoliberal devlet anlayışının çatışmaya başladığı bir dönem olması itibari ile ekonomik ve sosyal haklar medeni ve siyasal haklar kadar somut bir kabul kazanmamıştır. En azından yoksul güney ülkeleri zengin kuzey ülkelerine göre vatandaşlarına ekonomik ve sosyal haklar konusunda garanti sağlama olanağına sahip olamadıkları da görülmektedir. Tam da bu noktada yukarıda isimleri sayılan bireylerin vatandaş olarak tercihleri ve tutumları finansal derinleşmenin izleyeceği seyir açısından belirleyici olmaktadır. [55] Bu noktada kurumların ve devletin ortaya koyduğu normları benimseme şekline göre göre devletin yapısı korporatif, liberal veya sosyal yönlerden birini ana kanal olarak seçmektedir. Bireylerin bu tercihi ile bireylerin tercihlerine karşı devlet aygıtının ve kurumların tutumu karşılıklı olarak finansal derinleşmenin seyrini belirlemektedir.[56]

Mark Mobius, Warren Buffet, George Soros, Bill Gates gibi bireylerin finansal etkileri dünya çapındadır. Abidin Cevher Özden, Nasrullah Ayan, Mecnur Çolak, Aziz Yıldırım veya Cem Uzan'ın Türkiye'nin finansal derinleşme tarihinde bıraktıkları izler cumhuriyet tarihi boyunca pek çok başbakanın veya ekonomiden sorumlu bakanların bıraktığı izden çok daha derinlik taşımaktadır. Örnek olarak sayılan bu isimlerden birinin intihar etmiş olduğu ve tümünün suça ve cezaya ilişkin uzun süreçlere konu edildiği bilinmekte ve bazılarının yargılamaları bu çalışma hazırlanırken halen devam etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, finansal derinleşmenin analizinde bireylerin devlet ile ilişkileri ve devletin bireylere karşı tutumunun ihmal edilmesi halinde ulaşılacak sonuçlar verilere uygun ancak akla ve mantığa aykırı olacaktır.[57]

---

[55]Ann HARRISON, "Globalization and Poverty", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12347, June 2006, pp.1-53.
[56]AKKAYA, a.g.e., ss.98-153.
[57]BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, ss. 14-19.

Abidin Cevher Özden'in finans piyasalarında ilk ortaya çıkışı 1961 yılından sonra memur bonoları olarak bilinen ve devletin memurlarına maaşlarının bir kısmını uzun vadeli tahvil olarak vermesi olayı ile başladığı bilinmektedir. Banker Kastelli bu bonoları iskonto ettirerek piyasadan toplamış ve memurların nakit ihtiyacını karşılamıştır. Basit bir faiz hesabı kullanılarak yapılan bu işlemi kavrayabilmek için günümüzde işletme veya iktisat eğitimine gerek bulunmamaktadır. Günümüzde bu hesaplama yöntemleri orta öğretime geçiş sınavlarına hazırlanan her çocuğa öğretilmektedir.

Ancak bu durum hesaplamaların, aslında çok da yakınmış gibi görünen memur bonolarının 1960'lı yıllarında, oldukça karmaşık algılandığını göstermektedir. Nitekim Banker Kastelli ile ilgili olarak yapılan Internet taramalarında intiharından sonra en çok karşılaşılan ibarenin batık banker olmasının yanında memur bonolarını değerinden düşük fiyatla almış olduğu iddiası olduğu görülmektedir. Oysa biçilen fiyatın düşük olarak nitelenmesinin temel nedeninin bonoların net bugünkü değerinin üzerinde yazılı değerinin altında bir değer olduğu anlaşılmaktadır. [58]

Memur bonolarının daha sonra dönüştüğü zorunlu tasarrufun ve memur bonolarından önceki alyans dayanışmasının finansal derinleşme açısından önemi tüm bunların aslında birer kamu finansmanı yöntemi olarak kullanılmış olmasında yatmaktadır. Kamu otoritesi Banker Kastelli'nin kullandığı yöntemleri çok daha büyük boyutlarda kullanırken bu yöntemi kullanan bireyler suça ve cezaya konu edilmektedir. Devletin memurlarının maaşının bir kısmına zorunlu tasarruf şeklinde el koyduğu ve bunun karşılığında verdiği bu bonolarla ilgili taahhüdünü yerine getirmeyince memur bonolarının "güvenilir" bir yatırım enstrumanı olmadığı ortaya çıktığı gibi Banker Kastelli ödeme güçlüğüne düşerek batmış bulunmaktadır. Bu nokta devletin finansal derinleşmedeki yerini ve önemi de göstermektedir. Bu durum kimin ne zaman girişimci olacağının veya hangi girişimcinin ne zaman suça ve cezaya konu edileceğinin devlet elitlerinin tasarrufunda olduğunu göstermektedir.

---

[58] ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.39-60.

Banker Kastelli'nin ortaya ikinci kez çıkışı Bankaların mevduat toplamak için mevduat sertifikası ihraç etmesi olayıyla başladığı bilinmektedir. Mevduat sertifikalarının hamile yazılı olmasının en büyük tehlikesi kara para sahiplerinin paralarını legal sisteme aktarması olacağı 1980'li yıllarda medyatik biçimde ele alınmış bulunmaktadır. Ancak kolayca anlaşılabileceği gibi dönemin Türkiye'sinde vatandaşın mali durumu bu mevduat sertifikalarından talep edebilecek mali güce sahip bulunmamaktadır. Daha da önemlisi bir finansal ürünü pazarlayabilme becerisi finansal sistemin en önemli kurumları olan bankacılık sisteminde henüz görülmemektedir. Bankacılık sisteminde finansal ürünlerin pazarlanabilir ürünler olduğu, bankacılık sisteminde müşteriler için rekabet edilebileceği yönünde algısal değişikliklerin gerçekleşebilmesi için Türkiye'de doksanlı yılları beklemek gerekmiştir.

Banker Kastelli bu boşluğu görerek mevduat sertifikasının pazarlanmasında önemli bir yol açmış bulunmaktadır. Bu yoldan pek çok banker bir furya şeklinde mevduat sertifikalarının pazarlanmasına ve aracılığına soyunmuş bulunmaktadır. Dönemin finansal kurumlarının keyfi ve siyasal tanzimler yapan niteliği ve sosyal yapının algısı da dikkate alındığında Banker Kastelli'nin devletten habersiz iş yapabileceğini düşünmek bile mümkün görünmemektedir. Ancak Banker Kastelli'nin bir girişimci olarak algı yönetiminde de çok başarılı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Banker Kastelli, dönemin kahramanlık filmlerinde başrol oynayan sinema oyuncularını ve sanat camiasının saygın figürlerini reklam kampanyalarında kullanarak aslında derin ilişkileri olduğuna dair bir algıyı başarılı bir şekilde yaratabilmiş bulunmaktadır.

Finansal normların olmadığı, finansal kurumların çok zayıf kaldığı, siyasi ve ahlaki normların ise 12 Eylül Askeri Darbesi ile yeniden tanzim edildiği bu dönemde Banker Kastelli'nin Kısmi Rezerv Bankacılığı ile Ponzi finansmanı arasındaki ince çizginin ayırdında olmasını beklemek Banker Kastelli'ye çok büyük bir haksızlık

olacaktır. [59] Aynı dönemde ne dönemin başbakanlarının ne de ekonomi ve maliyeden sorumlu bakanlarının ne de banka sahip ve yöneticilerinin ponzi finansmanı ile kısmi rezerv bankacılığı ve borç yönetimi arasındaki farkı aslında bilmediği 1994, 1999 ve 2001 krizleriyle ortaya çıkmış bulunmaktadır. [60]

Banker Kastelli'nin ikinci batışının aynen birincide olduğu gibi bankaların edimlerine bağlı kalmamasının ve kanun koyucunun Kastelli'ye zarar verecek şekilde yasal düzenleme yapmasının olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Kastelli bu iki olaydan sonraki ticari hayatında da defalarca başarısızlığa uğramıştır. Ancak son dönemdeki başarısızlıklarının temelinde muhtemelen yaşlanması, ailevi sorunları ve onun açtığı yolda ilerleyen yeni nesil finanşörlerin daha agresif, daha innovatif ve daha hızlı davranabilmesi gibi çok sayıda içsel ve dışsal faktörün rol oynadığı düşünülmektedir.

Kastelli'nin yükseliş ve çöküşünün 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri darbelerinin tarihleriyle çakışması dikkat çekmektedir. Banker Kastelli'nin finansal yaşam öyküsü 12 Eylül sonrası finansal liberalleşmeye geçiş dönemini en iyi anlatan bireysel yaşam öykülerinden biri olduğu görülmektedir. Kastelli her battığında onunla birlikte yüzlerce ailenin paraları, umutları ve hayalleri de batmıştır. Olayın mali büyüklüğünün anlaşılabilmesi için Banker Kastelli'nin o dönemlerde topladığı paranın 2 Milyar Amerikan Doları aşmış olduğu ve bu rakamın günümüzde 60 milyar USD mertebesinde olduğu düşünülür ise Banker Kastelli'nin başardığı şeyin finansal derinleşme açısından büyüklüğü ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Finansal derinleşmede bireylerin oynadığı rolün önemini göstermesi açısından son derece çarpıcı olan Banker Kastelli'nin yaşam öyküsü, bir han odasında intiharıyla trajik bir şekilde son bulduğu bilinmektedir. Bu trajik öykü aynı zamanda devlet aygıtının da finansal derinleşmenin seyri üzerindeki büyük etkisini

---

[59] BLANCHARD Olivier Jean, Philippe WEIL, "Dynamic Efficiency, the Riskless Rate and Debt Ponzi Games Under Uncertainty", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:3992, February 1992.

[60] ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.113-138.

göstermektedir. Banker Kastelli olayı Türkiye'nin herhangi bir bireyin bir anda 2 milyar USD para toplamasına olanak sağlayacak büyüklükte olduğunu göstermektedir. Kastelli olayı aynı zamanda devletin bir anlık müdahalesi ile bir bireyin girişimci mi, yenilikçi mi, terörist mi olduğunu belirlemenin tamamen devlet elitlerinin elinde olduğunu yapılan isimlendirme o bireyin kaderine dönüştüğünü göstermektedir.[61]

Sevgilisinin çalıştığı bir şirketin yatırımları hakkında içerden bilgilenen birinin hisse senedi fiyatlarını daha gerçekçi olarak analiz edebileceğinin iktisat eğitimi alan öğrencilere finansal ekonomi örneği olarak ders kitaplarında yer aldığı bir ülkede Banker Kastelli'nin bir moral hazard haksızlığına uğramış olduğu görülmektedir.[62] Banker Kastelli'nin, finansal derinleşme kavramına başka türlü bakabilen başka bir Türkiye'de, Cumhuriyet Türkiyesinde finansal aracılığı ulaştırdığı düzeyle anılabilmesi ve Türkiye'nin Warren Buffet'ı, Mark Mobius'u, Geroge Soros'u muamelesi görmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Banker Kastelli, bunun yerine günümüz Türkiyesinde adına ve unvanına olumsuz anlamlar yükletilen ve Ponzi Finansmanı gibi teknik bir terime dönüşmüş olan Kastelli sıfatı ile tarih sahnesindeki yerini almıştır.[63]

2.2.13. Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik Örneği

Türkiye'nin finansal derinleşme tarihinin devlet, bireyler ve finansal elitler tarafından algılanışına Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik üretim şirketlerinin hisseleri son derece anlaşılır iki örnek niteliğindedir.

İlk olarak Dünya Bankasından sağlanan bir kredinin kullandırım şartları çerçevesinde 1953 yılında Adana ve İçel illeri bölgesinde elektrik üretimi, iletimi ve

---

[61] Ayşe BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, ss. 23-24.
[62] ŞIKLAR, **Finansal Ekonomi**, ss.113-138.
[63] Izak ATIYAS, "The Private Sector's Response to Financial Liberalization in Turkey: 1980-82, Financial Policy and Systems", Country Economics Department, **The World Bank**, WPS 147, January 1989, pp.1-41.

satış imtiyazı 49 yıllığına Çukurova ve Kepez Elektrik Şirketlerine devredilmiştir. 1956 yılında ise Kepez Elektrik şirketinin imtiyaz süresi 60 yıl olarak yeniden belirlenmiştir. Bu imtiyazlar 1970 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla genişletilmek istenmişse de Danıştay, Bakanlar Kurulu kararını iptal etmiştir. [64]

İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının 1986 yılında faaliyete başlamasından sonra Çukurova ve Kepez şirketlerindeki kamu hisseleri 1990 itibaren peyderpey blok satış veya halk arz yolu ile özelleştirilmiştir. Blok satışlar Rumeli Holding'e yapılmıştır. 1988 ve 1989 yılında alınan iki Bakanlar Kurulu kararı ile Hatay ili de Çukurova ve Kepez Elektrik şirketlerinin imtiyaz alanına alınmış ve bu şirketlerin imtiyaz süreleri 2058 yılına kadar uzatılmıştır. 1995 yılından itibaren bu firmalar ile Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) arasında borç alacak anlaşmazlığı doğmuştur. Bölgenin elektrik ihtiyacını kendi üretimi ile karşılayamayan bu firmalar açıklarını ulusal ağdan daha ucuz fiyata temin ederek tüketicilere daha pahalıya satmaya başlamıştır. Böylece Çukurova ve Kepez Elektrik şirketleri devletten bir imtiyaz sözleşmesi ile ucuza aldığı elektriği sadece Adana ve İçel havalisine münhasır olmak üzere satmaya başlamıştır. Bu durumun Çukurova ve Kepez elektriğe kapitülasyon verilmesi anlamına geldiğinin altını çizmekte yarar bulunmaktadır. Bu süreçten sonra bu iki firma ile Hazine ve SPK arasında yaşanan pek çok olaydan sonra 13 Haziran 2003 tarihinde imtiyaz sözleşmeleri iptal edilerek Çukurova ve Kepez Elektriğe resmen el konulmuştur. [65]

Çukurova ve Kepez Elektriğe el konulmasının yasal düzenlemeler açısından bir sakıncası bulunmamaktadır. En liberal yorumlamada bile kamu otoritesinin bilgilendirme, vergilendirme ve ticaret hukukuna aykırı uygulamalarda herhangi bir şirkete ve ya işletmeye el konulmasının, faaliyetinin men edilmesinin önünde bir engel bulunmadığı bilinmektedir. Ancak Çukurova ve Kepez Elektrik Şirketlerine el konulmasının finansal derinleşme açısından özel bir anlamı bulunmaktadır. Hazine

[64] Banu SALMAN, "Elektriğe Adanan Hayat", **Elektrik Mühendisliği Dergisi**, Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, Sayı: 444, Şubat 2012, ss.82-85.
[65] a.y.

İdaresi bu iki şirketteki kamu paylarını 1990 yılında küçük yatırımcılara ve finansal portföy yatırımcılarına satarken iki işlemi aynı anda gerçekleştirmiştir. Bu işlemlerden birincisi özelleştirmedir. İkinci olay ise sermayenin tabana yayılmasıdır. Halka arz işlemi ile elde edilen tutar Hazinenin hesabına gelir olarak kaydedildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Şirketin yönetimini elinde tutan Rumeli Holding'in sadece şirket çıkarlarını ve kamu menfaatlerini değil aynı zamanda küçük hissedarların da çıkarlarını zedelemiş olması gerektiği açıktır. Rumeli Holding bu iki şirketi bilerek kötü yöneterek küçük ortakların karlarına aslında el koymaktadır. Ancak küçük hissedarların hisse sahipliği sürmektedir. Herhangi bir hak arama yoluna yönelmemiş bir küçük hissedar için olay kötü yönetilmekte olan bir şirkete hissedar olmaktan ibaret kalmaktadır. Buna karşılık 2003 yılında bu iki şirkete el konulurken kamu otoritesinin yaratmış olduğu hukuki olay küçük yatırımcıların bu firmalardaki payların gösteren tapular olan hisse senetlerinin hükümsüz hale gelmiş olmasıdır. Dolayısı ile kamu otoritesinin yapmış olduğu bu işlemle; Türkiye'nin finansal derinleşme, küreselleşme ve serbestleşme tarihine unutulmaz bir travmaya yol açtığı görülmektedir. Çukurova ve Kepez Elektrik olayı, kamu otoritesinin keyfiliğine ilk veya tek örnek değildir. Ancak gerek büyüklüğü gerekse hoyratlığı açısından diğer bütün örnekleri gölgede bırakacak çapta olduğu görülmektedir. [66]

Çukurova ve Kepez Elektriğin Kuruluşunun ve imtiyaz almasının 1950'li yılların iktisadi paylaşımın siyasal yandaşlığa göre el değiştirdiği bir dönem denk gelmesi dikkat çekicidir. Böylece finansal derinleşmede Türkiye'de bireylerin bireysel güvencelerinin devletin tasarrufunda bir olgu olarak değerlendirildiği görülmektedir. Çukurova ve Kepez Elektrik olayı finansal elitlerin de moral hazard normu sorununun büyüklüğü açısından devletten geri kalmadığını somut bir biçimde ortaya koymaktadır.[67]

---

[66] Jeffrey PFEFFER, **Güç Merkezli Yönetim**, Boyner Holding Yayınları, 1992, İstanbul, ss.359-381.
[67] Ayşe BUĞRA, **Devlet ve İşadamları**, ss. 305-321.

2.3.Para ve Finansal Serbestleşme

Paranın finansal derinleşme açısından öneminin anlaşılması için uluslararası rezerv paraların veya güçlü bölgesel paraların birlikte analiz edilmesi gerekmektedir. Ancak yöntem bilimsel açıdan tüm bu kavramların belli bir sıra içinde ele alınması gerekmektedir. Bu da kavramların belli bir önem sırasına ve tarihsel gelişim sırasına konulmasını zorunlu kılmaktadır. Oysa finansal derinleşme gibi kelebek etkisine açık bir alanda yapılan bir çalışmada tüm bu kavramların esasen birlikte ele alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ancak bu kez de yöntemin bilimsel olmaktan uzaklaşması sonucu daldan dala atlayan bir çalışma ortaya çıkması ve bu atlamalar sırasından yüzeysel olarak nitelendirilebilecek değerlendirmelerle konuların geçiştirilmesi tehlikesi bulunmaktadır. Bu nokta tüm bu çalışma boyunca geçerli olan ve önemini koruyan bir sorun olarak kendini göstermektedir. İlerlemenin tarihsel bir olgu olmaması, gelişmenin ve gerilemenin birlikte var olduğu ve bu durum aynı anda birbirine zıt iddialara kanıt niteliği taşıyabilen pek çok iktisadi olgunun varlığı ile birlikte ele alındığında bu yöntem finansal derinleşme konusunun eşanlı olarak zıt boyutları ile birlikte anlaşılmasına olanak tanımaktadır.[68]

Gerçekten astronomi, tarih, teoloji, mühendislik, sosyoloji, psikoloji, felsefe, dilbilim gibi çok çeşitli bilimsel alanlardan yüzeysel değinmelerle geçiştirilmiş gibi görünme riski, bu tür çalışmaların bünyesinde sistemik bir risk olarak bulunmaktadır. Ancak yine de tarihsel süreç içinde ulusal paralar, bölgesel paralar ve uluslararası ve hatta uluslar üstü rezerv paraların ortaya çıkışının ve bu sürecin finansal derinleşmedeki rolünün irdelenebilmesi için buraya kadar olduğu gibi bundan sonra da kavramlar birbirine iliştirilirken sıralı bir yaklaşım kullanılması olayların açıklanmasını kolaylaştırmaktadır. Ulusal paraların tarihsel nedenlerle bölgesel paralara dönüştüğünü söylemek anakronik bir yaklaşım olacaktır. Aynı şekilde

[68]ÜLGENER, **Tarihte Darlık Buhranları**, s.16.

bölgesel paraların da geçmişte ulusal sınırlar içinde geçerli paralar olduğunu söylemek de yerinde bir çıkarım olmayacaktır. [69]

Bunun için çalışmanın ilk bölümünde altı çizilen inek paradan kaydi ineğe geçilmesinin nasıl bir ilahi süreç sonucunda cereyan ettiğinin anlaşılması büyük bir önem arz etmektedir. Günümüzde kaydi ineğin orta doğu kökenli bütün dinlerce lanetlenmiş olmasını ve bu lanetin halen devam etmekte olması mal paradan itibari paraya geçiş sürecinin analizinde ve bu analizin anlaşılmasında büyük bir önem taşımaktadır.

2.3.1. Para ve Maliye Politikaları ile Finansal Serbestleşme

Bir finansal yapıyı, içinde yer aldığı bütün içinde değerlendirirken konuyu üç ayrı açıdan ele almak mümkün bulunmaktadır. Buna göre finansal yapılar ilk olarak bir mali hizmet olarak değerlendirilmesi söz konusudur. İkinci olarak finansal yapılar faktör piyasalarında sermaye faktörünü arz eden üniteler olarak ele alınabilmektedir. Son olarak finansal yapıları tıpkı çorap veya televizyon üreten ekonomik birimler gibi piyasalara finansal ürünler veya araçlar arz eden yapılar olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir. [70]

Para politikaları araçlarının kullanımı ve bu araçların etkisinin parasal ve finansal açıdan gelişmiş ülkelerde daha etkili sonuç verdiği bilinmektedir. Ancak bu tartışmanın ilk başladığı dönemde para veya maliye politikasının etkisinin ekonominin içinde bulunduğu dönemle ilgili olduğu düşünülmekte idi. 2008 sub prime mortgage krizinden sonra gelişmiş ülkelerde para politikaları kadar maliye politikalarına da önem verilmesi veya bu politikaların da ihmal edilmeden kenarda hazır tutulması gerektiği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. [71]

---

[69]Kemal CEBECİ, "Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü", **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 71, ss.23-39.
[70]PFEFFER, a.g.e., ss.213-236.
[71]Kemal YILDIRIM, Mustafa ÖZER, **İktisat Teorisi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:1456, 7. Baskı, 2010, ss.322-378.

Bu açıdan para politikalarının duruma göre araçlar niteliğini taşıdığını maliye politikalarının ise kurala göre araçlar niteliğinin ağır bastığını söylemek yanlış olmayacaktır. Doğası gereği duruma göre politika araçları birinci tip araçlar niteliğinde olup çoğu zaman sorunun ortaya çıkmasına bağlı olarak kullanılmaktadır. Kurala göre politika araçları niteliğini taşıyan maliye politikaları araçları ise sorunların çıkmasından önce belirlenmiş yöntemler silsilesi niteliği taşımaktadır.[72] Haliyle duruma bağlı politika araçları uygulanan çözümlerin yeni ve daha ağır sorunlara yol açması söz konusu iken kurala bağlı araçlar ile sorunlar ikinci tip soruna dönüşebilmektedir.[73]

2.3.2. Ulusal Paralar ve Finansal Serbestleşme

Ulusal paraların finansal serbestleşme açısından önemi iki boyutludur. Bu boyutlardan birincisi algısal iken ikinci boyutu ise sosyal psikoloji temellidir. Algısal olarak ulus devlet sınırlarının içinde yaşayan bir birey için ülkenin para birimi temel değişim aracıdır. Sınır bölgelerinde ise bu algı yerini "komşu" ülkelerinin de bir parasının olduğu gerçeğine bırakmaktadır. Sınırlarda yaşayan vatandaşların aidiyet duygusunun gücüne bağlı olarak ulusal paranın algısal bir üstünlüğe sahip olması beklenir. Bu algısal üstünlüğün reel durumla desteklenmemesi halinde ortaya çıkan sorunların ilkini yabancı paraların yerli paraları ikame etmesi oluşturmaktadır.[74]

İkinci sorun ise daha çok siyasal nitelikli olup ekonomisi güçlü olmayan ulus devletlerin siyasal olarak daha kolay aşınması sonucunu doğurmaktadır. Günümüzde

---

[72]Hayal Ayça ŞİMŞEK," Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Y.,** 2008, C.13, S.1 S.183- 208.

[73]Mehtap KESRİYELİ, Cihan YALÇIN, "Taylor Kuralı ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Not" **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No:9802, Ekim 1998, s.111.

[74]William I. ROBINSON, "Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller", Çeviren: Erdem Türközü, **Praksis** 8, Sayfa: 125-168.

itibari para rejimlerinde ortaya çıkan itibar aşınması sorunu daha zor algılanmakta böylece ulus devletler daha kalıcı görünmektedir. [75]

Mal para rejimlerinde ise paranın muteber olup olmadığının anlaşılmasının çok da kolay olduğu görülmektedir. Böyle bir mal para rejiminde altına daha değersiz bir maden katıldığının ve paranın değerinin tağşiş edildiğinin anlaşılmasında sarrafların ve insanların parayı ısırarak kontrol ettikleri bilinmektedir. Konunun bu yönü, parasal aldanma ile finansal derinleşme arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Buradan finansallaşmanın ve finansal derinleşmenin paradoksal iki sonuca yol açtığını söylemek mümkün görülmektedir. Finansal derinleşme bireyleri kaybedebilecekleri bir şeylerin sahibi haline getirdiği için bireylerin ulusal aidiyetini güçlendirmekte ve ulus devleti pekiştirmektedir.[76]

Ancak finansal derinleşme beraberinde finansal araçlar arasında tercih yapabilme bilgi, beceri ve görgüsüne sahip vatandaşların sayısını artıracağından ve aynı zamanda uluslararası ve uluslar ötesi yatırım araçlarına ulaşabilme olanağı sağladığından finansal derinleşme ulus devletleri gereksiz kılmaktadır. Finansallaşmış ve derinleşmiş bir ulus devlet sistemi Adam Smith'in görünmez el kavramına çok yakın bir tablo oluşturmaktadır. Ancak teknolojinin burada oynadığı hayati role dikkat çekmekte yarar bulunmaktadır.

Tüm bu süreci başarı ile tamamlayan ulusal bir para artık bölgesel para olma düzeyine ulaşmış olacaktır. Yukarıda özetlenen süreç gözden geçirildiğinde bir nokta dikkati çekmektedir. Yerelde etkin çalışan bir maliye ve para sistemi uzun bir zaman sonucunda bu paraların bölgenin diğer ulusal paralarının güvenini kazanmasına bağlı olarak bölgesel paralara dönüştüğünü ortaya koymaktadır. [77]

---

[75]CEBECİ, a.y.
[76]ROBINSON, a.y.
[77]YILDIRIM, **İktisat Teorisi**, ss.349-352.

Türkiye, Pakistan veya Doğu Timor'da, bu ülkelerden binlerce kilometre uzaklıktaki ayrı dinden, ayrı kültürden, ayrı coğrafyadan olan Amerika'nın para birimi rezerv para olarak tercih edilmektedir. Oysa bu ülkelerin benzer ırktan çok güçlü, benzer dillerden çok zengin, benzer dinlerden çok dindar, benzer kültürlerden her şeyiyle çok tanıdık komşuları bulunmaktadır. Bu ülkelerin komşularının Ruble, Dinar, Riyal, Rupi, Tümen vb. paralarının yerine Amerikan Doları kullanılmasının en iyi açıklaması, Amerika Birleşik Devletlerinin ulusal düzeyde mali istikrarının Türkiye'ye komşularınkinden daha fazla güven vermesi olarak değerlendirilmektedir. [78]

Dolayısı ile para konusu ilk bakışta buraya kadar tarihsel, kültürel ve sosyolojik gerekçelere dayandırılarak ele alınan finansal derinleşmeyi belirleyen faktörlerin analizini bir anda çürütebilmektedir. Para dışındaki tüm faktörler tıpkı yerçekimi gibi evrendeki tüm düzeni belli bir sistem içinde açıkladığı gibi finansal derinleşmeyi de açıklamaktadır. Ancak para kavramı tıpkı manyetizmanın fizik biliminde yaptığı gibi zayıf çekim kuvvetlerinin etkilerini yok eden, etkisizleştiren ve değiştiren bir faktör gibi etkili olmaktadır.[79]

Tüm bu nedenlerle paranın skaler bir büyüklük olarak değil vektörel bir büyüklük olarak ele alınması sadece finansal derinleşme açısından para ve maliye politikasının açıklanmasında yararlı bir alet olacaktır. Bu çerçevede kapalı bir ekonomiye sahip ulus devletlerde paranın skaler veya vektörel bir büyüklük olarak alınması bir fark yaratmamaktadır. Ancak parası zayıf ve ekonomisi dışa açık ulus devletlerin genel olarak siyasal istikrarsızlık yaşayan ülkeler olması paranın vektörel bir büyüklük olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

---

[78]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011, pp.1-63.

[79]Pierre BOURDIEU, **The Forms Of Capital**, Richardson, J., Handbook Of Theory And Research For The Sociology Of Education (1986), Westport, Ct: Greenwood, Pp. 241–258

2.3.3. Parasal Bölgeler ve Finansal Serbestleşme

Çalışmanın bu bölümünde güçlü parasal bölgelerin finansal derinleşme üzerinde yarattığı olumsuz etkiler çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak öncelikle güçlü parasal bölgelerin kendi içinde taşıdığı metodolojik sorunlar ele alınmış ve güçlü parasal bölgelerin aslında bu paraları nasıl riske açık hale getirdiği değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda EURO bölgesinin güçlü para bölgesi olması ve kullanılan paranın Makedonya, Roma, Bizans veya Osmanlı dönemi ile gösterdiği benzerlikler irdelenmiştir. Kümeler Teorisi ve Modern Portföy Kuramı açısından güçlü para bölgelerinin yol açabileceği sistemik riskler bu bölümde değerlendirilmiştir.

2.3.3.1. Güçlü Parasal Bölgelerin Metodoloji Sorunu

Parasal bölgelerin oluşturulması kavramı aslında parasal bölgelerin güçlü olması anlayışından beslenmemektedir. Belli bir iktisadi bütünlük içinde tek bir para biriminin kullanılmasının ekonominin işleyişini daha sağlıklı hale getireceği paranın dolaşım hızını artıracağı ve sürtünme kayıplarının azalmasına bağlı olarak hızlandıracağı, parasal bölgeler oluşturulması kavramının temelini oluşturmaktadır.

Bütün büyük imparatorların ilk işinin kendi adına para basmak olduğu düşünülür ise ve paranın bugünkü gibi birer kâğıt parçasından ibaret olmadığı gerçek altın ve gümüş olduğu dikkate alınırsa güçlü parasal bölge ülküsünün büyüklüğü ve derinliği daha kolay anlaşılmaktadır. Gerçekten de tarih boyunca ister Makedonya Kralı olsun ister Roma İmparatoru isterse Osmanlı Sultanı olsun her hükümdarın en büyük hedefi kendi ülkesinin uçsuz bucaksız sınırlarında tek para biriminin kullanılması olmuştur.[80]

[80]DİVİTÇİOĞLU, a.g.e., ss.1-70.

Güçlü parasal bölgeler her imparatorluğun kendi çağında bile fizik ve iktisat yasalarına aykırı olup bu yönde sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda, güçlü parasal bölgelerin doğa ve iktisat yasalarından çok iktidar ve siyaset kuralları ile ilgili olduğu görülmektedir. Günümüzde de güçlü parasal bölgeler serbestleşme, risk yönetimi ve finansal derinleşme kavramlarına aykırı olup iktidar etme müessesesinin bir unsuru olarak görülmektedir. Konuyu serbestleşme, risk yönetimi ve finansal derinleşme açısından ayrı ayrı ele alıp açıklamakta yarar bulunmaktadır.

Serbestleşme açısından parasal bölgeler sınırları geçirgen olmayan ekonomik adaların oluşturulmasını hedeflemeyi gerektirmektedir. Oysa serbestleşmenin temelinde sınırların bulunmaması yatmaktadır. Serbestleşme sorunun belki de en iyi çözümü belki de tüm dünya da tek bir para biriminin kullanılmasıdır. Bu durum da finansal kapitale mali hizmetler rolü biçen kumanda ekonomilerinin neden terk edilmek istendiği sorusunu akla getirmektedir.

Tek pazar, tek para, tek fiyat uygulamasının geçmişin komünist ütopyası olmaktan çıkması ve neredeyse liberal kapitalizmin ülküsüne dönüşmeyi tartışmaya değer ve açıklanmaya muhtaç bir konu olmaktadır. Bu örnek finansal derinleşmenin analizi sırasında karşılaşılan bütün sorunların aslında metodoloji ve paradigma sorunları olduğunu ortaya koymaktadır.[81]

2.3.3.2. Güçlü Parasal Bölgelerin Risk Yönetimi Sorunu

Risk yönetimi açısından güçlü parasal bölgeler kur riskinin sistemik bir risk olarak üst düzeyde sistemden kaynaklanan giderilemeyen riskler arasına terfi etmesine yol açmaktadır. Böylece 2009 Subprime mortgage krizi ile gündeme gelen Euro ve Amerikan Doları arasındaki oynaklık ve kur sorunları güçlü parasal bölgelerin aslında o kadar da sorunlardan bağımsız bir yaklaşım olmadığı yönündeki görüşlerin çoğalmasına yol açmaktadır.

---

[81]Suna Başak AVCILAR, "Asya Tipi Üretim Tarzına Veda", **Bilig**, Yaz 2002,Sayı, 22, ss.1-28.

Yöntembilimsel olarak bir sorunun ele alınmasında birkaç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan en önemli ve en yaygın olarak kullanılanı insanlık tarihinin en eski yaklaşımıdır: Sorunlardan kaçınma, sorunların etrafından dolanma ve sorunları çözmeyi erteleme bu yöntemin temel anlayışı olmaktadır. Aslında aynı temel anlayışın bileşenleri niteliğindeki bu üç yöntem çoğu zaman beraberinde bu sorunların kendiliğinden ortadan kalkmasını veya sorunların sorun olmaktan çıkmasını getirmektedir. [82]

Geleneksel olan ve büyük bir tarihsel birikim üzerinde gelişen bu sorunları yoksayarak aşma yöntemi günümüzde de yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak daha çok mekanik problemlerde verimli sonuçlar veren bu yöntemin ekonomik ve sosyal problemlerde de kullanılması hem yöntemin en büyük sorunu olmaktadır hem de yöntem bilimsel açıdan pek çok yeni sorun ortaya çıkmaktadır.

İkinci ve daha modern bir yöntem, sorunlarla yüzleşerek onlara çözüm arama yöntemidir. Bu yöntemde özellikle ekonomik ve sosyal sorunlara uygulandığında uygulanan çözümlerin ortaya çıkardığı yeni sorunların sorunun boyutunun çözümünden önceki durumundan daha ağır hale getirebilmektedir. Esasen sorunun boyutundan görülen bu ağırlaşmanın sorunun boyutunun büyümesinden mi, sorunun değişen niteliğinden mi yoksa toplumun eski sorunun ortaya çıkardığı yeni sorunlara karşı ağrı eşiğinin düşük olmasından mı kaynaklandığı çoğu zaman anlaşılamamaktadır. Esasen bu durumun ölçülemediğini veya ölçümde yöntem güçlüğü taşıdığını vurgulamakta yarar bulunmaktadır. [83]

Bilinen sorun çözme yöntemleri arasında en yenisi ortada bir sorun yokken çözüm algoritmaları üzerinde çalışmaktır. Bu yöntem önleyici yöntem olarak görülse bile çözüm yöntemlerinin uygulanması sırasında her sorunun birinci veya ikinci tip probleme dönüşmesi olasılığı her zaman açık kalmaktadır. İşte güçlü parasal bölgeler

---

[82]Tom LAMBERT, **Kilit Yönetim Çözümleri**, Dünya Yayınları, Ekim 1998, ss.115-138.
[83]A.e., ss.37-62.

sorunu da üçüncü tip bir çözüm sonucunda ortaya çıkmış bir sorun niteliğine dönüşmüştür. Parasal birlikten vazgeçilmesi sorunu birinci tip soruna dönüştürecektir. Bazı ülkelerin parasal birlikten çıkarılması ise sorunu ikinci tip problem haline getirecektir. [84]

Oysa güçlü paranın sanal ve itibari bir kavram olduğu güçlü paralardan önce de bilindiği görülmektedir. Euro'nun itibarının Almanya ve Mark, İtalya ve Liret, Yunanistan ve Drahmi şeklinde yirmi beş ülkenin ve para biriminin itibarlarının bir ortalaması mı veya bileşkesi mi olacağı belli ki hiçbir şekilde düşünülmediği anlaşılmaktadır. Bugüne kadarki finansal iktisat tarihi boyunca paranın bir skaler büyüklük olarak algılandığı ve Euro'nun itibarının bir şekilde Euro bölgesini oluşturan ülkelerin itibarının toplamı şeklinde ele alındığı görülmektedir. Euro bölgesinin gücünden bahsedilirken hep bu ülkelerin GSYH'lerinin toplamından hareketle konuşulmasının bu durumun bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir.[85]

Euro bölgesine geçişten sonra yaşanan süreç parasal bölgelerde paranın skaler değil vektörel bir büyüklük olduğunu kanıtlamaktadır. Esasen ister sağ olsun isterse sol olsun milliyetçi söylemlerin sloganı gibi görülen tek millet, tek devlet, tek bayrak kavramı bu yönü ile, tek para tek pazar gibi kavramların da bu tekliğe bağlı olarak ortaya çıktığının ve aslında parasal büyüklüklerin vektörel bir büyüklük olduğunu göstermektedir. [86]

2.3.3.3. Kümeler Teorisi Açısından Güçlü Parasal Bölgeler

Son olarak kümeler teorisi açısından güçlü parasal bölgeler sistemik risk üretmektedir. Günümüzde dünyada üç veya dört parasal bölge öngörüldüğü veya bunun hayal edildiği düşünülür ise kümeler teorisine göre $2^{(n-1)}$ (burada n=4) olmak üzere 8 adet karşılıklı ilişki söz konusu olmaktadır. Oysa iki yüzü aşkın ülkenin ve

[84]LAMBERT, a.y.
[85]Laurence COPELAND, **Exchange Rates and International Finance**, Fourth Edition, Prentice Hall, Fourth Edition, 2005, pp.290-292.
[86]COPELAND, a.e., pp.349-351.

para biriminin bulunduğu bir dünyada $2^{(n-1)}$ (burada n=200) sınırsız sayılabilecek kadar karşılıklı ilişki söz konusu olmaktadır. Böylece 8 adet ilişki söz konusu olduğunda analizler basitleşecek ve hızlanacaktır. Daha doğrusu yüzeysel analizlerle para birimleri arasında tercih olanağı ortaya çıkmaktadır.

İlk bakışta tercih olanağının kolaylaşması finansal derinleşmeye hizmet eden bir kavram gibi görünse de bu kolaylık risk algısının aşınmasına, risk süresiniz uzamasına teorik bir kavram olan riske maruz değerin pozisyonun miktarına, süresine ve pozisyonların volatilitesine bağlı olarak kontrol edilemez biçimde artması gibi çok daha büyük bir soruna yol açmaktadır. Esasen 2008 yılında başlayan subprime mortgage krizinin temelinde de pozisyon alınabilecek para sayısının azalmasının en belirleyici rolü oynamış olduğu dikkat çekmektedir.[87]

2.3.3.4. Portföy Teorisi Açısından Güçlü Parasal Bölgeler

Markowitz tarafından önerilen portföy oluşturma ve yönetimi yaklaşımının parasal bölgeler için de geçerli olmamasının hiçbir nedeni bulunmamaktadır. Markowitz'e göre sistemik olmayan risklerden korunmayı hedefleyen bir hisse senedi portföyünün 35-45 arası farklı hisse senedine sahip olması öngörülmektedir. Aynı şekilde küresel ölçekli krizleri yönetebilmek için hiç olmazsa 35 farklı para birimine ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa EURO bölgesinin kurulması ile birlikte Fransız Frangı, Alman Markı veya Hollanda Florini gibi kredi derecesi yatırım yapılabilir düzeyde olan pek çok para birimi ortadan kalkmıştır. Günümüzün EURO ve USD'den oluşan sistem ise yukarı sayılan nedenlerden dolayı sistemik riskleri sistemik olmayan risklere dönüştürerek bir bütün olarak sistemi daha volatil hale getirmektedir.[88]

---

[87]Henry MINTZBERG, **The Structuring of Organization, A Synthesis of the Research**, Prentice-Hall International Inc., London, Sydney, Toronto, ISBN- 0-13-853771-2, Englewood Cliffs, N.J., 1979, pp.3-7.

[88]Harry MARKOWITZ, "Portfolio Selection", **The Journal of Finance**, Vol. 7, No. 1. March, 1952, pp. 77-91.

Nitekim Euro–Dolar arasındaki ilişkiyi gösteren grafikler dalgalanmaların daha kısa vadede ve daha yüksek dalga boylarında gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir. Grafiğin ilk bölümünde sanal olarak görülen dalgalanmadan finansal getiri performansı sağlanması geniş boyutlu bir uzmanlık ve finansal ustalık gerektirmektedir. Zira 2000 yılında önce EURO kaydi nitelikli bir para birimi olduğundan bu para birimini bir sepet olarak elde edebilmek için çeşitli Avrupa ülkelerinin paralarını farklı oranlarda elde tutmak ve Euro satışına karar verildiğinde ise bu sepette yer alan tüm para birimlerinin elden çıkartılması gerekmekteydi. Tersi yapılmak istendiğinde de aynı durum söz konusu olacaktı. Dolar satarak Euro alabilmek i.in bir miktar İtalyan Lireti, Yunanistan Drahmisi, Alman Markı, Fransız Frank'ı, Hollanda Florini vs. almak gerekecekti. Kaldı ki bu paraların alım, satım, dönüşüm, takas oranlarının her yerde aynı olmayacağı açıktır. Hız ve miktar problemlerinin hangi boyutta olacağı da işlem yapan açısından bilinmezlik taşımaktadır. Daha da önemlisi Euro 2001 yılına kadar soyut bir para niteliği taşımaktadır. Buna karşılık 2001 yılında itibaren her işlemci istediği kadar Euro alıp satabilmektedir. Grafikte, Alman Markının daha istikrarlı seyrinin Euro'ya geçildikten sonra bozulduğu anlaşılmaktadır.

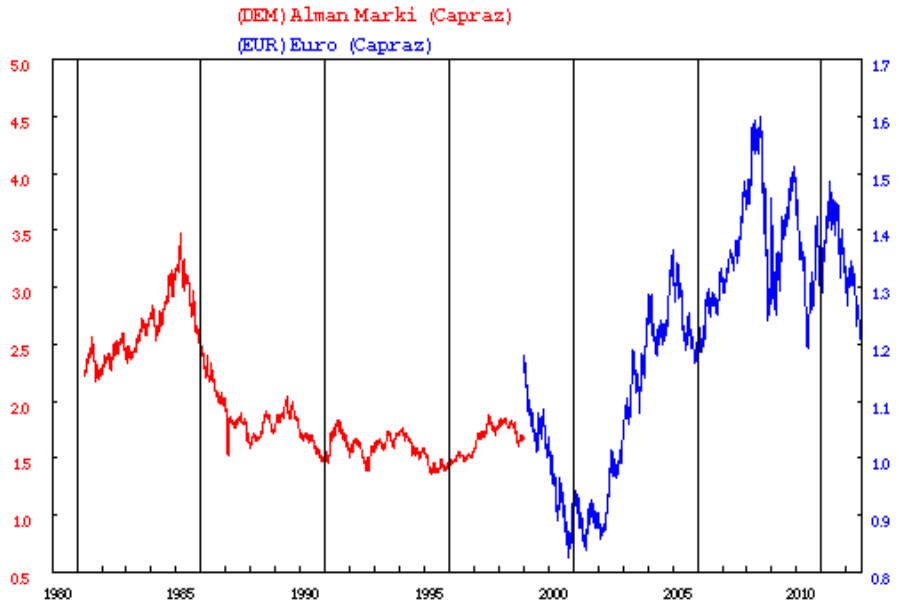
Grafik 2.1. USD –EUR Tarihsel Grafiği

Kaynak: http://etfstocks.typepad.com/.a/6a010535da87f8970c010536497c25970c-pi

Oysa finansal iktisat açısından bu teklik bir ekonomik bütünün tek bir iktisadi ülkü etrafında aynı yöne doğru birlikte hareket etme arzusu ve iradesini göstermektedir. Bu irade üstünde bazı rakamlar ve şekiller bulunan kâğıt parçalarına itibar kazandırmaktadır. Bu da paranın skaler değil vektörel bir büyüklük olduğunu gösteren başka bir kanıt olarak değerlendirilmektedir.

Grafik 2.2. USD – DEM – EUR Tarihsel Grafiği

Kaynak: http://evds.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi?cgi=$ozetweb&DIL=TR&ARAVERIGRUP=bie_dkdovizgn.db

2.3.3.5. Sosyal Psikoloji Açısından Güçlü Parasal Bölgeler

Son olarak sosyal psikoloji açısından da iki adet son derece güçlü paralar olan EURO ve USD, sadece çok güçlü olduklarından dolayı riske daha açık hale gelebilmektedir. Bu konuda sosyal psikoloji literatüründe yapılmış çok çeşitli deney ve gözlem bulunmaktadır. Sözgelimi, çok tehlikeli olarak kabul edilen bir motorlu testerenin daha yüksek güvenlikli bir modelinin geliştirilmesiyle birlikte yüksek güvenlikli motorlu testere ile meydana gelen kaza sayısının tehlikeli olarak kabul edilen motorlu testereye göre yüksek olduğu görülmüştür. İşçilerin yüksek

güvenliğin varlığına güvenerek daha dikkatsiz davranmaları nedeni ile kazaya daha kolay sebebiyet verdikleri görülmektedir.[89]

Benzeri bir örnek modern çağın yüksek sürüş emniyetine sahip güvenli otomobilleri ve yolları için de söz konusu olmaktadır. Araçların ve yolların sürüş emniyeti artarken kaza istatistikleri azalmamaktadır. Bunun iki temel nedeninden birisi araç sayısındaki artış olmakla birlikte diğer nedenin güvenlik artışının araç sürücülerinin güvenlik önlemlerine güvenerek daha düşük dikkat ve konsantrasyon ile araç kullanması olduğu dikkat çekmektedir.[90]

Birinci neden yüksek güvenlik nedeni ile sürücü adaylarının araçlara sürü etkisi ile talepte bulunmasını açıklamaktadır. Aynı sürü etkisi yüksek güvenlikli finansal enstrumanlar ve güçlü parasal bölgeler için de geçerliğini korumaktadır. İkinci neden ise yüksek güvenlikli finansal enstrumanların, para birimlerinin ve parasal bölgelerin davranış bilimleri açısından daha dikkatsiz, daha plansız ve daha bilgisiz yatırımcıları çekmesidir. Bu durum dikkatsiz sürücülerin yüksek güvenlikli ulaşım araçlarını talep etmesiyle sistemin ve yolların bir bütün olarak daha büyük risklere açık hale geldiğini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Böylece finansal serbestleşme ve derinleşme açısından güçlü parasal bölgelerin sayısal olarak çoğalması ülkeleri bir sepette yer alan birer finansal enstrumana dönüştürmektedir. Tüm bu örnekler ülkelerin küresel dünyada oynadıkları rol ister katı ulus devlet olsun ister gevşek liberal devlet olsun bağımsız davranabilmelerinin söz konusu olmadığını ortaya koymaktadır. Ülkelerin portföy yönetim teorilerine, muhasebe normlarına ve risk yönetim ilkelerine aykırı hareket

[89]Sven-Åke AXELSON, The Mechanization of Logging Operations in Sweden and its Effect on Occupational Safety and Health, **Journal of Forest Engineering,** July, 1998, vol.9 no.2, pp.25-31.
[90]Ola SVENSON, "Are We Less Risky and More Skilfull Than Our Fellow Drivers?", **Acta Psyhcologica**, Vol:47, 1987, North – Holland Publishing Company, pp. 143-147.

etmeleri halinde sonları kötü yönetilen küçük bir şahıs şirketinden daha farklı olmayacağı görülmektedir. [91]

2.3.4. Siyasi ve Ekonomik Bölgelerin Yeri ve Önemi

Siyasal ve ekonomik paktlar insanlık tarihi boyunca var olan ve özellikle savaşların meydan savaşı olarak cereyan ettiği dönemlerde daha somut bir görünüm çizmiştir. Bu bölgeler tarihsel süreç içinde ulus devletlerin ortaya çıkmasında da büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Toplulukların askeri ve siyasal kader birlikteliği aynı zamanda bu toplulukların ekonomik olarak kader birliği yapmalarını uzun bir süreç sonucunda üniterleşerek modern çağın ulus devletlerine dönüşmesini de açıklamaktadır. [92]

Konunun finansal derinleşme açısından önemi ulus devletlerin finansal ve ekonomik sorunlara çözüm olarak ortaya çıkmasından iki yüz yıl sonra ekonomik bölgelerin ekonomik sorunlara çözüm olarak görülmeye başlanmasıdır. Oysa ulus devletlerin ortaya çıkışı gevşek siyasal ve ekonomik birlik niteliği taşıyan imparatorlukların yol açtığı ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesinde işe yarayacağının düşünüldüğü görülmektedir.

2.3.4.1. Politik İktisat ve Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme ve derinleşmenin anlaşılması açısından Doğu ve Batı bloku ülkelerinin kendi aralarında proje finansmanında politik tercihlere verdikleri önemi gösteren ilginç örnekler bulunmaktadır. Sovyetler Birliği ve ABD birbirlerinin siyasal yayılmalarını önlemek için ekonomik verimliliği olmayan yüzlerce bölgesel

---

[91] Jesse ELLIS, Sara B. MOELLER, Frederik P. SCHLINGEMANN, Rene M. SLUTZ, "Globalization, Governance and The Returns To Cross Border Acqusition", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16676, January 2011, pp.1-52.

[92] Yusuf AYÖNÜ, "Bizans Ordusundaki Ücretli Türk Askerler, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:25, 2005, ss. 53 – 69.

projeye imza atmışlardır. Bu örneklerin büyük bir kısmına sağlanan fonlar o ülkelerin siyasal elitlerine sağlanan fonlar niteliği taşımaktadır. [93]

Böylece finansal veya siyasal küreselleşmenin demokratikleşmenin bir sonucu veya amacı olarak ortaya çıkmadığını söylemek mümkün görülmektedir. Esasens sosyalizmin proletarya diktatörlüğü olarak da tanımlandığı düşünülür ise küreselleşmenin doğrudan hedefinin demokratikleşme olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. [94]

Bu açıdan kapitalist kamp ile sosyalist kamp arasındaki çatışmadan reel sosyalizmin yenik ayrılması kapitalist kampın kurumu olan demokratikleşmeyi tarihsel olarak öne çıkartmıştır. Böylece demokratikleşme politik iktisat açısından proletarya diktatörlüğünden vazgeçmek zorunda kalan sosyalist blok ile proletarya diktatörlüğü korkusuyla hareket eden kapitalist blokun uzlaşmak zorunda kaldığı bir optimum noktası niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda optimum noktalarının yersel olması nedeni ile bu uzlaşmanın finansal derinleşmenin boyutuna bağlı olarak geçici olma olasılığı daha yüksek olduğu görülmektedir. [95]

Diğer taraftan ABD'nin bankacılık ve finansal sisteminde yapılan düzenlemelerin tarihi incelendiğinde bu ülkede düzenlemelerin pragmatik bir şekilde karşılaşılan sorunlara yönelik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda finansal sisteme ilişkin düzenlemelerin devrim veya reform niteliğinden çok rötuşlar şeklinde yapıldığın söylemek yanlış olmayacaktır. Gerçekten de mali sistemde bir devrim yapılması mali sistemin el değiştirmesi anlamını taşıyacağı açıktır. Mali sistemin el değiştirmesinin ise sistemin sorunlarının ortadan kalkmasına yol açması olanağı bulunmamaktadır.

---

[93]ACEMOGLU, Political Limit to Globalization, pp.1-17.
[94]Adem DOĞAN, "Demokrasi ve Ekonomik Gelişme", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 25, Temmuz – Aralık 2005, ss. 1-19.
[95]ACEMOGLU, **Economic Origin of Dictatorship and Democracy**, ss.321-325.

2.3.4.2. Siyasal Küreselleşme

Emperyalizmden finansal küreselleşmeye giden süreç siyasal küreselleşmenin seyri ile ilgilidir. Finansal küreselleşmenin beraberinde siyasal küreselleşmeyi getireceği düşünülmektedir. Kaldı ki küreselleşme sanatın da benzer şekilde küreselleşmesine yol açmaktadır. Siyaseti resim sanatından veya edebiyattan farklı kılan siyasetin finansal küreselleşmeye bağlı olarak zorunlu bir şekilde mekanik bir dönüşüm geçirmesi ve bilimsel nitelik kazanması olmaktadır.[96]

Siyasetin işletme bilimiyle ilgisi resim sanatının malzeme bilimiyle veya edebiyatın dil bilimiyle ilgisi gibi gelişmemektedir. Siyasetin işletme yönetimine dönüşmesiyle birlikte ulus devletler de küreselleşme karşısında belli prosedürleri uygulayan birimlere dönüşmektedir. Siyaset ülkülerinden ayrışmaktadır. Halkın refahı erişilmez bir siyasi ülkü olmaktan çıkarak teknik bir finans problemine dönüşmektedir. Böylece küreselleşme yöntemleri hangi zümrenin uygulayacağı bir alan olmaktan çıkmaktadır. Bu şekilde siyasal küreselleşme ile birlikte sadece ekonomi sosyolojisi alanında değil din sosyolojisi alanında da dualiteler görülebilmektedir. Böylece zümrelerin korunduğu duruma göre iktisat politikaları uygulamalarından kâğıt üzerinde de olsa kuralların öne çıktığı iktisadi bir düzeni ekonomik küreselleşme veya siyasal küreselleşme ile geçilebilmektedir. [97]

Siyasal küreselleşmenin tamamlanmasından sonra küresel iktidar sahiplerinin iktidar zümresinin çıkarlarına göre hareket etmeye başlamasının önlenemeyeceği yönündeki eleştiriler dikkat çekmektedir. Ekonomik küreselleşmenin olmazsa olmazı niteliğindeki bireyselleşme ve demokratikleşmenin böyle bir otoriter yönelim karşısında takınacağı tutum aynı zamanda finansal derinleşmenin gelecekteki tarihte izleyeceği yönü de belirleyecektir. [98]

---

[96]David GALENSON, "The Globalization of Advanced Art In Twentieth Centruy", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:14005, May 2008, pp.1-75.
[97]ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, ss.1151-1189.
[98]GÜZELSARI, a.g.e., ss.212-229.

2.3.4.3. Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşme

Ulus devlet, finansal küreselleşme veya daha genel anlamıyla küreselleşme önündeki en önemli engel gibi görünmektedir. Bu düşüncenin küreselleşmenin ulus devlet karşıtı olması gerektiği algısından beslendiği düşünülmektedir. Oysa ulus devletlerin ortaya çıkışı tarihsel bir süreç içinde incelendiğinde, ulus devletlerin küresel bir işleyişe reaksiyon olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ulus devletlerin ortaya çıkmasının başlangıcı sayılabilecek Fransız ihtilalinden elli yıl önceki ekonomik yapılar ile ulus devletlerin artık yaygınlık kazandığı Fransız ihtilalinden sonraki elli yıla ait ekonomik yapılar arasında çok fazla bir fark bulunmamaktadır.

Sanayi devriminden on yıl öncesi ile sanayi devriminden on yıl sonrası arasındaki iktisadi hayatın işleyişi arasında nasıl ortaya çıkabildiğini algılamakta bugün bile güçlük çekebileceğimiz kadar büyük bir fark bulunmaktadır.[99] Ford'un otomotiv üretiminde çalışacak işçilere iki katı saat ücreti vermeyi vaat etmesi ile birlikte Detroit'te işçi bulma sorunu baş gösterdiği bilinmektedir. Bu durum Detroit'te önemli bir asayiş sorunun baş göstermesine de neden olmuştur. Bu kararların alınması ve sonuçların ortaya çıkmasının bir kaç gün içinde meydana geldiği dikkat çekmektedir.[100]

2.3.4.4. Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşme İlişkisine Dinin Etkisi

Yukarıda özetlenen nedenler birlikte ele alındığına ulus devlet ile küreselleşme arasındaki ilişki siyasal bir nitelik taşıdığından yavaş seyrettiği görülmektedir. Daha da ileri gidilirse kâğıt üstünde uluslar üstü olan dinlerin küreselleşmeye ulus devletten daha fazla karşı olduğunu söylemek mümkün görülmektedir. Ancak dinlerin ulus devlet ve küreselleşme arasındaki konumu ulus

[99]Paul A.SAMUELSON, William D.NORDHAUS, **Microeconomics**, McGraw-Hill Book Company, 13th Edition, ISBN 0-07-054878-1, 1989, p.483.
[100]http://www.fordmotorhistory.com/history/assembly_line.php,(çevrimiçi),Erişim Tarihi: 10.05.2012.

devlet ve küreselleşmenin birbirine göre konumu ile kıyaslandığında daha paradoksal bir nitelik taşımaktadır. [101]

Budist, Hristiyan ya da Müslüman olmak dinsel tutum açısından bir birlik veya birliktelik göstergesi olarak yeterliymiş gibi görülmektedir. Neredeyse bütün dinlerin kendi mensuplarına diğer dinlere mensup olanlar gibi giyinmemeyi emretmesi bilgi ve teknoloji konularında çok açık fikirli davranan dinlerin kültürel küreselleşme karşısında tutumunun ulus devletin gerisinde olduğunu göstermektedir.

Dinlerin birbirlerine karşı bu tutumları uluslaşma sürecinde kaybolmadığı gibi bu tutumlar dönüşerek ulusal nitelikler kazanmıştır. Dolayısı ile ulusal düzeydeki ayrımcılığın temelinde dinlerin yattığını ya da ulus devletlerin dinsel ayrımcılığın bu normlarını ulusal ayrımcılığa taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece sonuçta aynı dine ancak farklı uluslara mensup olanlar küreselleşmeye daha yatkın davranırken kendi ulusal sınırlarında aynı ulusa ve farklı dine ve hatta mezhebe mensup olanlar kendi gettolarında kalmayı tercih etmektedir.

2.3.4.5. Devletlerarası İlişkilerin Ulus-Devlet ve Finansal Serbestleşmeye Etkisi

İster dinsel ister ulusal isterse küresel düzeyde olsun küreselleşme yanlısı veya karşıtı tutum takınabilmeleri doğrudan küreselleşmeden bu kesimlerin hangi yararı elde etmeyi umdukları ile ilintili olmaktadır. Bu anlayışla Fransa Kralına kapitülasyonları veren Osmanlı Hükümdarının amacının kapitülasyonları alan Fransa Kralından çok az farklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Her iki taraf için de amacın mutlak üstünlük olduğu anlaşılmaktadır. Bu çağın mukayeseli üstünlüğün henüz bilinmediği bir çağ olması itibarı ile mutlak üstünlüğün nihai olarak savaşlara yol açması kaçınılmaz olmaktadır.

[101] AIZENMAN, "Financial Crisis and the Paradox of Under- And Over-Regulation", pp.1-27.

Buna karşılık kapitülasyonlardan sonra Osmanlı Devleti ve Fransa'nın bir daha doğrudan hiç savaşmadığı düşünülür ise bu yönüyle küreselleşmenin ulus devletlerin tarihsel nedenlerle ait oldukları kamplar tarafından dayatılması halinde daha kolay kabullenildiği anlaşılmaktadır. Esasen mukayeseli üstünlüğün keşfinin de toplumların artık savaşlardan yorulmuş olduğu bir çağa denk geldiği görülmektedir. Sonuç olarak ulus devletin küreselleşme yanlısı veya karşıtı olmaktan çok ulus devletin idaresini o anda ellerinde tutanların küreselleşmenin kendileri açısından ne getirip ne götüreceği ile daha çok ilgilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.[102]

Ulus devlet yanlılarının regulasyonlarda da keyfi davrandıkları, tanzim yanlısı oldukları ve iç ticarette "yabancı" karşıtı oldukları görülebilmektedir. Ulus devlet yanlılarının dış ticarete bakış açısı da benzer bir nitelik göstermektedir. İlaç ithalatına, sağlık teknolojisi ithalatına veya silah ithalatına karşı çıkan hiçbir ulus devlet yanlısı olmadığı görülmektedir. Ancak bunların ihracına kolayca karşı çıkabilen ulus devlet yanlıları yaygın bir şekilde görülmektedir. Dolayısı ile ulus devletin küreselleşme sürecinde kendine biçtiği rolün işletme yönetimi bilimi çerçevesinde kaldığı görülmektedir. Bu çerçevede milli devletlerin rolü ulus devlet yanlıları tarafından bile gerek ulusal gerekse küresel düzeyde süreç yönetimi ve performans yönetimi bağlamında ele alınmaktadır. [103] Gerçekten de ulus devlet yanlıları otarşik bir iktisadi sistem öngörmemektedir. Günümüzün en dışa kapalı görünen ülkelerin bile uluslararası ticarete ve dış yardıma açık olduğu görülmektedir.[104]

Dolayısı ile ulus devletin küreselleşmeye olan itirazları esasa ilişkin olmayıp tamamen usul ile ilgilidir. Bu da sorunu küresel paylaşımda paylaşmanın nasıl olacağına ilişkin bir güç, "rızaya dayalı bir tahakküm" problemine

---

[102] ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, ss.1151-1189.

[103]Paul HIRST, Thompson GRAHAME, "Küreselleşme ve Millî Devletin Geleceği", Çev.:A.Selçuk Can, Türkiye ve Siyaset, ISSN 1302-9851, Sayı: 5, Kasım-Aralık 2001, Ankara., s.2.

[104]Fikret ŞENEŞ, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2009, ss.36-38.

dönüştürmektedir.[105] Bu yaklaşımla demokrasi ve milliyetçiliğin uyumlu hale getirilebilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Bunun için homojen bir toplum ve sağlam bir kültürel homojenlik büyük bir önem taşımaktadır.[106] Ancak homojen bir toplum ve sağlam bir homojenliğin nasıl sağlanacağı bunu sağlayacak olan güç sahibinin tutumuna ve tercihlerine bağlı kalmaktadır. Esasen bu güç sahipleri tarih boyunca hiçbir zaman doğal akışı tersine çevirecek kadar güçlü olmadığı anlaşılmaktadır. Tarihin aktığı gibi akmasını doğal olarak gören bu deterministik yaklaşıma göre tarih boyunca doğal olmayan bir durumun hiçbir dönemde görülmediği bilinmektedir.

Esasen gerek antik gerek modern liderlik tanım kavramlarının olabileceklere dair büyük bir öngörü gerektirdiği düşünülür ise güç sahiplerinin akışa karşı değil akışla birlikte hareket etmeleri halinde siyasal ve finansal ömürlerini uzatabildikleri anlaşılmaktadır. Gerçekten de güç sahiplerinin kültürel homojenlik ve demokratik milliyetçilik konularında takındıkları tutum finansal derinleşmenin sürdürülebilirliği yönünde belirleyici bir rol oynamaktadır.[107]

Homojenlik konusunda doğal akışa aykırı tutum takınmaları halinde bunun sonucunda çoğu zaman sürtünme kayıpları, verimsizlik ve bazen de iç savaşlar yolu ile kaynakların tüketilmesine yol açabilmekte ve iç finansal derinleşmeyi engellemektedir.

İlk bakışta paraya insan hayatına ve ülkülerine verilen değerden daha yüksek bir değer biçen ve bu çalışma boyunca temel alınan bu yaklaşımın geçerliliğinin kanıtları aslında açıkça görülmektedir. Finansman sorunu sadece materyalizme değil idealizme de ait bir sorun niteliği kazanmaktadır. Bu nedenle sonunda finansal sorunlara yol açacak yaklaşımların ilk baştan elimine edilmesinin finansal derinleşme

[105]ROBINSON a.g.e., ss.125-168
[106]HIRST, a.g.e., ss.127-145.
[107]ACEMOGLU, **Economic Origin of Dictatorship and Democracy,** ss.118-120.

açısından değeri kelebek etkisi olarak değerlendirilmekte ve bu sorunları gidermenin olanaksıza yakın olduğu değerlendirilmektedir.

2.3.5. Finansal Derinleşmenin Paradigmasının Tarihsel Değişimi

İktisat kıt kaynakların insan ihtiyaçlarını karşılamada nasıl kullanılacağının incelendiği bilim olarak kabul edilmektedir. İhtiyaçların karşılanması şüphesiz kaynakların hangi alanlara tahsis edileceğine karar verilmesi ve belli alanların tercih edilmesi süreci niteliği taşımaktadır. Finans ise bir alan tahsis edilen bir kaynağın yetersiz kalması halinde ilave kaynağın nasıl sağlanacağı ile ilgilenen bir alan olarak görülmektedir. İktisadi açıdan bakıldığında paranın icadı tekerleğin icadından daha büyük bir önem taşımaktadır.

Zira tekerleğin tahminen on bin yıllık bir geçmişi olmasına rağmen seyahat bavullarına takılabilecek kadar yaygınlaşmasının yaklaşık yirmi beş yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Bunun nedeni de sivil seyahatin yaygınlaşmasının çok kısa bir geçmişinin olması olarak görülmektedir. Sivil seyahat ise varlığını daha çok modern iktisada ve finansa borçlu bulunmaktadır. Dolayısı ile tekerleğin tarihsel bir süreç içinde göstermiş olduğu ilerlemenin onun kullanım alanını geliştirmiş olduğu görülmektedir. Bu durum tezimizin ana konusu olan finansal derinleşme bağlamında ele alındığında tekerleğin kullanımının derinleşmesi olarak nitelendirilebilmektedir. Tekerleğin bir valizin altına takılması ne kadar büyük bir yaratıcılık taşırsa taşısın tekerlekli valizini yaratıcısı icadını bir aksilik sonucunda tesadüfen bulduğunu bildirmektedir.[108]

Paranın, tekerleğin aksine, keşfiyle kullanılmasının eşanlı bir seyir izlemiş olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu durum paradigmanın doğasından kaynaklanmaktadır. Yük taşımada kullanılan eldeki bir tekerleğin fren

[108]http://www.travelpro.com/news.cfm?id=188&date=%7Bts%20'2012-01-11%2000:00:00'%7D, (çevrimiçi), Erişimi Tarihi: 31.12.2012.

mekanizmasına ihtiyacı olduğunu ya da insanların üzerinden kolayca düştüğüne hemen karar vermek için özel bir bilgiye sahip olmaya gerek bulunmamaktadır. Bu sonuca sınama yolu ile kolayca ulaşılabilecektir. Ancak para olarak kullanılan bir deniz kabuğunun yerine altın para, kâğıt para veya elektronik para kullanılmasının daha iyi olabileceğine karar vermek o deniz kabuğunu kullanan kimsenin algılama düzeylerinin ötesinde yepyeni bir düşünüş paradigması gerektirmektedir.[109]

Bu çerçevede finansal derinleşme o ana ait bir olgu niteliği göstermektedir. Yavuz'un Osmanlı hazinesini altınla doldurmuş olması o an itibarı ile finansal derinleşmenin en üst noktası olarak yeni derinleşmeye ve ilerlemeye kapalı bir durum sergilemektedir. Ancak Yavuz Osmanlı hazinesini altınla doldurmuş olduğu o anda Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde veya dışında herhangi bir yerde tekerleğin evrilmeye, ilerlemeye ve gelişmeye kendiliğinden açık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[110]

Böylece finansal derinleşmenin kendiliğinden gelişen bir olgu olmaması ve yeni finansal ürünlerin yarattığı rahatsızlıkların ancak çok uzun bir zaman sonra anlaşılması nedeni ile finansal yenilikler ve devrimler fiziki yenilik ve devrimlere göre köklerine zorunlu olarak bağlı kalmaktadır. Bu çerçevede modern finansal derinleşme sürecinin en önemli keşfinin kısmi rezerv bankacılığı olduğu düşünülmektedir.

Dikkat edilir ise burada da insanlardan çok kurumlardan ve kavramlardan söz edilmektedir. Bunun temel nedeni modern iktisat biliminin paradigmasının bu şekilde çalışmasında yatmaktadır. Bugün kısmi rezerv bankacılığı kavramı ile açıkladığımız olayı yapan pek çok sarraf 16. yüz yılda tasarruf sahiplerinin paralarını zamanında geri veremediği için kellesini kaybettiği bilinmektedir. Ancak kaynakların kıt olduğu gerçeği karşısında kısmi rezerv bankacılığı kendini kabul ettirmiştir.

---

[109]WRIGHT, a.g.e., ss. 77 – 100.

[110]Thomas KUHN, **The Structure of Scientific Revolution**, The University Of Chicago Press, Chicago, 60637, Second Edition, enlarged, 1970, pp.140.

Böylece deniz kabuklarından altın paraya oradan kısmi rezerv bankacılığından geçerek günümüzde donuk fonlar ve gömüler yerini hareketli sıcak paraya terk etmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda bugün sıcak paranın çok zararlı ve engellenmesi gerektiğini söyleyen anlayış ile üç yüz yıl önce bugünkü kısmi rezerv bankacılığının temelini atan sarrafların öldürülmesi için çaba sarf edenlerin zihinsel paradigmaları arasında çok az fark bulunmaktadır. Bu fark da yaklaşık üç yüz yıllık liberal ekonomi ile kumanda ekonomisi saflaşmasında kendini ortaya koymaktadır.

Günümüz liberalleri geçmişin liberallerinin hatalarından arınmış bir görüşe sahipse aynı şekilde günümüz kumanda ekonomisi yanlıları da geçmişin kumanda ekonomisi yanlılarının hatalarından arınmış bir şekilde regulasyon yanlısı olarak davranmaktadır. Ancak iki kanadın karşılıklı hatalarından arınma süreci modern finansal derinleşme tarihinin kendisini oluşturmaktadır. Bu çerçevede toplumlar ve iktisadi sistemler de daha liberal ve daha müdahaleci iki üç arasında bir sarkaç gibi gidip gelerek ilerlemektedir. Özellikle 1989 yılından Sovyet Blokunun dağılmasından sonra liberalizasyon ve regulasyoncu anlayışlar aynı ideolojik teklik altında toplanmış bulunmaktadır. Böylece daha önce liberalizasyonun kapitalistlere ve müdahaleciliğin de sosyalistlere özgü kavramlar olduğu düşünülürken Sovyet Blokunun dağılması ile birlikte üst kavramların kapitalizm – sosyalizm dualitesi olmadığı ve asıl dualitenin liberalizasyon – regulasyon dualitesi olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Liberalizasyon – regulasyon dualitesi de finansal derinleşmenin çok önemli bir ince ayar aracı olarak ideolojik kimliklerden bağımsız bir nitelik sergilediği son otuz yıllık makro iktisat uygulamalarında açık bir şekilde görülebilmektedir. Dünya ölçeğinde kapitalistleşme seyri ele alındığında ülkeler erken kapitalistleşen ve geç kapitalistleşen ülkelere olarak iki temel gruba ayrılabilmektedir. Erken kapitalistleşen İngiltere, Hollanda, Fransa, Almanya, ABD ülkeler günümüzün gelişmiş ülkelerini oluşturmaktadır. Geç kapitalistleşen ülkeler ise kapitalistleşme ve sanayileşme

sürecine ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşından sonra dahil olan günümüzün gelişmekte olan ülkelerini oluşturmaktadır.[111]

Bu çerçevede erken kapitalistleşen gelişmiş ülkeler sermaye ihracı olanağına kavuşmuş olduklarından geç kapitalistleşen ülkelerin mevcut otarşik ekonomik yapılarının kapitalistleşebilmesi için erken kapitalistleşen gelişmiş ülkelerden sermaye ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum geç kapitalistleşen ülkelerin finansal derinleşmesini sermaye temin ettiği ülkelerin güdümüne ve geleneğine bağlı kılmaktadır.

2.4.Dünyada ve Türkiye'de Finansal Sisteme İlişkin Verilerin Analizi

Çalışmanın bu bölümünde başta ABD ve AB olmak üzere çeşitli ülkelerin finansal verileri karşılaştırılacaktır. Ancak bu karşılaştırmalar bu çalışmanın buraya kadar olan bütünlüğünü sürdürecek şekilde finansal derinleşmenin sosyoloji bağlamında yapılacaktır. Böylece ekonometrik çalışmaların bünyesinde taşıdığı en önemli risk olan sayısal verilerdeki değişmelerin sonuçlarının determinizminden korunmaya çalışılmıştır.

Günümüz dünyasında finansal küreselleşmenin karşılıklı iki boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlardan birincisinde karşılıklı ekonomik ilişkiler geliştirme yolu ile küresel ekonomiye entegrasyon yer alırken diğer tarafta sadece uluslararası ticarete dahil olmakla yer almaktadır. Ticari ilişkileri ilişiklerle birlikte sadece ekonomik alanda değil, sosyal kültürel ve siyasal alanlarda da uluslararası ilişkilere açık olmak veya kapalı olmak noktasının göz önünde tutulması gerekmektedir. Gerçekten de petrol ihraç eden ülkelerin neredeyse tamamı petrol ihraç edip

[111]Fuat ERCAN, "Geç Kapitalistleşme Sürecinde Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm ve Sınıfların Oluşumu", **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011, ss.243-280.

karşılığında teknoloji satın almaktadır. Ancak bu ülkelerin büyük bir kısmı turizm, spor, bilim gibi alanlarda kendilerini uluslararası ilişkilere kapalı tutmaktadır.[112]

2.4.1. Dünya Ekonomisinin Genel Görünümü

Aşağıdaki tabloda dünya ekonomisine ilişkin büyüme ve enflasyona ilişkin temel veriler yer almaktadır. Bu tablodan en çok dikkat çeken noktanın 2009 yılında dünya ticaret hacminde görülen daralama uzun bir zamandan sonra ilk defa dünyanın ekonomik büyümesinin durmuş olmasıdır. 2009 yılındaki bu konsolidasyonun ardından 2010 yılından itibaren dünya ekonomisinin eski trendine döndüğü görülmektedir.

Tablo 2.1: Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler (Yüzde)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dünya Büyümesi	2,3	2,9	3,6	4,9	4,6	5,3	5,4	2,8	-0,6	5,3	3,9	3,5
Dünya Ticaret Hacmi Artışı	0,0	3,6	6,1	11,2	8,0	9,1	7,7	3,0	-10,7	12,9	5,8	4,0
Enflasyon	4,2	3,5	3,7	3,6	3,8	3,7	4,0	6,0	2,5	3,7	4,8	4,0
ABD Mevduat $ Faiz Oranı	3,7	1,8	1,2	1,8	3,7	5,3	5,2	3,0	1,1	0,5	0,5	0,7
Petrol Fiyatı ($)	24,3	25,0	28,9	37,8	53,4	64,3	71,1	97,0	61,8	79,0	104,1	114,7

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Nisan 2012, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14457/DEG-Eylül_18_09_2012.pdf, s.45

Bu tablonun finansal derinleşme açısından önemini şu şekilde açıklamak mümkün görünmektedir. İktisadi açıdan kriz olarak nitelendirilebilen daralma dönemleri finansal derinleşme açısından sıkılaşma veya konsolidasyon olarak nitelendirilebileceği kolayca görülebilmektedir. 2009 yılında New York şehrinde belediye tarafından dağıtılan çorba kuyruklarında görüntülenen broker ve dealerlar açısından büyük bir yıkım olan bu krizin dünya ekonomisi açısından petrol fiyatlarında, faizlerde ve enflasyonda düşüş ile sonuçlandığı tablodan açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda dünya ticaret hacimdeki daralmanın gelişmiş on ülkenin ticaretindeki daralma olduğu görülmektedir. Böylece esasen bu kriz sayesinde

[112]Ariel BURSTEIN, Jonathan VOGEL, "Globalization, Technology and The Skill Premium: A Quantitative Analysis", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16459, October 2010, pp.1-52.

gelişmekte olan ülkeler daha önce daha nazlı olan fon tedarikçileri karşısında daha düşük maliyetli fon temini olanağı elde etmiş olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Türkiye'nin 2009 krizinden sonra göstermiş olduğu gelişme ve derecelendirme kuruluşları tarafından yatırım yapılabilir ülke kategorisine alınması bu saptamanın başlı başına bir kanıt niteliğindedir. Diğer yandan dünya ticaretinin ve ekonomisinin hızlı büyümesi bir büyüme krizi riskinin var olduğunu göstermektedir. Bu krizlerin sistemik bir kriz olarak her zaman kendini gösterebileceği bilinmektedir.[113]

2.4.2. Dünya Finans Sistemin Sağlamlığının Genel Durumu

Tablo 2.2'de çeşitli ülkelerin finansal sağlamlığına ilişkin veriler yer almaktadır. Öncelikli olarak bu çalışma boyunca özenle vurgulana bir noktanın altını tekrar çizmekte yarar bulunmaktadır: Bu tabloya veri sağlayarak girebilmek bir ülkenin finansal derinleşme yolunda en önemli adımı attığını kabul etmek gerekmektedir. Bu adım uluslararası standartlara uygun veri sağlanmasıdır. Tablolarda verisi olmayan ülkelerin durumu küresel sisteme veri sağlama hızını göstermektedir. [114]

Türkiye'nin bu tabloda yerelması finansal derinleşme yolunda katetmiş olduğu mesafeyi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu nokta Tanzimat'tan bu yana toplum ve devlet nezdinde batılılaşmanın batılı ölçü ve standartların kullanılması yönünde göstermiş olduğu ilerlemeyi ortaya koymaktadır.

Tablonun ortaya koyduğu sayısal perspektif incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'nın verilerinin durumu dikkat çekmektedir. ABD'nin verileri borç oranı yüksek, donuk aktifleri büyük, özkaynakları daha zayıf ve hatta büyük

---

[113]Erdoğan ALKİN, **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987, ss.23-24.

[114]Devlet Planlama Teşkilatı "IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu", Nisan 2012, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects /view/14457/ DEG-Eylül_18_09_2012.pdf, s.45, (çevrim içi) Erişim Tarihi: 25.11.2012.

kredi oranı düşük bir finansal sistem yapısı ortaya koymaktadır. Dolayısı ile ABD'nin ülke olarak veya finansal sistem olarak itibarının mevcut verilerine göre olması gerekenden daha yüksek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tablo ABD'nin dünya finansal sistemini kendi ekonomisinin finansmanında kullandığı yönünde yaygın görüşü pekiştirmektedir.

Buna karşılık Almanya'nın verileri incelendiğinde ise farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Almanya'nın verileri borç oranı düşük, donuk aktifleri küçük, özkaynakları daha güçlü ve büyük kredi oranı yüksek bir finansal sistem yapısı ortaya koymaktadır. Bu tablo Almanya'nın finansal verilerinin Almanya'nın siyasal veya finansal itibarının gerisinde kalmadığını ortaya koymaktadır. Almanya ve ABD karşılaştırması yapıldığında Almanya'nın bankacılık sisteminin finansal yapısal olarak daha güçlü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüz dünyasına ilişkin bir finansal derinleşme analizi yapıldığında ise dünya finansal sisteminin ABD'yi merkez alarak derinleşmekte olduğu görülmektedir. Nitekim anlık verileri ABD'ninkinden daha iyi bir görünüm veren İtalya ve İspanya'nın kriz içinde olmaları yukarıda yapılan saptamayı doğrulamaktadır. Diğer taraftan Brezilya, G.Kore, Meksika, Rusya ve Türkiye'nin içinde yer aldığı ülkelerin bankacılık sisteminin sağlamlığı saçılım göstermektedir. Böylece ülkelerin finansal verilerinin finansal derinleşme bağlamında analiz edilmek istenmesi halinde o ülkenin dünya ekonomisindeki yeri veya bölgesindeki gücünün de değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. [115]

Ancak Rusya'da büyük kredilerin yüksekliği ve konut kredilerinin düşüklüğü Rusya finansal elitlerle siyasal elitler arasında güçlü korporatif tutumun toplumun daha düşük gelirli gruplarına hayat hakkı vermediği yorumunu yapmak mümkün görünmektedir. Aynı şekilde Rusya'nın Aktif başına ve hisse başına getirilerin bulunmayışı da bu ülkede karlılık ve verimliliğe ilişkin kaygıların yukarıda

[115]Enrique ALBEROLA, Rodrigo César SALVADO, "Banks, Remittances And Financial Deepening In Receiving Countries: A Model", **Banco De Espana,** Documentos De Trabajo N.º 0621, 2006, pp.1-48.

vurgulanan korporasyoncu tutumun bir sonucu olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sadece buraya kadar olan tablolar Türkiye'nin finansal derinleşme yolculuğunda Rusya'dan daha iyi konumda olduğunu göstermektedir. Türkiye'ye benzer yapıdaki diğer ülkeler olan Brezilya, Meksika ve Güney Kore ile karşılaştırma yapıldığında Türkiye'nin finansal sisteminin aynen bu ülkelerde olduğu gibi gelişmiş ülkelere göre daha karlı olduğu görülmektedir.

İlk bakışta daha karlı olmak finansal sistemin bir başarısı gibi algılansa bile Türkiye'nin veya Meksika'nın aktif karlılığı İngiltere'nin aktif karlılığından on – on beş misli daha yüksektir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin finansal derinleşmesinin sürdürülebilir olmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Gerçekten de bankacılık veya finans krizlerinin bu alanlarda yüksek ve hatta aşırı yüksek karlılığa sahip ülkelerde daha kolay görülebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 2.2. Çeşitli Ülkelerde Finansal Sağlamlık Göstergeleri[116]

	ABD	Almanya	İngiltere	İspanya	İtalya	Japonya	Kanada	Brezilya	G.Kore	Meksika	Rusya	Türkiye
	2011 3.Ç	2011 4.Ç	2010 4.Ç	2011 2.Ç	2011 2.Ç	2011 3.Ç	2011 4.Ç	2011 4.Ç	2011 3.Ç	2010 4.Ç	2010 3.Ç	2011 4.Ç
SYR	15,0	16,4	15,9	11,8	12,8	14,2	15,9	17,3	14,1	16,9	15,2	16,5
Takibe Dönüşüm Oranı	3,8	-	4,0	5,3	11,0	2,4	0,8	3,5	0,7	2,0	7,2	2,7
ROA	0,3	-	0,1	0,5	0,2	0,3	1,1	1,5	1,3	1,8	-	1,7
ROE	2,7	-	1,0	7,5	2,2	7,3	22,5	14,1	15,8	16,8	-	14,3
Likit Aktif / Toplam Aktif	12,9	39,6	21,0	-	-	23,6	15,5	31,7	35,5	43,3	24,8	50,4
Aktif/Özkaynak	7,9	22,7	18,5	16,4	18,5	-	19,6	9,7	12,7	9,6	8,5	8,4
Büyük Kredi/Özkaynak	2,0	97,3	-	-	85,6	-	-	-	79,7	-	222,1	31,5
Hanehalkı Borcu/GSYİH	90,7	-	207,4	-	60,4	-	94,2	18,2	87,5	-	-	16,4
Konut Kredisi/Kredi	35,7	16,7	16,5	27,4	19,1	-	34,7	8,6	21,6	-	5,9	10,6

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2011.

[116]BDDK Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011, s.iii.

2.4.3. Ülkelere Göre Finansal Sistemin Genel Durumu

Yukarıdaki tabloda yer alan genel verilere ilişkin olarak çeşitli ülkelerin 2007'den bu yana gösterdikleri gelişme aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Bu tablolara göre ülkelerin bankacılık sistemlerinin sermaye yeterlilik rasyolarına bakıldığına gelişmiş ülkelerin sermaye yeterlilik rasyosunun genel kabul gören rakam olan 12'nin etrafında seyrettiği görülmektedir.

Sermaye yeterlilik rasyosu çok yüksek olan Türkiye ve benzeri ülkelerin aynı zamanda yüksek özkaynak karlılığına sahip olmaları bu ülkelerin daha risksiz alanlara fon sağladığını göstermektedir. Bu durum bu ülkelerde finansal sistemin bir kamu borçlanma aracısı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Yine bu iki veri birlikte ele alındığında tıpkı Rusya'da büyük kredilerin küçük kredilere göre çok daha yüksek bir orana sahip olması gibi bu ülkelerde finansal elitlerle siyasal elitler arasında işbirliğinin varlığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Sorunlu ülkelerin ise son verileri açıklamada geciktiği görülmektedir.

Tablo 2.3. Çeşitli Ülkelerde Sermaye Yeterliliği Rasyosu (Yüzde)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye	18,9	18,0	20,6	19,0	16,5	16,6
Rusya	15,5	16,8	20,9	18,1	14,7	14,6
Arjantin	16,9	16,9	18,8		17,7	
Brezilya	18,8	18,3	19,0	17,7	17,3	16,9
Endonezya	19,3	16,8	17,4	17,2	16,1	18,2
S. Arabistan	20,6	16,0	16,5	17,1		17,3
Meksika	15,9	15,3	16,5	16,9	15,7	15,7
Japonya	12,3	12,4	13,3	13,8	14,2	
Almanya	12,9	13,6	14,8	16,1	16,4	16,7
İngiltere	12,6	12,9	14,8	15,9	15,8	
Kanada	14,8	12,2	14,7	15,6	15,9	15,1
ABD	12,8	12,8	14,3	15,3	14,7	
G.Afrika	12,8	13,0	14,1	14,9	15,1	
Kore	12,3	12,3	14,4	14,6	14,0	
Hindistan	12,3	13,0	13,2	13,6	13,1	
İtalya	10,1	10,4	11,7	12,1	12,7	
Fransa	10,2	10,5	12,4	12,7	12,8	
Çin	8,4	12,0	11,4	12,2	12,7	
Avustralya	10,1	11,3	11,9	11,4	11,6	11,6

Kaynak:TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, s.72.

Çok hızlı büyüyen Çin bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik rasyosunun 12'nin altında kalması hızlı büyümenin finansal sistemi olumsuz yönde baskı altına alacağının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Daha küçük ülkelerdeki Sermaye Yeterlilik Rasyoları ise finansal derinleşme açısından beklendiği gibi yüksek bir emniyet bandına sahip bulunmaktadır. Bu emniyet bandı bu ülkelerdeki finansal sistemin reel sektöre sağladığı kaynakların azlığına işaret etmektedir. Küreselleşme her ne kadar bu ülkeler hakkında hızlı yorum yapmayı kolaylaştırsa bile aslında bu ülkeler hakkında yorum yapabilmek için o ülkelerin kültürel, siyasal ve iktisadi yapılarından haberdar olmak gerekmektedir. [117]

Tablo 2.4. Çeşitli Ülkelerde Özkaynak Karlılığı (Yüzde)

	2007	2008	2009	2010	2011
Japonya	6,1	-6,9	5,5	6,9	7,3
İngiltere	6,2	-10,3	2,6	3,9	1,7
Almanya	6,5	-2,5	5,0	8,8	
Fransa	9,8	3,6	7,2	12,0	13,1
Arjantin	11,0	13,4	19,2	24,4	25,3
ABD	11,2	-1,6	-0,5	8,2	6,8
Hindistan	13,2	12,5	13,1	14,3	13,4
İtalya	13,9	4,9	4,0	3,7	-13,0
Kore	14,6	7,2	5,8	7,2	8,5
Çin	16,7	17,1	16,2	17,5	20,4
G.Afrika	18,1	26,9	18,0	18,3	21,0
Rusya	22,7	13,3	4,9	12,5	17,6
Meksika	24,1	14,8	15,2	16,8	15,5
Türkiye	26,6	20,1	26,4	23,9	18,9
Endonezya	27,8	23,9	26,3	26,1	25,9
Kanada	28,4	15,0	18,2	22,9	22,5
S. Arabistan	28,5	22,7	16,4	14,7	16,3
Avustralya	30,2	18,9	17,4	20,4	21,9
Brezilya	32,0	14,3	22,0	28,9	14,1

Kaynak: TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, s.73

Bu çerçevede finansal küreselleşme borç alan ülkeler ile borç veren ülkeler arasındaki bir tahterevalliye dönüşmektedir. Borç alan ülkeler açısının finansal küreselleşmenin bütün amacı özellikle kamu açıklarını finanse etmek için dış borç bulmaya dönüşmektedir. Borç veren ülkeler açısından da bütün amaç borç alan

[117]Lee BRANSTETTER, Nicolas LARDY, "China's Embrace of Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12373, July 2006, pp.1-71.

ülkelerin borçlanma değerliliğinin düzenli bir biçimde takip etmek ve verdikleri borçların geri dönme kabiliyetini titizlikle izlemek ve bu işleri yapan kurumlar oluşturmaktır.[118]

2.4.4. Ülkelere Göre Ulusal Tasarrufun Durumu

Bu durum ülkelerin tasarruf düzeylerini gösteren tablodan da kolayca anlaşılmaktadır. ABD dışındaki borç veren ülkelerin ortak özelliğinin tasarruf oranlarının yüksekliği tablodan kolayca görülmektedir. Ancak borç alan ülkelerin tamamının ortak özelliği düşük tasarruf oranlarına sahip olmasıdır. Ülkelerin finansal derinleşme açısından atabileceği en önemli adımlardan birinin tasarruf oranlarını yükseltmek olduğunun altının çizilmesinde yarar bulunmaktadır. [119]

Tablo 2.5. Çeşitli Ülkelerde Tasarruf Oranlarının Seyri

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	*2013 T*	2014 T
ABD	14,7	13,9	14,7	15,2	16,4	14,6	13,4	11,5	12,5	12,8	*14,1*	15,2
Almanya	20,1	19,8	22,3	22,3	24,4	26,7	25,6	22,2	23,0	24,1	*24,4*	24,5
Arjantin	20,5	21,4	20,9	24,0	26,6	26,6	24,8	23,0	22,8	23,0	*23,3*	23,6
Avustralya	21,1	21,4	21,2	22,3	22,4	23,0	25,1	23,6	24,9	25,7	*24,7*	24,4
Brezilya	14,7	16,5	18,9	17,8	18,0	18,4	19,0	15,0	17,0	17,3	*17,6*	18,0
Çin	40,3	44,0	46,8	48,0	51,6	51,9	53,2	53,5	53,4	53,8	*53,7*	53,9
Endonezya	25,4	29,1	24,7	25,2	28,4	27,3	27,8	33,6	33,3	33,1	*34,1*	35,4
Fransa	20,2	19,8	19,7	19,4	20,3	21,0	20,1	17,5	18,6	18,6	*19,2*	19,5
Güney Afrika	16,7	15,7	15,0	14,5	14,4	14,3	15,4	15,6	16,5	16,6	*16,4*	16,0
Güney Kore	30,5	32,3	34,4	31,9	31,1	31,5	31,6	30,2	31,9	29,6	*29,4*	29,1
Hindistan	25,5	27,7	31,4	32,9	34,3	36,7	33,0	34,3	34,2	35,4	*36,3*	37,7
İngiltere	15,3	15,1	15,0	14,5	14,1	15,6	15,0	11,8	11,8	11,3	*12,0*	13,2
İtalya	20,4	19,4	19,9	19,0	19,0	19,4	18,3	16,8	16,9	16,5	*16,9*	17,7
Japonya	25,9	26,1	26,8	27,2	27,7	28,5	26,7	22,9	23,8	23,9	*25,0*	25,0
Kanada	21,0	21,2	23,0	24,0	24,4	24,1	23,6	17,9	19,1	19,9	*20,2*	20,7
Meksika	21,5	21,9	24,2	23,8	25,7	25,7	25,5	22,8	24,4	24,6	*25,0*	25,1
Rusya	28,5	28,3	30,4	30,6	30,7	31,3	30,3	20,8	25,1	28,2	*27,6*	27,2
S.Arabistan	25,9	32,8	39,8	46,7	46,4	44,8	50,5	30,7	37,8	40,9	*36,0*	34,3
Türkiye	**17,3**	**15,1**	**15,7**	**15,4**	**16,0**	**15,2**	**16,0**	**12,6**	**13,6**	**12,9**	***14,4***	**14,4**

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011, s.15

[118]The Worldbank, "**Global Development Finance, External Debt of Developing Countries 2012"**, p.8

[119]Burak ATAMTÜRK, Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruf Oranı Üzerinde Etkisi, **Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 2007, C.13, Sayı.2, ss.75-89.

2.4.5. Ülkelere Göre Büyüme ve İstihdamın Genel Durumu

Büyüme ve işsizlik tahminleri açısından bakıldığında da ilk bakışta benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Büyüme ve düşük işsizlik finansal derinleşmenin ihtiyaç duyduğu istikrarlı ortamın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Ancak büyüme ve düşük işsizlik arasındaki ilişki tasarruf ve yatırım arasındaki ilişki kadar doğrudan bir nitelik taşımamaktadır. Daha düşük doğum oranlarının da işsizliği önleyebileceği düşünülür ise bu veriyi tasarruf oranlarının olduğu kesinlikte kullanmak mümkün görünmemektedir. Büyüme tahminlerinin de tasarruf tahminlerinde olduğu gibi büyüme yönünde genel bir iyimserlik taşıması dikkat çekmektedir.

Tablo 2.6. Çeşitli Ülkelerde Büyüme ve İşsizlik Oranının Seyri[120]

	GSYH Büyümesi (%)					İşsizlik Oranı (%)				
	2010	2011T	2012T	2013T	2014T	2010	2011GT	2012T	2013T	2014T
ABD	3	1,7	2,2	2,5	3,1	9,6	9	8,3	7,9	7,3
Almanya	3,7	3	0,6	1,5	1,8	7,7	7,1	6,7	6,7	6,5
Arjantin	9,1	8,3	2,8	3,5	7,8	7,2				
Avustralya	2,7	2	3,4	3,3	3,3	5,2	5,1	5,5	5,2	5
İngiltere	2,1	0,9	0,5	1,6	2,3	7,9	8	8,8	8,9	
Brezilya	7,6	2,8	3,4	4,5	-	6,7	6	6	6,1	6
Çin	10,4	9,2	8,5	8,4	-	4,1	4,1			
Endonezya	6,2	6,5	6,3	-	-	7,3				
Fransa	1,5	1,7	0,1	1,1	-	9,8	9,7	9,9	9,7	-
G. Afrika	2,9	3,2	2,7	3,7	-	-	24	23,5	23	
G.Kore	6,2	3,6	3,4	3,9	-	3,5	3,1	3,4	3,3	-
Hindistan	8,5	7,1	-	-	-					
İtalya	1,5	0,4	-1,4	0,1	-	8,4	8,4	9	8,9	-
Japonya	4,5	-0,9	1,5	1,4	1,1	5,1	4,5	4,4	4,1	4
Kanada	3,2	2,5	2	2,3	-	8	7,5	7,4	7,2	7
Meksika	5,5	3,9	3,2	3,4	-	5,4	5,2	5	4,8	4,5
Rusya	4,3	4,3	3,5	3,7	4	7,5	6,6	6,5	6,4	6,2
S.Arabistan	4,2	6,5	3,8	4,5	-	10	5,1	5,2	5,2	-
Türkiye	9,2	8	2,6	4,6	-	11,9	10,2	10,7	10,5	

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011

[120]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011, sayı:24, s.4.

Tablodan yüksek büyüme oranına sahip ülkelerin Çin, Endonezya, Hindistan gibi yüksek nüfus artışına sahip ülkeler olduğu düşünüldüğünde hızlı büyümenin finansal derinleşme açısından büyük bir önem taşımadığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki finansal derinleşmenin harcamaları erteleyebilme gücü ile orantılı olduğu düşünüldüğünde hızlı büyümenin nüfus artışından kaynaklanan bir yatırım kayması nedeni ile ortaya çıktığını ve bunun da finansal derinleşmeyi geciktirdiği veya ertelediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir ülkenin finansal küreselleşmesinde borç alma ve verme ilişkisinin tek yönlü olması nasıl bu derinleşmeyi engelleyen bir örnek olarak görülmekte ise aynı şekilde bu tek yönlü ilişki aynı şekilde küresel ekonominin finansal derinleşmesi üzerinde de bir kılıç gibi asılı durmaktadır.[121]

Nitekim daha önceki krizlerde olduğu gibi 2009 küresel krizinde de uluslararası finansal piyasaları fon girişi sağlayan aktörlerin bu fonları kesmeleri ile birlikte kriz derhal fon açığı olan ülkeleri de etkilediği görülmektedir. Ancak bu fonların uzun bir süre atıl tutulamaması maliyet ve fiyatlandırmada fon ihtiyacı olan ülkelerin lehine düşüşlere yol açmaktadır. Dolayısı ile bir finansal krizden en az etkilenebilmenin yolu işler yolundayken yapılan tasarruflara ve otomatik istikrar sağlayıcılarının kapasitelerine bağlı kalmaktadır.[122]

2.4.6. Dünyada Uluslararası Borç İlişkisinin Genel Durumu

Gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarının toplam tutarı 2010 yılı verilerine göre 4076 milyar USD kadardır. Bu borçların 2612 milyar USD tutarındaki bölümü, büyüklük sırasına göre Çin, Rusya Federasyonu, Brezilya, Türkiye, Hindistan, Meksika, Endonezya, Arjantin, Romanya ve Kazakistan'a ait bulunmaktadır. Görüldüğü gibi gelişmekte olan ülkeler arasında en çok dış borcu bulunan on ülke

[121]Javier BIANCHI, Enrique MENDOZA, "Overborrowing, Financial Crises and 'Macroprudential' Policy", **IMF Working Paper**, WP/11/24, February 2011, pp.1-54.
[122]YILDIRIM, a.g.e., ss.425-444.

tüm dış borçların %65'ini kullanırken geri kalan 200 civarında ülke tüm borçların %35'ini kullanmaktadır. [123]

Türkiye bu ülkeler arasında 2010 yılı verilerine göre 293 milyar USD ile dördüncü sırada yer almaktadır. Bu durumun borç veren ülkeler açısından bir finansal derinlik olarak görülmesi mümkün olsa bile borç alan ülkeler açısından konunun finansal derinleşme olarak değerlendirilmesi mümkün görülmemektedir. Ancak çalışma boyunca vurgulandığı gibi herhangi bir finansal krizin ilk etkisi borç alan ve veren ülkeler açısından aynı sonucu doğurmamakla birlikte gelir yönetimi açısından aynı etkiyi göstermektedir.

Sonuçta küresel ekonomi aynı daralma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak konu borç veren ülkeler açısından bir gelir kaybı niteliğinde iken borç alan ülkeler açısından finansman kanallarının daralması bir ölüm kalım meselesine dönüşmektedir. Uzun vadede ise bu ülkeler açısından borçlanma maliyeti yükselmektedir.[124]

Finansal derinleşmede tüketim kültürünün ve üretim ilişkilerinin oynadığı olduğu tarihsel bir süreç içinde geliştiği görülmektedir. Taylor ve Ford tarafından sanayi devrimi sonrasında deterministik bir şekilde gelişen kitle üretim tarzının önünde tarihsel olarak iki yol söz konusu olabileceği görülmektedir. Bu yollardan birincisi Marks'ın da vurguladığı kapitalizmin aşırı üretim nedeni ile çökmesidir. İkinci yol ise kitle üretimin kitle tüketim tarzını yaratması olarak görülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın algısı herkesin otomobil, herkesin traktör ve herkesin buzdolabı ya da cep telefonu sahibi olması yönünde gelişmemiş olduğu düşünülür ise sanayi

[123]The Worldbank, "**Global Development Finance, External Debt of Developing Countries 2012"**, pp.15–16.

[124]BERG Andrew, Chris PAPAGEORGIOU, Catherine PATTILLO, Martin SCHİNDLER, Nikola SPATAFORA, Hans WEISFELD, "Global Shocks and Their Impact on Low-Income Countries: Lessons from the Global Financial Crisis", **IMF Working Paper**, WP/11/27, Feb.2011, pp.1-52.

devrimi dönemindeki aşırı üretimin ve biriken karın bir yerden sonra sistemi durdurmasının beklenen bir son olacağı açık bir şekilde görülmektedir. [125]

Ancak tarihin cereyan ediş şekli kitle tüketim tarzını ve sonradan tüketim toplumu kavramını geliştirerek Marks'ın *"kaçınılmaz son"* olgusunu çürüttüğü anlaşılmaktadır. Bu çürütme kapitalist üretim paradigmasının değişmesi şeklinde olmamıştır. Bu çürüme kapitalist sistemin aşırı üretiminin yol açacağı sorunların post-kapitalizm döneminin aşırı tüketim düzenine aktarılmasıyla önlenmiş veya daha ileriki bir zamana ertelenmiştir. Bu erteleme ile birlikte tasarruf yapmak bile kâğıt biriktirmeye dönüşerek tüm dünyanın çöp evler halini almasına yol açmıştır. Örneğin; günümüz dünyasının en önemli üreticisi olan Çin tüm dünya ülkelerine sağlığa zararlı maddelerden üretilen ve ağırlıklı olarak özel bir amacı ve görevi olmayan oyuncaklar satarken karşılığında kâğıt ve mürekkepten ibaret olan ve itibari değerinden başka hiçbir ederi olmayan tonlarca Amerikan doları biriktirmektedir.[126]

Bu durum aynı zamanda iktisadi hayatın tarihsel gelişim seyrinin deterministik değil rastgele, serbest ve liberal olduğunu da ortaya koymaktadır. İktisadi hayat bir insan ömrü çerçevesinde ele alındığında durağan, değişmez ve müdahaleci bir özellik arz etmektedir. Buna karşılık daha uzun erimli değerlendirmeler sürecin değişken dinamik ve yenilikçi olduğunu göstermektedir. [127]

---

[125]BIANCHI, Overborrowing Financial Crises and 'Macroprudential' Policy, a.y.

[126]Joe STIGLITZ, **"**Is Mercantilism Doomed to Fail? China, Germany, and Japan and the Exhaustion of Debtor Countries?", **Institute for New Economic Thinking Conference**, 13 Nisan 2012, Berlin.

[127]Mustafa ORÇAN**, Osmanlıdan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, Kadim Yayınları, Yayın No:5, Ekim 2004, Ankara, ss.9-35.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL SERBESTLEŞME VE DERİNLEŞMEYE İLİŞKİN VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında finansal derinleşmeyi belirleyen faktörler bireysel – toplumsal, ekonomik – siyasal, içsel – dışsal dualiteler olarak ele alınmıştır. Gerek teorik tabanın oluşturulduğu ve metodolojinin incelendiği birinci bölümde gerekse Dünyada ve Türkiye'de finansal derinleşmenin gelişiminin ele alındığı ikinci bölümde Türkiye'nin finansal derinleşme tarihine ilişkin genel bir çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde daha çok sayısal ve somut veriler üzerinden hareket edilmiştir. Türkiye'de 1980 sonrası neoliberal dönemde finansal iktisat olgusunun özel bir önem kazanması nedeni ile finansal derinleşme açısından yakın dönem ve cumhuriyet döneminin finansal derinleşme üzerindeki etkileri birlikte değerlendirilmiştir. Tarihsel dönemlerin kesintili bir şekilde analiz edilmesi yapısal kolaylık sağlasa bile genel kabul görmüş bölümlendirmeler konuların ele alınış şeklini her zaman kolaylaştırmamaktadır.

Örneğin; İstanbul Fethi veya Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesinin siyasal ve dini anlamı ne kadar büyük olursa olsun finansal derinleşme açısından özel bir önemi yoktur. Buna karşılık Şili'de askeri darbe sonrasında Milton Friedman'nın cunta rejiminin ekonomik danışmanlığına getirilmesinin finansal derinleşme açısından özel bir önemi bulunmaktadır. Aynı şekilde finansal derinleşme açısından II Abdulhamid'in 1877 yılında Meclisi Mebusan'ı feshetmesinin öneminin Menafi Sandıklarının tasfiyesine göre daha düşük olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda finansal derinleşme açısından Türkiye iktisat tarihi 1980 öncesi ve sonrası dönem olarak iki temel parçaya bölünebilmektedir. Bu iki dönemin ele alınışı ile birlikte son olarak Türkiye'nin çeşitli sayısal verileri finansal derinleşme bağlamında irdelenecektir. Ancak çalışmanın buraya kadar oluşturulmuş temel çerçevesi ve metodolojisi üzerinden Türkiye'de finansal derinleşme algısının nasıl geliştiği ve değiştiği irdelenmesinde yarar bulunmaktadır. Böylece Türkiye'nin sadece sayısal veriler açısından değil sosyal psikoloji ve davranışsal iktisat açısından genel bir sonuç elde edilmeye çalışılacaktır.

3.1.Küreselleşme Kavramının Türkiye'deki Algılanışı

Küreselleşmenin bir üstünlük alanı olarak tanımlayan zihniyetin bakış açısı doksanlı yıllarda Alman Milli Takımında kaptanlık da yapan Alman Vatandaşı Mehmet Scholl isimli futbolcunun Alman annesini, daha Mehmet Scholl bebek yaşta iken, terk eden Yozgatlı babasını Türkiye Almanya maçından önce havaalanına taşıyan taraftarın bakış açısıdır. Yozgatlı babanın Mehmet Scholl'ün biyolojik babası olmak dışında bir özelliği olmadığı açıktır.

Benzer şekilde, Türkiye'den Almanya'ya göç eden bir ailenin çocuğu olan Alman vatandaşı Mesut Özil'in Real Madrid'de top oynamasını milli gurur vesile yapan düşünce yapısının anlaşılması finansal küreselleşmenin anlaşılması açısından finansal kurumlardan daha önemli görünmektedir.

Alman milli takımında oynarken Türkiye'ye gol atan söz konusu Mesut Özil'in attığı gol sonrası o kadar da çok sevinmediğini söyleyen bir zihniyet dünyasının finansal küreselleşmenin ortaya çıkmasında ya da çıkamamasında oynadığı rolün irdelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Çok daha ilginci yine Almanya'da top oynayan ve futbol kalitesinin ve yeteneğinin çok daha yüksek olduğu konuyla ilgili otoritelerce takdir edilen Nuri Şahin'in Türkiye Milli Futbol

Takımını tercih etmesinden sonra Almanya'daki futbol kariyerinin sekteye uğramasının nedeninin anlaşılması büyük bir önem arz etmektedir.[1]

Nuri Şahin Türk milli takımını seçtiği için mi Almanya'daki görünmez bir el tarafından engellenmektedir yoksa Türk Milli Takımında kariyeri yedek kulübesinde oturtulmak veya son on dakikada oyuna girmekten ibaret olduğu için mi futbol alanında ilerleme kaydedememiştir sorularından hangisinin sorulduğu bu sorunun cevaplarından daha önemli görünmektedir. Bu sorulardan hangisinin tercih edildiği finansal derinleşmenin kavranması açısından da önem arz etmektedir.

Sermayenin ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermaye olarak tanımlanabildiği bir sistemde finansal derinleşme olgusu iktisadın temel inceleme alanı olan ekonomik sermayenin oluşumu, dağıtımı ve buna bağlı tüm üretim ilişkilerinin ele alınması olarak tanımlanabilmektedir. Buna karşılık kültürel sermaye toplumun üyelerine özellikle eğitim yolu ile aileden başlayarak toplumun normlarının benimsetilmesi ve toplumsal rollerin paylaşımında nasıl bir yer bulacaklarına karar verilmesinde kullanılan sermaye olarak görülmektedir.

Toplumsal sermaye ise bireylerin toplumun kültürünü benimseme şekline göre ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin ve düzenin yarattığı sermaye olarak nitelendirilmektedir.[2]

Tüm bu sermaye çeşitlerinin birlikte ele alınması simgesel bir sermaye tanımını ortaya çıkarmaktadır. İşte finansal derinleşme kavramı, ekonomik sermaye tabanında yükselen ve kültürel sermaye ile beslenen toplumsal sermaye ile üretim ve tüketim ilişkilerine konu edilen simgesel sermeye niteliğinde bir konu olmaktadır. Görülebileceği gibi finansal derinleşmeyi sosyolojiye özgü kavramlarla tanımlamak

---

[1]Sabri ÜLGENER, **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, Der Yayınları, İstanbul, 1981, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, ss.205-207.

[2]Aylin Görgün BARAN, **Sosyolojide Yeni Yaklaşımlar**, 1. Bölüm: Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2328, 2011, ss.11-15.

iktisat terimleri ile tanımlamaktan çok daha kolay olmaktadır. Buna karşılık finansal derinleşmenin matematiksel anlamını ve konumunu ölçebilmek için sayısal temelli bir ekonomi anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. [3]

Yukarıda verilen Mehmet Scholl örneğindeki Yozgatlı baba hiç olmayan ekonomik sermayesi ve kültürel sermayesi ile bir anda karşısında bulduğu toplumsal sermaye niteliğinde olan terk ettiği oğlu Mehmet Scholl ile toplumsal ilişkisini ve bağlantısını ekonomik sermayeye tahvil etmeyi hedefleyerek finansal derinleşme olgusunu tersine işleterek ekonomik sermaye üretebileceğini düşünmektedir.

Mehmet Scholl'ün Alman üvey babasının mevcut ekonomik sermayesini harcayarak Mehmet Scholl'ü Almanya'daki futbol okullarına göndererek çocuğun potansiyel yeteneğini kültürel sermayeye dönüştürme yönünde bir çaba harcadığı görülmektedir. Böylece Mehmet Scholl belli bir sportif düzeye ulaşınca toplumsal sermayede ilişki kurma noktalarından birine dönüşebilmiş ve simgesel sermaye niteliği kazanmıştır. Ünlü futbolcunun Yozgatlı babasının bile haberdar olabileceği bir spor ve medya ikonuna dönüşerek simgesel sermaye niteliği kazandığı görülmektedir.

Bu örnek finansal derinleşme sürecinin gelişmiş toplumlarda termodinamik kanunlarına uygun akışının ekonomik sermayeden simgesel sermayeye doğru olduğunu göstermektedir. Ancak daha geri toplumlarda özellikle kültürel sermaye yaratılması sürecinin yorucu ve çoğu zaman karşılıksız kalabilme olasılığına açık olması daha da önemlisi kültürel sermaye birikimine harcanabilecek yeterli ekonomik sermaye bulunmaması nedenleriyle toplumsal sermaye niteliğindeki siyasal ve mafyatik ilişkilerle süreci tersine işleterek ekonomik sermaye üretmeye çalışmaktadır.[4]

---

[3]Pierre BOURDIEU, "The Forms of Capital", Richardson, J., **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**, Westport, Ct: Greenwood, 1986, Pp. 241–258.
[4]a.y.

Geri kalmış ülkelerin simgesel sermaye üretmesinde ve finansal derinleşmede başarılı olamamasının temelinde bu nokta yatmaktadır. Yetersiz ekonomik sermaye ve düşük külteler sermaye ile finansal derinleşmenin görülmesi mümkün olmamaktadır. Geri kalmış ülkelerde bu süreç genellikle krizler ve daralmaya ile son bulan bir finansal genişleme niteliği taşımakta ve yaygın bir biçimde finansal genişleme ile finansal derinleşme birbirine karıştırılmaktadır. [5]

Bir finansal genişlemenin finansal derinleşmeye dönüşebilmesi bu balonun büyümesinin kontrollü bir biçimde büyümeye devam etmesinden çok daha farklı bir olgudur. Mevcut ekonomik sermayenin özellikle eğitim yolu ile ve eğitimin niteliğiyle kültürel sermayeye dönüştüğünün gözlenmesine bağlı bulunmaktadır. Finansal genişleme ile kültürel sermaye oluşumunun paralel bir seyir izlemesi finansal genişlemenin finansal bir derinleşmeye dönüşmesi olasılığını artırmaktadır.

Aksi takdirde ekonomik sermayeyi büyüten bir finansal genişleme kültürel sermayeyi büyütmede kullanılmadığı takdirde bu sermaye siyasal ve ekonomik ilişki içinde bulunan bireyler tarafından bu ilişkilerden yararlanmak yolu ile paylaşılması sonucunu doğurmaktadır. Bu tür ilişkiler sonucu yeniden dağıtılan ve belli odaklara tahsis edilen ekonomik sermayenin kullanımı da iktisadi üretimin dışına kaymaktadır. [6]

Daha yüksek ve daha güzel binalar, daha estetik harcamalar ve daha pahalı tatiller, özellikle gayrimenkul ve tüketim balonları ile finansal genişlemenin finansal derinleşmeye dönüşmeden sona ermesine yol açmaktadır.[7]

---

[5]Gordon H. HANSON, Chong Xiang, "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011, pp.1-63.

[6]Nadide KARKINER, "Türkiye'de Tarımsal Dönüşüm", **Kent Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:2418, Kasım 2011, ISBN: 978-975-06-1091-2, ss.180-182.

[7]Pierre BOURDIUE," Social Space and Symbolic Power", **Social Theory**, Vol.7, No:1, Spring, 1989, pp.14-25.

3.2. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Finansal Derinleşme

Finansal derinleşme açısından Osmanlı tarihinin en önemli olayının Karlofça Antlaşması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Karlofça Antlaşması ile Türklerin Atilla ile başlayan batıya doğru kurumsal ve örgütlü ilerlemesi tamamen durmuştur. Karlofça Antlaşmasına kadar süregelen örgütlü ilerlemenin yerini yirminci yüzyıldaki bireysel işçi göçleri almıştır. Ancak batıya doğru ilerlemesini batılılaşma adı altında somut bir slogana dönüştüren toplumun başlangıçtaki savaşçı ruh halinin on beş yüzyıl içinde yerini modern sanayi çağı insanı olan emekçi insana nasıl bıraktığının bilinmesine ihtiyaç vardır.

Akıncı toplulukların akınlar sırasında uğradıkları geçici yenilgiler sayılmazsa Karlofça Anlaşması yaklaşık beş yüzyıldır devam eden bir geri çekilme döneminin başlangıcı olarak nitelendirilebilir. Osmanlı Devletinin ganimet esasına dayanan mali bir devlet olması itibarı ile finansal sisteminin derinleşmesi genişleme ve yeni toprak kazanımı esasına dayanmaktaydı. Garantili risksiz askeri zaferlerin çekiciliği işgal edilen yerlerdeki yerli halkların daha fetihlerden önce Osmanlıya adeta gönüllü katılmasını sağlamaktaydı. Fetihler sonrasında alınan yerleşik düzenin hemen değiştirilmemesi sadece fethedilen yerlerdeki yöneticilerin hazinelerinin İstanbul'a taşınması beraberinde büyük bir finansal başarı getirmekteydi. Osmanlı Devletinin finansal sisteminin başarısı herkesin birlikte kazandığı bir düzen görünümü çizmektedir. [8]

3.2.1. Duraklama Döneminin Başlaması ve Finansal Derinleşme

Karlofça Anlaşması ile artık garantili kazanç dönemi sona ermiş bulunmaktadır. Viyana Seferi örneğinde olduğu gibi işgale gidilen yerlerdeki hasımlar hem daha güçlüdür hem de daha dirençlidir. Böylece batıda ve kuzeyde doğal sınırlarına ulaşan imparatorluğa son katılan halklar en önce ayrılmaya

[8]Şahabettin TEKİNDAĞ, "Fatih Devrinde Osmanlı – Memlüklü Münasebetleri", **Tarih Dergisi**, Sayı: 30, 1974, ss.74-98.

başlamıştır. Bu ganimet bitince merkezden beslenmesi askeri başarılara bağlı olan halklar son giren ilk çıkar kuralına göre birer birer kopmaya başlamıştır. Önce Sırplar, sonra Romenler, Ulahlar, Bulgarlar, Rumlar ve Arnavutlar gevşek bir federasyon olan Osmanlı İmparatorluğundan hızlıca ayrılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte son ayrışma gerçekleşmiş ve İmparatorluk onlarca ulus devlete bölünmüştür.

Bu bölünme ve ayrışma sürecinde toplumların içe dönük yetinmeci anlayışının da zaman içinde değişip dönüştüğü açıktır. Böylece rızık ve kanaat kavramları yerini rekabet ve kazanca terk etmeye başlamıştır. Bu sürece uyum sağlayamayan askeri ve siyasal kurumlar zaman içinde çeşitli reformlarla değiştirilmiş ve dönüştürülmüştür. 1683 – 1923 yılları arasında geçen iki yüz elli yıllık dönemin en önemli özelliğinin geçici refah ve reform dönemlerinin her seferinde bir askeri başarı ile taçlandırılmak istenmesi ve bunda başarısız olunmasıdır.

1922 yılındaki askeri başarı ise kendilerinden öncekilerden farklı olarak bir askeri başarı arayışı değil bir ölüm kalım meselesine dönüşmüş Anadolu Türklerinin hayatta kalış mücadelesinin sonucudur. Bunun sonucunda ortaya çıkan ulus devletin temellerinin III.Selim, II.Mahmut ve Abdülmecid gibi padişahlar ile Mithat Paşa, Ali Paşa gibi siyaset adamları ile Tevfik Fikret ve Namık Kemal gibi kültür adamları tarafından atılmış olduğu yaygın kabul görmektedir.

3.2.2. Martin Luther'in Osmanlı Toplumlarına Etkisi ve Finansal Derinleşme

Martin Luther'in bütün dünyayı etkileyen anlayışının Osmanlı ve Türkiye toplumlarının etkilememiş olması mümkün görülmemektedir. Gerçekten de buraya kadar yapılan değerlendirmeler ışığında Osmanlıdan günümüze Türkiye toplumunun din esaslı yetinmeci, paylaşımcı ve "rızk için helak olan helak olur" anlayışından daha Protestancı ve kazanç elde etmeye yönelik bir yaşam tarzına yöneldiğini

söylemek mümkün görünmektedir. Bu yönelimde sanayi devriminin üretim ilişkilerinin din esaslı kurumlarca yönetilmesinin yetersiz kalmasına bağlı olarak dönüşmesinin etkili olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. [9]

Bu süreci 1789 Fransız Devrimine bağlamak mümkün görünse bile Prusya'nın eyaletler arasındaki birliği sağlamış olması dikkate alınırsa Fransız Devriminin yarattığı milliyetçi rüzgârların askeri ve siyasi açıdan İngiltere, Fransa, Prusya ve Rusya'dan daha başarısız kalan Osmanlı İmparatorluğunu daha hızlı etkileyeceği açıktır. Batıda sona eren tebaa düzeninin doğuda son erdiği görülmektedir. O güne kadar batı ve doğu arasındaki çatışmalarda ve savaşlarda taraf tutmadan bekleyen ve kazanan tarafın yanında yer alan topluluklar artık tercihlerini daha savaş başlamadan batılı devletler lehine yapan bireylere dönüşmüştür. Yeni oluşan Protestan kültürünün daha bencil daha kişisel yaptığı bireylerin grup kimliğini öne çıkaran bir kültürel yapıdan gelen Osmanlı İmparatorluğunu artık eskisi gibi benimsemediği düşünülmektedir. Üstelik köylü savaşları biçiminde geçen 16. ve 17. Yüzyıl Avrupa mezhep savaşları ile Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde baş gösteren Celali isyanlarının arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. [10]

Avrupa'daki köylü savaşları milliyetçilik, demokratikleşme ve sanayileşme ile son bulurken İmparatorluk coğrafyasında ve Anadolu'daki Celali isyanları devletin güç kullanma şekli itibarı ile her seferinde batıda veya doğuda toprak kaybı ile sonuçlanmıştır. Aslında bu durum Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde artık her yeniliğin altında bir bit yeniği aranmaya başladığı 18. yüzyıl taassup, içe kapanma döneminin de temelini atmıştır. 1550'den 1957'ye kadar geçen dönemde çıkan tüm isyanları finansal derinleşme açısından aynı çerçevede ele almak mümkün görünmektedir.[11]

---

[9] HANSON, a.g.e., pp.1-63.
[10]Yunus KOÇ, "Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", **Bilig**, Güz, 2005, Sayı:35, ss.229-245.
[11]Mustafa AKDAĞ, "Medreseli İsyanları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 1-4, 1949, ss.361-387.

3.2.3. Islahat ve Tanzimat ile Finansal Derinleşme İlişkisi

Türkiye sanayi devrimine kadar batılı rakipleriyle rekabet edebilmekte iken 19. Yüzyıldan itibaren sadece askeri alanda değil siyasi ve ekonomik alanda da açık bir şekilde yenilmiştir. Aynı durum pek çok doğu toplumu için de geçerlidir. Osmanlı İmparatorluğu dışında küresel bir siyasi güç üretemeyen Ortadoğulu topluluklar Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesine paralel olarak yarı sömürge konuma düşmüşlerdir. Bu dönemde sözü edilen gelişmelerin etkisi ile sadece üretim ilişkileri değil hukuk kuralları, toplumsal normlar ve hatta adabı muaşeret kurallarının bile batılı bir hayat tarzı yönünde değiştiği görülmektedir. Hayat tarzının batılı olarak adlandırılmasının temel nedeninin sanayi devriminin coğrafik olarak batı istikametinden gelmesinden başka bir şey değildir.[12]

Nitekim Osmanlı Devletinin dağılması sürecinin ve Türkiye Cumhuriyetin inşa dönemi olarak kabul edilen ilk yirmi otuz yılının devriminin gelişen yeni sosyal ve iktisadi kurumların siyasi egemenlik elde etmesiyle açıklanması halinde Türkiye'de finansal derinleşmenin daha iyi anlaşılması mümkün görünmektedir. Bu bağlamda 19. Yüzyılın hemen başında başlayan Islahat çabaları tamamen batılı üretim ilişkilerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde topluma dayatmak ve köylü bir toplumdan üretici bir toplum yaratmaya çalışmak olarak ortaya çıkmaktadır. Kökleri ve büyük başarılarının tamamı askeri olan bir toplumun askeri başarısızlıklar olmasaydı böyle bir arayış ve ıslahat çabası içine girip girmeyeceği konusu başlı başına bir tartışma konusudur. Kapitalist üretim tarzının daha sanayi devriminin başında savaş malzemesi üretmenin bir istihdam alanına dönüşmüş olmasının etkisi ile savaşmanın maliyetini düşürmesinin Osmanlı tarihinde askeri reformların başlatılmasında oynadığı rol bilinmektedir.[13]

---

[12]Mustafa ORÇAN**, Osmanlıdan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, Kadim Yayınları, Yayın No:5, Ekim 2004, Ankara, ss.47-120.

[13]Haydar KAZGAN**, Osmanlıdan Günümüze Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 1997, ss.1-90.

Dolayısı ile önceleri kapitalist sonraları Taylorist ve Fordist üretim tarzının sadece askeri alanlarla sınırla kalması termodinamiğin temel yasalarına aykırı olacaktır. Tüm bu nedenlerle kitlesel üretimin ve kitlesel tüketim gittikçe hayatın diğer tüm alanlarına da egemen olması eşyanın tabiatına ve tarihin seyrine daha uygun görünmektedir. Dini temel referans olarak belirleyen toplum kesimlerinin sosyolojik olarak her dinde var olageldiği bilinmektedir. Bu grupların radikal yorumları hemen hemen her dinde olmakla birlikte neredeyse bütün dinlerin daha ılımlı ve uzlaşmacı olan merkez unsurlarının görüşlerinin topluma daha uygun gelmesi de yukarıda vurgulanan hayatın doğal akışı gerçeğinden kaynaklanmaktadır.[14]

Sonuç olarak, finansal derinleşme Batılı olarak adlandırılan ancak sanayi devrimi sonrasında hangi dinden olursa olsun her topluma egemen olan üretim tarzı ve ilişkilerinin kendi kültürünü yaratmasından ibaret görünmektedir. Bu yeni kültürün üretim esaslı ve tüketim odaklı olması ondan önceki paylaşma esaslı ve yetinme odaklı kültürlere üstünlük sağlaması kaçınılmaz görünmektedir. [15]

Böylece Türkiye'de finansal derinleşmenin izlediği yol Türkiye toplumunun son iki yüzyıldır izlediği sanayileşme, batılılaşma ve modernleşme ana yolunda çok farklı bir güzergâha sahip değildir. Üç yüz yıl sonra bugün bile "Lale Devri" kavramının eleştirel anlamının daha baskın olması üretim odaklı çalışmanın, tüketim odaklı yaşamanın ve finansal derinleşmenin doğrusal ve sürekli ilerleyen bir çizgiye sahip olmadığını toplumsal çatışmalar çerçevesinde osilasyon hareketi çerçevesine seyrettiğini göstermektedir. [16]

[14]KOÇ, a.g.e., ss.229-245.
[15]HANSON, a.g.e., pp.1-63.
[16]ORÇAN, a.g.e., ss.295-302.

3.2.4. Türkiye'nin Finansal Derinleşmesinin Yakın Tarihi

On iki eylül askeri darbesi olmasaydı Türkiye'de neoliberal ekonomik politikalarının uygulanma tarihi 24 Ocak 1980 tarihinden başlayacaktı. Ancak sekiz ay sonra gelen askeri darbe 24 Ocak gününü daha önemsizmiş hale getirmiştir. Hele daha sonraki yıllarda Uğur Mumcu'nun 24 Ocakta öldürülmüş olmasıyla birlikte sonraki yıl dönümlerinde 24 Ocak kararları, Uğur Mumcu cinayetinin gölgesinde kalmaya ve unutulmaya başlanmıştır. Kaldı ki 24 Ocak kararlarının bir askeri rejim ortamında ancak uygulanabileceğini söyleyen yaygın sol iktisadi söylemin de etkisi ile bu konudaki iktisadi ve siyasi tartışmalar 24 Ocak ekseni yerine 12 Eylül ekseninde yürütülmeye başlanmıştır.

Dolayısı ile bugün 24 Ocak ile 12 Eylül arasında büyük fark görünse bile olaylar tarihe mal oldukça aralarındaki farklar azalmakta ve kapanmaktadır. Bugün Senedi İttifakın, Islahat Fermanı ile Tanzimat Fermanı arasındaki elli yıllık sürede olan bitenlerin tarihçileri ilgilendiren bir farka dönüştüğü düşünülür ise 24 Ocak ile 12 Eylül arasındaki farkın da aynı akıbete uğraması kaçınılmazdır.

3.2.5. Neoliberal 12 Eylül Dönemi ve Finansal Derinleşme

Türkiye ekonomisi neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980 yılından bu yana ekonomik çalkantılar gündelik hayatı daha popüler bir şekilde etkilemeye başlamıştır. 1980 – 1984 yılları arasında geçen 12 Eylül Askeri rejimi altında ekonomik sosyal veya siyasal hayatın eleştirel bir bakışla ele alınmasının ne kadar olanaksız olduğu daha yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Sadece bu saptama bile neoliberal politikaların sadece ekonomik serbestleşme, finansal derinleşme veya iktisadi küreselleşme ile yetinmediğini ortaya koymaktadır. Neoliberal politikalar beraberinde siyasi özgürleşme de getirmektedir. Oysa 12 Eylül askeri darbesinin ana amacı ekonomik hayatı liberalize edecek bir ortam sağlamak iken sonuçta siyasal

yaşamda 12 Eylül dönemi ile karşılaştırılamayacak büyüklükte liberal adımlar atılmıştır. [17]

Bu çerçevede neoliberal politikalar Türkiye örneğinde devletin himayesine alışmış bireyleri ekonomik olarak serbest rekabete mahkûm ederken devlete karşı söz söyleme alışkanlığı edinmemiş bireylere muhalefet etme hakkı tanımıştır. Böylece Dünyada Teatcher ve Reagan adlarıyla özdeşleşen neoliberal politikaların Şili'de General Pinochet ve Arjantin'de General Videla isimleri ile özdeşleşirken Türkiye'de General Evren yerine Turgut Özal ismi ile özdeşlemiştir. Sadece bu tespit bile Türkiye'nin finansal derinleşmesinin neden kendine özgü olduğunu gösteren iyi bir örnek niteliğindedir.

On iki Eylül askeri darbesinin ekonomik liberalleşmeyi getiren 24 Ocak kararlarından sonra, ortaya çıkması muhtemel siyasal liberalleşmeyi askeri önlemlerle ortadan kaldırmayı amaçladığı bugün bilinmektedir. Gerçekten de Askeri rejim tarafından aşırı olarak nitelendirilen uçların temizlenmesinden sonra merkez olarak nitelendirilen toplum; tercihini dört eğilimi birleştirdiğini açıklayarak siyasal hayat giren Anavatan Partisine yönlendirmiştir.

Seçim sürecinde her kanattan daha aşırıların seçime girmesinin Milli Güvenlik Konseyi kararıyla önlendiği bu dönemde seçime merkeze ve Konsey'e yakın üç partinin girmesine izin verilmiştir. Seçimlere ve Anayasa oylamasına katılımın yüksek olması halkın da bu yeni yapıyı onayladığını göstermektedir. Böylece Türkiye'nin finansal ve iktisadi tarihi başka bir şekilde cereyan etmiştir.

Türkiye ekonomisi Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinden 1980 yılına kadar çeşitli kereler krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Ancak krizlerin yaşanış şekli modern çağın gerisinde olan bu dönemlerde daha farklı cereyan etmektedir. Bu dönemlerde daha çok darlık ve kıtlık buhranları olarak kendini gösteren ekonomik krizler

[17]Daron ACEMOGLU, Pierre YARED, "Political Limits to Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15694, January 2010, pp.1-17.

çoğunlukla defterdar, vali veya sadrazam kellesi vurularak önlemeye çalışılmaktadır. Bu dönemlerde sıradan bireylerin iktisadi hayatla ilgili muhalefet etme veya çözüm önerme hakkının bulunduğunu söylemek de mümkün değildir. [18]

Buna karşılık Türkiye toplumunun olaylar karşısında şikâyet etme, sızlanma veya söylenme şeklinde kendini gösteren davranış şeklinin Osmanlı–Selçuklunun devlet-i mutlak geleneğinden beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı tutumun Cumhuriyetten sonra da 1980'lerin ortalarına kadar sürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle 1980 öncesi ile sonrasını birbirinden ayırmak mümkün görünmektedir.

Bu dönemde Türkiye ekonomisi 1991, 1994, 1998 yıllarında önemli finansal krizler yaşamıştır. Bu krizlerin başlıca nedenleri olarak, yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme, iç borçlanmanın boyutları ve piyasalarda ortaya çıkan yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamaması sayılabilir. Makroekonomik istikrarsızlıklar, artan belirsizlik, ekonomide vadenin kısalması, para ikamesinin artması birebirini besleyen sorunlara dönüşmüştür. 1990'dan sonra ekonomik birimlerin uzun vadeli karar almalarını zorlaştıran bu sorunların neoliberal politikaların 1980-1990 yılları arasında sağladığı geçici ferahlık ile askeri harcamalardan ve tüketimden beslenen bir ekonomik canlılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir. [19]

Bu dönemde siyasal istikrarsızlıkların ve çatışmacı siyasal ortamın yatırımcı ve tüketici güveninde iyileşme sağlanmasını engelleyen hususlardan biri olduğunun altı çizilmelidir. Son olarak 1990 yılında başlayan ve bugüne kadar süren Körfez krizinin de Türkiye'nin siyasi ve iktisadi tarihsel paradigmasını değiştiren en önemli olaylardan biri olduğu düşünülmektedir. Burada Birinci ve İkinci Körfez Krizinin Türkiye'nin tarih boyunca dışsal dinamiklerin etkisi ile değişen ekonomik, siyasal ve finansal paradigmasını değiştirici rol oynadığı görülmektedir.

---

[18]Sabri F. ÜLGENER, **Tarihte Darlık Buhranları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006, ss.123-124.
[19]BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, **Çalışma Raporu**, Aralık 2009, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, s.1-25.

3.2.6. Finansal Derinleşme ve 2000 Yılı Finansal Krizi

Yirminci yüzyılın sonra erdiği 2000 yılında, Türkiye'de finansal sistem bankacılık sektörüyle birlikte dönüşüm geçirdiği bir yıl olmuştur. Finansal Sistem 2000 yılında yaşanan mali kriz sonucunda böyle bir gözden geçirme, yönetim değişikliği, yeniden yapılanma ve tasfiye süreci ile karşı karşıya kalmıştır. Gecelik faizlerin %7000'leri bulduğu, işsizlik oranının %5-6'lardan %9-10'lara çıktığı, GSMH'deki yıllık küçülmenin %10'ları aştığı bu dönem her yönüyle bir kriz halinin söz konusu olduğunu göstermektedir.[20]

Üzerinden 13 yıl geçtikten sonra binlerce bankacının işsiz kaldığı, onlarca finans kurumunun kapatıldığı ve Türkiye ekonomisine maliyetinin 50 milyar USD'den 250 milyar USD'ye kadar geniş bir yelpazede olduğu iddia edilen bu kriz bugün kolayca finansal sistemin konsolidasyonu olarak görünebilmektedir. Çoğu zaman basiretsizlik, bilgisizlik ve beceriksizlikten kaynaklandığı düşünülen ancak esasen bir kötü yönetim sorununun sonucu olan 2000 yılındaki finansal krizinin günümüzde tıpkı 1929 bunalımı gibi yönetilebilir bir kriz olduğu görülmektedir. [21]

Gerçekten de 2000 yılındaki finansal krizin finansal sistemin yönetiminde 1980'lerde temeli atılan neoliberal politikalar çerçevesinde personel seçiminde ve banka sahipliğinde serbestleşme ve başıboşluğun bir sonucu olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Kamu borçlanmasının ve Askeri harcamaların finansmanının bankacılık sisteminin yurt içinden ve yurt dışından temin ettiği fonlara dayanması bu dönemde bankacılığı karlı ve risksiz bir alana dönüştürmüştür. Öyle ki, 1991 Döviz krizi, 1994 borçlanma krizi ve 1997 yılındaki Asya Krizinden bile bankacılık sistemi kamu otoritesinin vermiş olduğu tavizlerle adeta kazançlı çıkmıştır. [22]

---

[20] a.y.

[21] Jesse ELLIS, Sara B. MOELLER, Frederik P. SCHLINGEMANN, Rene M. SLUTZ, "Globalization, Governance and The Returns To Cross Border Acqusition", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16676, January 2011, pp.1-52.

[22] BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, ss.1-25.

Böylece Türkiye Finansal Sistemi bir bütün olarak 2000 yılında duvara dayanan Türkiye'ye yaşadığı kriz 1983 -1999 yılları arasında yaşadığı finansal sorunları erteleme, siyasal sorunları öteleme ve kötü yönetim sorunlarını görmezden gelme politikalarının sona ermesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 2000 yılı krizinin ortaya çıkmasının temel nedeni sorunun ötelenecek bir yerinin kalmamasıdır. Nitekim IMF ile 1999 yılında yapılan iki yıllık Stand-by anlaşmasını bir yıl dolmadan askıya almak zorunda kalan Türkiye'nin durumu mevcut krizin aslında disiplinsiz yaşama alışkanlığından kaynaklandığını göstermektedir. [23]

Krizden sonra başta askeri harcamalar olmak üzere mali yüklerini azaltan Türkiye'nin sağladığı tek partili siyasal istikrar ile birlikte olumlu dış dinamikler Türkiye'nin önünü açmıştır. AB sürecinde aldığı olumlu rüzgârlar, On bir eylül hadisesi sonrasında Türkiye'nin ABD açısından öneminin artması ve ikinci körfez krizinin birincisinin aksine Türkiye açısından daha gerçekçi değerlendirilerek olumlu sonuçlar doğurması Türkiye'yi bugünkü derecelendirme kuruluşları nezdinde yatırım yapılabilir ülke konumuna kadar getirmiştir. [24]

3.3.Türkiye'nin Finansal Verilerinin Analizi

Türkiye'nin temel ekonomik ve finansal verilerinin analizinde ilk ortaya çıkan çarpıcı sonuç 2000 yılından bu yana istikrarlı bir büyüme içinde olmasıdır. Serbestleşme için zorunluluk taşıyan büyüme finansal derinleşme açısından risk yaratmaktadır. Serbestleşmenin de büyüme için bir zorunluluk olması büyüme serbestleşme ilişkisini bir kısır döngüye çevirebilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de finansal verilerinin büyümesi aslında finansal serbestleşme ve derinleşme için politik iktisat açısından bir zorunluluk taşımaktadır.[25]

---

[23]GHOSHAL Sumantra "Bad Management Theories Are Destroying Good Management Practices", **Academy of Management Learning & Education**, No:1, Vol:4, March 2005.
[24]BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, ss.1-25.
[25]a.y.

Dünya ekonomisinde 2008-2009 yılında görülen daralama neticesinde gelişmekte olan ülkelerin lehine sonuç doğurduğu düşünüldüğünde aynı saptamanın daha küçük yapılar için de geçerli olabileceği düşünülmektedir. Dolayısı ile Türkiye ölçeğinde de daha düşük büyüme daha kontrollü kamu harcamaları ve daha düşük risk algısı ve yönetimi ile ekonomik büyümenin bir kısmından vazgeçilerek daha sağlıklı ve derinlikli bir iktisadi sistem oluşturulabilecektir. [26]

Tablo 3.1. Türkiye Ekonomisinin Temel Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSYH (milyar USD)	266	196	232	303	392	483	529	649	730	614	736	778
Kişi Başına GSYH (USD)	4.150	3.050	3.503	4.534	5.795	7.039	7.654	9.241	10.277	8.520	10.077	10.524
Nüfus (milyon kişi)	66,2	67,3	68,4	69,5	70,6	67,2	68,1	68,9	69,7	70,5	71,3	73,9
GSYH Artışı	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	90	8,4
Özel Tüketim Artışı	5,9	-6,6	4,7	10,2	11	7,9	4,6	5,5	-0,3	-2,3	6,6	7,7
Kamu Tüketimi Artışı	5,7	-1,1	5,8	-2,6	60	2,5	8,4	6,5	1,7	7,8	20	4,5
Sabit Sermaye Yatırımı Artışı (% GSYH)	17,5	-30	14,7	14,2	28,4	17,4	13,3	3,1	-6,2	-19	29,9	18,3
İhracat Artışı	8,3	22,1	15,9	19,5	13,8	12,3	12,2	11,3	6	-8,1	6,3	5,6
İthalat Artışı	30,6	-24,8	20,5	24,8	20,5	12,3	8,5	12,8	-2,1	-13,2	21,4	18,5
Genel Devlet Brüt Borç Stoku/GSYH	51,3	77,6	73,7	67,4	59,2	52,3	46,1	39,4	39,5	46,1	42,2	39,5
İşsizlik Oranı	6,5	8,3	10,3	10,5	10,3	10,6	10,2	10,2	10,9	14	11,9	9,9
Yurtiçi Tasarruf Oranı	17	17	17,3	15,1	15,7	15,4	16	15,2	16	12,6	13,6	12.5
Enflasyon Oranı	55	54,2	45,1	25,3	8,6	8,2	9,6	8,8	10,4	6,3	8,6	6,5
Cari Denge/GSYH	-3,7	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,1	-5,9	-5,7	-2,3	-6,4	-99

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Nisan 2012

3.3.1. Merkezi Bütçe Açısından Finansal Derinleşmenin Analizi

Türkiye'nin 2000 yılından sonraki bütçe verileri incelendiğinde bütçe kalemleri içinde yer alan ve 2000 krizinin de nedenleri olarak gösterilen KİT zararları, destekleme giderleri, transfer harcamaları ve personel giderlerinin benzer bir seyir izlediği görülmektedir.

Buna karşılık finansal derinleşmenin göstergesi olabilme açısından en önemli kalem olarak görülen Sermaye Gideri ve Borç verme kalemlerinin bütçe payı içindeki düşüklüğü Türkiye'de çift yönlü bir finansal derinleşmeden bahsetmeyi olanaksız kılmaktadır.

[26]ELLIS, a.g.e., pp.1-52.

Türkiye'nin merkezi yönetim bütçesinin ağırlıklı olarak ve tarihsel olarak bir borçlanma bütçesi şeklinde olduğu görülmektedir. Özellikle 1950 – 2000 yılları arasında geçen elli yıllık dönem tarihsel olarak devlet katından en düşük gelirli bireyine kadar kazandığından fazlasını harcayan ve borcu yiğidin kamçısı olarak gören bir iktisadi düzen yaratmıştır.

Tablo 3.2. Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

(Milyon YTL)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERİ	51.344	86.972	119.604	141.248	152.093	159.687	178.126	204.068	225.967
I. Personel ve SGK Devlet Primi Gideri	9.612	14.535	21.950	28.833	33.663	37.389	42.887	49.473	55.226
II. Mal ve Hizmet Alım Gideri	4.543	6.823	10.681	11.874	13.604	15.186	19.001	22.258	22.905
- Sağlık Gideri	768	1.343	2.217	2.690	3.101	4.033	5.350	6.625	6.764
- Diğer Mal ve Hizmet Alım Gideri	3.775	5.480	8.465	9.185	10.504	11.153	5.930	7.624	8.801
III. Faiz Giderleri	20.424	41.038	51.728	58.527	56.491	45.680	45.963	48.753	56.000
IV. Cari Transferler	12.749	18.073	25.412	31.429	36.306	45.871	49.851	63.292	69.207
- KİT Görev Zararı	58	95	772	1.004	381	580	711	700	2.041
-Sosyal Güvenlik Kurumları Transferler	3.321	5.112	11.205	15.922	19.333	23.762	26.735	33.063	36.188
- Tarımsal Destekleme Ödemeleri	359	1.033	1.868	2.805	3.084	3.707	4.747	5.555	6.809
- Mahalli İdare ve Fon Payı	5.642	8.338	7.952	7.108	10.448	12.819	10.906	13.286	16.829
- Diğer Cari Transferler	3.370	3.495	3.615	4.590	3.060	5.002	3.218	3.906	4.199
V. Sermaye Gideri	2.802	4.643	7.831	7.888	8.265	10.340	12.098	13.003	18.441
VI. Sermaye Transferleri	1	2	49	92	465	1.384	2.637	3542	3.173
VII. Borç Verme	1.214	1.858	1.953	2.604	3.298	3.838	5.689	3.846	4.411
- KİT Sermaye	828	1.012	1.398	877	949	891	3.862	1.905	2.253
- Risk Hesabı	0	0	0	925	485	200	240	252	149
- Diğer	386	847	555	802	1.864	2.747	1.319	317	1.156
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRİ	38.228	58.417	79.420	101.037	122.919	152.784	173.483	190.360	208.898
FAİZ DIŞI BÜTÇE GİDERLERİ	30.920	45.934	67.876	82.721	95.601	114.007	132.163	155.315	175.306

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, http://www.muhasebat. gov. tr/mbulten/2006_7meryon.php (çevrim içi), Erişim Tarihi:18.04.2009.

Sürdürülebilir olmadığı açık olan bu düzenin ilk faturası 1960 yılında Menderes Hükümetine kesildiği görülmektedir. Esasen 1950 yılında Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar ile Başbakan olan Adnan Menderes'in belki de gözden kaçırdığı en önemli nokta 1950'den önceki dönemin iktisadi ve siyasi hoşnutsuzluklarının onları iktidara getirmiş olduğu düşünülmektedir. Bir yandan yeni bir iktisadi ve siyasi düzen oluşturulurken diğer yandan da eski düzenin var ettiği maliyetlerin kimlere fatura edeceği konusu politik iktisadın ana konusu olmuştur. Böylece belli aralıklarla kesilen bu faturaların da sorunu çözmediği 2000 yılında Cumhuriyet tarihinin en büyük finansal kriziyle herkesin anlayabileceği bir şekilde ortaya çıkmıştır.[27]

[27] a.y.

3.3.2. Borç Yönetimi Açısından Finansal Derinleşme

Türkiye'nin borç stokunun milli gelire oranı değerlendirildiğinde bu oranın AB ülkelerine göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Ancak asıl sorun Türkiye'deki fert başına milli gelir oranının düşüklüğü olduğu için bu nokta göz önünde tutulduğunda bu oranın düşüklüğü olumlu bir nokta olarak kabul edilse bile finansal sistemin sığlığının giderilebilmesi yönünde umut verici olarak değerlendirilmemektedir. Zira borç stokunun milli gelire oranını bozmadan borç stokunun yükseltilmesi tasarruf açığının cari açıkla finansmanı anlamına gelmektedir.[28]

Tablo 3.3. Çeşitli Ülkelerde Borç Stoku / GSYH (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Euro Bölgesi (17 ülke)	68,6	66,3	70,1	79,9	85,3	87,2
AB (27 ülke)	61,6	59,0	62,5	74,8	80,0	82,5
Yunanistan	106,1	107,4	113	129,4	145	165,3
İtalya	106,1	103,1	105,7	116	118,6	120,1
Portekiz	69,3	68,3	71,6	83,1	93,3	107,8
Belçika	88,0	84,1	89,3	95,8	96,0	98,0
Fransa	63,7	64,2	68,2	79,2	82,3	85,8
İngiltere	43,4	44,4	54,8	69,6	79,6	85,7
Almanya	68,1	65,2	66,7	74,4	83,0	81,2
Macaristan	65,9	67,1	73,0	79,8	81,4	80,6
Avusturya	62,3	60,2	63,8	69,5	71,9	72,2
İspanya	39,7	36,3	40,2	53,9	61,2	68,5
Hollanda	47,4	45,3	58,5	60,8	62,9	65,2
Türkiye			40,0	46,1	42,2	39,4

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, s. 5

3.3.3. Finansal Sistemin Büyüklüğü ile GSYH İlişkisi

Ancak finansal veriler ve GSYH ilişkisi incelendiğinde Türkiye'nin finansal sisteminin sığ olduğu görülmektedir. 2000 krizine önlem olarak getirilen finansal sistemin konsolidasyonu ve küçülmesi ile elde edilen ekonomik başarı arasında bir

[28]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, s. 5

ilişki kurulabileceği görülmektedir. Ancak bu ilişkinin matematiksel temelleri zayıf olacaktır.

Zira siyasal ve ekonomik istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki daha açık iken ekonomik büyüme ile bankacılık sisteminin büyümesi arasındaki ilişki ekonometrik açıdan açıklanmaya muhtaç daha zayıf bir ilişkidir. Zira bankacılık sistemi genel ekonominin bir parçası olduğu için bunların birlikte büyümesi kaçınılmazdır.

Tablo 3.4. Çeşitli Ülkelerde Bankacılık Sisteminin Büyüklüğü

(Yüzde)	Aktif / Gsyih		Kredi / Gsyih		Mevduat / Gsyih	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Lüksemburg	2.533	2.572	1.035	1.096	1.089	1.088
İrlanda	992	839	393	333	442	365
Birleşik Krallık	541	559	239	241	219	223
Danimarka	483	478	270	262	118	117
Fransa	405	420	208	222	177	198
Hollanda	382	403	204	228	163	168
İspanya	327	339	214	212	210	211
Avusturya	342	337	203	203	183	182
Almanya	332	326	185	183	180	178
Belçika	322	325	155	148	177	182
İsveç	308	295	177	164	97	87
İtalya	245	257	157	158	134	140
Yunanistan	224	222	147	143	157	135
Norveç	206	206	122	128	60	64
Slovenya	147	147	108	108	106	106
Estonya	140	119	110	93	79	74
Çek Cum.	121	116	72	69	82	79
Macaristan	128	114	82	74	61	56
Bulgaristan	111	110	86	82	67	70
Türkiye	89	94	50	53	47	54
Slovakya	88	84	56	56	64	61
Polonya	88	84	62	59	55	51
Litvanya	94	80	70	62	47	40
Romanya	75	67	55	50	38	35

Kaynak:TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, s.74.

Diğer yandan çeşitli ülkelerde bankacılık sisteminin GSYH'ye göre büyüklüğü değerlendirildiğine Türkiye'de finansal sistemin en yakın hedef ülkeler olan İspanya, İtalya düzeyine ulaşabilmesi için bankacılık sistemi ve finansal yapının üç beş misli artması gerekmektedir. Ancak bunu gerçekleştirmek kolay olmayıp daha

öncede vurgulandığı Türkiye'nin finans alanında bilgili, görgülü ve becerili insan gücü yaratma kapasitesinin sınırları finansal derinleşmenin de sınırlarını belirlemektedir.[29]

3.3.3.1. Bankacılık Sisteminin Kamu Ekonomisindeki Rolü

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun verilerine göre Mart 2012 itibarı ile bankaların portföylerinde bulundan menkul değerlerin %96,5'i kamu borçlanma senetlerinden oluşmaktadır. Bu verilere göre Türkiye'de faaliyet gösteren bankaları yabancı ülke devlet tahvillerine yapılan yatırımın 1,4 milyar TL (%0,5) ile oldukça düşük bir tutarda olduğu görülmektedir. Türkiye Bankacılık Sisteminde Mart 2012 itibarı ile menkul değerler portföyü içinde krediye bağlı tahvillerin payının %1,3 mertebesinde olduğu görülmektedir. Yurtiçi bankalarca ihraç edilen tahviller, hisse senetleri, yatırım fonları, özel sektör tahvilleri, banka bonoları veya banka garantili bonolar, yabancı özel sektör borçlanma senetleri ile yabancı ülke devlet tahvillerinin toplam payının %2,2 düzeyinde olduğu görülmektedir.[30]

Bu durum Türkiye Bankacılık sisteminin bir bütün olarak yurtiçi tasarruf sahiplerinden ve yurt dışı kaynaklardan temin edilen fonları kamuya borç vererek sistemi finanse ettikleri görülmektedir. Türkiye Bankacılık sisteminin bu şekilde ülke riski karşılığında hazine işlemleri yaparak kazanç elde eden ve istihdam sağlayan kurumlara dönüşmektedir. Bu durum 19. Yüzyılın tamamında ve 20 yüzyılın büyük bir kısmında son derece geçerli bir yöntem iken 1980'lerden itibaren egemenlik kazanan neoliberal politikalara uygun olmadığı düşünülmektedir. [31]

Bu bağlamda Türkiye Bankacılık Sistemi eski dönemin paradigmasını günümüzde sürdürüyor durumda görünmektedir. 2009 Küresel Krizinin sağladığı

[29]TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, s.74.
[30]BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Mart 2012, Sayı: 2012/2, 09 Mayıs 2012, s.27.
[31]Faruk AKIN, Nalan ECE Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri, **Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2009, Cilt XXVII, Sayı:II, ss.153-168.

deneyimler ışığında bu durum bankacılık sisteminin ülke krize girmedikçe krize girmesine olanak vermediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak buna karşılık herhangi bir bankanın krize girmiş bir ülke ekonomisiyle aynı yöne savrulması halinde özellikle yeni risk yönetimi ve sermaye yeterliliği anlayışları altında daima tasfiye tehdidi altında olacağı düşünülmektedir. Bu tasfiye tehdidinin sadece makro finansal krizlerden kaynaklanmayacağını söylemek mümkün görünmektedir. [32]

Makro finansal krizler çoğu zaman beraberinde siyasal iktidarların el değiştirmesini de getirdiğinden korporatist bir düzen sergileyen Türkiye'nin siyasal yapılanmasının yeni siyasal iktidarların geçmiş iktidarların güdümündeki bankaları veya büyük işletmeleri risklerden koruma konusunda ağır davrandığı bugüne kadar sıklıkla görülmüştür. Dahası bu tür kriz dönemleri iktisadi iktidarların siyasal iktidarların paralelinde el değiştirdiği dönemlere dönüşmektedir. Memur sendikalarının hâkimiyetinin son yirmi yılda siyasal iktidarlara paralel bir seyir izleyerek değiştiği düşünülür ise bu durumun iktisadi yapıların el değiştirmesine yol açması daha kolay açıklanabilmektedir.[33]

3.3.3.2. Bankacılık Sistemi ile Reel Ekonomi Arasındaki Güncel İlişki

Kredilerin kullandırıldığı sektörler itibarı ile dağılımına bakıldığında, Mart 2012 itibarı ile en fazla kredi kullanımının %33,4 ile "tüketici kredileri ve kredi kartları", %20,3 ile "toplam imalat sanayii" ve %11,5 ile "toptan ve perakende ticaret" sektörlerinde olduğu görülmektedir. "Toplam imalat sanayii"ne kullandırılan krediler 2011 yılsonuna göre %1,8, "toptan ve perakende ticaret" sektörüne kullandırılan krediler ise %5,4 artış göstermiştir. [34]

---

[32]Jesse ELLIS, a.g.e., pp.1-52.
[33]Ayşe BUĞRA, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika,** İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2009, ss. 219-246.
[34]BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Mart 2012, Sayı: 2012/2, 09 Mayıs 2012, s.20.

2011 yılsonu ile karşılaştırıldığında kamu bankaları grubunun KOBİ kredileri dışında, özel bankalar grubunun ise bireysel krediler dışında sektör payının azaldığı görülmektedir. Anılan dönemde yabancı bankalar grubunun kurumsal/ticari krediler dışında sektör payı artarken, katılım bankalarının KOBİ kredileri dışındaki kredi türlerinde sektör payının arttığı, kalkınma ve yatırım bankaları grubunun ise diğer kredi türlerinde sektör payı aynı kalırken, kurumsal/ticari kredilerde sektör payını arttırdığı görülmektedir. [35]

2012 yılının ilk çeyreği itibarı ile sektörün toplam menkul değerlerinin %51,8'i özel bankalara, %37,7'sinin ise kamu bankalarının portföyünde bulunmaktadır. Bu durum seyrini uzun yıllar itibarı ile korumaktadır. Portföydeki menkul değerlerin tamamına yakın bir kısmının kamu tahvil ve bonoları olduğu düşünülür ise bankacılık sisteminin ana işlevinin ulusal ve uluslararası piyasalardan topladığı fonları kamuya borç vermek olduğu görülmektedir.[36]

Beri tarafta, bankacılık sektörünün pasiflerinin mevduattan daha hızlı büyümesi bankacılık sisteminin yurtdışı piyasalar ve TCMB repo olanaklarını kullanması ve menkul kıymet ihraçları gibi alternatif kaynaklara başvurmasının etkili olduğu anlaşılmaktadır.[37]

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu raporunda *"Türk bankacılık sektöründe takibe dönüşüm oranının daha da alt düzeylere çekilmesi, sektörün kredi portföyünü sağlıklı bir yapıda büyütmesini, güven ortamının pekişmesini ve istikrarın daha da yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Bu sayede güçlenecek rekabet ortamının, küresel krizde Türk bankacılık sistemine mukayeseli üstünlük sağlaması beklenmektedir. Bankacılık sektörünün kârlılık performansı, G-20 ülkeleri arasındaki güçlü görünümünü devam ettirmektedir. Sektörün kârlılık potansiyelinin, yatırımcıların cesaretlenmesine, ekonomik devinimin güçlenmesine ve sektöre küresel yönelimin artırmasına katkı sağlaması muhtemeldir. Sektörün kaldıraç göstergeleri, muadil ekonomilere göre çok daha büyük bir gelişme potansiyelini ima etmektedir. İçsel ve dışsal talep koşullarının uyumlu birlikteliği yönünde adımlar atılmasıyla, Türkiye'de küresel bir finans sektörünün inşası mümkün*

[35]BDDK, a.e., s.21.
[36]BDDK, a.e., s.28.
[37]BDDK, a.e., s.30.

olabilecektir. Bu gelişmeleri destekleyici olarak, sektörün finansal aracılık göstergelerindeki iyileşmenin devam etmesi ve reel kesim ile finansal sektör arasında bütünleşmeye hız verilmesi yararlı olacaktır." denilmek sureti ile finansal istikrar için büyümenin sağlıklı bir yapıda sürdürülmesi, güven ortamının pekişmesi ve istikrarın yaygınlaşması gerektiği vurgulanarak yavaşlamanın telkin edildiği görülmektedir. [38]

Nitekim raporun devamında *"kredi büyümesinin yavaşlatılmasına yönelik alınan tedbirler, 2011 yılının ikinci yarısında etkili olmuştur."* denilerek kredi genişlemesinin kredi türlerinin hiçbirinde kurumca belirlenen eşik değerleri geçmemesi olumlu bir durum olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu çerçevede kredi büyümesinin, finansal ve ekonomik istikrarı zedeleyici olmadığı ve kredi sisteminin etkin işleyişinin devam ettiği vurgulanmaktadır. Rapora göre ekonomik büyüme ile kredi büyümesi arasındaki yüksek pozitif ilişkinin ekonomik dalgalanmaların kredi piyasasında aynı yönde dalgalanmalara yol açtığı vurgulanarak Bankacılık sektörünün kredi kanalı vasıtasıyla ekonomik büyümeye sağlayacağı doğrudan katkı nedeni ile kredi sisteminde görülecek daralmaların ekonomik daralma dönemlerinin şiddetinin ve süresinin daha da uzamasına yol açabildiği vurgulanmaktadır. Ekonominin uzun dönem büyümesinin istikrarının Finansal sistemin büyümeye katkısını artıracağı bildirilmektedir. [39]

3.3.3.3. Bireysel Fon Talebi ile Bankacılık Sistemi

Türkiye'de varlık fiyatlarının gelişimine bakıldığında, konut maliyet ve fiyatları genel olarak artış eğiliminde olduğu buna karşılık hisse senedi piyasasında fiyatlarının daha dalgalı olduğu görülmektedir. Konut fiyatlarında artış balonlaşma eğiliminden çok fiyatlar genel düzeyine paralel bir seyir izlemektedir. Buna karşılık hisse senedi piyasalarında balonlaşma konut sektörüne göre daha kolay görülmektedir. Bunda hisse senetleri piyasasının özellikle sığ olması nedeni ile spekulatif hareketlere daha yatkın olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

[38]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011, ss. iv-v.
[39]a.y.

Tablo 3.5. Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Çeşitli Bilanço Göstergeleri (Milyon TL)

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2011
Krediler ve Alacaklar	0,010	0,049	1	80	34.206	508.862	647.854
Menkul Değerler Cüzdanı	0,001	0,005	0,1	18	11.991	308.992	283.003
Likit Aktifler	0,003	0,014	0,4	38	21.480	104.691	144.368
Toplam Aktifler	0,019	0,090	2	170	104.088	961.876	1.161.468

Kaynak: TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, Eylül 2012, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960-2011.pdf,

Konut piyasasında spekülatif hareketlerin görülmemesi ve hisse senetleri piyasasının ise spekülatif hareketlere açık olmasına rağmen sığ bir piyasa olması nedenleriyle konut ve hisse senetleri piyasalarının finansal istikrar açısından risk oluşturmadığı görülmektedir. Bankacılık sektörünün uluslararası yatırımlar yolu ile küresel ekonomiyle entegrasyonun artmasının, büyüme kapasitesinin genişlemesine yardımcı olması beklenmektedir. Türkiye Bankacılık sektörünün en istikrarlı görünen fon kaynağı mevduattır.[40]

Varlık yönetimi şirketleri, tüketici finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri ve faktoring şirketlerinden oluşan bankacılık dışı finansal kesimin toplam aktifleri, 2011 yılında 35 milyar TL mertebesindedir. Bankacılık dışı finansal kesim içindeki paya bakıldığında, finansal kiralama ve faktoring şirketlerinin payının hafif azaldığı buna karşın tüketici finansman ve varlık yönetimi şirketlerinin payının arttığı gözlemlenmektedir.[41]

[40]TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, Eylül 2012, http://www.tbb.org.tr/ Dosyalar /Arastirma_ve_Raporlar/Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960-2011.pdf, s.74. (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:15.11.2012.

[41]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Aralık 2011, ss. iv-v.

Tablo 3.6. Bireysel Kredilerin Mal ve Hizmet Gruplarına Göre Dağılımı

	Taşıt Kredisi		Konut Kredisi		Diğer Krediler	
	Miktar	Kişi Sayısı	Miktar	Kişi Sayısı	Miktar	Kişi Sayısı
1997	340.318	176.428	39.998	17.659	219.935	1.043.989
1998	469.628	158.397	68.972	18.592	640.905	1.701.473
1999	447.154	111.471	46.508	10.586	755.403	1.362.026
2000	2.339.508	352.857	673.204	58.615	2.674.577	2.399.188
2001	286.010	47.108	48.092	2.911	812.810	817.014
2002	1.198.317	79.140	258.019	10.915	1.860.233	1.184.837
2003	4.688.961	238.507	804.967	26.992	4.988.906	2.016.503
2004	8.456.515	401.533	2.712.631	100.449	10.174.546	2.894.163
2005	6.836.119	354.775	12.966.119	262.252	19.342.304	8.582.797
2006	5.372.913	268.803	15.604.156	268.274	20.626.927	4.441.888
2007	5.178.416	195.241	15.534.544	240.799	29.140.154	4.901.207
2008	5.030.000	168.314	15.360.000	237.283	34.856.000	5.432.587
2009	4.863.000	142.691	21.223.000	337.203	40.044.000	6.059.952
2010	7.780.000	225.851	31.821.000	452.477	63.417.000	7.363.372
2011	8.036.000	202.441	29.756.000	414.033	75.035.000	8.349.991

Kaynak: Ümit ÖZLALE, "Türkiye'de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri", http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ozlale.pdf, s.9

3.3.3.4. Türkiye'de Finansal Kurumların Genel Görünümü

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların şube sayısı Haziran 2012 itibarı ile 10730 olup bu şubelerin yurt içinde faaliyet gösterenlerin tamamı on-line olarak çalışabilmektedir. Offline çalışabilen 90 şube ise bankaların yurtdışı ve off-shore şubeleridir.

Faktoring faaliyetinde bulunan banka dışı finansman kurumlarının sayısı 2010 – 2012 yılları arasında en düşük 203 olurken en yüksek 252 adede ulaşmıştır. Finansal kiralama kurumlarının sayısı ise 2010 yılında 84 adet iken 2012 yılında 93'e çıkmıştır. Tüketici finansmanı faaliyeti gösteren kurum sayısı ise bu dönemde 1'den 3'e çıkmıştır.[42]

Bu tablo Türkiye'de finansal kurumların ezici ağırlığının bankalarda olduğunu göstermektedir.[43] Bu bağlamda finansal sistemin sayısal değerlendirilmesinin yapılması halinde sadece bankacılık sisteminin verilerinin alınması yanıltıcı bir sonuç doğurmayacaktır. Finans sektöründe iki yüz bin kişi

[42]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, s. 18.
[43]Faruk AKIN, a.g.e., ss.153-168.

istihdam edilirken bu istihdamın sadece 5000 kişilik kısmı banka dışı finansal kurumlarda çalışmaktadır. [44]

Diğer taraftan 2011 yılı Aralık verilerine göre 16730 kişinin istihdam edildiği sigorta sektörünün finans dışı finans kurumu olarak ayrı bir başlık halinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Risk yönetimi açısından büyük bir önemi olan sigortacılık sektörünün finansal derinleşme açısından oynayabileceği roller bu çalışmanın kapsamının dışında kalmaktadır. [45]

3.3.3.5. Türkiye'de Tasarruf Oranları ve Fon Yaratma Gücü

Üst gelir gruplarının tasarruflarında gelir ve servet etkilerinin oynadığı rol açıktır. Böylece Türkiye'de %30'lar düzeyinde seyreden tasarruf oranının üst gelir dilimlerindeki ailelerin tasarruflarından kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye'de alt dilimlerdeki çok düşük gelir düzeyinin etkisi ile tasarrufların gelire duyarlılığını artmaktadır. Buna bağlı olarak en düşük %5 gelir payına sahip hane halkları geçimlik düzeyin bile altında yaşamakta ve gelirleri harcamalarını karşılamamaktadır.[46]

Finansal derinleşme açısından tasarruf oranının yükselmesi zorunlu olsa bile Türkiye gibi düşük gelir grubuna dâhil ülkelerde tasarrufların üst gelir gruplarına ait olması nedeni ile alt gelir gruplarının finansal hizmetlere ulaşma olanağının sadece kredi ve borçlanma kanallarını kullanmak yönünde sınırlandığı görülmektedir. Amerika'da yaşanan sub-prime mortgage krizinin de göstermiş olduğu gibi düşük gelir gruplarına giren ailelerin finansal kanallarından sadece kredi ve borçlanma yollarını kullanabilmesi sadece sorunları ötelemekte ve uzun vadede daha büyük sorunlara ve krizlere yol açmaktadır. Bu durumun yarattığı kırılganlıklar esasen

---

[44]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, s. 19.
[45]a.y.
[46]Ömer Faruk ÇOLAK, Harun Öztürkler, "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", **TBB, Araştırma Raporu**, Eylül, 2012, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/colak.pdf, ss.40-43. (Çevrimiçi, Erişim Tarihi:15.11.2012).

düşük orta gelir grubuna dâhil ülkelerde çeşitli sosyal siyasal ve iktisadi kırılganlıklara yol açtığı da sıklıkla görülmektedir. [47]

Tablo 3.7. Ülke Gruplarına Göre Tasarruf Oranları

	1990–1997	1998–2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gelişmiş Ekonomiler	21,7	20,5	20,9	20,7	19,8	17,2	18,2	18,5	18,6	19,1
Euro Bölgesi	….	21,5	22,3	22,9	21,4	19,0	19,8	20,0	20,3	20,5
Yeni Sanayileşen Asya Ekonomileri	34,6	32,2	32,5	33,4	32,6	31,2	33,7	32,4	31,7	31,5
Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	23,7	26,3	32,8	33,1	33,6	32,1	32,9	33,6	33,7	33,9
Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ekonomileri	22,4	30,0	41,1	40,6	42,5	31,5	35,6	39,6	40,9	39,4
Petrol İhraç Eden Ekonomiler	22,7	30,3	39,3	38,2	38,4	28,5	32,3	36	36,4	34,9
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	31,7	34,3	42,6	43,5	43,8	45,3	44,4	43,5	43,3	43,5

Kaynak: Ömer Faruk Çolak, Harun Öztürkler, "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", TBB, Araştırma Raporu, Eylül, 2012, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/colak.pdf, s.10.

Şili'de yaşanan 11 Eylül 1973 askeri darbesi bu konuda yaşanan en tipik örnek olarak siyasal iktisat tarihinde yer almıştır. Darbe sonrası iktidarı ele geçiren Pinochet Yönetiminin en büyük danışmanlığı Milton Friedman'dan alması ve Şili'de uygulanan ekonomi politikalarının ağırlıklı olarak özelleştirme yönünde olması finansal derinleşme açısından liberalleşmenin veya müdahalecilikten hangi zümrenin yararlandığının yöntemden daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır.[48]

Türkiye'de 1960 yılından bu yana üç doğrudan askeri darbe ve çok sayıda sert siyasal kırılma yaşanması bu durumu doğrulamaktadır. Türkiye'de ilk ekonomik serbestleşmenin bir siyasal kırılma olan 12 Eylül darbesinden sonra gerçekleşmesi ve o tarihten bu yana istikrarlı bir biçimde ekonomik krizler yaşanması yukarıda belirtilen saptamaları doğrulamaktadır. Dolayısı ile 12 Eylül askeri darbesinin son yıllarda yaşanan siyasal gelişmeler üzerindeki etkisini dikkate almadan yapılan bir finansal analiz tamamı ile yanlış sonuçlara yol açacaktır.

[47]BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, ss. 1-20.
[48]Sabri F. ÜLGENER, **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaset Meseleleri", Kenan Matbaası, 1944, İstanbul, ss.1151-1189.

Tablo 3.8. Türkiye'de Hanehalkı Gruplarına Göre Tasarruf Oranları

	Tasarruf Oranı(%)
Hanehalkının tamamı	7.5
En düşük %5 gelire sahip hanehalkları	-66.3
En düşük %10 gelire sahip hanehalkları	-47.3
En düşük %20 gelire sahip hanehalkları	-32.3
En yüksek %20 gelire sahip hanehalkları	24.3
En yüksek %10 gelire sahip hanehalkları	30.0
En yüksek %5 gelire sahip hanehalkları	35.0

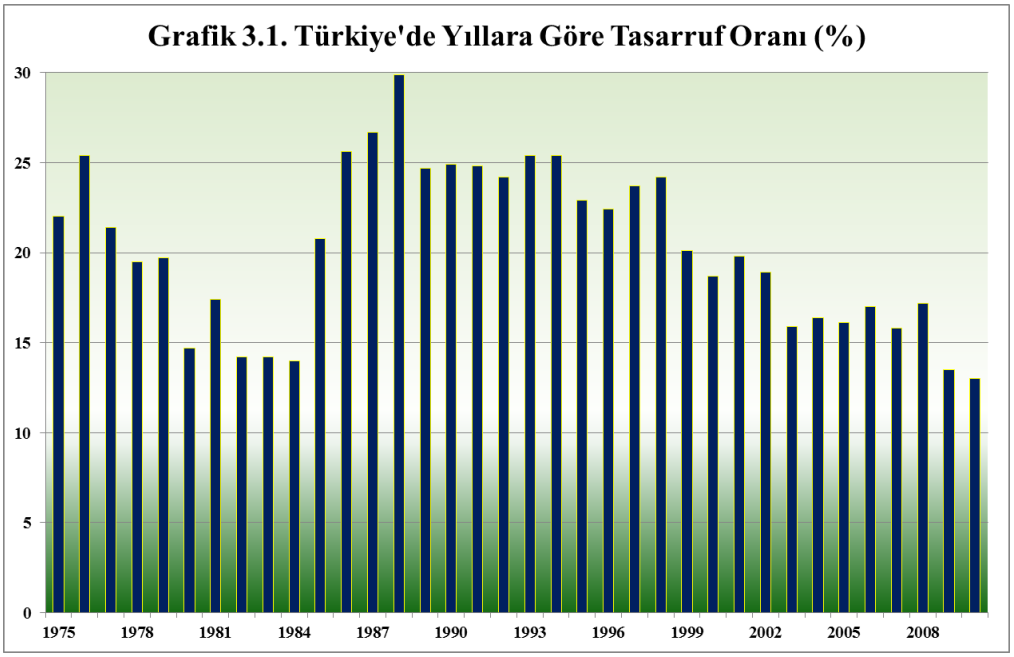
Kaynak: Ömer Faruk Çolak, Harun Öztürkler, "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", TBB, Araştırma Raporu, Eylül, 2012, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/colak.pdf, s.23.

Bunun yerine finansal ve siyasal gelişmelerin tamamı ile 12 Eylül 1980 tarihinde çizilen sosyal çerçevede geliştiğini kabul ederek analiz yapmak mevcut durumun daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Bu yaklaşım 12 Eylülü anlamak için 12 Mart'a, onu da anlamak için 27 Mayıs'a onu da anlamak için II. Dünya Savaşı koşullarına dönülmesini gerektirmektedir. Böylece devletin, toplumsal kurumların, ailenin bireyleri belirlediği nasıl kolayca anlaşılabiliyorsa aynı şekilde uluslararası sistemlerin kurumların gelişmelerin ve olayların da önce devletleri sonra aynı hiyerarşiyle bireyleri etkilediği belirlediği ve değiştirdiği aynı kolaylıkla görülebilecektir. Bu kavranma ile küreselleşme yörüngesinde seyreden Türkiye'nin hangi etkilerle gelecekte hangi yollara sapabileceğini kavramak da olanaklı hale gelecektir. [49]

Türkiye'nin uzun dönemli tasarruf oranları incelendiğinde tasarruf oranlarının son kırk yılda en düşük düzeyde olduğu yılların 12 Eylül dönemi ile 2008 küresel kriz döneminde olduğu görülmektedir. Seksenli yıllarda iktisaden içe kapanık bir ülke durumunda Türkiye'nin tasarruf oranlarını dönemin iç siyasal istikrarsızlıklarına bağlamak çok kolay görünmektedir. Hatta ekonomik ve iç siyasal istikrarsızlık 12 Eylül 1980 darbesinin en birinci gerekçesi olarak darbeyi yapanlar tarafından da açıklanmıştır.[50]

[49]Burak ATAMTÜRK, Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruf Oranı Üzerinde Etkisi, **Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi**, 2007, C.13, Sayı.2, ss.75-89.

[50]ÇOLAK, a.g.e., s.17.

Kaynak: Dünya Bankası, "Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği:Yurtiçi Tasarrufların Rolü", Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, Rapor No:66301 TR, Konferans Baskısı, 2012, s.8

Ancak 2008 yılındaki tasarruf açığı ekonomik daralmaya, ihracatın azalmasına, gelirlerin azalmasına yaptığı etkiler yolu ile kolayca küresel krize bağlanabilmektedir. 1979 yılında İran'da Şah rejiminin devrilmiş olmasının siyasal ve küresel etkilerinin 2008 küresel finansal krizlerinden çok daha etkili olduğu kavrayabilmek için büyük çaplı ekonometrik analizlere ihtiyaç yoktur. Otuz yıl öncesine denk gelen söz konusu dönem genç bir iktisat öğrencisi için kolayca hatırlanacak uzaklıkta olmasa bile pek çok kıdemli iktisatçının rahatlıkla hatırlayabileceği kadar yeni bir olaydır.[51] Dolayısı ile 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinin küresel sistemden bağımsız geliştiğini varsaymak Sümerlerden bu yana var olagelen küreselleşmenin etkileri, sonuçları ve nedenleri arasındaki ilişkiyi gözden kaçırmak anlamına gelecektir.

Bu çerçevede yüz bin yıl önce karşı tepedeki insan grubuyla ilk ticari takası gerçekleştiren ilk tacirin karşı tepeye yaptığı seyahatin küresel boyuttaki etkisinin

[51]Ümit ÖZLALE, "Türkiye'de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri", http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ozlale.pdf, s.9. (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 15.11.2012.

2008 Küresel Finansal Krizin ortaya çıkmasındaki ilk adım olduğu altı çizilmeyi hak edecek kadar önemli olduğu düşünülmektedir.[52]

3.3.4. Türkiye'de Finansal Sağlamlık Algısının Güncel Analizi

Yüz bin yıl önce yapıldığı tahmin edilen ilk ticari takas o kadar önemli olmasaydı, ne din savaşları ne mezhep savaşları ne de etnik savaşların ortaya çıkmayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede tarih herhangi bir yerinde tarihin sonu nitelemesiyle sona erdirilebildiği gibi herhangi bir büyük lider eliyle tarihin sıfırdan başlatılabilmesinin mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Takvimlerin başlangıcını genel olarak büyük bir liderin bir hareketinden veya kararından aldığı bilinmektedir. Ne kadar doğru ve ne kadar etkili olursa olsun hiçbir takvimin diğerlerini ortadan kaldıramadığı düşünülür ise bu durum daha kolay anlaşılır. Nitekim dünyada çeşitli toplumlarda kullanılan onlarca farklı her biri ayrı bir siyasi olayı veya kararı başlangıç olarak alan ay, güneş veya bütçe takvimi bulunmaktadır.[53]

Türkiye'de bankacılık sisteminin finansal sağlamlık endeksi olarak TCMB tarafından yayınlanan Finansal Sağlamlık endeksi dalgalı bir seyir izlemektedir. Sağlamlığın kendisinin dalgalı olması söz konusu edilemeyeceğine göre dalgalı olan finansal sağlamlık değil finansal sistemin piyasa aktörleri ve toplum tarafından algılanma şekli olması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim 2001 krizinin temel nedeninin koalisyon hükümeti tarafından yönetilen siyasal yapıya duyulan güvenin kaybolmasının yattığı bilinmektedir.[54]

Güçlü Ekonomiye Geçiş programı ile birlikte uluslararası kreditörlerin güven duyabileceği bir kefil ile birlikte Türkiye ekonomisi IMF kaynaklarını ve dış

---

[52]Nadide KARKINER, "Türkiye'de Toplumsal Değişme", **Toplumsal Değişme Kuramları**, Ed. Hatice YEŞİLDAL, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010, ss. 173-194.

[53]C.R. CHENEY, **A Handbook of Dates** (Revised by Michael Jones), Cambridge University Press, First Published 1945, Revised 2000, ISBN 0-521-77095-5 (hardback), pp.1-17.

[54]Burak DARICI, Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi, **TBB Araştırma Raporları**, Eylül 2012, s.156 (TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Sayı: 7, Kasım 2008, s. 68)'den.

kaynakları kullanma olanağına yeniden kavuşmuştur. 2002 Seçimlerinde 2001 ekonomik krizinin siyasal faturası dönemin koalisyon hükümetinin ortaklarına kesilmiştir. Koalisyon ortaklarının barajın altında kalarak silindiği seçimlerden sonra oluşan tek parti iktidarı Güçlü Ekonomiye Geçiş programına bağlı kalacağını beyan etmesiyle birlikte Türkiye'nin finansal istikrarı devam etmiştir. [55]

İnsanların, bankaların ve hatta bankacıların bile aynı olduğu bu iki dönem arasındaki temel fark ekonomi yönetimlerine duyulan itibar olduğu açıktır. Dolayısı ile muteber olmayan bir yönetimin emrindeki yapılar ne kadar güçlü sağlam olursa olsun varlığını devam ettirebilmek için yönetim değişikliğine ihtiyaç duymaktadır. [56]

Finansal derinleşme ve yatırım yapılabilir ülke konumunu korumak için daha çok çalışmaktan başka bir yol bulunmamaktadır. Mali devlet niteliğini koruyarak finansal derinliğe ulaşmaya çalışmak liyakat ve performans gerekçeleri ile daha zor ve daha pahalı bir yol niteliği taşımaktadır. Ancak mali devletten finansal devlete geçebilmenin de uzun bir tarihsel süreçte ortaya çıkan kültürel sermayenin değiştirilebilme becerisi ile ilintili olduğu düşünülmektedir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının 2012 yılının sonunda yatırım yapılabilir ülke kategorisine aldıkları Türkiye'nin bu konumunu korumasının tek yolunun daha çok çalışmak olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısı ile finansal derinleşme ve serbestleşme ulaşıldıktan sonra biten değil daha da zorlaşan ve sürdürülebilmesi için daha bilgili daha görgülü ve daha becerikli olunmasını gerektiren bir olgu olduğu değerlendirilmektedir.

[55]BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Raporu, Aralık 2009, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, s.1-25.
[56]Jesse ELLIS, a.g.e., pp.1-52.

S O N U Ç

Finansal derinleşme, liberalleşmenin ve küreselleşmenin bir türevi niteliğini taşımaktadır. Finansal derinleşmenin siyasal ve finansal serbestleşmeden sonra ortaya çıkması konvansiyonel batılı toplumlara özgüdür. Finansal derinleşmenin arkasından finansal ve siyasal serbestleşme getirmesi finansal serbestleşme ve derinleşmenin doğasına aykırı olmakla birlikte Çin, Türkiye, Kore, Rusya gibi ülkelerde kısmen görülmektedir. Ancak her iki durumda da kürselleşme ve finansal derinleşmenin biribirini beslediği görülmektedir. Üzerinde anlaşmaya varılabilecek bir tanımlama güçlüğü taşıyan küreselleşmeyi bir olgu olarak ele aldığımızda bu olguyu en iyi açıklayan örnekler çocuk masallarında görülmektedir. Bu masallarda işimize yarayan tüm yabancılar iyi olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşım günümüz dünyasında da geçerliliğini korumaktadır.

Finansal Derinleşme, Serbestleşme ve Küreselleşmeyi Amerikan ve Batı tarzı bir yaşam biçimi olarak gören yaygın bir damar bulunmaktadır. Daha da ileri giderek bu kavramların Hristiyanlığın bir yayılma şekli olduğunu iddia edenler bile bulunmaktadır. Batıda küreselleşmeyi Hristiyanlığın kendini diğer toplumlara yayma ve dayatma şekli olarak görenler daha çok liberaller arasından çıkmaktadır. Buna karşılık Doğuda daha muhafazakâr olanların bu görüşte olması küreselleşmenin kendisinden çok küreselleşmenin hangi zümreye fayda sağladığının dünyanın her yerinde en önemli sorun olarak ele alındığını göstermektedir. Bu görüşün Türkiye içinde geçerli olduğunu ve mali devlet anlayışının varlığını koruduğunu gösteren pek çok tekil örnek bulunmaktadır. Senedi İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanları, Menafi Sandıkları, Ziraat Bankası, İşbankası, Çukurova ve Kepez Elektrik bu durumun yaygınlığına verilebilecek örnekler niteliğindedir.

Finansal derinleşme süreci maddi sermayeden kültürel sermaye üretimi yoluyla simgesel sermaye üretiminin başarılması olarak adlandırılabilmektedir. Dolayısıyla finansal sermayenin de tıpkı politik sermaye, sanatsal sermaye gibi simgesel simgesel sermaye olarak sınıflandırılması mümkün görülmektedir. Geleneksel maddi sermayeden simgesel sermaye üretme süreci Batı merkezli

insanlık tarihinin doğal akışı yönünde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Buna karşılık Doğu kültüründe simgesel sermayenin en belirgin bileşeni olan siyasal güç maddi ve kültürel sermayenin kimlere tahsis edileceğine karar varmektedir. Bu yönüye mali devlet ve finansal devletin birbirine zıt yönde işlediği görülmektedir. Finansal devlet işleyişi finansal elitlerin bir rekabet ortamında oluşmasına olanak sağlarken mali devlette finansal ve siyasal elitler siyasal otoritenin işaret ve tahsis yöntemi ile geçici bir varlık niteliği taşımaktadır. Finansal devletlerden farklı olarak mali devletlerde finansal elitler varlığını tamamen siyasal iktidara bağlanarak sürdürmektedir. Mali devletlerin iktisadi sistemi Ponzi finansmanı olarak bilinen bir saadet zinciri oluşturulması ve maddi sermayenin paylaştırılmasında iktidar yakın gruplara öncelik verilmesi esasına dayanmaktadır.

Finansal devletlerde finansal krizlerin çözümü piyasalara bırakılırken mali devletlerde finansal krizden çok mali krizler görülmektedir. Dış yardım yoluyla çözülen mali krizlerde dış yardımın şartları olarak finansal ve ekonomik sistemin liberalleştirilmesi mali devletler tarafından dış yardım verenler bir taviz olarak görülmektedir. Bu tavizler krizden çıkışa bağlı olarak ilk fırsatta geri alınmakta ve yeniden mali devlet sistemine dönülmektedir. Türkiye açısından Senedi İttifaktan günümüze kadar geçen iki yüz yıllık dönem yukarıda özetlenen serbestleşme ve konsolidasyon dönemlerini birkaç kez içermiş bir örnek olarak görünmektedir. Selçuklulardan başlayarak Karlofça Antlaşmasına kadar geçen dönem ise maddi sermayenin devlet tarafından dağıtıldığı tipik bir mali devlet niteliği göstermektedir.

Bir ülkenin iktisadi ve finansal verilerine uluslararası standartlarda erişilmesi o ülkenin ulaştığı finansal derinleşmenin bir göstergesi niteliği taşımaktadır. Uluslararası kuruluşlarda verilerin bulunmayışı da zıt kanıt niteliği taşımaktadır. Türkiye finansal derinleşme sürecinde bulunduğu konum fert başına milli gelir veya fert başına mevduat veya kredi veyahut da ortalama yaşam beklentisi veya ortalama eğitim düzeyi liginde yer aldığı konuma denk düşmektedir. Bu verilerek göre Türkiye finansal derinleşme açısından orta grup ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye'de finansal derinleşmeden tasarruf açığının azaltılması veya kamunun finansman olanaklarının geliştirilmesi anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye'nin on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğindeki elli yıllık sürede üretim toplumuna geçiş sürecini iç ve dış savaşlar yolu ile harcamasından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde iktidar değişiklikleri serbest seçimler gibi doğal yollarla gerçekleşmediğinden finansal derinleşmenin dört unsurundan biri olan devlet bu ülkelerde eksik veya yetersiz kalmaktadır. Toplumun enerjisinin büyük kısmını çatışmalara harcatan bir devlet yapısının, meşruiyetini toplumun askeri savaşların ekonomik savaşlara dönüştüğü yönündeki algısından almaktadır. Bu ülkelerin ve toplumların tamamı ekonomik faaliyetlerin sınırlarını genişletmek yolu ile sürdürülmesine ve bunun başarılamaması halinde toplumda azınlık konumuna itilen grupların varlıklarının el değiştirmesine dayandırmaktadır.

Mali devletlerde hukuki ölçütlerin yetersiz kalması nedeniyle devlet adına hareket eden bürokratik elitler, kendi finansal elitlerini yaratmaktadır. Aynı durum sınıfsal roller açısından da kendini göstermektedir. Sendikacılık hareketleri sınıfsal düzlemden çok siyasal düzlemde faaliyet göstermekte ve her dönemde siyasal iktidarın denetim, yönetimindeki sendikalar öne çıkmaktadır. Finansal derinleşme sürecinde; finansal elitlerin ve siyasal elitlerin çıkar birlikteliği özellikle ekonomik olaylara yandaşçı bir bakışla yaklaşılmasını pekiştirmekte ve ekonomik olaylara karşı alınacak önlemlerin kimlerin yararına olacağı daha önemli hale gelmektedir.

Türkiye gibi geçiş ülkeleri açısından finansal derinleşmenin başarılamaması halinde ortaya çıkacak en belirgin sonuç siyasal iktidarın el değiştirmesi olmaktadır. Siyasal iktidarın finansal derinleşmeyi başaramaması halinde iktidarı demokratik yöntemlerle bırakmaması halinde ortaya etnik, dinsel ve siyasal çatışmalar çıkmaktadır. Siyasal iktidarların demokratik yöntemlerle siyasal iktidarı terk etmesi yeni iktidarların finansal derinleşme yönünde yeni denemeler yapabilmesine cesaret vermektedir. Aksi takdirde finansal derinleşme ülküsü terkedilmekte bunun yerine iktidarların siyasal yöntemlerle pekiştirilmesi yolu tercih edilmektedir. Bu durum çatışmanın sınıfsal, etnik ve askeri nitelik kazanmasıyla son bulmaktadır.

Finansal sistemin ve iktisadi hayatın işleyişi Türkiye'de işleyişi, Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan pek çok öteki devlette olduğu gibi kapitalizmin kurallarının iktidar aygıtı lehine esnetilmesi ile yürümektedir. Bu esnetme kendini devlet aygıtını ve erkini elinde tutanların tahsisat ve paylaştırma yolu ile finansal derinleşmeyi sağlayabileceğini düşünmelerine yol açmaktadır. Kriz dönemlerinde mali devlet tutumu bir refleks olarak varlığını ertelemektedir. Finansal kriz dönemlerinde kısmen başvurulan serbestleşme yöntem ve politikaları krizlerin aşılmasıyla birlikte kendini geleneksel mali devlet refleksine bırakmaktadır. Uzun vadede finansal derinleşme ile son bulması beklenen bu gelgitler iktisadi alandan çok sosyokültürel alanlarda tanımlanmış olarak toplumda doğu batı – sentezi, köprü gibi kavramlarla kendine yer bulmaktadır. Buna karşılık finansal yaşam da tarih boyunca doğulu mali kontrol düzeni ile batılı finansal liberal düzen arasında gidip gelen bir özellik göstermektedir.

Finansal derinleşmeden söz edilebilmesi için her şeyden önce bireylerin iş ve işlemlerinde finansal sistemi kullanmasının bir gerek şart olduğu anlaşılmaktadır. Finansal derinleşme iki yönlü bir akış niteliği göstermektedir. Buna göre kaynak kullanımında finansal sistemin kullanılması akışın bir yönünü oluştururken Bireylerin finansal varlık sahibi olması akışın öteki yönünü oluşturmaktadır. Devletler açısından finansal derinleşme uluslararası piyasalardan borç temin ederek tasarruf açığının kapatılmasından daha öte bir olgudur. Finansal derinlikten söz edebilmek için uluslararası piyasalarda kreditör olarak varlık gösterebilmek bir diğer gerek şart olarak değerlendirilmektedir. Finansal derinleşme iktisadi kalkınmanın bileşenlerinden olan mali sermayenin büyütülmesine eş düşmektedir. Ancak finansal derinlik simgesel nitelikteki bu mali sermayenin yönetilmesini ve istikrarlı bir biçimde büyütülmesini de içerdiğinden beşeri ve fiziki sermayenin de büyümesi ile doğrudan ilgili görünmektedir.

Finansal derinleşme doğası gereği mutlak geliri artırırken gelir dağılımını bozucu bir etki yaratmaktadır. Mutlak gelirin artması nedeni ile sağlanan sosyal barış ortamı nispi gelir dağılımının bozulmasının yol açabileceği çatışmaların ve

uzlaşmazlıkların sınıfsal bir nitelik kazanmasını engellemektedir. Finansal sistemin konsolidasyonu niteliği taşıyan daralma ve kriz dönemlerinde gelir dağılımının üst gelir grupları aleyhine çalışması nedeni ile ortaya çıkacak çatışmaların sınıfsal nitelik kazanmasını kısmen önlemektedir. Finansal derinleşmenin yaptırım gücü yaptırım sahiplerine özel bir olanak sağlamadığından ve hatta finansal iklime bağlı olarak yaptırım sahiplerine daha büyük zarar verme olasılığı içerdiğinden bu yaptırımlardan bir zümreye özel çıkar sağlama olasılığı kendiliğinden azalmaktadır. Finansal derinleşmesinin bireyler ve finansal elitler açısından önemi bireysel yeteneklerin, bilginin, karar alma gücünün ve hızının daha kolay ödüllendiren iklimidir. Finansal iklimin bireylere sağladığı hareket kabiliyeti kurumlar ve hukuksal düzenin daha sağlıklı ve daha rasyonel işlemesini olanaklı kılmaktadır. Paradoksal biçimde kapitalizmin bilinen en üst aşaması olan finansal kapitalizm sınıf çatışmalarını da azalmaktadır. Sınıf çatışmalarının ortadan kalkması; çıkarların sınıfsal niteliğini törpülemektedir. Bu durum çıkarların sınıf temelli tanımlanmasını ve sınıfsal ayrımcılığa dayanmasını azaltmaktadır.

Finansal derinleşme devlet karşısında gücünü yitiren ve sınıf çatışmalarında yenilen bireylere ufuk kazandıran; bireyin kendini gerçekleştirmesine olanak tanıyan en yeni alan niteliği göstermektedir. Finansal derinleşme klasik kapitalizmin ve klasik sosyalizmin daha fazla kar, daha fazla pazar payı, daha fazla iktidarı amaçlayan ve daha fazla rekabet, daha fazla riskle sonuçlanan çatışmacı ikliminden uzaklaşarak daha sürdürülebilir bir rekabet ve mücadele iklimine olanak tanımaktadır. Finansal derinleşme ile kaynakların kıtlığının finansal yöntemlerle sündürülerek, ötelenerek ve ertelenerek azaltılması, kaynakların çoğaltılması ve kıtlığın giderilmesi olanağı elde edilmektedir. Finansal derinleşme; etnik ve dinsel azınlıkların siyasal hayata entegre olması ve bu alanda egemenlik elde etmelerinin demokratik işleyişin çoğunlukçu yapısı gereği çok güç olmaktadır. Buna karşılık, finansal derinleşmenin çoğulcu ve katılımcı özellikleri azınlık gruplarının toplumda söz hakkı bulmasına ve kendini ifade edebilmesine ve uzun vadede herhangi bir çatışmaya mahal vermeksizin toplumun sosyal değişim kural ve normlarına uygun olarak dönüşmesine ve değişmesine olanak tanımaktadır.

Mevcut teknolojik yapı veri kabul edildiğinde, finansal derinleşme siyasal nepotizmin iktisadi nepotizme dönüşmesinin önündeki en önemli engel niteliğini göstermektedir. Bu iki olgu birbirini besleyerek finansal derinleşme ile siyasal nepotizmin yerini liyakat ve meritokrasiye bırakması olanağı elde edilmektedir. Finansal derinleşme hukuksal yapıları, iktisadi ve toplumsal kurumları daha pragmatik, daha rasyonel ve daha çoğulcu düşünmeye ve böyle hareket etmeye mecbur kılmaktadır. Böylece finansal derinleşmenin topluma uyguladığı yaptırım militarist ve siyasi yaptırımlara göre ve gönüllü kabullenmeye olanak sağlamaktadır.

Finansal derinleşme ile lüks mal niteliği taşıyan para düşük mala dönüşmektedir. Paranın düşük mala dönüşmesi ile birlikte faizlerin düşmesi, yatırım ikliminin olumlu yönde değişmesi olanağı elde edilmektedir. Finansal derinleşmenin kendine özgü doğal bir akış yönü bulunmaktadır. Konsolidasyon dönemlerinde ortaya çıkan regulasyoncu ve derinleşme dönemlerinde görülen deregulasyoncu anlayışlar bir birini izleyen çevrimler niteliği taşımaktadır. Regulasyondan Deregulasyona veya Deregulasyondan Regülasyona geçiş dönemleri Regülasyon-Deregülasyon olgusunun birlikte görüldüğü dualite dönemleri niteliği taşımaktadır. Bu dönemlerde regulasyon veya deregulasyonun hangi zümreye yaradığı regulasyon ve deregulasyonların yönünü ve hızını belirlemektedir.

Finansal derinleşmeyi hızlandırmak amacı ile yapılan müdahaleler ve radikal önlemler finansal derinleşmenin doğal akışını önleyici etkiler ve sonuçlar doğurduğundan beklenenin tersine finansal derinleşmeyi engelleyici sonuçlar doğurmaktadır. Güçlü parasal parasal bölgeler gibi finansal derinliği artırması beklenen çözümler risk toplumu olgusuna ters sonuçlar doğurduğundan mevcut yapıların rekabetçi düzenin ve risk algısını bozmaktadır. Buna göre güçlü parasal bölgelerin finansal derinleşme sürecinde kaçınılmaz olarak görülmesi beklenen konsolidasyon ve gerileme gibi olumsuz etkileri büyüme ve derinleşmeden daha büyük ve daha etkili olmaktadır. Güçlü parasal bölgeler; bünyelerinde kümeler teorisine, portföy yönetimi teorisine, sosyal psikolojinin davranış ve risk alma kuramlarına aykırılıklar bulunduran siyasal yapılar niteliği taşımaktadır.

K A Y N A K L A R

K İ T A P L A R

ACEMOGLU Daron, James A. ROBINSON — **Economic Origins of Dictatorship and Democracy**, Cambridge University Press, 2009.

ALÇIN Sina — "Keynes'te Devlet Müdahalesinin Sınırları", (editörler) U.Selçuk AKALIN, Ahmet İNCEKARA, Gülsüm AKALIN, **Keynes'in Genel Teorisi Üzerine**, Kalkedon Yayınları, 1. Baskı, ISBN: 978-605-4511-51-8, Mayıs 2012.

ALKİN Erdoğan — **Gelir ve Büyüme Teorisi**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.

AKKAYA Yüksel, Fuat GÜLLÜPINAR — **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011.

ATİYAS İzak Burak ODER — **Türkiye'de Özelleştirmenin Hukuku ve Ekonomisi**, TEPAV Yayınları, Ankara, Haziran, 2007.

BARAN Aylin Görgün — **Sosyolojide Yeni Yaklaşımlar**, 1. Bölüm: Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2328, 2011.

BUĞRA Ayşe — **Devlet ve İşadamları**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1995.

BUĞRA Ayşe — **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2009.

BUĞRA Ayşe — **İktisatçılar ve İnsanlar**, İletişim Yayınları, 2009.

BUĞRA Ayşe Çağlar KEYDER — **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2008.

CHENEY C.R. — **A Handbook of Dates** (Revised by Michael Jones), Cambridge University Press, First Published 1945, ISBN 0-521-77095-5, Revised 2000.

COPELAND Laurence — **Exchange Rates and International Finance**, FT, Prentice Hall, Fourth Edition, 2005.

DAVIES Glyn — **A History of Money From Ancient Times to The Present Day**, University of Wales Press, Cardiff, 1996.

DIMITROVA Anna — **Challenging Globalization – The Contemporary Sociological Debate About Globalization**, M.A. Dissertation in Advanced European and International Studies, Center International de Formation Europeene, Institut Europeen des Hautes Etudes Internaitonale, June 2002.

DİNLER Zeynel — **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 15. Basım, Ocak 2009.

DİVİTÇİOĞLU Sencer — **Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu**, Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789-9448-8942-1, Temmuz, 2010.

ENGELS Friedrich — **Köylüler Savaşı**, (çeviren. Okay GÖNENSİN), Payel Yayınları, 2. Basım, Ekim 1978.

ERCAN Fuat — "Geç Kapitalistleşme Sürecinde Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm ve Sınıfların Oluşumu", **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011.

ERKAN Hüsnü — **Ekonomi Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2303, Veysel BOZKURT (Editör), Fadime GÜNEŞ (Editör), Ağustos 2011.

FRIEDMAN Milton, Anna Schwartz — **A Monetary History of the United States 1867 – 1960**, Princeton University Press, 1963.

GRIMM Jacob, Wilhelm Grimm — **Fareli Köyün Kavalcısı**, Timaş Yayınları, İstanbul, ISBN: 9799-7526-3028-3, 2005.

GÜNEŞ İhsan, Cahit BİLİM — **Çağdaş Dünya Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1078, ISBN 975-492-834-7, 1999.

GÜZELSARI Selime — "Sınıf ve Gelecek: Sosyal Sınıfa Yönelik Eleştiriler", **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, (Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ), Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011.

HARRIS Jerry — **The Dialectics of Globalization: Economic and Political Conflict in a Transnational World**, Cambridge Scholar Publishing, 2008.

Hermann HESSE — **Siddharta**, Can Yayınları, 19. Baskı, 2009.

HODGETTS Richard M. — **Yönetim, Teori, Süreç ve Uygulama**, (çev. Canan ÇETİN Esin Can MUTLU) 5. Basım, Der Yayınları, İstanbul 1997.

HOGG Michael A., Graham M. Vaughan — **Sosyal Psikoloji**, Ütopya Yayınevi, Ankara, ISBN 987-975-6361-58-0, 1. Baskı, 2007.

İNALCIK Halil — **Devleti Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih, İstanbul, 14. Basım, ISBN: 9789-9448-8465-1, 2009.

İNCEKARA Ahmet — **Bankacılık ve Finansal Kurumlar**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2011.

KALAYCIOĞLU Sibel — **Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik**, Ed. Mehmet C. Ecevit, Fatime GÜNEŞ, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2415, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-1088-2, Kasım 2011.

KARKINER Nadide — "Türkiye'de Tarımsal Dönüşüm", **Kent Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:2418, ISBN: 978-975-06-1091-2, Kasım 2011.

KARKINER Nadide, Oya Beklan ÇETİN — "Klasik Toplumsal Değişme Kuramları I-II", **Toplumsal Değişme Kuramları**, Ed.Hatice YEŞİLDAL, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010.

KARKINER Nadide — "Türkiye'de Toplumsal Değişme", **Toplumsal Değişme Kuramları**, Ed. Hatice YEŞİLDAL, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010.

KARLUK S.Rıdvan — **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, Gözden Geçirilmiş 10.Baskı, ISBN: 975-295-176-7 İstanbul, 2005.

KAZGAN Haydar — **Osmanlıdan Günümüze Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 1997.

KILIÇBAY Mehmet Ali — **Feodalizm ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

KUHN Thomas — **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, Alan Yayınları, İstanbul, 1997.

LAMBERT Tom — **Kilit Yönetim Çözümleri**, Dünya Yayınları, Ekim 1998.

MAALOUF Amin — **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Yapı Kredi Yayınları, 2012.

MINTZBERG Henry — **The Structuring of Organizations**, Prentice-Hall International Edition, Englewood Cliffs, N.J, 1979.

MISES Ludwig von — **Socialism: An Economic and Sociological Analysis**, *Yale University Press Edition, 1951.*

ORWELL George — **Animal Farm**, 1952.

PARASIZ İlker — **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi, 8.Baskı, Bursa, 2005.

PFEFFER Jeffrey — **Güç Merkezli Yönetim**, Boyner Holding Yayınları, İstanbul, 1999.

ROMER Paul — "Which Part of Globalization For Catch Up Growth", NBER, **Working Paper Series**, Working Paper 15755, February 2010.

SAMUELSON Paul A. William NORDHAUS — **Microeconomics**, McGrawHill, 13th. Edition, 1989.

SCHULTZ Duane, Sydney SCHULTZ — **Modern Psikoloji Tarihi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.

SEYİDOĞLU Halil — **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayıncılık, 15.Baskı, Şubat 2009, ISBN: 9799-7575-161-00, İstanbul, 2009.

SUNGUR Zerrin — **Sosyolojide Yeni Yaklaşımlar**, 4. Bölüm, "Kendisiyle Yüzleşen Toplum: Risk Toplumu", (ed. Aylin Görgün BARAN), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:2328, 2011.

ŞENES Fikret — **Kalkınma İktisadı - Yükselişi ve Gerileyişi**, İletişim Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2007.

ŞENES Fikret — **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 5.Baskı, İstanbul, 2009.

ŞIKLAR İlyas — **Finansal Ekonomi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1588, 5. Baskı, ISBN 975-06-0309-5, Eskişehir, 2009.

ŞIKLAR İlyas, Erdoğan ALKİN — **İktisat Teorisi Dersleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009.

Feryal Aşkın Koçak TURHANLIOĞLU — "Modernite ve Kapitalizm", **Toplumsal Değişme Kuramları**, (Ed. Hatice YEŞİLDAL), Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2133, 1. Baskı, ISBN: 978-975-06-0817-9, Kasım 2010.

ÜLGENER Sabri F. — **Ebül'ula Mardin'e Armağan**, "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaset Meseleleri", Kenan Matbaası, 1944,İstanbul.

ÜLGENER Sabri F. — **İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası**, Der Yayınları, İstanbul, 1981, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı.

ÜLGENER Sabri F. — **Tarihte Darlık Buhranları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

YILDIRIM Kemal, Mustafa ÖZER — **İktisat Teorisi**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:1456, 7. Baskı, 2010.

YUNUS Muhammed, Karl WEBER — **Sosyal İşletme Kurmak,** Doğan Egmond Yayıncılık, 1.Baskı, ISBN 987-605-09-0572, Mart 2012.

WINES Elmer G. — **Money As A Practical Technology, A Game-Theoretic Approach,** The University of British Colombia, Doctora Thesis, July 1975.

WRIGHT Ronald — **İlerlemenin Tarihi**, çev. Zarife BİLİZ, Barış BAYSAL, Versus Yayınları, 2007.

M A K A L E L E R

ACEMOGLU Daron, Pierre YARED — "Political Limits to Globalization, Financial Crises And Contagion", **NBER**, Working Paper Series, Working Paper 15694, January 2010.

AIZENMAN Joshua — Financial Crisis And the Paradox of Under- And Over-Regulation, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15018, May 2009.

AIZENMAN Joshua, Yi SUN — "Globalization and Sustainabilty Large CurrentAccount Imbalances: Size Maters", NBER Working Paper Series, Working Paper 13734, January 2008.

AIZENMAN Joshua, Menzie D. CHINN, Hiro ITO — Surfing the Waves of Globalization: Asia And Financial Globalization İn the Context of the Trilemma, NBER Working Paper Series, Working Paper 15876, April 2010.

AKDAĞ Mustafa — "Medreseli İsyanları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 1-4, 1949.

AKIN Faruk, Nalan ECE — Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri, **Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, , Cilt XXVII, Sayı:II, 2009.

AKŞİN Sina — "Senedi İttifak ile Magna Carta'nın Karşılaştırılması", **6. Osmanlı Devleti Kongresi**, Aix-en Provence, 1-4 Temmuz 1992.

ALBEROLA Enrique Rodrigo César SALVADO — "Banks, Remittances And Financial Deepening In Receiving Countries: A Model", **Documentos De Trabajo**, N.º 0621, Banco De Espana, 2006.

ARUOBA S. Boragan, Francis X. DIEBOLD, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES — "Globalization, Business Cycle and Macroeconomic Monitoring", NBER, **Working Paper Series**, Working Paper No:16264, August 2010.

ARUOBA S. Borağan, Francis X. DIEBOLD, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES — Globalization, the Business Cycle, and Macroeconomic Monitoring, **IMF Working Paper**, WP/11/25, February 2011.

ATAMTÜRK Burak — Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruf Oranı Üzerinde Etkisi, **Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi**,C.13, Sayı.2, 2007.

ATIYAS Izak — "The Private Sector's Response to Financial Liberalization in Turkey: 1980-82, Financial Policy and Systems", Country Economics Department, **The World Bank**, WPS 147, January 1989.

AVCILAR Suna Başak — "Asya Tipi Üretim Tarzına Veda", **Bilig**, Sayı: 22, Yaz 2002.

AXELSON Sven-Åke — The Mechanization of Logging Operations in Sweden and its Effect on Occupational Safety and Health, **Journal of Forest Engineering,** July, vol.9, no.2, 1998.

AYÖNÜ Yusuf — "Bizans Ordusundaki Ücretli Türk Askerler, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:25, 2005.

BARRO Robert J. — "Economic Growth in East Asia Before and After the Financial Crisis", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No. 8330, Issued in June 2001.

BARRO Robert J., Jong-Wha LEE — "A New Data Set Of Educational Attainment In The World 1950–2010", IMF, Working Paper No:15902.

BARTH Chris — "The 1226 Richest People on the Planet", **FORBES Magazine**, Special Issue, 12 June 2012.

BECK Ulrich — "Living in the World Risk Society", **Economy and Society**, Vol:35, No:3, Aug, 2006.

BELL Duran — "On The Nature Of Sharing: Beyond The Range of Methodological Individualism", **Current Anthropology**, Vol. 36, No: 5, December 1995.

BERG Andrew, Chris PAPAGEORGIOU, Catherine PATTILLO, Martin SCHİNDLER, Nikola SPATAFORA, Hans WEISFELD — "Global Shocks and Their Impact on Low-Income Countries: Lessons from the Global Financial Crisis", **IMF Working Paper**, WP/11/27, February 2011.

BIANCHI Javier, Enrique MENDOZA — Overborrowing, Financial Crises and 'Macroprudential' Policy, **IMF Working Paper**, WP/11/24, February 2011.

BİZBİRLİK Alpay — "Kroniklerde Osmanlı Devleti Yöneticilerine Yapılan Eleştiriler Üzerine (Başlangıçtan XVI. Yüzyıl Sonlarına Kadar)", **Bilig**, Güz, 2004, Sayı:31

BLANCHARD Olivier Jean, Philippe WEIL — "Dynamic Efficiency, the Riskless Rate and Debt Ponzi Games Under Uncertainty", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No. 3992, NBER, February 1992.

BLOOM Nicholas, Mirko DRACA, John Van REENEN — "Trade Induced Technical Change? the Impact of Chinese Imports On Innovation, IT and Productivity", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 16717, January 2011.

BLOOM Nicholas, John Van REENEN — Human Resource Management and Productivity, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16019, May 2010.

BLOOM Nicholas, Mirko DRACA, John Van REENEN — Trade Induced Technical Change? the Impact of Chinese Imports On Innovation, IT and Productivity, **NBER Working Paper Series**, Working Paper 16717, January 2011.

BOLLE Patrick — Inequalities And Financial Globalization: A Timely Report, **International Labour Review**, Notes, Debates And Communications, October 2008.

BORDO Michael D. "An Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 14569, December 2008.

BORDO Michael D., John S. Landon-LANE The Global Financial Crisis of 2007-08: Is It Unprecedented?, **NBER Working Paper Series,** Working Paper 16589, December 2010.

BORDO Michael D., Peter L. ROUSSEAU Legal-Political Factors and the Historical Evolution of the Fınance-Growth Link, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12035, February 2006.

BORDO Michael D., Christopher M. MEISSNER, David STUCKLER Foreign Currency Debt, Financial Crises And Economic Growth: A Long Run View, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15534, November 2009.

BOSTANCI Gülcan ÇOLAK "Mecaz Anlamı Temel Anlama Dönüşen Kelimeler", **Turkish Studies**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4, Summer, 2009.

BOURDIEU Pierre "The Force Of Law: Toward a Sociology of Juridical Field", **The Hastings Law Journal**, Volume: 38, July 1987.

BOURDIEU Pierre "The Forms of Capital", Richardson, J., **Handbook Of Theory And Research For The Sociology Of Education,** Westport, Ct: Greenwood, 1986.

BOURDIUE Pierre " Social Space and Symbolic Power", **Social Theory**, Vol.7, No:1, Spring, 1989.

BOZ Emine, Enrique G. MENDOZA Financial Innovation, the Discovery of Risk, and the U.S. Credit Crisis, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16020, May 2010.

BRANSTETTER Lee, Nicolas LARDY "China's Embrace of Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 12373, July 2006.

BRONER Fernando A., Jaume VENTURA — Rethinking the Effects of Financial Liberalization, **NBER Working Paper Series,** Working Paper 16640, December 2010.

BUERA Francisco J., Yongseok SHIN — Financial Frictions and the Persistence of History: A Quantitative Exploration, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16400, September 2010.

BURSTEIN Ariel, Jonathan VOGEL — "Globalization, Technology and The Skill Premium: A Quantitative Analysis", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:16459, October 2010.

BURSTEIN Ariel, Marc J. MELITZ — "Trade Liberalization And Firm Dynamics", **NBER Working Paper Series,** Working Paper No:16960, April 2011.

CEBECİ Kemal — Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 71, Ekim-Aralık, 2008.

CLAESSENS Stijn, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES — How Do Business and Financial Cycles Interact?, **IMF Working Paper**, WP/11/88, April 2011.

CLAESSENS Stijn, M. Ayhan KOSE, Marco E. TERRONES — Financial Cycles: What? How? When?, **IMF Working Paper**, WP/11/76, April 2011.

COLLIS David J., Michael G.RUKSTAD — "Can You Say What Your Strategy Is?" **Harvard Business Review**, Vol.86, No:4 April 2008.

ÇAKMAK Özlem — Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi, **D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11, 33-41, 2008.

DAGHER Jihad C. — Sudden Stops, Output Drops, and Credit Collapses, **IMF Working Paper**, WP/10/176, July 2010.

DARICI Burak — "Finansal İstikrar ve Finansal İstikrara Yönelik Kamusal Sorumluluk Çerçevesinde Para Politikası: Türkiye Analizi", **TBB Araştırma Raporları**, Eylül 2012.

DEMİRKENT Işın — "1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizansın Askeri ve Siyasal Durumu", **Tarih Dergisi**, Sayı 33, 1981.

DOĞAN Adem — "Demokrasi ve Ekonomik Gelişme", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 25, Temmuz – Aralık 2005.

DORNBUSCH Rudriger, Alejandro REYNOSO — Financial Factors for Economic Developments, **NBER Working Paper Series**, Working Paper no:2889, 1989.

DURUSOY Serap — Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği, **Alternatif Politika**, Cilt. 1, Sayı. 3, 363-389, Aralık 2009.

EICHENGREEN Barry — "Democracy and Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:12450, August 2006.

EKİNCİ Aykut Ekrem GÜL, — Türkiye'de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960 -2004), **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:19, Aralık 2007.

ELGİN Ceyhun, Türkmen GÖKSEL, Mehmet Y. GÜRDAL, Cüneyt ORMAN — "Religion, Income Inequality, and the Size of the Government", **CBTR Working Paper**, Yayın No: 12/08, Ankara, February 2012.

ELLIS Jesse, Sara B. MOELLER, Frederik P. SCHLINGEMANN, René M. STULZ — Globalization, Governance, And the Returns To Cross-Border Acquisitions, **NBER Working Paper Series**, Working Paper 16676, January 2011.

EROGLU Nadir — The Effects of Financial Globalization On Economic Policies, **International Research Journal of Finance And Economics**, ISSN 1450-2887, Issue 47 (2010), Eurojournals Publishing, Inc. 2010.

FEHR Ernst, Urs FISCHBACHER — "Why Social Preferences Matter — The Impact of Non-Selfish Motives on Competition, Cooperation and Incentives" **The Economic Journal**, Blackwell Publishers, Oxford and Malden, Issue: 478, March 2002.

FISCHER Stanley — Globalization And Its Challenges, Revised Version of The Ely Lecture Presented At The American Economic Association Meetings in Washington DC, January 2003.

FRIEDEN Jeffrey — Küresel Kapitalizmin Geleceği, Tüsiad-Koç Üniversitesi, **Ekonomik Araştırma Forumu**, 10 Ekim 2008.

FORBES Kristin J. — Financial Deepening And the Global Currency Usage, **Peterson Institute of International Economics Conference**, The Euro At 10: The Next Global Currency?, , Washington, DC., October 10, 2008.

FROUD Julie, Sukhdev JOHAL — "Questioning Finance: A Special Issue of Competition & Change", **Competition & Change**, Vol. 12, No. 2, June 2008.

GALENSON David — "The Globalization of Advanced Art In Twentieth Centruy", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 14005, May 2008.

GERNİ Cevat, Ö. Selçuk EMSEN, M. Kemal DEĞER — İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi, **2. Ulusal İktisat Kongresi** , 20-22 Şubat 2008.

GHOSHAL Sumantra — "Bad Management Theories Are Destroying Good Management Practices", **Academy of Management Learning & Education**, No:1, Vol:4, March 2005.

GOBBI Giorgio, Roberta ZIZZA — Does the Underground Economy Hold Back Financial Deepening? Evidence From the Italian Credit Market, **Banca Di Italia**, Working Paper, Number 646, February 14, 2007.

GRABEL Ilene — Financial Globalization And Financial Crisis İn Emerging Economies: Managing Risks, Maximizing Benefits Cambridge **Journal of Economics**, June 2002.

GÜLOĞLU Bülent, A. Ender ALTUNOĞLU — Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:27, Ekim 2002.

HANSON Gordon H., Chong Xiang — "Exporting Christianitiy: Governance and Doctrine in The Globalization of US Denomination", NBER, **Working Paper Series**, Working Paper No:16964, April 2011.

HARRISON Ann — "Globalization and Poverty", NBER, Working Paper Series, Working Paper No:12347, June 2006.

HIRST Paul, Thompson GRAHAME — "Küreselleşme ve Millî Devletin Geleceği", Çeviren:A.Selçuk Can, **Türkiye ve Siyaset**., ISSN 1302-9851., Sayı: 5., Kasım-Aralık, Ankara, 2001.

HOXHA Indrit, Sebnem Kalemli-OZCAN, Dietrich VOLLARTH — How Big are the Gains From International Financial Integration?, **NBER Working Paper Series**,Working Paper No:14636, January 2009.

KAHN-STRAUSS Dominique — Tarihi Bir Fırsatın Değerlendirilmesi: Küresel Ekonomik ve Finansal Sistemin Yeniden Şekillendirilmesine İlişkin Üç İlke, Uluslararası Para Fonu Başkanı Konuşma Metni, Çırağan Sarayı, 2 Ekim 2009.

KALEMLI Sebnem, Elias Papaioannou, José Luis Peydró — "Financial Regulation, Financial Globalization and Synchronization of Economic Activity", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:14887, April 2009.

KAMINSKY Graciela L., Sergio L. SCHMUKLER — Short-Run Pain, Long-Run Gain: The Effects of Financial Liberalization, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:9787, June 2003.

KESRİYELİ Mehtap, Cihan YALÇIN — "Taylor Kuralı ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Not" **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No:9802, Ekim 1998.

KOÇ Yunus — "Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", **Bilig**, Güz, 2005, Sayı:35.

KOSE M. Ayhan, Eswar PRASAD, Kenneth ROGOFF, Shang-Jin WEI — Financial Globalization: A Reappraisal, **IMF Working Paper Series**, WP/06/189, August 2006.

KOSE M. Ayhan, Eswar PRASAD, Kenneth ROGOFF, Shang-Jin WEI — Financial Globalization: A Reappraisal, **IMF Staff Papers**, Vol. 56, No. 1, 2009.

KOSE M. Ayhan, Eswar S. PRASAD, Marco E. TERRONES — Does Financial Globalization Promote Risk Sharing?, **Journal of Development Economics**, 89, 2009.

LABONTE Ronald, Ted SCHRECKER — Globalization And Social Determinants of Health: Analytic And Strategic Review Paper, **Globalization Knowledge Network**, March 11, 2006.

LAMOND David — "Henry Mintzberg vs Henri Fayol: of Lighthouses, Cubists and the Emperor's New Clothes", **Journal of Applied Management and Entrepreneurship**, October 2003.

LIU Runjuan, Daniel TREFLER — "A Sorted Tale of Globalization: White Collar Jobs and The Rise of Service Offshoring", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:17559, November 2011.

MARKOWITZ Harry — "Portfolio Selection", **The Journal of Finance**, Vol. 7, No. 1. March, 1952.

MENDOZA G. Enrique, Vincenzo QUADRINI — Financial Globalization, Financial Crises And Contagion, **NBER,** Working Paper Series, Working Paper No:15432, October 2009.

MISHKIN Frederic S. — "Is Financial Globalization Beneficial?", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15018, May 2009.

MİYNAT Mustafa, Emin KÖMÜRCÜLER, Alparslan UĞUR — "Bir Küresel Dışsal Maliyet Örneği Olarak Finansal İstikrarsızlıklarla Mücadele Yöntemleri", **Maliye Dergisi**, Sayı 159, Temmuz-Aralık 2010.

ORÇAN Mustafa — **Osmanlıdan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**, Kadim Yayınları, Yayın No:5, Ankara, Ekim 2004.

OZCAN Sebnem Kalemli, Elias PAPAIOANNOU, José-Luis PEYDRO — Financial Regulation, Financial Globalization and The Synchronization of Economic Activity, **Euorpean Central Bank**, No 1221, July 2010.

OZCAN Sebnem Kalemli, Bent SORENSEN, Vadym VOLOSOVYCH — Deep Financial Integration and Volatility, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15900, April 2010.

ÖDEN Zerrin Günal — "Bizans İmparatorluğunun Türklere karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı", **Tarih Dergisi**, Sayı 35, Fasikül:9, 1994.

ÖZGÜLDÜR Yavuz, Serdar ÖZGÜLDÜR — 1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü Ve Fonksiyonu, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 5, 1994.

PHILLIPS Phillip G. — "The Paradox in Arbitration Law: Compulsion as Applied to a Voluntary Proceeding", **Harvard Law Review**, Vol. 46, No. 8, June 1933.

PRASAD Eswar S. — Financial Sector Regulation and Reforms in Emerging Markets: An Overview, **NBER Working Paper Series,** Working Paper 16428, October 2010.

PUGA Diego, Daniel TREFLER — "International Trade and Institutinal Change: Medieval Venice's Response To Globalization", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:18288, August 2012.

QUINTYN Marc, Geneviève VERDIER — "Mother, Can I Trust Government, Sustained Financial Deepening – A Political Instutition View", **IMF Working Paper**, IMF Institute and African Department, WP/10/2010, September 2010.

RADFORD R.A. — "The Economic Organisation of a P.O.W. Camp", **Economica,** New Series, Vol. 12, No. 48, November, 1945.

REBELLO Sergio — "Real Business Cycle Models, Past, Present and Future", **NBER**, Working Paper, Paper No: 11401, June 2005.

REINHART Carmen M., Kenneth S. ROGOFF — Is the 2007 U.S. Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison, **New Perspectives On Financial Globalization Conference**, Harvard University, January, 2008.

ROBINSON, William I. — "Gramsci and Globalisation: From Nation - State to Transnational Hegemony", Critical Review of International Social and Political Philosophy, Vol. 8, No. 4, December 2005.

ROBINSON William I. — Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller, Çeviren: Erdem Türközü, **Praksis** 8, Güz, 2002.

RODRIK Dani, Arvind SUBRAMANIAN — "Why Did Financial Globalization Disappoint?" **IMF Staff Paper**, Volume 56, No:1, March 2009.

ROND Mark De — "Lessons from the Oxford and Cambridge Boat Race", **Harvard Business Review**, Vol.86, No:9, September 2008.

RUSSEAU Peter L. — Historical Perspective on Financial Developments and Economc Growth, **NBER Working Paper Series**, Working paper No:9333, November 2002.

SALMAN Banu — "Elektriğe Adanan Hayat", **Elektrik Mühendisliği Dergisi**, Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, Sayı: 444, Şubat 2012.

SCHULARICK Moritz, Alan M. TAYLOR — Credit Booms Gone Bust: Monetary Policy, Leverage Cycles And Financial Crises, 1870–2008, NBER Working Paper Series, Working Paper No:15512, November 2009.

SHARROCK D. Moyal, W. H. BRENNER — "Wittgenstein's On Certainty and Contemporary Anti-Scepticism Forthcoming in Investigating On Certainty: Essays on Wittgenstein's Last Work", **Wittgensteinian Epistemology,** Palgrave Macmillan, London, 2005.

SHERIF Muzafer, O. J. HARVEY, B. Jack WHITE, William R. HOOD, Carolyn W. SHERIF — "Intergroup Conflict and Cooperation: The Robbers Cave Experiment", Institute of Group Relations The University of Oklahoma, Norman, Oklahoma 1954-1961.

SHIN Michael E. — "Measuring Economic Globalization: Spatial Hierarchies and Market Topologies", **Environment and Planning**, A, vol. 34, 2002.

SINGH Raju Jan, Kangni KPODAR, Dhaneshwar GHURA — Financial Deepening in the CFA Franc Zone: the Role of Institutions, **IMF Working Paper**, WP/09/113, May 2009.

SPEIGEL Mark M. — Financial Globalization and Monetary Policy Discipline: A Survey with New Evidence From Financial Remoteness, **Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series**, Working Paper 2008-10, 2008.

STARBUCK A.K. "Korean War: 1st Turkish Brigades Baptism of Fire", **Military History Magazine**, December 1997.

STIGLITZ Joe **"**Is Mercantilism Doomed to Fail? China, Germany, and Japan and the Exhaustion of Debtor Countries?", **Institute for New Economic Thinking Conference**, Berlin, 13 Nisan 2012.

STIGLITZ Joseph E. Risk And Global Economic Architecture: Why Full Financial Integration May Be Undesirable, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:15718, February 2010.

STRAUSS Claude Levi "Social Structures", **Anthropology Today: Selections**, Edited by Sol Tax, University of Chicago Press, Chicago, 1962.

SVENSON Ola "Are We Less Risky and More Skilfull Than Our Fellow Drivers?", **Acta Psyhcologica**, Vol:47, North – Holland Publishing Company, 1987.

ŞİMŞEK Hayal Ayça Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme, **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,** C.13, S.1, 2008.

TARHAN Taner "Bozkır Medeniyetlerinin Kısa Kronolojisi", **Tarih Dergisi**, Sayı: 24, 1970.

TEKİNDAĞ Şahabettin "Fatih Devrinde Osmanlı – Memlüklü Münasebetleri", **Tarih Dergisi**, Sayı: 30, 1974.

TONG Hui, Shang Jin WEI "Does Trade Globalization Induce Or Inhibit Corporate Transparency? Unbundling The Growth Potential And Product Market Competition ", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 17631, December 2011.

VASUDEAN Ramnaa "Financialization", **Dollar&Sense**, November-December, 2008.

YILDIRIM Engin "Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi", **V. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi**, 12-14 Kasım 1997, ODTÜ, Ankara.

YILDIRIM Yılmaz — "Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması: Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: X, Sayı 3, 2008.

YÜKSEL Öznur, Burhan AYKAÇ — "Frederick Taylor'un Görüşlerinin Değerlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 27, Sayı 4, Aralık 1994.

D İ Ğ E R Y A Y I N L A R

ABACIOĞLU Nurettin — Uluslararasılaşma Kavramından Uluslararası İlaç Sanayine: Yapısal Süreçler ve Sosyalist Seçenek.

AYSU Cansu Alara, Ekin YILDIRIM — "Küreselleşmenin Özeti: Coca-Cola", http://www.sendika.org/ yazi .php? yazi_no=42842, Erişim Tarihi: 20.11.2012.

ÇOLAK Ömer Faruk, Harun ÖZTÜRKLER — "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", **TBB, Araştırma Raporu**, Eylül, 2012, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/colak.pdf.

ÖZLALE Ümit — "Türkiye'de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri", http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ozlale.pdf.

WINES Elmer G. — **Linguistic and Commodity Exchange**, Elmer's English 304 Magazine, First Nation Studies. http://www.egwald.ca/ubcstudent/aboriginal/exchanges.php

YAVUZ Hilmi — Geleneğin İcadı, **Zaman Gazetesi**, 9 Haziran 2000.

_____ — "Communist POW Camp During Korean War", http://www.pownetwork.org/pownet.secure.2/korean_war_pow_camps.pdf

_____ — BDDK, Küresel Finansal Yapı ve 2007 Dalgalanmaları, Çalışma Tebliği, Sayı:2, Nisan 2008.

_____ — BDDK, Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, ARD Çalışma Raporları: 2005/6, Araştırma Dairesi, Eylül 2006.

_____ — BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2011.

_____ — **BIS**, Consultative Document, **Definition of Capital Disclosure Requirements**, Bank for International Settlement, December 2011, Issued, 17 Feb 2012.

_____ Devlet Planlama Teşkilatı "IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu", Nisan 2012

_____ The Worldbank, "**Global Development Finance, External Debt of Developing Countries 2012".**

_____ http://www.fordmotorhistory.com/history/ assembly_line.php

_____ http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType =RadikalHaberDetay&ArticleID=958877& Date= 13.10.2009&CategoryID=101

_____ http://www.ziraatbank.com/tr/ Bankamiz /Hakkimizda /Pages/ Bankamiz Tarihcesi.aspx

_____ BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, **Çalışma Raporu**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Aralık 2009.

_____ BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012.

_____ BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Mart 2012, Sayı: 2012/2, 09 Mayıs 2012.

_____ BDDK, Finansal Piyasalar Raporu-Mart 2011

_____ TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011, Eylül 2012, http://www.tbb.org.tr/ Dosyalar /Arastirma_ve_Raporlar/Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960-2011.pdf.

_____ TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü 1960-2011.

_____ http://cautiousbull.wordpress.com/2010/12/06/the-impending-inflationary-three

_____ http://channel9.msdn.com/Tags/microsoft+history

_____ http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14457/DEG-Eylül_18_09_2012.pdf

_____ http://etfstocks.typepad.com/.a/6a010535da87f89 70c010536497c25970c-pi

_____ http://evds.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi?cgi=$ozetweb &DIL=TR&ARAVERIGRUP=bie_dkdovizgn.db

_____ http://mises.org/books/socialism/contents.aspx

_____ http://online.wsj.com/article/SB122360636 585322023.html

_____ http://www.boeing.com/commercial/tours/images/K64 532-14_lg.jpg

_____ http://www.boeing.com/commercial/tours/images/ K6453 2-14_lg.jpg

_____ http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=45058

_____ http://www.e-flux.com/journal/notes-on-the-inorganic-part-ii-terminal-velocity/

_____ http://www.egwald.ca/ubcstudent/aboriginal/ exchanges. php.

_____ http://www.flickr.com/photos/theboeing company/5781372153/

_____ http://www.muhasebat.gov.tr/mbulten/2006_7 meryon.php

_____ http://varenne.tc.columbia.edu/bib/info /levstcld062socistru.html

_____ http://www.old-picture.com/wright-brothers/Wright-Brothers-Airplane-001.htm

_____ http://www.old-picture.com/wright-brothers/Wright-Brothers-Unpowered-Test-Flight.htm

_____ http://www.philosophy.ed.ac.uk/people/full-academic/ documents/Wittgensteinian Epistemology_000.pdf

_____ http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar /Turkiye_de_Bankacilik_Sektoru_1960-2011.pdf

_____ http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ ozlale.pdf

_____ http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/ colak. pdf

_____ http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi17/bostancicolak gulcan.pdf

_____ http://www.ziraatbank.com/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/ Bankamiz Tarihcesi.aspx

_____ http://en.wikipedia.org/wiki/Causes_of_the_Great_Depression#Monetarist

_____ http://www.pownetwork.org/pownet.secure.2/korean_war_pow_camps.pdf

_____ http://www.historynet.com /korean- war- 1st-turkish-brigades-baptism-of-fire.htm

_____ http://www.egwald.ca/ubcstudent/aboriginal/exchanges.php

_____ http://www.travelpro.com/news.cfm?id=188&date=%7Bts%20'2012-01-11%2000:00:00'%7D